

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIKSBORG STATSSKOLES HISTORIE

FORORD

Under Forberedelserne til Højtideligholdelsen af Frederiksborg Statsskoles 300-Aars Jubilæum den 29de Marts 1930 opstod Ønsket om, at der maatte blive tilvejebragt en Fremstilling af Skolens Historie gennem de forløbne Aarhundreder. Det blev af Skolen overdraget undertegnede at udarbejde en saadan, men da det af forskellige Grunde viste sig umuligt at faa den fuldført til selve Jubilæumsdagen, udsendes den først nu. I Henhold til den Plan, der blev fastlagt for Udarbejdelsen, er det set som Opgaven at levere en saa vidt muligt udtømmende Skildring af de ældre Tidsrum (indtil Rektor Bendt Bendtsens Død 1830), medens det er blevet anset som mest hensigtsmæssigt for det 19de Aarhundredes Vedkommende blot at nøjes med en Oversigt, og af Tiden efter 1889 er der — efter Skolens Ønske — kun givet et ganske flygtigt Rids. Hovedvægten er helt igennem lagt paa Skolens almindelige Historie som Institution, set paa Baggrund af de skiftende Tidens pædagogiske Bevægelser og med særlig Hensyntagen til de ledende Personligheders Indsats. Detaillerede Efterretninger om Lærerstandens, end sige Dimittendernes, Personalhistorie er det derimod ikke tilsigtet at bringe. Hvor værdifulde saadanne Meddelelser end kan være, vilde de baade i den ene og anden Henseende have sprængt Bogens Rammer.

Ved Afslutningen af nærværende Arbejde er det mig en kær Pligt at rette en Tak til dem, der paa forskellig Vis har bidraget til at bane Vejen for Bogens Fremkomst. Min Tak gælder først og fremmest Frederiksborg Statsskoles nuværende Leder, Hr. Rektor L. J. RING, og det øvrige Lærerpersonale, fra hvem Initiativet er udgaaet, dernæst de Institutioner, uden hvis beredvillige økonomiske Støtte dette Skrift ikke havde kunnet se Lyset. Til Skolens følger jeg min ærbødige Tak til Undervisningsministeriet, Carlsbergfondet,

Frederiksborg Amtsraad, Hillerød Byraad, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, Frederiksborg Amts historiske Samfund og Frederiksborgensersamfundet, der alle med megen Liberalitet har givet Bidrag til at bestride Omkostningerne. Hr. Museumsdirektør O. ANDRUP takker jeg for stor Velvilje ved Tilvejebringelsen af en betydelig Del af Billedstoffet, og ganske særlig staar jeg i Taknemmelighedsgæld til Formanden for Frederiksborg Amts historiske Samfund, Hr. Lektor HANS BOISEN, der med aldrig svigtende Interesse har omfattet mit Arbejde og under Bogens Tilrettelæggelse og Trykning bestandig været rede til at yde sin kyndige Bistand.

København, den 24de November 1933.

BJØRN KORNERUP.

INDHOLDSFORTEGNELSE

INDLEDNING	1
1. Det latinske Skolevæsen siden Reformationen, S. 1. 2. Frederik II's Skole paa Frederiksborg, S. 5. 3. Skolereformer under Christian IV, S. 14.	
DET 17DE AARHUNDREDE (1630—99)	19
KAPITTEL I: CHRISTIAN DEN FJERDES TIDSALDER	19
1. Hillerød By, S. 19. 2. Frederiksborg Skole stiftes 1630, S. 20. 3. Fundatens Bestemmelser, S. 25. 4. Skolehuset, S. 30. 5. Perioden 1630—45, Rektor Thomas Hein, S. 37. 6. Rektor Albert Bartholin, Krisen 1645—47, S. 42.	
KAPITTEL II: FREDERIK DEN TREDIES TIDSALDER	49
1. Albert Bartholin, S. 49. 2. Pesten 1654—55, Svenskekrigene, S. 52. 3. 1660—70, Rektor Søren Jensen, økonomisk Nedgang, S. 57.	
KAPITTEL III: CHRISTIAN DEN FEMTES TIDSALDER	61
1. Den Pogwisch'ske Gældssag, S. 61. 2. Andet økonomisk Genrejsningsarbejde under Hans Leth, S. 69. 3. Peder Jespersens Skolarkat, Ridderpengene, S. 75. 4. Indre Liv; Søren Jensen, Marcus Bielefeldt, Jens Christophersen Ledøe, S. 78.	
KAPITTEL IV: INDRE FORHOLD, UNDERVISNING OG SKOLETUGT	81
1. Økonomisk Forvaltning, S. 81. 2. Lærerpersonalet, S. 83. 3. Disciplene, S. 87. 4. Undervisningen, S. 90. 5. Sangopvarthning og Musikundervisning, S. 99. 6. Skoleliv, Skoletugt, Skolelove, S. 102. 7. Dimission og Dmitterede, S. 110.	
DET 18DE AARHUNDREDE (1699—1790)	112
KAPITTEL I: TORKIL RASMUSSEN GRÆNOVIUS OG JØRGEN WØLDIKE (1699-1730)	112
1. Administration og Økonomi, S. 112. 2. Torkil Grænovius, S. 114. 3. Jørgen Wøldike, Kampen om Rektoratets Besættelse 1730, S. 117.	
KAPITTEL II: JOHANNES SCHRØDER (1730-66)	122
1. Administration, S. 122. 2. Økonomi, S. 127. 3. Johs. Schrøders Levned og Personlighed, S. 133. 4. Undervisningen, S. 137. 5. Skolelivet, Dmitterender, S. 147. 6. Johs. Schrøders sidste Aar, S. 160.	
KAPITTEL III: POVEL BENDTSEN (1766-89)	164
1. Administration og Økonomi, S. 164. 2. Povel Bendtsen, S. 165. 3. Den Guldbergske Reform, S. 169. 4. Specielle Forhold, S. 174. 5. Povel Bendtsens Død, Rektoratets Nybesættelse, S. 175.	

BENDT BENDTSEN (1790—1830)	178
1. Almindelig skolehistorisk Baggrund, S. 178. 2. Bendt Bendtsens Udvikling, S. 180. 3. Hans Personlighed, S. 183. 4. Hans pædagogiske Standpunkt, S. 185. 5. Perioden 1790—1805, S. 190. 6. Reformen 1806 og dens Indførelse i Frederiksborg Skole, Lærere og Dimittender, S. 195. 7. Skolelivet, S. 210. 8. Specielle Forhold i Bendtsens Liv, hans Død, S. 221.	
DEN NYERE TID	225
1. Erich Giørup Tauber, Skolens Brand 1834, S. 225. 2. Hans Morten Flemmer, S. 232. 3. Carl Berg, S. 242. 4. Conrad Iversen og Karl Hude, S. 250.	
FORTEGNELSE OVER SKOLENS LÆRERPERSONALE	254
NOTER OG KILDEHENVISNINGER	262
REGISTER	281

Frederiksborg Statsskoles Historie

1630—1830

MED EN OVERSIGT
OVER SKOLENS NYERE HISTORIE

AF
BJØRN KORNERUP

1933

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

Udgivet med Understøttelse af

UNDERSVINGSMINISTERIET
CARLSBERGFONDET · FREDERIKSBORG AMTSRAAD
HILLERØD BYRAAD
FREDERIKSBORG AMTS SPARE- OG LAANEKASSE
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND
OG FREDERIKSBORGENSERSAMFUNDET

Skolen bringer sin ærbødige Tak for de ydede Understøttelser

Clichéer: F. Hendriksens Reproduktions Atelier

Tryk: C. Nordlundes Bogtrykkeri, Hillerød

INDLEDNING

1. Den Skole, Kong Christian IV 1630 grundede i Hillerød By, var fra første Færd bestemt til at være en „latinsk“ Skole, d. v. s. et Organ for Datidens højere Undervisning. Hvor egenartet dens Styresæt end blev, skulde den dog i pædagogisk Henseende ikke indtage en Særstilling, men naturligt glide ind i Kredsen af Rigets øvrige Skoler af samme Art, der havde til Hovedopgave at forberede deres Disciple til videregaaende Studier ved Københavns Universitet. For at vinde den fulde Forstaaelse af den Plads, der tilkommer Frederiksborg Skole som et Led i ældre Tiders Undervisningsvæsen, vil det derfor være nødvendigt at kaste et Blik paa Udviklingsgangen i den latinske Skoles forudgaaende Historie i Danmark.

Som i Udlandet havde det ogsaa herhjemme Middelalderen igennem alene været den katolske Kirkes Sag at frede om lærde Studier og sørge for Uddannelsen af dem, der vilde beskæftige sig hermed; om det end for Flertallets Vedkommende blot gjaldt om at erhverve de Kundskaber, der var fornødne til at bestride en Præstetjeneste. Denne Studieforbereelse fandt i ganske overvejende Grad Sted enten i de Klosterskoler, der blev opretholdt af de forskellige Munkeordener, eller i de større Skoler, som i Stiftsstæderne stod i Forbindelse med de gejstlige Korporationer, der bar Navnet Dom- og Kollegiatkapitler. Ikke mindst de sidstnævnte Skoler, som efter deres Tilknnytning til Bispesæderne ofte kaldtes Katedralskoler, var af stigende Betydning i den senere Middelalder. Endelig bør det nævnes, at der ogsaa i denne Periode i nogle Købstæder fandtes mindre Latinskoler, som opretholdtes paa Byens Bekostning, men iøvrigt stod under gejstligt Tilsyn¹.

Paa dette Omraade foregik der imidlertid en væsentlig Forandring ved Reformationen, der ogsaa kom til at danne et afgørende Vende-

punkt i den højere Skoles Historie. Det blev nu almindelig erkendt, — hvad LUTHER allerede 1524 indtrængende tog til Orde for —, at det var en Pligt for den verdslige Øvrighed, specielt de enkelte Landsfyrster, at grunde og opretholde latinske Skoler til Uddannelse af dem, dersiden skulde virke som Kirkens Tjenere. Overalt hvor den lutheriske Reformationbevægelse sejrrikt trængte frem, fulgte da ogsaa en Opblomstring af Skolevæsenet i dens Spor. Hertil bidrog tillige, at Undervisningen samtidig oplevede en gennemgribende Fornyelse, hvad der især skyldtes MELANCHTON, som baade paa Grund af sine humanistiske Forudsætninger og sin udprægede pædagogiske Begavelse og Interesse i sjælden Grad var udrustet til at tage den mægtige Opgave op: fra Grunden at reformere Tidens samlede Skolevæsen. Ved at udforme nye Skoleplaner, ved at uddanne det ene Slægtled af Skolemænd efter det andet og ikke mindst ved at udgive en Række fortrinlige, klare Lærebøger blev det faktisk ham, der mere end nogen anden kom til at give den saakaldte „lutherske“ Kirkeskole det Præg, den i det store og hele bevarede i de følgende to-tre Aarhundreder. Særlig betydningsfuld blev hans Indsats, fordi han i saa høj Grad var lydhør overfor den forudgaaende og samtidige Humanismes skarpe Kritik af den nedarvede Undervisning. Derved blev det ham muligt at udskille en stor Mængde Lærestof, der følte som overflødig og forældet, og i Stedet væsentligt at bygge Undervisningen op paa et grundigt Kildestudium af de gamle Sprog, særlig dog af den klassiske Latinitet. I Modsætning til den middelalderlige Skoles Indøvelse i et ofte barbarisk Latin blev Hovedopgaven nu, — som allerede Humanisterne havde formuleret den —, gennem en bestandig Læsning i og Efterligning (*imitatio*) af de antikke Forfattere at føre Disciplene frem til en virkelig *eloquentia*, en vidt dreven Færdighed i mundtligt og skriftligt at udtrykke sig i et elegant og korrekt latinsk Sprog².

Trods alle Forandringer i Midler og Former var Reformatorerne dog enige med den katolske Kirke i Synet paa Skolens Maal: nu som i Middelalderen skulde Latinskolen først og fremmest tjene Kirken, og dens Opgave vedblev ganske overvejende at være den at uddanne vordende Præster. Gang paa Gang har f. Eks. Melanchton hævdet Nødvendigheden af, at den Mand, der skal være Lærer for andre, selv maa være i Besiddelse af solide humanistiske Kundskaber. Derfor var det af stor Vigtighed saavel for Kirken som for det borgerlige Samfund at have en vel underbygget Latinskole. Ellers

vilde man blot faa en „ulærd Teologi“, der — som han et Sted siger — vilde afstedkomme en „Iliade af Ulykker“³.

Ogsaa i Danmark var det Melanchtons Tanker⁴, der blev afgørende for Skolevæsenets Nyordning efter Reformationen, som det fremgaar af Kirkeordinansen af 1539, der i ikke mindre Grad er grundlæggende for Latinskolen end for Kirkens Reorganisation. Dette vigtige Aktstykke⁵ viser klart, baade hvorledes CHRISTIAN III helt havde bøjet sig for det lutherske Program om, at det var Landsfyrsten, der skulde tage det latinske Skolevæsen i sin Haand, og hvorledes man ogsaa i vort Land væsentlig betragtede Latinskolen som en Forberedelsesskole for Præster. Dette Synspunkt giver sig et tydeligt Udtryk gennem Ordinansens ensidige Betonning af Fagene Religion og Latin. Det var ikke uden Grund, at denne Skole bar Navnet „den latinske Skole“, thi Latinen dannede Hovedhjørnen i Undervisningen, og Ordinansen betragter nærmest med Uvilje den Mulighed, at der kunde findes Lærere, som ogsaa vilde undervise i Græsk og Hebraisk. Kun i allerøverste Klasse i de største Skoler vilde man tillade, at der blev meddelt Begyndelsesgrundene i Græsk, men — som det betegnende nok tilføjes — „dog saa, at det sker foruden al Afdrag og Forsømmelse udi Latine“.

Side om Side med den bestandige Indøvelse i Læse-, Skrive- og Talefærdighed i Latin gik en ikke mindre alvorlig Religionsundervisning paa Grundlag af Udenadslæren af Luthers Katekisme og udvalgte Dele af Biblen. Derved skulde de unge i Tide vinde et indtrængende Kendskab til Skriften og fra Barnsben leve sig ind i den lutherske Forstaaelse af Kristendommen, saa at de — som det hedder — kunde tage sig i Agt for „Skrømteri“, d. v. s. Vranglære, særlig i katolsk Form. Den ret omfattende Musikundervisning, der foreskrives, havde væsentlig til Formaal at gøre Disciple og Lærere skikkede til fortsat at bestride Kirkesangen, og ogsaa herved fastslog man Skolens halvt gejstlige Præg. Dette understregedes desuden yderligere ved den Omstændighed, at den øverste Klasses Disciple jævnlig virkede som Degne ved de nærmest liggende Landsbykirker, og ved at Flertallet baade af Rektorer og Hørere ved første givne Lejlighed søgte at gaa over i direkte præstelig Virksomhed.

Kirkeordinansen bestemte, at der skulde findes een latinsk Skole i hver Købstad, og man regnede i denne Periode i det hele med to Slags Latinskoler, de mindre i de smaa Købstæder med blot een eller to, højst tre, Lærere og de større Skoler, der fra gammel Tid

fandtes i Stiftsbyerne. De smaa Skoler havde to til fire Klasser (Lektier), i Stiftsskolerne med et Lærerpersonele paa fem eller seks Personer var Antallet af Klasser fem, og det blev anset for en given Ting, at der stadig overflyttedes Disciple fra de mindre til de større Skoler, der baade økonomisk og pædagogisk var rigere udrustede.

Til de i humanistisk Henseende beskedne Kundskabskrav, Kirkeordinansen opstillede, svarede den ydre Tarvelighed, der helt igennem prægede Skolevæsenet i den første Periode efter Reformationen. Det er overalt øjensynligt, at man levede under knappe Kaar, og Regeringen i Christian III's Tidsalder havde derfor paa dette Omraade nok at gøre med blot at ordne de ydre Rammer. I første Række gjaldt det om at tilvejebringe passende Skolebygninger og fremskaffe de nødtørftigste Midler til Læreres og Disciples Underhold. En stor Mængde Kongebreve vidner ogsaa om, at man med Nidkærhed har taget sig af denne Opgave. Med ikke ringe Gavmildhed skænkede saaledes Christian III talrige Kongetiender og meget Gods, der i den katolske Tid havde henligget til Alterstiftelser og Gilder, men som nu var blevet inddraget under Kronen, til den lutherske Latinskoles Fremme⁶. Derimod skete der ikke noget for at hæve Undervisningen til et højere Plan. Kun bør det nævnes, at Bispemødet i Antvorskov 1546 krævede større Enhed over Undervisningen, og at Sjællands Biskop PEDER PALLADIUS, en ivrig Forkæmper for Latinskolens Betydning „udi denne klare Evangelii lyse Dag“, udarbejdede en Uniformitetstabel, der dels tilsigtede at indskærpe, dels at systematisere Ordinansens noget spredte pædagogiske Forskrifter⁷. Noget væsentligt nyt blev dog ikke tilføjet.

Først efter 1560 mærkes et livligere Røre om det latinske Skolevæsen. FREDERIK II's Tidsalder maa i det hele kaldes en stærkt skoleinteresseret Periode. Tildels staar dette i Forbindelse med, at det var Melanchtons Disciple, Filippisterne, der nu beherskede den teologiske og kirkelige Udvikling, og ligesom deres Lærer omfattede de Skolevæsenet med udpræget Forkærlighed. Dette træder bl. a. klart frem hos Retningens Førstemand herhjemme NIELS HEMMINGSEN⁸, der formodentlig har været medvirkende ved Affattelsen af det Udkast til en ændret, latinsk Redaktion af Kirkeordinansen, der stammer fra c. 1560, og hvori netop det helt omarbejdede Afsnit om de latinske Skoler er af særlig Betydning i denne Henseende⁹. Baade ved sin Grundopfattelse af Vigtigheden af et godt udviklet Latinskolevæsen, for at ikke Kirken skal synke ned i „Uvidenhedens

Mørke“, og ved sine Bestemmelser om Enkeltheder er det et typisk Udtryk for den melanchtoniske Humanisme. I Forhold til den ældre Ordning betegner det endvidere et betydeligt Fremskridt ved sine Krav om et forøget Klasseantal og ved den langt stærkere Betonning af Nødvendigheden af et indtrængende Kendskab til de gamle Sprogs Grammatik og Syntaks, ogsaa hvad Græsken angaar. Skønt Skolens Maal stadig opfattes paa hævdvunden Vis, saa er det pædagogiske Ideal, der her kommer til Orde, ganske anderledes i Slægt med den egentlige Humanisme end Ordinansen af 1539.

Denne reviderede Kirkeordinans fik ganske vist ikke Lovskraft, men faktisk møder man en Genklang af de Tanker, der var udviklet her, i forskellige samtidige Undervisningsplaner for flere af de større Skoler. Langt vigtigere end de planlagte Forbedringer var dog den Omstændighed, at mange af Filippismens bedste Repræsentanter herhjemme, — Mænd som PEDER HEGELUND i Ribe, JAKOB HOLM i Viborg og HANS MIKKELSEN paa Herlufsholm —, virkede som Rektorer rundt om i Landet og derved i Praksis kom til at yde en betydelig Indsats til Fremme af de pædagogiske Ideer, hele Retningen kæmpede for. Endelig blev Skolevæsenet ogsaa ophjulpet ved den betydelige Forbedring af de materielle Kaar, der fandt Sted i denne Periode. Dels forøgede Kongen nemlig en Række af de ældre Skolers Indkomster paa en ofte storstilet Maade, dels blev nye Skoler stiftet. 1565 grundede saaledes Herluf Trolle den siden saa bekendte Stiftelse Herlufsholm, og tre Aar senere fulgte Frederik II hans Eksempel¹⁰, idet han under mere beskedne Former oprettede en lignende Skole paa det Gods, han 1560 havde mageskiftet sig til fra Herluf Trolle, og hvor han havde ladet opføre Slottet Frederiksborg.

2. Da denne Skole i en vis Forstand kan betegnes som en Forløber for den, hvis Historie nærværende Skrift har til Opgave at behandle, vil der være Grund til at betragte den lidt nøjere¹¹. Frederik II's Skole blev oprettet ved en Fundats, der er dateret Frederiksborg den 24de April 1568¹², og som i sig selv er et smukt Vidnesbyrd om den Omhu, hvormed den skoleinteresserede Konge gik til Værks.

Kongens Hofprædikant skulde føre Overtilsynet med Stiftelsen, Lærpersonalet skulde bestaa af een Skolemester og een Hører, og Discipeltallet fastsattes til 28. Kun de Børn, der havde Færdighed i at læse, og som til Gavns havde tilegnet sig Begyndelsesgrundene i den latinske Grammatik (Donat), kunde optages i Skolen, og den

længste Tid, nogen normalt maatte tilbringe i den, var seks Aar. Efter eet Aars Forløb skulde de nye Disciple prøves, om de egnede sig til Studeringer eller ej. Gjorde de det ikke, skulde de sendes bort, og andre ved passende Lejlighed tages ind i deres Sted. Uduelige og uskikkelige Disciple skulde formanet til at bedre sig og i alvorligere Tilfælde jages ud af Skolen, men dem, der viste sig dygtige og flittige og derved gav godt Haab for Fremtiden, vilde Kongen forsørge andetsteds. Alle Udgifter til Undervisningen, Lærernes Lønning, Skolebøger, Papir, Blæk o. desl. skulde paa Kongens Vegne afholdes af Slotsskriveren, der ligeledes skulde udrede Omkostningerne ved Læreres og Disciples Underhold. Ejendommeligt for Frederik II's Skole var det nemlig, at den ikke blot havde til Formaal at meddele de sædvanlige Kundskaber, men at den tillige — ligesom Herlufsholm — skulde sørge for „Skolepersonernes“ materielle Velfærd. Netop derved bliver den saa typisk for de Skoleformer, denne Tidsalder skabte, idet man nu lagde særlig Vægt paa at knytte Undervisning og Underhold sammen. Allerede 1561 havde Frederik II stiftet et saadant „Kommunitet“, et Fællesbord, hvor Lærere og Disciple daglig spiste sammen, ved Domskolen i Lund, 1569 føjede han en Stiftelse af samme Art, men blot i langt større Stil, til Københavns Universitet, og siden skænkede han betydelige Midler til Oprettelsen af lignende Institutioner i Odense 1572, i Helsingør 1573, i Viborg 1574, i Kolding 1580 og endelig 1586 i Sorø¹³. I Skolen paa Frederiksborg skulde Lærere og Disciple daglig have tre rigelige og veltilberedte Maaltider, — med Tidens sædvanlige Grundighed gør Fundatsen nøje Rede for, hvor mange Retter Mad og hvor mange Potter Øl der hver Dag maatte sættes paa Bordet —, desuden skulde der hvert tredie Aar, som en Art fælles Skoledragt, gøres en Kjortel til hver Discipel, ligesom der til visse Tider aarlig skulde uddeles andre Klædningsstykker og Sko til de fattige blandt Disciplene. Ogsaa for Renligheden blev der sørget. Fadeburskvinden paa Slottet skulde vadske Lagener og Skjorter og endog være pligtig til at „to de smaa deres Hoveder, efter som Skolemesteren hende tilsiger“. Skolemesteren og Hørerer skulde foruden en Pengeløn paa henholdsvis 20 og 10 Dlr. aarlig have en fri Klædning samt, — hvad der aabenbart er tænkt som en særlig Opmuntring i det daglige Skoleslid —, til hvert Maaltid udover det fælles Kostdeputat „en synderlig god Ret af vor Lensmands egen Gryde og en Rugsimmel af Lensmandens egen Kælder“, hvortil de maatte drikke saa meget Øl, de

- yersumt, und Hollenstaven og Jovanen ihell
 ald Nonessing wundenholding, Des wille wir
 an id und den Goldre Skell. Som d. Effes
 folger.
1.

Skel Skal igan Jagan Person Indsiges, wden
 hand iglforu Gaffnar Lard Sin ablat. Des
 Donat. Eder an sigde og wden an Lest. Den
 wigger founden an og Bogoff givne.
 2.

Man hwar Ansonis Pedantske igid Som Jnd.
 Jager wner Er dar, Jindis hand Jde igu
 Dndlig og Bagnen ihel Bogelig Lestur an
 Lard. Skal hand Jovniske. Des Er dndre
 Bagnen og Skidelig. Effes igidnd Lnglig
 Egan an Amund 3 Jndis.
 3.

Skal hwar og Jagan wner Lagan Jnd. Lnd
 Dns an, wden ig plin Mand wos ihellndst.
 og for Naggan Ansindndlig Dnsige Skid.
 4.

Dns Bogger som Skell Lestur for igan
 J wdi Skell. id und skal wos hoffer Skid +
 wndant, und Hollenstaven d Samstg
 Gaffnar fling Dnsndre, Den an ig Bogger
 igan. Jowladur, Jnd at ig Skel og wst
 Lnd, fubadur. og Dndat ihel Dndst
 fufwand.
 5.

Skal wos Skidst. Jndur for Samstg, yau
 wos Dndst. Jndst. Jndst. Jndst.
 yagur, Skid. Lnd Des hnd dndre igan
 Bogoff givne. Nwar Hollenstaven Jndur
 id om iglfigur, Den an Dndur for Sa-
 dant. Jde Skidst. Jndst.
 6.

Skal igst for xxx. Jndst. Jndst.

Fig. 1. Anden Side af den officielle Kopi af Fundatsen af 1568. (Rigsarkivet.)

lystede, „dog til Nødtørftighed“. Det eneste Lensregnskab, der er bevaret fra Frederiksborg fra denne Skoles Tid (for Aaret 1582—83), synes at tyde paa, at Fundatsens Forskrifter er blevet efterlevet samvittighedsfuldt. Navnlig har der vist ikke været Grund til at klage over Forplejningen*), men Frederik II havde da ogsaa i Slutningen af Stiftelsesbrevet stillet i Udsigt, at blev Fundatsen ikke punktligt overholdt, saa at Børnene „enten forsømmes i deres Lektier eller bliver af ubekvem og usund Spisning forkrænket paa Røsten eller paa deres Sundhed“, da skulde Skolemesteren og Hofprædikanten give det til Kende for Kongen, der nok skulde vide at finde Raad til, at „det skal gange anderledes og ret til, saa at ingen sig derover skulde kunne med Rette beklage“. Bemærkningen om Disciplenes Røst har formodentlig Henblik paa, at de har haft Pligt til at forrette Sangen i Slotskirken.

Skolen, der havde til Huse i det saakaldte „Herluf Trolles Taarn“ paa den første Slotsholm¹⁵, var — som Fundatsen udtrykkelig siger — beregnet til at være en Trivialscole, en Latinscole af lavere Rang, der i god Overensstemmelse med Datidens hele Tankegang var stiftet „den sande hellige kristne Kirke til Forfremmelse, Bistand og Gavn“. Maalt baade efter Lærerpersonalets Størrelse og Discipelantallet indtog den aabenbart kun en beskedent Plads. Ikke desto mindre har det utvivlsomt været Kongens Hensigt, at Frederiksborg Skole, ligesom siden dens Fortsættelse i Sorø, indenfor de givne Rammer skulde indtage en Særstilling som en Art Mønsterscole i Riget. Fundatsen indlader sig ganske vist ikke paa at give nærmere pædagogiske Forskrifter, hvorfor det er rimeligt at antage, at man i den Henseende i alt væsentligt har fulgt Kirkeordinansens og Palladius' Undervisningsplan, men Stiftelsesbrevet indeholder andre Bestemmelser, der tydeligt nok tilsigter at sikre Skolen en særegen

*) Foruden hvad der kan være fortæret i Fællesskab af Skolens Personer og andre paa Slottet, nævner Lensregnskabet for dette Aar følgende Poster specielt for Skolens Vedkommende: 6 Pd. 5 Skp. Mel, 1 Td. 1 Skp. Ærter, 6 Tdr. 1 Fjerding Smør, 1 Svin, 145 Par Høns, 20 Ol Æg, 247 Sider Flæsk, 10¹/₂ Krop 1 Fjd. Kokød, 13 Kroppe 1 Fjd. Oksekød, 3 Fjd. Tyrekød, 149 Faarekroppe, 72¹/₂ Gaasekrop, 2 Læster ¹/₂ Td. 1 Fjd. saltet Sild, 11 Td. ¹/₂ Fjd. do. Torsk, 2¹/₂ Td. 1¹/₂ Fjd. do. Aal, 2270 tørrede Hvillinger, 2540 do. Flyndere, 6¹/₂ Vorde (= 70 Stk.) 2 Stk. Kabliav, 5 Vorder Langer (en Torskeart). Til Tilberedningen heraf i „Skolekøkkenet“ var medgaaet 1 Td. 5 Skp. Lønborgsalt og 10 Tdr. Eddike. — Det citerede Regnskab viser ogsaa, at der i samme Aar er blevet uddelt 56 Par Sko og 56 Skjorter samt „udskaaret“ følgende Klædessorter; 37¹/₂ Alen Engelst, 48¹/₂ Al. Gøttest, 103 Al. Sardug og 103 Al. Lærred¹⁴.

Karakter, rent bortset fra det i sig selv usædvanlige, at den tillige var en fri Kostskole. Hertil maa først og fremmest regnes de strenge Regler om Prøvelse af Disciplenes Anlæg for Studier og om Begræns-

Fig. 2. „Herluf Trolles Taarn“, hvori Frederik II's Skole havde til Huse.

ningen af Skoletiden til seks Aar, endvidere Bestemmelsen om Hofprædikantens umiddelbare Tilsyn med Undervisningen og hans udtrykkelige Forpligtelse til sammen med Skolemesteren at udvælge de mest velegnede Skolebøger, hvoraf Disciplene „bedst og mest kunde forbedres og snarest til Gavns forfremmes“, og endelig Kongens Tilsagn om at forsørge de dygtigere Elever „paa et andet Sted“.

Dette Udtryk maa sikkert i første Række fortolkes som et Løfte om Hjælp til senere Studier, særlig ved udenlandske Universiteter. Saaledes synes ogsaa Samtiden at have forstaaet det, og i hvert Tilfælde to Gange ser man, at den Omstændighed, at der for flinke Studenter Vedkommende kunde henvises til, at de var dimitterede fra Kongens egen Skole, forskaffede dem en betydelig Understøttelse til Studier i Udlandet¹⁶.

Hvad der gav Frederik II's Skole dens Særpræg, skal saaledes ikke søges i, at den var bestemt til at tjene specielle Formaal, heller ikke i ny Undervisningsfag eller -metoder. Dens Ejendommelighed bestod først og fremmest i den nøje Udvælgelse og Prøvelse, der skulde finde Sted af det Menneskemateriale, som her skulde uddannes, dernæst i de usædvanligt gunstige ydre og indre Vækstbetingelser, der var tilvejebragt for dens Trivsel. Men har det været Kongens Hensigt at skabe en lille Planteskole, hvor der med særlig Omhu kunde hegnes og hæges om en udvalgt Skare af unge, saa kan det ogsaa siges, at han til Gengæld maa have haft den Tilfredsstillelse i en Aarrække at se sit Værk bære gode Frugter. Ganske vist kender man ikke meget til Skolens indre Liv, men dog tilstrækkeligt til at kunne slutte, at den har indtaget en smuk Plads i Datidens Skolevæsen. Herpaa tyder blandt andet, hvad der fremgaar af flere Eksempler, at det har været eftertragtet som en stor Begunstigelse at opnaa Kongens Tilladelse til at faa Børn optaget i denne Skole¹⁷. Et endnu stærkere Vidnesbyrd om, at der var Liv og Grøde i den unge Stiftelse, foreligger dog i et Kongebrev fra 1579, der viser, at Skolen i den halve Snes Aar, den da havde bestaaet, var vokset saa stærkt, at der maatte ansættes endnu en Hører, fordi den nu rummede „flere Personer, end Fundatsen formelder“¹⁸.

Nogen samlet Fortegnelse over de Mænd, der her har fundet deres første Uddannelse, er ikke bevaret, men man kender dog Navnene paa enkelte af disse. Saaledes vides det, at en Broder til den kgl. Historiograf Claus Christoffersen Lyskander, HANS CHRISTOFFERSEN LYSKANDER, er udgaaet fra denne Skole før 1578. Næppe tyve Aar gammel optraadte han som Forfatter, sendtes derpaa med kgl. Understøttelse til Udlandet og var trods sin Ungdom paa Vej til at vinde sig et godt Navn ved sine grundige Studier i forskellige Fag, da alle Forhaabninger brat blev afbrudt ved hans tidlige Død under et Studieophold i Pressburg 1581¹⁹. En bedre Skæbne havde en anden Frederiksborgenser, der blev Student omtrent paa samme Tid

JON JAKOBSEN VENUSINUS, der efter at have beklædt flere store Præstembeder og Professorater ved Universitetet, endte som kgl. Historiograf og Forstander for Sorø Kloster, hvor han døde 1608. Venusin var en udpræget Renæssanceskikkelse. I Litteraturen har han vel ikke efterladt synderlig dybe Spor, men han blev med god Grund af sin Samtid beundret for sin omfattende humanistiske Lærdom og sin skarpe kritiske Begavelse. Den straalende Løbebane, der blev ham til Del, skyldtes dog først og fremmest hans Personlighed, der rigt udstyret og mangesidigt facetteret som den var, havde let ved at gøre sig gældende paa de mest forskelligartede Omraader og derved banede ham Vejen til den Yndest, han i en sjælden Grad nød, ikke mindst ved Hoffet og hos Adelen²⁰.

En særlig Gruppe af Skolens Disciple udgjorde de ikke faa adelige Dreng, der blev optaget her. Lensregnskabet for 1582—83 viser klart nok, at man nøje sondrede mellem „de unge Herremænd“, der vistnok spiste sammen med Skolemesteren, og de borgerlige Disciple, „de menige Personer udi Skolen“ eller „de andre Skolens Personer“, som de kaldes, og tilfældigvis ved vi, at der 1585 i Frederiksborg Skole fandtes mindst otte Herremandsbørn, ganske vist overvejende henhørende til mindre fornemme Slægter, men dog ogsaa med Repræsentanter for saa bekendte Ætter som Banner, Marsvin og Oldeland²¹.

Naar Skolen efter alt at dømme i en Aarrække har øvet en stærk Tiltrækning, maa det sikkert i høj Grad tilskrives, at dens Ledelse var lagt i dygtige Hænder. Det gælder Overtilsynet, der i hele denne Periode var betroet Hofprædikanten, Mag. CHRISTOFFER KNOFF († 1611), som Niels Hemmingsens nære Ven en typisk Melanchtonianer²², der stod højt i Gunst hos Frederik II, og heller ikke Rektorerne og Hørerne synes at have været ringe Mænd. I Enkeltheder at eftervise deres Indsats i Skolearbejdet paa Frederiksborg lader sig ganske vist ikke gøre, men at flere baade af Rektorerne og Hørerne var velstuderede og betydelige Personligheder, der siden kom til at indtage fremskudte Pladser, tyder paa, at man har bestræbt sig paa at udvælge ogsaa Lærerpersonalet ved denne Skole med Omhu²³.

Skolens første Rektor var Mag. FRANTS NIELSEN, der 1568 lige var vendt hjem fra et fleraarigt Ophold i Wittenberg og nu blev sat i Spidsen for den unge Skole. Efter ca. fem Aars Tjeneste blev han 1573 Præst ved Slotskirken, og da han samme Aar holdt Bryllup, hædrede hans tidligere Elever ham i den Anledning ved at udgive

et latinsk Digt, hvori de paa Grundlag af Aristoteles' Udviklinger fremstillede Ægtefællers gensidige Pligter²⁴, forøvrigt et ejendommeligt Emne for Skoledisciple. Dette Digt er formodentlig det eneste Minde, der nu er tilbage om Disciplenes Øvelser i Frederik II's Skole. Resten af sit Liv tilbragte Mag. Frants i Roskilde som Lektor og Compastor ved Domkirken og døde her 1603. Som et Vidnesbyrd om den Anseelse, han nød, kan det nævnes, at han 1595 var udset til at blive Biskop i Ribe, en Ære, han dog af private Grunde frabad sig. Til Efterfølger som Rektor havde han 1573 faaet Mag. PEDER HANSEN RIBER, der havde studeret i Rostock. Som Rektor forfattede han blandt andet et — nu tabt — latinsk Digt om Kristi Menneskevordelse, tilegnet Skoleungdommen paa Frederiksborg. En Tid lang forenede han med Skolegerningen Præsteembedet i Tikøb og var siden (fra 1586 til sin Død 1591) Superintendent over Gulland, hvor han indlagde sig ikke ringe Fortjeneste af Ordningen af de urolige kirkelige Forhold. Ogsaa om, at han har været i Besiddelse af videnskabelige Interesser, foreligger der forskellige Vidnesbyrd. Skolens tredie Rektor, der hed ANDERS VEJLE, maatte 1584 opgive sit Embede, fordi han var blevet gift og derfor, — som det hedder i et Kongebrev —, „samme Skoletjeneste herefter ikke saa bekvemmelig kan vare og forestaa, som det sig bør“. Han blev efterfulgt af Mag. JAKOB JENSEN AALBORG, der ved Skolens Ophør 1586 blev Slotspræst og døde 1614 som Præst og Provst i Randers.

Af Hørerne, hvoraf der ialt kendes fire, vil der være Grund til at nævne Mag. ISAK GRØNBÆK, der 1581 opgav sin Stilling som Lærer for at drage ud paa en længere Rejse til udenlandske Universiteter, og som døde 1617 som Biskop i Thronhjelm, og især PEDER IVERSEN BORCH, der 1627 døde som Lektor i samme Bys Domkapitel. Det er ikke urimeligt at antage, at Borch allerede i Skolen paa Frederiksborg har vist sig som den nidkære Pædagog, han siden var bl. a. som Rektor paa Herlufsholm, hvor han navnlig gjorde sig fortjent af Undervisningen i Græsk, til Brug for hvilken han udgav flere Lærebøger²⁵.

Medens Frederik II's Skole vistnok hidtil havde været i Virksomhed uden Afbrydelse, blev den i 1583 lukket for en Tid. Allerede i Oktober 1582 hører man Tale om, at der var begyndt en „Skrøbelighed“ blandt Skolebørnene paa Frederiksborg, og da den pestagtige Sygdom, som i disse Aar hærgede Landet, næste Aar greb mere og mere om sig, fik Lensmanden Johan Taube den 31te August 1583

Kongens Befaling til at opløse Skolen og sende Disciplene hjem, indtil Pesten var stilnet af. Skolen kom dog et Aars Tid efter paa Fode igen²⁶. I Maj 1584 blev der ansat en ny Skolemester, og i August s. A. dateres et Kongebrev om Optagelse af en Discipel²⁷, men snart gik Skolen sin endelige Opløsning som selvstændig Institution i Møde, idet Frederik II 1586 nedlagde den eller, rigtigere udtrykt, overflyttede den til Sorø, hvor han stiftede en ny og større Trivialscole, beregnet for 30 Disciple af Adel og 30 af andre Stænder. Om Grunden til dette Skridt har Kongen selv udtalt sig i Indledningen til Fundatsen af 1586 for den nye Stiftelse²⁸, hvori det bl. a. hedder, at da han havde erfaret, at Skolebørnene paa Frederiksborg „meget forsømmes, saa de ikke kunne holdes udi slig Tvang og Disciplin og ej heller udi Lærdom og Optugtelse saa formeres og forfremmes, som det sig bør, af den Aarsage, at Vi selv ideligen holder Hof paa forskrevne Vort Slot Frederiksborg, og de der dagligen med gemene Hoftjenere kunne have Omgængelse, hvoraf Ungdommen meget bliver forført og forkrænket“, — saa havde Kongen besluttet at stifte en bedre Skole „paa et andet, mere bekvemt og velbejligt Sted“.

Der er næppe nogensomhelst Grund til at betvivle dette klare og bestemte Udsagn, i Henhold til hvilket Skoletugtens Forfald har været Aarsagen til den stedfundne Forandring, men det kan maaske have sin Berettigelse, — som man har gjort —, at minde om, at Skolens Nedlæggelse netop paa dette Tidspunkt rimeligvis staar i Forbindelse med særegne Omstændigheder²⁹. Den tidligere nævnte Pestepidemi var i Foraaret 1585 naaet til Sorø, hvor den havde angrebet de to Kongesønner, som gik i Skole der, den senere Christian IV og hans Broder, Hertug Ulrik, samt nogle af de Adelsbørn, som blev opdraget sammen med dem. I den Anledning bestemte Kongen i April 1585, at Prinserne skulde føres bort fra Sorø og indlogeres paa Frederiksborg og sammen med dem de adelige Dreng, der dannede Hertug Christians Omgivelser³⁰. Men da der vistnok har været Vanskelighed ved paa dette lille Slot at rumme to Skoler paa een Gang, bidrog Prinsernes Overflytning til at fremskynde den maaske allerede planlagte Forandring med den gamle Skole paa Frederiksborg, i hvert Tilfælde synes den at have haft en gradvis Opløsning af Skolelivet til Følge. Allerede i Begyndelsen af April 1585 maatte ikke mindre end otte Adelsbørn, der havde hjemme i denne Skole, fortrække, idet de efter Kongens Befal-

ling blev indlogerede i Roskilde, og samtidig hermed — den 17de April 1585 — nyordnede Kongen den hidtil bestaaende Kloster-skole i Sorø ved en Fundats, der er en næsten ordret Gentagelse af den frederiksborgenske fra 1568³¹. Denne Foranstaltning var imidlertid blot af foreløbig Natur. Endnu bestod Skolen paa Frederiksborg, og det lader sig ikke gøre med Vished at angive Tidspunktet for dens endelige Ophør. Rimeligvis fandt dog dette Sted i Foraaret eller Sommeren 1586. Den 26de Marts i dette Aar fik nemlig den ene af Skolens Hørere, NIELS OLUFSEN EGERIT, et Forleningsbrev paa et Vikarie i Lunde Domkirke med Pligt til at „residere“ der³², og den 30te Maj 1586 underskrev Kongen den tidligere nævnte Fundats for den nye Trivialscole i Sorø. Herved overgik den gamle Kloster-skole, hvis Forhold indtil videre var blevet ordnet 1585, til en Art selvejende, rigt doteret Stiftelse, og samtidig forenedes med denne den tidligere kgl. Trivialscole paa Frederiksborg³³. Det er derfor berettiget at sige, at Frederik II's Skole paa Frederiksborg ved sin Nedlæggelse genopstod til nyt Liv i den latinske Skole i Sorø, som gennem Aarhundreder har betydet saa meget for dansk Kultur. Stiftelsen af Sorø Skole kan tillige betragtes som Slutstenen paa det store Arbejde for det højere Skolevæsens Fremme, der udmærker Frederik II's Tidsalder.

3. Er det, som nærmere belyst i det foregaaende, vel begrundet at betegne Frederik II's Regeringstid som en Blomstringsperiode for vort hjemlige Latinskolevæsen, saa fulgtes — som saa ofte i Historien — Opgangen paafaldende hurtigt af en Tilbagegang. Et Kongebrev fra 1594 tegner saaledes et alt andet end lyst Billede af Tilstanden i de latinske Skoler. Skarpt dadles i dette Brev den „Uskikkelighed og Ufid“, som gik i Svang mange Steder paa Grund af slette Lærere og manglende Tilsyn, og det paalægges paa det alvorligste Rigets Bisper grundigt at visiterer Skolerne, at overhøre Lærerne og fjerne de uduelige blandt dem. I den følgende Tid blev det snarere endnu værre. 1604 klages der nemlig atter i de stærkeste Toner fra Regeringen over de daarlige Lærere og den slette, planløse Undervisning, der kun var egnet til at forvirre Ungdommen³⁴.

Men var det saaledes aabenbart, at de latinske Skoler herhjemme stod i Nedgangens Tegn, er det let forstaaeligt, at i hvert Tilfælde velhavende Folk foretrak at sende deres Børn andetsteds hen, til

Tidens ypperste Læremestre, Jesuiterne, der især var berømte for deres fortrinlige Undervisning i Latin³⁵. Ikke mindst fra Overgangen til det 17de Aarhundrede har man adskillige Vidnesbyrd om, at mange unge fra Danmark og Norge søgte til de Skoler, der stod i Forbindelse med Jesuiterkollegierne i Nordtyskland, særlig i Braunsberg. Var denne Konkurrence fra Jesuiterkolerne allerede i pædagogisk Henseende betænkelig, maatte den dog efter Tidens hele Opfattelse blive dobbelt farlig, fordi der derved aabnedes en Indfaldsport for den katolske Propaganda, som man i denne Modreformationens Periode for enhver Pris vilde undgaa.

For at forebygge, at der med Tiden skulde foregaa „udi Religionen en stor Forandring“, udstedtes der da den 6te Oktober 1604 et Kongebrev³⁶, som kategorisk forbød, at de, der var uddannede i Jesuiterkoler, nogensinde maatte faa Kald i Kirker eller Skoler her i Landet. Imidlertid indsaa man klart nok, at det ikke var tilstrækkeligt at lade sig nøje med det rent negative. Det bedste Vaaben mod Jesuiterkolernes Tiltrækning vilde være en Forbedring af det hjemlige Skolevæsen, og til alt Held ejede Tiden netop en Mand, der kunde løse denne Opgave, den teologiske Professor HANS POULSEN RESEN. Ved hans maalbevidste Arbejde gennemførtes 1604 og de følgende Aar den første af de mange Skolereformer, som er saa karakteristiske for Christian IV's Regering³⁷.

Som saa ofte før (og siden) krævede man igen først og fremmest større Enhed over Undervisningen og skarpere Tilsyn af Bisperne, og for at hæve Lærerstanden blev der fastsat forskellige Bestemmelser om, hvilke akademiske Grader Rektorer og Hørere skulde være i Besiddelse af. I særlige Reglementer, forfattede af Resen, blev der endvidere givet Forskrifter for Enkeltheder i Undervisningen, og i den følgende Tid udarbejdedes der — ligeledes navnlig af Resen — et helt Komplex af Lærebøger i de Fag, hvori der skulde undervises.

Baade Skoleplanerne og Lærebøgerne vidner tydeligt om, at Reformationen af 1604 ikke betegner et Brud med den hidtidige Udvikling, men i Sammenligning med Kirkeordinansen af 1539 kan den opvise betydelige Fremskridt. Dette fremgaa allerede af, at der nu regnes med seks Klasser i de store Skoler (mod tidligere fem), men endnu vigtigere var de stærkt udvidede Kundskabsfordringer ikke blot i Latin, men ogsaa i Græsk, Dialektik og Rhetorik, og endelig Indførelsen af helt nye Fag som Aritmetik og Geometri og under sær-

lige Omstændigheder Hebraisk. Skønt Reformen i alt væsentligt er konservativt præget og afspejler en melanchtonisk farvet Humanisme, er der dog et Par Punkter, som tyder paa, at Resen ikke har været helt upaavirket af de pædagogiske Reformkrav, der i de sidste Menneskealdre særlig var blevet ført frem af den Retning, som efter sin Tilknytning til den franske Filosof PIERRE DE LA RAMÉE († 1572) bærer Navnet Ramismen. Dette fremgaar baade af den større Plads, der er tilkendt Realfagene, og af den Betydning, man nu for første Gang tillagde Modersmaalet i den latinske Skoles Undervisning, idet der bestemt regnes med Anvendelse af enkelte Lærebøger paa Dansk.

Medens man i ældre Tid var tilbøjelig til at mene, at Skolereformen af 1604 væsentligt blot teoretisk fik Gyldighed, har de nyere Forskninger godtgjort, at dens Bestemmelser virkelig er blevet efterlevet i en Del Skoler. Det overvejende konservative Præg, den bar, gør det dog forstaaeligt, at man særlig fra fremskridtsvenlig Side ikke kunde betragte den som afsluttende, og den følgende Tid viser da ogsaa, at Latinskolens Undervisningsplan vedblivende var Genstand for indgaaende Forhandlinger og Reformers³⁸. Man ønskede især et dobbelt: baade at Kundskabsfordringerne i de bestaaende Fag skulde udvides, og navnlig, at Stoffet skulde gøres lettere tilgængeligt. Ganske særlig drøftede man Undervisningsmetoden i det vigtigste Fag i Datiden, Latinen. Fra meget forskellige Sider lød der stærkere og stærkere kritiske Røster overfor den hidtil anvendte latinske Grammatik (som oftest Melanchtons). Den bestandige Udenadslæren paa Latin af Remser og Regler, som Disciplene paa mekanisk Vis maatte tilegne sig uden at begribe Meningen med dem, skulde afløses af en virkelig Forstaaelse af Sammenhængen, og for at fremme denne krævede man, at i hvert Tilfælde Begynderundervisningen skulde foregaa paa Modersmaalet. Til Danmark kom disse Ideer særlig fra Universitetet i Giessen og formidledes fremfor alt gennem den senere Biskop JENS DINESEN JERSIN, der under ivrig Støtte fra Kansler CHRISTIAN FRIIS til Kragerup og HOLGER ROSENKRANTZ DEN LÆRDE stræbte at skaffe den nye Metode Ørenlyd her til Lands. Det holdt haardt, da Tilhængerne af det gamle (navnlig Resen) nødtigt vilde opgive Melanchtons Grammatik, men takket være den levende Interesse for Jersin og hans Arbejde i Regeringskredse blev Modstanden overvundet. 1623—24 udkom Jersins større og mindre latinske Grammatik, klare og overskuelige Bøger, der netop lagde

Vægt paa at bibringe Disciplene en selvstændig Forstaaelse af Stoffet og som Middel hertil i udstrakt Grad anvendte Forklaringer paa Dansk. Flere Kongebreve befalede, at disse Lærebøger skulde indføres i Skolerne, og at der fra hvert Stift skulde sendes en særlig fremmelig Skolemand til København for mundtligt at blive undervist i den nye Metode, ligesom det ogsaa blev gjort til Betingelse for Ansættelse som Rektor, at man var fortrolig med denne³⁹.

Jævnside med Bestræbelserne for en forbedret Latinundervisning gik Arbejdet for at tilvejebringe bedre Skolebøger ogsaa i de andre Fag. Nævnes kan det saaledes, at Filosofen og Medicineren CASPAR BARTHOLIN udfra et strengt aristotelisk Standpunkt i de filosofiske Fag udarbejdede en Række Lærebøger, der autoriseredes til Brug 1625, og som kom til at fortrænge Resens Arbejder af lignende Art⁴⁰.

For at imødegaa de bestandige Klager over Studenternes tiltagende „Grovhed“, deres Mangel paa Forkundskaber til at følge Universitetsundervisningen, havde man desuden allerede fra 1619 været betænkt paa at oprette de saakaldte Stiftsgymnasier, Overgangsformer mellem Skole og Universitet, der skulde meddele en videregaaende Undervisning, end Skolerne var i Stand til. Et saadant Gymnasium oprettedes 1621 i Odense, og det efterfulgtes siden af lignende Institutioner i de fleste andre Stiftsstæder. Omtales bør det tillige som et Udslag af beslægtede Bestræbelser, at i disse Aar falder ogsaa Stiftelsen af Sorø Akademi, der blev grundet 1623 med det Formaal at skaffe unge Adelsmænd den passende boglige og kavallermæssige Uddannelse, uden at de skulde være nødt til at foretage de lange og ofte i mere end een Henseende kostbare Udenlandsrejser⁴¹.

I Arbejdet med de forskelligartede Skolereformer indtraadte der en Standsning i de Aar, Christian IV var indblandet i Trediveaarskrigen, men da Freden i Lübeck 1629 atter havde sikret Landet Arbejdsro, tog man paany fat. Et Kongebrev fra December 1630 indskærpede igen Bispens Pligt til at føre alvorligt Tilsyn med Skolerne, og et andet fra Marts 1631, der som saa ofte før klagede over den manglende Enhed i Undervisningen „Ungdommen til ringe Forfremmelse, som noksom af dennem forfares, som fra Skolerne Universitetet rekkommenderes“, paalagde Professorerne i København og Sorø at udarbejde en fast og ensartet Plan for de latinske Skoler⁴². Dette skete ogsaa, da et snævrere Udvalg af de københavnske og soranske Professorer omsider var traadt sammen til

Forhandling. Resultatet blev Skolereglementet af 1632, den fyldigste og mest indgaaende Skoleplan, man indtil da havde set herhjemme⁴³. Foruden ved en Række Enkeltheder, hvoraf nogle siden vil blive omtalt, er denne Plan særlig betydningsfuld ved den Plads, den tilkender baade Jersins Grammatikmetode og det danske Sprog. At Virkeligheden ganske vist kom til at forme sig ret forskelligt fra, hvad der var fæstet paa Papiret, er en Sag for sig.

Ved et Kongebrev af 11te Oktober 1633⁴⁴ blev dette Reglement indført som gældende for alle Landets latinske Skoler, men da var allerede den Skole stiftet og indviet, hvis Historie her skal fremstilles.

DET 17DE AARHUNDREDE

(1630—99)

—

KAPITEL I

CHRISTIAN DEN FJERDES TIDSALDER

1. Allerede Opførelsen af Frederik II's Jagtslot havde betydet en væsentlig Udvidelse af den Bebyggelse, der fandtes i Nærheden af Frederiksborg, de to smaa Landsbyer HILLERØD og ØLSKØB¹, og det kan med fuldstændig Sikkerhed godtgøres, at det har været Kongens bestemte Hensigt at lade en Købstad gro op om sit Slot. Langt større Betydning i denne Henseende fik imidlertid den storartede Byggevirksomhed, som CHRISTIAN IV satte i Gang. Den prægtige Hovedbygning, han rejste paa det gamle Slots Plads, fuldførtes i Aarene 1602—09, de øvrige Bygninger udenom det egentlige Slot 1612—20, og disse mangeaarige Byggearbejder i Forbindelse med Kongens hyppige Ophold paa Frederiksborg trak naturligt en stadig voksende Strøm af Mennesker til dette Sted. Navnlige var det dog Haandværkere afforskellig Art og en broget Skare Folk, som paa en eller anden Maade var knyttet til Hoflivet, der slog sig ned i Slottets Nærhed i de to Landsbyer, der gennem en Aarrække kappedes om, hvem der skulde blive den stærkeste. Som bekendt var det Hillerød, — den lille Samling Huse langs Kannikegaderne, Øster- og Helsingørsgade samt omkring Torvet —, som gik af med Sejren, idet Ølskøb blev nedlagt 1621, og fra nu af lader Fremgangen for den førstnævnte By sig aftegne jævnt og sikkert. Ganske vist var det først i en langt senere Periode, at den formelt fik Købstadrettigheder, men faktisk har den allerede i Christian IV's Regeringstid ikke adskilt sig meget fra Rigets øvrige Smaakøbstæder. Gentagne Gange modtog dens Indbyggere forskelligartede Privilegier, der skulde tjene til at forøge Borgernes Velstand og især fremme Byens købstadmæssige

Udseende. Vigtigt er saaledes et Kongebrev fra 1606, der vidner om, at allerede paa et saa tidligt Tidspunkt har det været Christian IV om at gøre, at Hillerød skulde tage sig ud som en virkelig Købstad, idet han blandt andet tilsikrede dem af Byens Indbyggere, der lod opføre teglhængte Huse, den fulde Ejendomsret over disse, skønt Grunden var Kongens. Selv gjorde Christian IV meget for at forbedre og forskønne Byen ved paa forskellige Steder at lade opføre velbyggede Gaarde og Huse til Bolig for flere af sine Hoffolk, hvorfor det er forstaaeligt, at den gamle Topograf Arent Berntsen kun faa Aar efter Kongens Død om Hillerød kunde sige, at skønt den „ikke regnes for nogen Købsted, er [den] dog mangen Købsted lig og anseeligere end Slangerup“².

Ogsaa paa andre Maader lagde Christian IV sin Interesse for Hillerød By for Dagen. Det var saaledes Tilfældet, da han 1621 paa det nuværende Raadhus' Plads lod opføre en Kirke til Brug for Byens Borgere, — at den faa Aar senere blæste om i en Storm, kan ikke lægges Kongen til Last, og han omgikkes ogsaa siden med Planer om at genrejse den —, og den samme Lyst til at gavne Byen maa det sikkert ligeledes for en stor Del tilskrives, at han 1630 skænkede den en latinsk Skole, hvad der siden Reformationstiden regnedes for et nødvendigt Tilbehør til en Købstad.

2. Christian IV's latinske Skole i Hillerød By blev stiftet ved en Fundats, der er underskrevet af Kongen paa Frederiksborg den 29de Marts 1630. Originaleksemplaret af dette Stiftelsesbrev findes desværre ikke mere, da det gik tabt ved Skolens Brand 1834, men der er bevaret saa mange ældre Kopier af det, at der ikke kan herske Tvivl om Indholdet³. I dette for Skolens Historie saa grundvæsentlige Dokument kundgør Christian IV, at da de tidligere Konger af Danmark og Norge havde vist „en kristelig Omsorg“ for at stifte Skoler, „hvorudi Ungdommen retteligen udi Guds frygt, gode Sæder, Lærdom og boglige Kunster kunde institueres og oplæres, Gud almægtigste til Ære, Religionen til Forfremmelse og Forbedring og Menigheden til Gavn og Gode“, saa skænkede nu ogsaa han „efter kristeligt Betænkende“ 3700 Speciedaler til en Skole, som han med det første agtede at lade opbygge „udi Hillerød her for vort Slot Frederiksborg“.

At dømme efter Fundatsens Ordlyd har Kongens Hensigt med at stifte denne Skole saaledes blot været den at ville træde i sine For-

Fig. 3. Christian IV 1629. (Kobberstik).

fædres Spor ved at arbejde videre paa et Omraade, der efter Tidens hele Tankegang først og fremmest skulde tjene „Religionen til Forfremmelse og Forbedring“. Dette er i god Overensstemmelse

med lignende Bestræbelser hos den Konge, hvis Valgsprog var *Regna firmat pietas*, og at Grundlæggelsen af en ny latinsk Skole fandt Sted netop paa dette Tidspunkt, falder iøvrigt godt i Traad med, at man — som ovenfor omtalt — just i de nærmeste Aar efter Freden i Lübeck 1629 atter var stærkt optaget af forskelligartede Reformer af det højere Skolevæsen.

Om det er Kongen, der personlig er Ophavsmanden til Planen om at stifte en Skole i Hillerød, eller om denne Tanke er opstaaet hos ham under Paavirkning fra andre, f. Eks. den meget skoleinteresserede Kansler Christian Friis til Kragerup, vides intet. Heller ikke kan der med Bestemthed siges noget om, hvor længe denne Plan har været i Gære. Nogle Ord i Fundatsen om, at foruden Kongens Pengegave „haver andre godt Folk tilforn givet til forskrevne Skoles Begyndelse“ 600 Speciedaler, kunde dog maaske tyde paa, at Overvejelserne herom har strakt sig over et længere Tidsrum. Disse og flere andre Spørgsmaal vedrørende Skolens Forhistorie maa imidlertid staa hen, men givet er det, at Christian IV fra det Øjeblik, Fundatsen var udfærdiget, omfattede den unge Skole med den varmeste personlige Interesse.

En væsentlig Grund hertil skal formodentlig søges i den Omstændighed, at foruden den principielle Hensigt, som Fundatsen alene dvæler ved, har Kongen sikkert tillige haft andre Formaal af mere praktisk Natur med Skolens Stiftelse. Det ligger i saa Henseende nær at tænke paa Nødvendigheden af at have et Sangerkor i Slotskirken, men ganske særlig paa hans Ønske om at fremme Udviklingen af den By, hvis Vel laa ham saa meget paa Sinde. Det maatte nemlig være klart, at Grundlæggelsen af en saadan kongelig fri Skole i høj Grad vilde bidrage til at hæve en beskeden landsbyagtig Bebyggelse, som Hillerød den Gang var, op i et højere Plan, idet den baade vilde kaste Anseelse over Byen og i flere Henseender skaffe dens Borgere økonomisk Fordel. Selv et mindre Lærerpersonele vilde paa forskellig Vis betyde en Tilvækst for Byen, og navnlig var det at vente, at mange unge fra Landets nærmere eller fjernere Egne vilde søge til denne Skole i Haab om at blive delagtige i de Stipendier, der blev knyttet til den. Disse Disciple maatte da have deres Kost og for en Del indlogeres rundt om hos Byens bosiddende Folk, og baade ved det ene og det andet vilde Omsætningen øges, Samkvemmet med Omverdenen blive større, og Indbyggertallet stige.

2

// Justis wort
 Rie Kinglich Frøn
 hie dor: Rie wort
 "dunne og Bygindsest",
 Etz binnz Einnander goudet
 Goleam iustocie bu hie King
 hie gode beifhün Dhaumad
 nye davige Luntho, Dursen,
 "wou justis wort iustocie
 in grandt vng ficeuord, i bu of
 vng giseed ut iustocie iustocie
 offgangn an gant ut vng,
 dor - 100 specie daceu, Dors
 Justis wort gant giseed
 iustocie giseed hie dor
 giseed bygindsest, Dors ficeuord
 specie daceu, Cincerguofuere
 sum - 3700 specie daceu ut vng
 Luntho ut vng vng vng
 Dors ficeuord bygindsest, vng
 vng vng vng vng vng vng
 vng vng vng vng vng vng
 Scolorer vng vng, vng Luntho
 og vng vng vng vng specie
 daceu ut vng vng vng
 "Cigeu vng vng vng vng, bi
 ficeu vng vng vng vng
 houglicht off vng vng vng
 vng vng vng vng vng vng
 vng vng vng vng vng vng

f Da mee som og finge giffen
 aff vng ficeu hie samme
 Cincerguofuere, vng

Fig. 4. Anden Side af Koncepten til Fundatsen af 29. Marts 1630. Tilløjelserne i Marginen med Lensmand Fr. Urnes Haand. (Rigsarkivet).

Ogsaa for hele Omegnen vilde en saadan Skole blive af Betydning. I de skovrige, for Størstedelen tyndt befolkede Egne i Frederiksborg og Kronborg Len (det meste af det nuværende Frederiksborg Amt) fandtes der den Gang kun to virkelige latinske Skoler, den ene i Slangerup, den anden i Amtets nordøstligste Hjørne, i Helsingør. Af disse var Slangerup Skole temmelig ubetydelig, og kun Helsingør Skole, der havde nogenlunde rigelige Stipendier og et Lærerpersonele paa 1 Skolemester og 4 Hørere (1617), kunde byde paa ordentlige Studiekaar⁴. Den Ungdom, der i de nordsjællandske Len havde Lyst til Bogen, maatte derfor drage herhen, hvis den da ikke, — som man har flere Eksempler paa —, foretrak at søge sin første Uddannelse endnu længere borte, i de gamle store Kapitelskoler i Roskilde eller København. Havde man derimod først en større Latinskole i Hillerød, vilde dette i ikke ringe Grad forandre sig, hvad da ogsaa den senere Udvikling i rigt Maal bekræftede.

For Fuldstændigheds Skyld bør det dog omtales, at der ganske vist før 1630 i Hillerød fandtes en lille Skole, som man har opfattet som en Art Latinskole, men den var af et saa beskedent Format, at den næsten ikke rigtig tæller med. I et Slotsinventar fra 1597 nævnes det, at der var et Skolehus i Hillerød, og fra 1615 hører man igen Tale om en Skole, der skal være stiftet af Christian IV og have ligget i Mørkegade⁵. Navnene paa tre af de Mænd, der har været dens „Rektorer“, kender man, men de faa Notitser, som iøvrigt er levnet om den, tegner et Billede af stor Kummerlighed. Den synes nærmest at have været en af de sædvanlige smaa Skoler, hvor baade Dreng og Piger fik meddelt den allernødtørftigste Undervisning i Katekismen, Læsning, Skrivning og Regning. Børnene stod under Opsyn af en gammel Kone, og Stedets Degn besørgede Undervisningen. Naar der i Regnskaberne over „de fattiges Penge“, som betegnende nok ogsaa maatte udrede Omkostningerne ved denne Skole, nævnes Udgifter til latinske Bøger, viser det, at vel kunde de fremmeligste Elever blive undervist i Latin, men ogsaa paa dette Omraade har det kun drejet sig om de allerførste Begyndelsesgrunde, thi de latinske Lærebøger, der omtales, svarer netop til dem, man siden Reformen 1604 anvendte i de to laveste Lektier i de større Skoler.

Da den store Skole i Hillerød blev stiftet, var det kun naturligt, at „den lille Skole her paa Stedet“, — som den kaldes —, stille forsvandt. Mindet om den tabte sig næsten helt, og Samtid og den

nærmeste Eftertid heftede sig fremfor alt ved Stiftelsen af Skolen 1630 som et uforkasteligt Vidnesbyrd om Christian IV's Interesse for Kirker og Skoler, saaledes som den djærve Fædrelandsven Henrik Gerner paa sin trohjertede Maade udtrykker det, naar han herom siger⁶:

Hand siden dette Huus, som nu er, lod opbygge,
 Og gaf Fundatz dertil, som ingen maatte rygge,
 Hand til Disciplene god Kost og Klæder gaf,
 Og til Betienterne god Løn at leve af.
 Det er den Herris Ros, som aldrig kand formørkis,
 For hand hialp Kirkerne og Skolerne at styrkis,
 Hans Roos ævindelig til Ros opskrevet staaer,
 Saa længe Verden er, og Barn i Skole gaær.

3. Som flere andre Aktstykker af lignende Art indlader heller ikke Christian IV's Fundats sig paa at give i Enkeltheder gaaende Bestemmelser af pædagogisk Art. Den ordner kun de ydre Rammer for Skolens Virke, men naar den fastsætter, at Skolen skulde have een Skolemester og to Hørere, kan man deraf med temmelig Sikkerhed slutte sig til, hvilken Art af Skoler man tænkte sig, den skulde henhøre under. Da det nemlig var Skik, at hver Lærer havde sin Lektie, hvori han alene underviste, vil der til et Lærerpersonele paa tre Personer svare en Skole paa tre Klasser, og det vil igen sige, at Christian IV's Skole i Hillerød — i alt Fald foreløbigt — var beregnet til at indtage en Mellemstilling mellem de mindre Skoler i Smaakøbstæderne og de store Kapitelsskoler i Stiftsstæderne. Denne Stilling bevarede den i det væsentlige lige til den gennemgribende Skolereform af 1806 — i enkelte Perioder hævede den sig noget over det en Gang fastlagte Plan, men sank aldrig under det.

Det er saaledes ikke i Bestemmelser om Skolens Størrelse eller indre Opbygning, at man skal søge dens Særpræg, men naar den fra første Færd baade reelt og i det almindelige Omdømme kom til at indtage en egenartet Plads blandt Landets øvrige Latinskoler, skyldes det først og fremmest dens Karakter som et *institutum regium*, en kongelig Stiftelse, hvis Økonomi og Administration var udformet paa speciel Maade. Den traadte derved ind i Rækken ved Siden af Stiftelser som den kgl. Skole i Sorø og den adelige paa Herlufsholm, — særlig med denne sidste Institution kan man jævnlig finde den sammenstillet —, og dens Ejendommelighed fandt et træffende Udtryk i det Navn, der i den første Menneskealder efter dens Grund-

læggelse blev brugt som den officielt korrekte Betegnelse for den: „den kongelige frie Skole i Hillerød“, hvorimod det kortere Navn „Frederiksborg Skole“ først fra Aarhundredets Slutning blev det almindeligst anvendte.

Medens Stiftets Biskop udgjorde den øverste Tilsynsmand for Landets almindelige Latinskoler, blev Overbestyrelsen af Christian IV's Skole lagt i Hænderne paa det saakaldte Skolarkat, et Raad paa tre Mand, bestaaende af Lensmanden (siden Amtmanden) paa Frederiksborg, Kongens Hofprædikant (siden den kgl. Confessionarius) og Slotspræsten ved Frederiksborg, der under direkte Ansvar for Kongen skulde forvalte Skolens Kapitaler og i enhver Henseende drage Omsorg for dens Velfærd. Dette Skolarkat vedblev som højeste Myndighed, næst efter Kongen, at styre Frederiksborg Skole indtil 1809, men grundet paa særlige Omstændigheder blev i Tidens Løb de Forretninger, der tilfaldt de enkelte Skolarker, fordelt paa noget forskellig Maade. Efter Fundatsens just ikke meget skarpt formulerede Bestemmelser synes det at have været Christian IV's Ønske, at Lensmanden skulde bære Hovedparten af Ansvaret for Skolens Økonomi, idet det blev ham paalagt at bestyre dens Formue, som han skulde gøre frugtbringende og til enhver Tid staa Kongen og Skolen til Regnskab for. Uddelingen af de aarlige Beneficier blev derimod betroet Hofprædikanten og Slotspræsten (i Forening med Skolemesteren), og de samme to Skolarker skulde tillige efter nøje Prøvelse udvælge og ansætte Rektor og Hørere, omend dette, — som det udtrykkeligt hedder —, skulde ske „med Lensmandens Raad og Bevilling“, samt fastsætte Lærerpersonalets Lønning. Som rimeligt var, blev det desuden gjort til særlig Pligt for de to gejstlige Skolarker at overvaage Undervisningens Tilstand ved „ofte om Aaret“ at afholde Visitats i Skolen.

Fundatsen gør ogsaa nøje Rede for de Indtægtskilder, Kongen henlagde til Skolens Drift. Foruden en Skolebygning, som han vilde lade opføre, og som skulde vedligeholdes paa Lenets Bekostning, gav han — som nævnt — straks Anvisning paa 3700 Speciedlr. Heraf var de 600 Dlr. indsamlet hos „andre Godtfolk“, — tilfældigvis ved vi, at blandt disse Godtfolk var ogsaa Kirstine Munk, der havde givet 283 Dlr. 32 Sk.⁷ —, de 100 Dlr. var Vurderingssummen for en Gaard i Hillerød, der var tilfaldet Kongen for Gæld, og Resten var en direkte kontant Pengegave fra ham.

En ældre Beretning, som dog først findes hos en Forfatter i det

18de Aarhundrede, fortæller, at Hovedparten af denne Sum var en Bøde, som den bekendte HOLGER ROSENKRANTZ „den Rige“ til Glimminge i Henhold til en Herredagsdom havde maattet betale, fordi han voldeligt var trængt ind hos Biskoppen i Lund, Dr. MADS JENSEN MEDELFAAR (der forøvrigt tidligere havde været Slotspræst paa Frederiksborg) og havde slaet ham til Blods. Skønt denne Beretning i Skildringen af Enkeltheder aabenbart er udstyret med flere vitterligt sagnagtige Træk, indeholder den sikkert en Kærne af historisk Sandhed. Fra en paalidelig samtidig Kilde ved vi, at Biskop Mads Jensen 1629 er blevet overfaldet i sit eget Hus, og lidt yngre Kilder ved meget god Besked med, at Holger Rosenkrantz havde maattet betale 3000 Rdlr., fordi han havde givet Biskoppen en Ørefigen, og at disse Penge var blevet skænket til Frederiksborg Skole. Navnlig er det vigtigt, at flere, af hinanden uafhængige, Uddrag af de nu tabte Skoleregnskaber viser, at der i disse har staaet opført, at Holger Rosenkrantz maatte udrede den nævnte Sum, fordi „han slog Dr. Mads Jensen, Bisp udi Lund, paa Munden i hans eget Hus“. Kun maa det bemærkes, at denne Bøde ikke kan være blevet betalt i Kraft af en Herredagsdom, — Dombøgerne indeholder intet herom —, men antagelig blot som Følge af et privat Forlig⁸.

Skolens Grundkapital skulde udsættes paa Rente til 6 % aarligt, Tidens gængse Rentefod, og af Udbyttet — 216 Dlr. — skulde ti „nødtørftige Skolens Personer“ underholdes. Renterne skulde uddeles til dem blandt de ubemidlede Disciple, om hvem der var „nogen god Forhaabning“, og at denne Uddeling skulde ske med den strengeste Upartiskhed „ej anseendes nogen Talsmand, Gunst, Gave eller Venskab“, indskærpes bestemt. Fundatsen taler ikke nærmere om Fordelingsmaaden eller Formen for disse Beneficier, derimod viser den, at Kongen allerede fra Begyndelsen var fuldstændig klar over, at de 216 Dlr. i aarlig Rente var en alt for ubetydelig Sum til deraf at afholde alle Skolens Udgifter til Disciplene, end sige til Lærerpersonalets Lønning. Derfor gav han samtidig Anvisning paa en anden, betydeligere Indtægtskilde, idet han henlagde „Degnerenten“ af 15 nordsjællandske Sogne til den nye Skole. Disse Sogne var: Herlev, Lillerød, Lyngby, Uggeløse, Gørløse, Skævinge, Strø, Ølsted, Lille Lyngby, Tjæreby, Alsønderup og Grønholt i Frederiksborg Len samt Asminderød, Karlebo og Bloustrød i Kronborg Len.

Allerede i den katolske Tid havde det været Skik, at de ældre

Disciple i Latinskolerne røgtede Degnetjenesten i de nærliggende Landsbysogne og som Vederlag herfor oppebar Degnens Lønning. Et bekendt Eksempel paa dette er Biskop Ivar Munks Gavebrev af 1514, hvorved 21 Sognes Degnekald blev henlagt til Ribe Katedralskole, og efter Reformationen var det først i Kirkeordinansen og siden Gang paa Gang i andre Aktstykker af lovgivende Karakter indskærpet, at Degnekald i to Miles Omkreds fra en Købstad skulde „følge“ Byens Latinskole⁹. Det var derfor fuldt ud i Tidens Aand, naar Christian IV bestemte, at hans nye Skole skulde begunstiges paa lignende Maade. Dog kunde dette Privilegium ikke øjeblikkelig træde i Kraft i sin fulde Udstrækning, thi det siges udtrykkeligt, at de paagældende Degnekald først skulde komme til Skolen, efterhaanden som de daværende bosiddende Degne, Sædedegnene, afgik ved Døden. Naar dette skete, skulde Disciplene fra Frederiksborg Skole om Søndagen drage ud paa Landet og udføre Degnenes Forretninger ved Gudstjenesten, — med god Grund kaldte man saadanne vandrende Degne „Løbedegne“ —, og de gamle Degneboliger, Degnestavnene, skulde da afgifts- og skattefri overlades til dem, der vilde paatage sig at besørge den daglige Ringning med Kirkeklokkerne.

Efter Fundatsens Ordlyd er det ikke helt klart, hvorledes der skulde forholdes med Anvendelsen af den samlede Degnerente af disse 15 nordsjællandske Sogne. Det var Skolarkerne og Skolemesteren, der skulde forestaa Uddelingen heraf, „som de for Gud og Os vil forsvare“, men der blev ikke fastsat nøjagtige Bestemmelser om, paa hvilken Maade. Kun siges der, at hvis „flere“ Personer kunde underholdes deraf, skulde Skolarkerne have Ret til at uddele noget til „Skolebørnene“. Meningen hermed er formodentlig den, at blev der et overskydende Beløb, naar Lærere og Løbedegne havde faaet deres, kunde ogsaa de smaa Peblinge komme i Betragtning¹⁰.

Endelig tillagde Fundatsen Skolemesteren 20 Læs Ved aarligt til hans „Ildebrand“ og hver af Hørrerne et lige saa stort Deputat, som Lensmanden skulde udvise af Frederiksborg Lens Skove.

Fundatsen slutter med en meget bestemt Tilkendegivelse af, at det var Kongens Vilje, at den for al Fremtid skulde overholdes fast og uryggeligt „udi alle sine Ord og Punkter“. Han bad alle efterkommende Konger om ikke at gøre den mindste Forandring i hans Bestemmelser, undtagen det kunde ske til Skolens Forbedring, og som det var Tidens Skik, føjede han en kraftig Forbandelse til: „saa

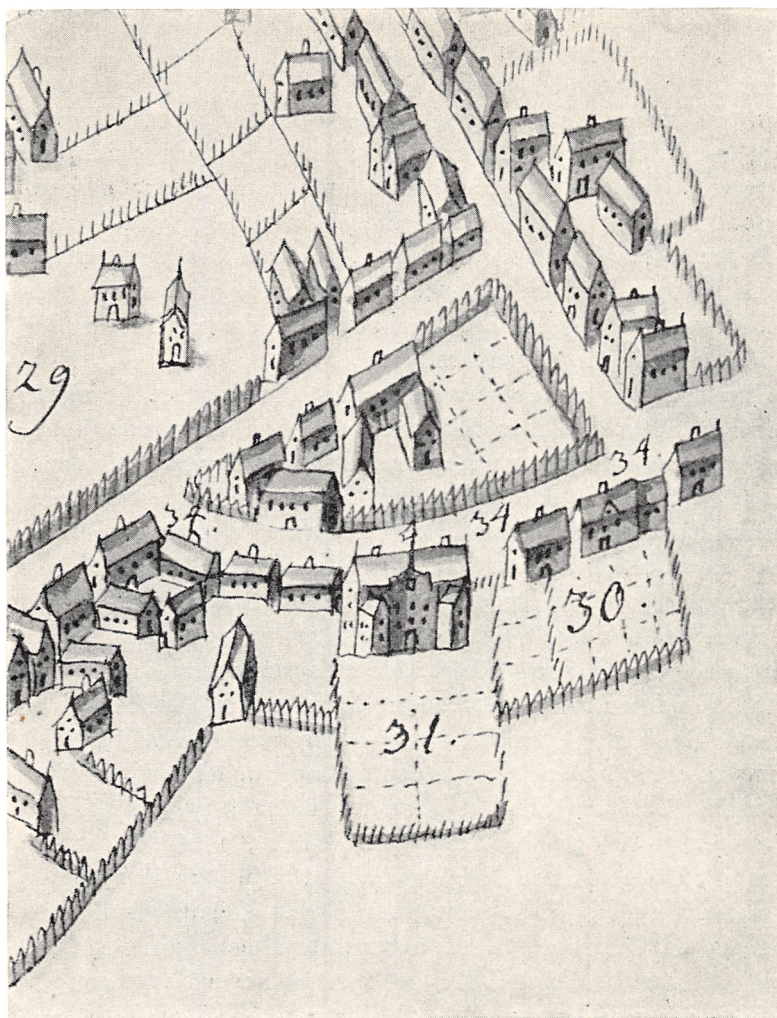

Fig. 5. Den ældste Tegning, c. 1680, af Frederiksborg Skole (31) og dens Omgivelser. (Peder Resens „Atlas Danicus“ i Det kgl. Bibliotek).

fremt de ikke dermed ville opvække imod dennem Guds evige Hævn, Vrede og Formaledidelse og baade timelig og evig Straf at forvente". Skolens senere Historie skulde vise, at man ikke betragtede disse Ord blot som en tom Formular, men at man tværtimod i lange Tider Gang paa Gang bøjede sig for dem i dyb Ærefrygt.

4. Ikke længe efter, at Fundatsen var blevet underskrevet, gik man i Gang med at give den Skole, der indtil videre kun fandtes paa Papiret, en mere haandgribelig Skikkelse. Til Byggeplads valgte man den samme Grund, hvorpaa ogsaa den nuværende Skolebygning hviler. Den Gang tilhørte Grunden en vis Hans Henriksen i Kragerup, Foged til Kronborg Birketing, der til Gengæld fik udlagt et andet Stykke Jord, som 1646 gik over til en af det datidige Hille-røds mest kendte Borgere, en meget velstaaende Mand ved Navn JOHAN BØGVAD, der først var Bygningsskriver paa Frederiksborg, siden kgl. Fiskemester, og som i lange Tider optraadte paa Skolens Vegne som dens betroede Regnskabsfører¹¹.

Christian IV's Skolehus er vel forlængst forsvundet, Tegninger og Kontrakter ligeledes, men takket være de endnu bevarede Lensregnskaber er det muligt saa nogenlunde at følge Gangen i Byggearbejdet og at danne sig en ret paalidelig Førstehaandsforestilling om en Række Enkeltheder. Allerede tre Uger efter Fundatsens Udstedelse blev der af Slotsskriveren udleveret 8 Spader og 8 Jernskovle til at rense og udgrave det Jordsmon med, hvor „Grunden skulde lægges til Hillerøds den nye Skole“. Det er det første Spor, man kender til Byggearbejdets Paabegyndelse. I det følgende Aar er i hvert Tilfælde Kælderen med tilhørende Skillerum og Kælderhals med Trappetrin blevet opmuret, og man har været beskæftiget med at fremskaffe Materialer¹². Formodentlig har Mangel paa tilstrækkeligt Forraad heraf bevirket, at Arbejdet er gaaet noget langsomt fra Haanden, thi i April 1631 ser man, at Kongen befaler Lensmand Frederik Urne at „gøre flittig Anfordring“ om, hvad der behøvedes til Skolens Bygning¹³. Vistnok inden Aarets Udgang var Bygningen dog saa vidt fremskreden, at Murene har staaet opført, og „Ovringen“ (det øverste af Bygningen) og Spærværket er blevet færdigt. Til at fejre den sidstnævnte Begivenhed bevilgede Lensmanden efter gammel Haandværksskik seks Tønder af det ekstra gode Øl, som kaldtes Herreøl, og i April 1632 giver Murmesteren Kvittering for, at han af Slotsskriveren ialt havde modtaget 130 000 Mursten og 170 Læster Kalk, „som jeg igen haver formuret og forbrugt til Grunden under den nye Skole . . . , item til en Kælder, som jeg udi samme Skole haver opmuret, saa vel som til Skolens Sider og Gavle udi sig selver, som er grundmuret“¹⁴.

Derpaa er man gaaet i Gang med det indre Mur- og Tømmerarbejde. I Regnskabet er der opført en Del Udgiftsposter i den

Anledning, blandt andet til Opsætning af to Lofter og tolv Skillerum i Husets to Stokværk og tre i Kælderen samt til „Dønnikemesteren“ for at hvidte rundt om i Bygningen¹⁵. Nu stod blot det indre Udstyr tilbage, og i Forsommeren 1633 var man naaet saa vidt hermed, at Kongen, der aabenbart personligt har fulgt Byggeværkets Fremadskriden med Interesse, den 8de Juni kunde give følgende Befaling til Rentemestrene, som man ser af et egenhændigt Brev fra ham: „Holmens Maler skal befales at drage med sine Svende henad Frederiksborg straks efter Helligdagen [3: 1ste Pinsedag] og

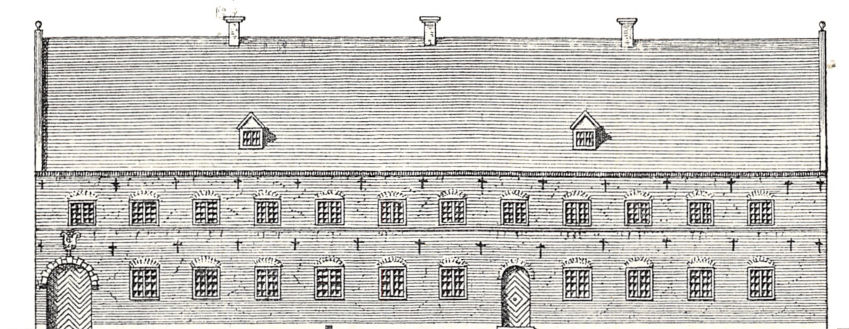

Fig. 6. Skolens Façade mod Gaden 1631—1806.

tage saa meget Farve med sig, som han kan fornøden have til at anstryge Borde og Bænke, item Vindueskarmen, udi Skolen ved Frederiksborg, hvortil hannem skal ske Forstrækning udaf Penning“¹⁶.

Ejendommeligt for Christian IV's Skolebygning var det, at den saa ganske overvejende var hjemmegjort Arbejde. Hovedbygmesteren JØRGEN BEBBER var en kendt Hillerødborger, og ogsaa Tømmermændene Jep Jørgensen, Hans Haagensen og Morten Rasmussen samt Flertallet af de øvrige Haandværkere, Snedkere, Savskærere, Grovsmede, Kleinsmede og Glarmestre var hjemmehørende i denne By, og fraregnet noget Tømmer, som blev hentet i Sorø Skove, synes ogsaa de fleste Materialer at have været af lokal Oprindelse. Saaledes ser det ud til, at Murstenene er blevet brændt i Teglovnene i „Kgl. Majestæts Teglgaard“ udenfor Hillerød. Den laa i Nærheden af den nuværende Teglgaardssø, og formodentlig har man taget Leret til Stenene paa dette Sted¹⁷.

Regnskabsnotitserne supplerede med forskellige Beskrivelser og den her vedføjede Tegning fra før Forandringen 1806¹⁸ giver Indtrykket af, at Christian IV's Skolehus har været en anseelig Bygning,

ikke mindst sammenlignet med, hvad det 17de Aarhundredes Hille-rød ellers kunde opvise af Bygningsværker. Skolen laa i østlig-vestlig Retning, Længden udgjorde 59 Alen, i Bredden maalte den derimod kun 13 Alen og 18 Tommer, Højden til Tagskægget var 12 Alen, og Murene var $26\frac{1}{2}$ Tomme tykke. Over Kælderen rejste sig i to Stokværk det svære, røde Murværk, der i Øst og Vest afsluttedes af høje Gavle, og hele Bygningen var dækket af et stejlt, teglhængt Tag, som var forsynet med to Kviste til Gaden. Skolehuset udgjorde 12 Fag i begge Stokværk, og over Vinduerne fandtes der flade murede Buer. Vinduerne havde Karme og Rammer af Egetræ, de smaa Ruder var indfattet i Bly¹⁹. En stor Port med Gennemkørsel fandtes yderst i den østlige Ende af Bygningen, fem Fag fra Vest var derimod den egentlige, ret smalle Indgangsdør til Skolen. Før 1713 havde den været anbragt et Fag længere fra den vestlige Ende. Gennem en Forstue var den fælles Indgang baade for Skolestuen og for Rektors Bolig.

Strengt og alvorligt maa dette Skolehus have virket. I al sin grundmurede, prunkløse Soliditet stod det som en fuldgod Repræsentant for gammel dansk Byggeskik, tydeligt i Slægt med saa mangen en Klosterbygning og Herregaard fra ældre Tid. For Udsmykningen af Façaden var der kun gjort lidt: bortset fra en Del smeddede Jernankre, indsat i Muren, et profileret Sandstensbaand, der løb hen under første Sals Vinduesrække, meget beskedne Sandstensindramninger af Indgangsporten og Skoledøren var Bygningens største dekorative Prydelse en i Sandsten udhugget Tavle over Porten med det danske Rigsvaaben, Christian IV's Navneciffer, Forbøgstavernerne til hans Valgsprog *Regna Firmat Pietas* og Aarstallet 1631, der formentlig skulde minde om, at i dette Aar var Murene blevet rejst. Ved et heldigt Tilfælde lykkedes det at redde dette Relief ved Branden 1834, og det blev siden anbragt i Trappevæggen i den nuværende Skolebygning. I Façadens Udsmykning sporer man Paavirkning af den nye Renæssancestil, og det samme har maaske været Tilfældet med et lille „Trappehus“ ud mod Gaarden, hvorigennem der ved en Vindeltrappe var Forbindelse mellem første og andet Stokværk. Turde man tro Tegningen hos Resen (Fig. 5), har Bygningen været prydet med et lille Spir med en Vejrfloj.

Skolehusets Ydre stod i det væsentlige uforandret indtil Branden 1834. Det indre undergik derimod en Del Forandringer efter de skiftende Tidens Fornødenheder, om end Helhedspræget i selve

Skolelokalet var det samme i den lange Periode mellem 1633 og 1806, da det blev underkastet en gennemgribende Ændring. I den

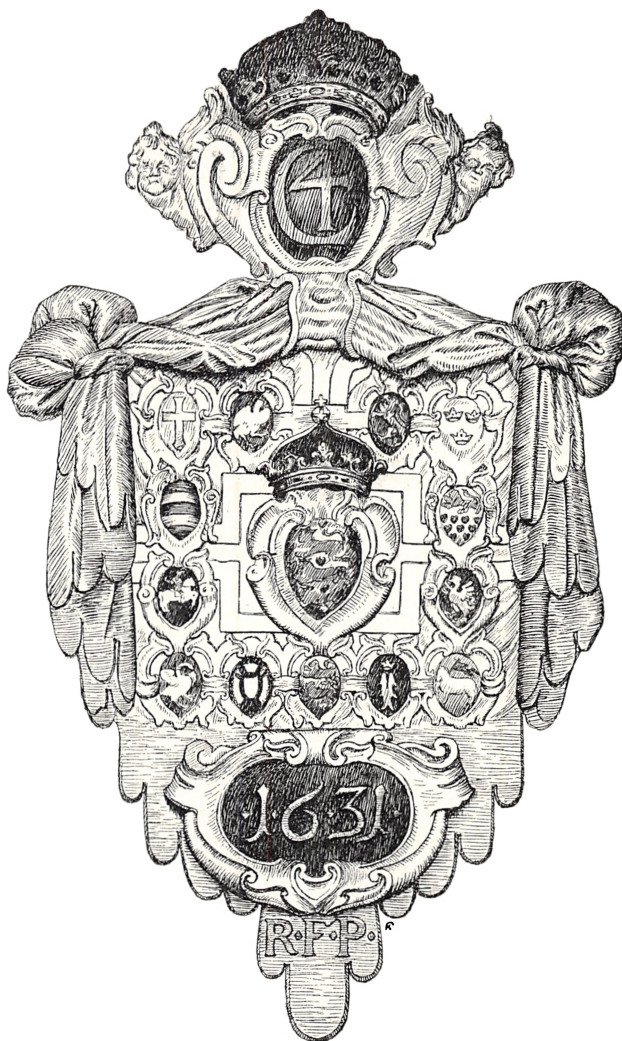

Fig. 7. Sandstenstavlen over Skolens Port.

vestlige Ende af det underste Stokværk fandtes Skolestuen, der i Overensstemmelse med nedarvet Skik i de gamle Skoler var fælles Undervisningsrum for alle Klasser. Traadte man ind fra Forstuen, havde man til Venstre anden Lektie, til Højre tredie Lektie, og

midt for Mesterlektionen, der var hævet to Trappetrin over de øvrige og skilt fra dem ved et Tralværk. Gulvet var lagt med Mursten, og henunder Loftet løb hvidtede Bjælker, understøttede af et Par endnu sværere, rødmaalede Tværbjælker²⁰.

At træde ind i en saadan gammeldags Skolestue maa have været som at komme ind i en summende Bikube. Den enstonige Remsen af Disciple i tre Lektier paa een Gang, afbrudt af Lærernes hyppige Formaningstaler og Uddeling af korporlige Straffe, har sikkert virket øredøvende, og man forstaaer, at en af Skolens Rektorer 1775 om denne Indretning kunde skrive, at man maatte „ligesom kappes indbyrdes om at kunne overraabe hinanden“, hvad der i høj Grad var Undervisningen til „Skade og Nachdel“²¹. For en mindre haardfør og nøjsom Slægt end Datidens maa Skolestuen have gjort et alt andet end tiltalende Indtryk. Temmelig skummel har den været, da Lyset kun sparsomt er faldet ind gennem de smaa Ruder i de tykke Mure, med Renligheden har det vistnok været saa som saa, og Uhyggen er blevet forøget ved, at den kun har kunnet opvarmes utilstrækkeligt — i et langt Tidsrum (1689—1731) fandtes der endda overhovedet ingen Kakkelovn i Lokalet²². Det er derfor i høj Grad forstaaeligt, at da den unge Historiker LAURIDS ENGELSTOFT paa en Fodrejse 1797 var kommet til Hillerød og havde taget den gamle Skolebygning i Øjesyn, kunde han betro sin Dagbog, at han ikke følte sig „meget opbygget“ ved at se den. Han skriver om sit Besøg i den²³:

„En styg Lugt — saadan som man plejer at treffe den i Skolerne — mødte os strax, og Vindverne fandt vi og saa tæt tilsluttede, som om man ex confesso vilde udelukke enhver reenere Luft. Skolen var ved et Skillerum deelt i 2 halve Deele. Bordene vare i uregelmæssige Skikkelser, ikke meget bredere end en Fiel. Paa Loftet stod: 1633. Ja, hvo der ej kan finde sig overbeviist om Nødvendigheden af en Skole-Reform, han gaae til vore latinske Skoler, den første den beste, og da spørge han sig selv, om slige Munke-Celler oplive eller nedtrykke Geniet, om slige Steder kunne være de, der skulle gjøre Muserne behagelige for den muntre Yngling. Naar denne Aarsag ligger til Underviisnings-Maaden selv, saa vil man uden Tvivl snart opdage Grunden, hvorfor disse yndige Gudinder elskes af saa Faa.“

De forskellige Tidens Smag og Krav, ikke mindst med Hensyn til Skolers Indretning og Udstyrelse, er højst afvigende. Den Skole, som en forfinet, fremskridtsvenlig Oplysningsmand i det 18de Aarhundredes Slutning kastede Vrag paa, var i Christian IV's Dage nærmest at opfatte som en Mønsterskole. Efter Tidens Lejlighed

havde Kongen nemlig ikke blot ønsket at skabe en solid Ramme om sin unge Stiftelse, men ogsaa tænkt paa et passende Udstyr. Saaledes var Væggene oprindelig betrukket med Maatter, og i Skolestuen var der af Pottemageren Jørgen Paust fra Slingerup blevet

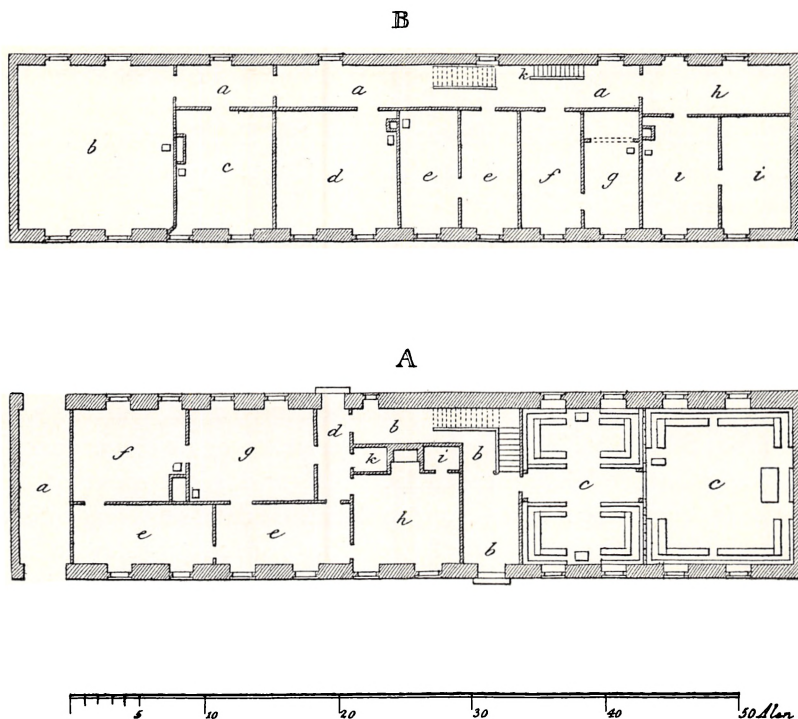

Fig. 8—9. Underste Stokværk (A) og øverste Stokværk (B)
i Christian IV's Skolehus 1631—1806.

A: a Port gennem Bygningen. b Indgang fra Gaden med Hovedtrappe. c Skolestuen.
d Indgang fra Gaarden e—k Rektors Lejlighed.

B: a Den lange Gang. b Den store Sal. c—i Værelser for Hørere og Disciple. k Opgang til Loftet.

opsat en stor Kakkellovn, der maa have været ikke saa lidt af et Pragtstykke. Det var en Bilæggerovn, en af de saakaldte Jernkakkellovne, hvis Underdel var af støbte Jernplader, medens det øverste bestod af Brændtlerskakler (Potter). Meget nøjagtigt gøres der i Lensregnskabet Rede for alle de mange Stykker, den var sammensat af, og det fremgaar af denne Beskrivelse, at Kaklerne har været rigt smykkede med Ornamenten, blandt andet med to Fremstillinger af Christi Vaaben, to Løver, 18 Billeder, 30 smaa og to store Kroner, og

dertil var den helt „anstrøgen med Bliafarve“²⁴. Ogsaa andet Inventar var skaffet til Veje, omend i al Beskedenhed. I forskellige Aktstykker nævnes saaledes kortere og længere Skamler eller Bænke til Disciplene, fem store Egetavler (Borde) til at skrive paa og Skabe til Bøger og Musikinstrumenter, desuden fire store grønmalede Hørerstole. I Mesterlektien stod Lokalets anseligste Møbel, som i ældre Tid kaldtes en „Bogstol“, senere et „cathedra“ og beskrives som „bestaaende af en lukket Bænk og et Skab med tvende Døre og Laas for, hvori Skolens Bøger gemmes“²⁵. Et „Sejerværk“, hængende paa Væggen for at vise Tidens Gang, havde Skolen selv maattet anskaffe for 20 Dlr.²⁶

Der var den Ejendommelighed ved dette og andet Inventar i Skolen, at det i lange Tider betragtedes som Kongens private Ejendom, hvorfor det i henved 100 Aar troligt gaar igen Gang paa Gang i Slottets Inventarielister. Af og til er dog et og andet Stykke blevet ubrugeligt, men der maatte en kgl. Resolution til, for at man kunde faa Lov til at kassere det allermest medtagne, saaledes som det fandt Sted 1686. Til Erstatning er der vel nu og da blevet anskaffet nogle faa nye Ting, men endnu 1741 var dog det meste af det gamle Inventar i Behold, og Kongen skænkede da af sær Naade disse Herligheder til Skolen til evig Arv og Eje. Fornuftigvis blev en Del af dem straks solgt, — de indbragte den betydelige Sum af 2 Rdlr., men enkelte særlig udvalgte Stykker, et Par af de grønmalede Hørerstole og Katederet, vedblev endnu at gøre Tjeneste i ca. 70 Aar, hvorefter de blev bevaret blot som Relikvier, indtil Ilden fortærede dem 1834²⁷.

I den østlige Ende af nederste Stokværk fandtes Rektors Bolig. I Christian IV's Tid omtales heri følgende Rum: Skolemesters den store Stue, Studerekammeret, Sengekammeret, Forstuen og Køkkenet eller Stegerset. Ogsaa til disse Rum hørte der fast Inventar. Hele øverste Stokværk og nogle Loftsværelser var indrømmet Hørerne og Disciplene. Et Rum, der kaldes „Studerstuen paa Loftet“, og hvori der stod et Langbord, en Bogreol og en grøn „Bogstol“ med et lukket Skab, er vistnok det samme som det, der siden af og til kaldes „Vinterkammeret“, fordi det blev brugt til Læseværelse i den strengeste Vintertid. 1645 fandtes der to Kamre til Hørerne og seks til Brug for Disciplene, disse sidste forsynede med otte Sengesteder. Da Skolen siden fik en tredje Hører og en Konrektor, for-

aarsagede dette adskillige Forandringer i den oprindelige Rumfordeling. Blandt andet blev der nu ovenpaa indrettet et nyt Klasserum²⁸.

Udstyret i Hørernes og Disciplenes Kamre, smaa hvidkalkede Rum med Murstensgulv, vidnede ligeledes om Tidens beskedne Fordringer til Velvære. I hver Hørers Kammer fandtes der (1645) et Bord, et Sengested, en Slagbænk, to lange Træskamler og en Jernkakkellovn. Ovnene var oprindelig af samme fornemme Art, omend af mindre Størrelse, som den, der fandtes i Skolestuen, men siden gik det ned ad Bakke baade med dem og deres Efterfølgere. Beskrivelsen af dem i de senere Inventarielister virker helt vemodigt, naar man jævnlig ser dem betegnede som „meget brøsten“, „ganske brusten“, „ganske sprukken“, „næsten ubrugelig“ o. l. I hvert Discipelkammer stod et Bord, et eller to Sengesteder og en lang Skammel, men ingen Ovn. Man behøvede saa sandt ikke at frygte, at Lærere og Elever ved Overdaadighed i Bohavet skulde henfalde til Blødagtighed²⁹.

Skolebygningen var i Begyndelsen afgrænset imod Gaden ved et Plankeværk eller et Stakit, og Fortovet udenfor var stembrolagt. Som et enkelt Glimt af Hygge midt i Tidens Barskhed virker det at se, at der 1652 blev betalt en Snedker 7 Slettedaler for at gøre to Bænke udenfor Skoledøren³⁰. Bag Skolehuset laa „den latinske Skolegaard“, hvori der blandt andet fandtes en overdækket Brønd med en Pumpe og et oftere ombygget Hus af diskret Natur, oprindeligt kaldet en „Hemmelighed“ eller et „Sekret“, siden i det 18de Aarhundredes Stil mere sirligt et „*locus privatus*“³¹. I Nærheden laa en Stald, der blev helt ombygget 1652 og 1709, til Rektors Køer og Heste, og et Bryggershus³². Ligesom i nyere Tid synes Pladsen foran Rektors Lejlighed at have været skilt fra den egentlige Skolegaard. Det samme var Tilfældet med den Have, der hørte til Skolemesters Bolig, og hele Skolens Omraade var til alle Sider omgivet af Plankeværker, der bestandig maatte fornyes.

Skærmet og hegnet, vel afgrænset mod Gade og By, laa den latinske Skoleborg, — som det vilde hedde i Datidens Sprog—, som en lille Helligdom, helt indviet til Muserne.

5. Ved Mikkelsdagstid 1633 blev Skolebygningen indviet, men allerede et Par Maaneder tidligere havde Undervisningen taget sin Begyndelse, idet de to første Disciple havde indfundet sig den 3die Juli. Ejendommeligt nok kom de begge langvejs fra — den ene,

PEDER HENRIKSEN, fra Ofoden i Nordlandene, den anden, NIELS HANSEN, fra Thisted. I de følgende Dage ankom endnu nogle Disciple, saa at Skolen ved Aarets Udgang ialt havde 34 Elever³³. Omtrent samtidigt maa de første Lærere være blevet ansat. Til Rektor valgte man den 35-aarige Mag. THOMAS MIKKELSEN HEIN, der allerede i Maj s. A., da han tog Magistergraden ved Københavns Universitet, kaldtes designeret Rektor ved Frederiksborg Skole. Han synes at have været en velstuderet Mand, der vistnok havde tilbragt en Del af Aarene fra 1620, da han var blevet Student, til han blev Rektor, paa Studierejser i Udlandet — tilfældigvis ved vi, at han

Fig. 10. Rektor Thomas Mikkelsen Heins Underskrift. (Rigsarkivet).

1630 opholdt sig ved Universitetet i den lille franske By Angers³⁴. Uden iøvrigt at kende nærmere til hans Indsats som Skolemand er det rimeligt at formode, at man til Posten som den første Rektor ved Kongens nye Skole i Hillerød har udvalgt

en Pædagog, om hvis Dygtighed man havde gode Tanker. Han synes da ogsaa at have vist sig nidkær i sin Gerning, thi da han fem Aar senere opnaaede et kgl. Ekspektancebrev paa et Kanonikat ved Roskilde Domkirke, hedder det udtrykkeligt, at han fik denne Benaadning „for sin flittige og villige Tjeneste“ som Rektor ved Frederiksborg Skole³⁵.

I samme Aar som Rektor Hein ansattes ogsaa de to første Hørere, TORBERN ERIKSEN, som 1635 blev Kapellan i Sønder Næraa paa Fyen, og SIMON HANSEN, der allerede 1634 forlod Skolen. Det var Torbern Eriksen, der havde forestaaet den midlertidige Undervisning, indtil Skolen var blevet indviet. Skolelokale havde man i denne Tid maattet leje hos en Borger i Byen, Peder Guldsmed³⁶. Til Mikkelsdag 1634 blev der desuden antaget en Mand ved Navn CHRISTEN SØRENSEN til at være „Famulus og Tjener“ med Forpligtelse til at gøre Ild og forrette andet Husarbejde i Skolen, og af en Regnskabsnotits fremgaar det, at den sidste „Rektor“ ved den lille Skole i Hillerød, NIELS JØRGENSEN, har faaet tildelt et Korndeputat for sin Tjeneste i det første Halvaar efter Skolens Indvielse vistnok ved i denne Tid at lede Disciplenes Sang i Kirken³⁷.

I de 12 Aar, Thomas Hein var Rektor, voksede Discipelantallet

til 40, og Tallet paa dem, der i denne Periode blev dimitteret fra Skolen, var lige saa stort. Allerede i November 1634 blev de første to Studenter fra Frederiksborg Skole indskrevet ved Universitetet, og i de følgende Aar immatrikuleredes der temmelig regelmæssigt 3—6 Studenter aarligt herfra. Af de Hjemstedsbetegnelser, som i Universitetsmatriklen er føjet til Studenternes Navne, fremgaar det, at Skolen allerede paa dette Tidspunkt har modtaget Disciple fra vidt forskellige Egne i begge Riger. Saaledes kan der i Heins Tid med Sikkerhed nævnes 7 fra Norge, 1 fra Skaane, 1 fra Blekinge og 1 fra Halland³⁸.

Desværre mangler man næsten helt Efterretninger om Skolens indre Liv i Christian IV's Regeringstid. Noget fyldigere er vort Kendskab til dens Økonomi. Paa dette Omraade er der een Linie, som man uden Afbrydelse kan følge i denne Periode: Kongens usvækkede Interesse for sin unge Stiftelse. Ganske vist er der kun bevaret et Par enkelte Ytringer af ham, der direkte taler herom, men desto stærkere lyder det Vidnesbyrd, som hans talrige Velgeringer mod Skolen aflægger. Vistnok allerede paa et tidligt Tidspunkt maa Kongen være blevet klar over, at de Indtægter, der ved Fundatsen var hjemlet Skolen, ikke var tilstrækkelige til dens Drift. Desuden ser det ud til, at der har været Vanskeligheder med at faa inddrevet Degnerenten af de nordsjællandske Sogne. Dels var det jo efter Fundatsens Bestemmelser først efterhaanden ved Embedsledighed, at Skolen kunde komme i Besiddelse af disse Degnekald, dels synes der at have været gjort Forsøg paa at unddrage Skolen dens lovligt tilstaaede Rettigheder. Derfor maatte Kongen allerede 1634 udstede et strengt Brev til Lensmanden med Paabud om, at hvis nogen, — som det havde været Tilfældet —, dristede sig til at gøre Indpas i de Sogne, der var henlagt til Skolen, skulde de forfølges ved Retten³⁹. At det i det hele maa have staaet ret smaat til med Skolens Pengemidler i dens første Tid, fremgaar ogsaa af den ejendommelige Omstændighed, at Rektor Thomas Hein ca. 1638 saa sig nødsaget til at klage til Kongen over, at han i de seks Aar, han nu havde tjent som Skolemester, ikke havde oppebaaret det mindste af sin Løn bortset fra fri Kost og de nødtørftigste Klæder⁴⁰.

Under saadanne Forhold har det været paatrængende nødvendigt at forøge Skolens Indkomster, hvad der ogsaa skete paa forskelligartet Maade. Allerede før Skolebygningen var taget i Brug, havde Kongen saaledes til Skolen henlagt en Indtægtskilde, der i

hvert Tilfælde i en Aarrække var meget indbringende. 1631 var det nemlig blevet bestemt, at af de Penge, der nedlagdes i Fattigblokken i Frederiksborg Slotskirke, skulde $\frac{4}{5}$ tilfalde Latinskolen, medens „de husarme“ i Hillerød By maatte nøjes med Resten. Endnu den Dag i Dag findes der en Blok i Slotskirken med en Indskrift, der minder om dette Formaål (jvfr. Fig. 11). At Skolen forsørgedes paa denne Maade, skyldes formodentlig ikke blot Tidens almindelige Betragtning af Skoledisciple som „Guds Almissebørn“; men ogsaa deres særlige Tilknytning til Kirken gennem Besørgelsen af Kirkesangen. Indtægterne ad denne Vej svingede naturligvis stærkt i de forskellige Aar, men udgjorde i Christian IV's Tid gennemsnitligt ca. 250 Rdlr. aarligt. Det mindste Beløb, der indkom i eet Aar, var 98 Rdlr. (1639), det største 652 Rdlr. (1637), men dette Aar havde Kongen ogsaa selv lagt en betydelig Sum ned i Blokken⁴¹.

Skolen nød ogsaa paa anden Maade godt af Kongens Gavnildhed, idet han flere Gange skænkede den direkte Pengegaver, hvoraf nogle bærer et mærkeligt personligt Præg og paa en egen stille Maade taler om det nære Forhold, der bestod mellem den kongelige Stifter og hans Skole⁴². Saaledes forærede han den 1632 2516 Sp. Dlr., repræsenterende det Beløb, som var fremkommet ved Udmøntning af et Stykke lødigt Sølv, der var fundet i Kongsberg Bjergværk; 1634 skænkede han den 322 Sp. Dlr., som han selv havde vundet ved Ringrenden ved Prins Christians Bryllup, og Mortensaften 1635 skriver han i sin Kalender, at han betænkte den med 20 Dlr., formodentlig givet til fattige Disciple, der sang for hans Dør⁴³. Kongens Eksempel blev fulgt af andre, saaledes af Biskoppen i Aarhus Morten Madsen, der havde været nær knyttet til Hoffet, og som i Aarene 1630—1 skænkede Skolen over 450 Rdlr.

Forøvrigt viste Kongen sig bestandig utrættelig i at udfinde nye Indtægtskilder, der kunde gavne Skolen. F. Eks. lod han den tilflyde Bøder og Afgifter af forskellig Oprindelse. Flere af Bøderne hidrører fra Personer, der paa en eller anden Maade havde en bestemt lokal Tilknytning til Hillerødegnen. Saaledes indgik der 1635 i Skolens Kasse en Bøde paa 500 Dlr., som den tidligere omtalte Biskop Mads Jensen Medelfar havde maattet betale, og det samme var Aaret før sket med en Bøde paa 100 Sp. Dlr. for en Lejermaalsforseelse, der var begaaet med en Kvinde fra Fadebursstuen paa Frederiksborg⁴⁴. Et lignende Tilfælde indtraf 1636, som man kan se af et privat Brev fra Christian IV, hvori han blandt andet fortæller, at en bekendt

Borger i København, Baltser Condevin, havde været hos ham „og blæst i Bøssen, paa det han maa være fri for at staa offentlig Skrifte“⁴⁵. Resultatet af denne „Blæsen i Bøssen“ blev ikke mindre end 400 Sp. Dlr., som derpaa kom Frederiksborg Skole til Gode, og paa samme Maade gik det med andre Bøder.

En vigtig Indtægtskilde af lignende uvis Art var de Afgifter, Skolen fik skænket for Dispensationer til at indgaa Ægteskab i forbudne Led. Taksten herfor var i Almindelighed 300, undertiden 500, en enkelt Gang endog 2000 Sp. Dlr., og der kendes en lang Række Eksempler paa, at Medlemmer af vore mest kendte Adelslægter har indbetalt saadanne Beløb, hvorved Skolens Formue forøgedes i betydelig Grad. Allerede ved Paaske 1631 — vel omtrent samtidig med Paabegyndelsen af Skolebygningen — udgjorde den ca. 4400 Sp. Dlr., ved dens Indvielse 9115 Sp. Dlr., og 1643 var den vokset til 18335 Sp. Dlr. 42 Sk.⁴⁶

I Forbindelse med Omtalen af Skolens Økonomi under Christian IV maa ogsaa nævnes det vigtige Privilegium, som den erhvervede 1642 i Form af et Kongebrev, dateret den 16de Juni og stilet til „Københavns højtlærde“, d. v. s. Universitetets Professorer⁴⁷. Da dets Ordlyd er lige saa kort som karakteristisk, hidsættes Brevet her.

„Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, eftersom Vi gerne ser, at Skolen udi Hille-rød ved vort Slot Frederiksborg dagligen maatte tiltage og forbedres, da bede Vi eder

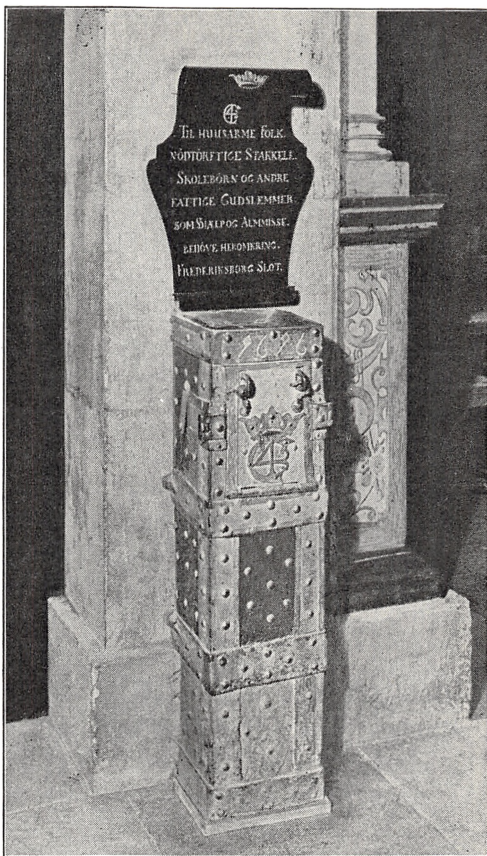

Fig. 11. Latinskolens Blok i Frederiksborg Slotskirke.

og naadigst begære, at I den Anordning ville gøre, at aarligen tvende af de bedste *ingeniis*, som fra forbenævnte Skole til *Akademiet* bliver *promoveret* og ringeste Mid- del til deres Ophold haver, maa straksen udi *Kommunitetet* vorde annammet og deres frie Kost lige ved andre der sammesteds bekomme.

Datum Rendsborghus den 16. Juni 1642.“

Dette Brev er det saakaldte Regensprivilegium, der hvert Aar hjemler to Studenter fra Frederiksborg Skole Ret til at faa tildelt Plads paa Regensen med tilhørende Kommunitetsunderstøttelse. Det er med Rette blevet anset for en af de største Begunstigelser, der er knyttet til denne Skole og har gennem Aarhundreder virket til at drage Disciple hertil. Trods flere Forsøg paa at faa det af- skaffet, først i 1818 og siden i vore Dage, har det staaet ved Magt siden den Dag, Kongebrevet blev udstedt, og saa sent som i 1930 er det lykkedes Skolen at erhverve en ny kongelig Stadfæstelse paa denne Forret, om end med den Ændring, at det ikke mere er umiddelbart efter Studentereksamen, men først paa et senere Tidspunkt i deres Studier, at de paagældende Frederiksborgensere kan komme i Be- tragting⁴⁸. Midt i en Tid, der ikke mindst paa Skolevæsenets Om- raade har oplevet saa mange gennemgribende Nyordninger, er Christian IV's Regensprivilegium stadig den mest levende Forbin- delseslinie mellem Frederiksborg Skole og dens Stifter.

6. 1645 indtraf det første Rektorskifte ved Frederiksborg Skole. Mag. Thomas Mikkelsen Hein havde som nævnt 1638 faaet et Vente- brev paa et Kanonikat i Roskilde Domkapitel, og da et saadant, for- bundet med det teologiske Lektorat sammesteds, var blevet ledigt i 1644, erhvervede han i de første Dage af 1645 en Skrivelse fra Kon- gen til Kapitlet om at give ham denne Plads. Dette skete ogsaa, og Mag. Thomas drog derpaa til Roskilde, hvor han henlevede Resten af sine Dage til sin Død (vistnok 1668), og i denne Bys Dom- kirke ligger han begravet⁴⁹.

Til Efterfølger ved Skolen fik han en Søn af Medicineren og Teologen Caspar Bartholin († 1629), Mag. ALBERT BARTHOLIN. Født 1620 havde han som lille Dreng mistet sin berømte Fader, men han var dog ikke af den Grund kommet til at lide Nød, thi Faderens Venner og hans egen vidtforgrene og mægtige Slægt, der ganske beherskede Universitetsverdenen, havde varmt taget sig af ham. I særlig Grad gælder dette Sjællands Biskop Jesper Brochmand, hvem han ærede som sin anden Fader. Efter at have gaaet i Skole paa

Herlufsholm, hvorfra han blev Student 1640, drog han 1642 til Wittenberg. Trods jævnlig Sygdom og trods de noget utilfredsstillende Studiekaar, som Trediveaarskrigens Uroligheder foraarsagede, — „Muserne elsker Stilhed, ikke Krigstrompeternes Skingren“, skrev han dernedefra —, studerede han dog flittigt baade Teologi, Hebraisk og klassisk Litteratur. En Række Breve, han har skrevet hjem, gør det muligt at følge ham i hans Studier. De viser ogsaa, at han har været stærkt optaget af Tidens teologiske Stridigheder mellem Lutheranere, Calvinister og Katoliker. Selv udgav han en Disputats om Treenighedens Mysterium (1643), der gør Indtryk af at være et dygtigt og klart, omend lidet originalt Skolearbejde. Som det var at vente af en Mand, der var nær knyttet til Jesper Brochmand, vidner det tillige i høj Grad om Forfatterens ortodoks-lutherske Standpunkt. Forøvrigt var hans Hovedinteresse Studiet af antik

Fig. 12. Rektor Albert Bartholins
Underskrift. (Rigsarkivet).

Veltalenhed, og han havde heri en fortrinlig Vejleder i Professoren i dette Fag, den ogsaa som tysk Digter bekendte August Buchner, der satte Bartholin højt paa Grund af hans eget Værd, og fordi han tilhørte Bartholinernes ansete Æt. I det hele er det kendeligt, at det berømte Navn, han bar, paa flere Maader har bidraget til at jævne Vejen for ham.

1645 vendte Albert Bartholin tilbage til Danmark, blev i Maj s. A. Magister og tiltraadte derpaa i Efteraaret Rektorembedet i Hillerød, som han havde opnaaet, — som han selv siger —, „ved min Svogers Velvilje“, det vil aabenbart sige udnævnt af den daværende Skolark og kgl. Hofprædikant Jakob Mathisen Aarhus⁵⁰. Der kan næppe være Tvivl om, at Bartholin er kommet vel rustet til sin Gerning, men det kan maaske være tvivlsomt, om han ikke havde passet bedre til en Virksomhed af mere direkte videnskabelig Karakter. I hvert Tilfælde skrev Christian IV et Par Aar senere om ham i Anledning af en Udtalelse om Professor Thomas Bartholin: „Vor Herre give, at Broderen, som er her [?: i Hillerød], snart kunde [komme] paa en højere Plads, som han er, thi for denne Skole at tjene er han meget for højt lærd“⁵¹. Selv var Albert Bartholin næppe særlig begejstret for sin Stilling. Kort efter at være kommet til Skolen udtalte han saaledes i et fortroligt Brev til en Ungdomsven, den senere Generalprokurør Peder Lauridsen Scavenius, at til at bestride

Skoleforretninger udfordres der noget ganske andet end „et Sind, der er fyldt af bestandige Glæder“, og han beder Vennen være sig behjælpelig med at skaffe sig en Hustru, der kunde trøste ham i hans Ensomhed og mismodige Tilstand, thi — som han siger — „Jungfern müssen durch ihr Lachen was benehmen unsers Pein“⁵². Om hans Forhold til Skolen vil der siden nærmere blive Tale.

Fra Rektor Bartholins første Embedstid foreligger der et interessant Aktstykke til Oplysning om Skolens indre Tilstand i en Discipelfortegnelse, han har dateret den 27de Marts 1646⁵³. Det fremgaar af denne, at Skolen nu talte 53 Disciple, fordelte paa tre Klasser. Af disse nød 19 i øverste og næstøverste Klasse kgl. Understøttelse, medens Resten blot havde Adgang til Undervisningen. Oplysende er det ogsaa at se, at af det samlede Antal stammede de 20 fra Frederiksborg-Kronborg Len (heraf er igen de 15 betegnede som „Fridericiburgenses“), 4 fra det øvrige Sjælland, 2 fra Fyen, 7 fra Jylland, 2 fra Skaane, 1 fra Halland og 1 fra Blekinge, medens der ikke paa det paagældende Tidspunkt nævnes nogen Nordmand. At saadanne dog vedblivende søgte til Skolen i denne Periode, fremgaar af Universitetsmatriklen.

Denne Discipelfortegnelse er blevet indsendt til Kongen, og næsten endnu mere interessant end dens eget Indhold er den Bemærkning, som Christian IV egenhændig har skrevet bag paa, og som med Bevarelse af Kongens ejendommelige Retskrivning lyder saaledes: „Hylderødtz skolepersoners Naffn och Alder, Som alle bliiffuer forderffuit, vden dertill skaffis Raad y tyde, Huorfor, sa framdt Hoffpredikandten, Epter fundatzens Indhold, for hans suaghed skild indtid kan haffue den tylsyn med Skolen, daa uyl der En anden god mand tagis dertiiil“. Denne Udtalelse er i høj Grad mærkværdig, naar man betænker, hvor meget der i de forløbne 15 Aar siden Skolens Stiftelse var gjort for at fremme dens Vel, og antyder aabenbart, hvad man ogsaa fra anden Side faar Indtrykket af, at man 1645—46 har staaet overfor et alvorligt Vendepunkt i Skolens Historie. Dette skyldes næppe alene, at Rektor Albert Bartholin, som Kongens ovenfor omtalte Misfornøjelse med ham viser, maaske ikke særlig var skikket til Skolemand, men snarere økonomiske Aarsager. Som fastsat i Fundatsen var det Lensmanden paa Frederiksborg, som havde Hovedansvaret for Forvaltningen af Skolens Kapitaler, hvad der flere Gange fik lidet gunstige Virkninger for dens Økonomi. Dette synes netop at have været Tilfældet

Fortællelse
 De som paa ^{paa} den Kongelige
 Skole, paa ^{den} Universitets-
 Frequentere,
 Højt Indvorn, som vider
 benefficiis Regis.

Suprema Classis.

- 1 Johannes Wilhelmi Erdis, natus annos 22 Othunga,
ubi literis etiam operam dedit.
- 2 Johannes Andrea, qui incunabula debet Helviae bairgo, natus
annos 22, ubi postem abbas et literis trans.
- 3 Michael Johannis Fierck vicianti triam annorum, ^{ubi} studii
laurem protulit hincq; Helvingora.
- 4 Svenc Joannis Boifer Helvingorannus, vicianti triam annorum
qui e. artibus Musarum Holbevensibus in
arctia transiit.
- 5 Erasmus Erasmii Faaborg, 25 annorum. Natus fuit archiep.
Musarum Naracovia.
- 6 Henricus Francisci Legendorff Insulnicaracensis,
cognatus annos sedecim, inq; patria Schola
primis literis imbutus.
- 7 Olavi Christierni anaholmia Flattandus, 20 annorum,
cajari pttimis literis sedem protulit Patna.
- 8 Johannes Wilhelmi Corvinae Bleckinga, 17 annorum, qui
iudimenta literarum protulit domi.
- 9 Wilhelmus Andrea Lise, Fiednus, 19 annorum, qui hincq;
Hafniae Mosis recavit.
- 10 Andreas Theodori, Halmstadensis, 19 annos explevit, Malmosii
ante studium pttordia imbutus.
- 11 Nicolaus Martini Faumb, 16 annorum, Hafniae hincq;
literis etiam artibus animum conformavit.

Fig 13. Første Side af Discipelfortegnelsen af 1646. (Rigsarkivet).

1645. Efter at den første verdslige Skolark, den dygtige FREDERIK URNE, 1641 var frattraadt, havde han til Efterfølger faaet Christian IV's Søn med Karen Andersdatter, den uduelige HANS ULRIK GYLDENLØVE, der døde allerede 1645, kun 30 Aar gammel, svækket af et Liv i Udsvævelser og Fylderi. Det kan derfor ikke forundre, om der ikke har hersket den bedste Orden i hans Regnskaber. Et lille Indblik heri faar man gennem et Brev fra Februar 1645 fra Skolens anden Skolark, Hofprædikanten JAKOB MATHISEN AARHUS, der iøvrigt berømmes for sin Interesse for Skolen, til den øverste Sekretær i Danske Kancelli, Otte Krag til Trudsholm⁵⁴. Det fremgaar af dette, at det har voldt meget store Vanskeligheder at faa Klarhed over, hvordan Skolens Pengesager egentlig stod, men Hofprædikanten hævdede med Bestemthed, at Boet efter Gyldenløve maatte staa til Ansvar for den Kapital, han havde faaet overleveret fra Frederik Urne. Hvad der ikke forelaa andres „Haandskrifter“ (Obligationer) for, maatte Boet af egne Midler være pligtig til at udrede, ja denne Fordring maatte gaa frem for alle andre, da det drejede sig om en offentlig Stiftelses Penge.

Vi mangler Midler til i Enkeltheder at følge Forhandlingerne om denne Sag, men Hofprædikantens Standpunkt maa have sejret, da det vides, at Lensmanden OTTO POGWISCH ved sin Tiltrædelse 1648 modtog Skolens Kapital opgjort til 19229 Sp. Dlr., der ret nøje stemmer med den Sum, som Gyldenløve efter Brevet af 1645 at dømme skulde svare til. Men selvom det saaledes tilsidst er lykkedes at redde Skolens Formue, kan man meget vel tænke sig, at den i nogle Aar paa Grund af Skiftebehandlingen kan være blevet berøvet en betydelig Del af sin aarlige Indtægt, der bestod i Renter af den Hovedstol, hvorom man var i Uvished. Det er da formodentlig dette, Christian IV's Paategning paa Discipelfortegnelsen af 1646 sigter til, og var den anden Skolark, nu den djærve Mag. OLE VIND, der Aaret før havde afløst Jakob Mathisen, tilmed paa dette Tidspunkt paa Grund af Sygdom⁵⁵ ude af Stand til med fornøden Kraft at tage sig af Administrationen, er det forstaaeligt, at Skolen befandt sig i en meget svævende Tilstand. Dette gælder aabenbart ikke blot dens Økonomi, men ogsaa andre Sider af dens Tilværelse, som det fremgaar af Dagbogsoptegnelser af LAURIDS JAKOBSEN HINDSHOLM, der i Februar 1647 efterfulgte Ole Vind som Hofprædikant og Skolark. Da han i August s. A. opholdt sig paa Frederiksborg, blev han saaledes en Søndag Morgen før Prædiken kaldt op i Kongens private

Ni Wnddy, Skelgusle mers
 Næstgods Alder.

Gom, a lls, telicstun fredrofticil gden
 Drukke, Skastis, Rand, i, Agde, C. N. N.
 for, for, framid, Næstgods, kamden, Agde,
 findagrus, Gudfeld, for, gud, (mag, ud, Skel)
 ind, ud, kam, g. Astas, den, G. N. N., med,
 Skelun, den, N. N., den, G. N. N., god,
 men, N. N., Drukke

Fig. 14. Christian IV's egenhændige Paaskrift paa
 Discipelfortegnelsen af 1646.

Gemak, hvor Christian IV beklagede sig over (Disciplenes) Kirkesang, og Dagen efter var Hindsholm med Kansleren i Hillerød for at bese den brøstfældige Skolebygning, som Kongen lovede at lade reparere. Dette skete ogsaa i de følgende Aar. At det paa dette Tidspunkt næppe heller har staaet synderlig godt til med Undervisningen, kan man slutte af en Bemærkning om en Visitats i Skolen i Februar 1648, ved hvilken Hofprædikanten fandt Disciplene i øverste Lektie „helt slette“⁵⁶.

Under saadanne Omstændigheder var det derfor kun rimeligt, at Kongen fandt det fornødent at lade en Kommission træde sammen for „at foreslaa Middel, som de til Skolens conservation og Forfremmelse . . . bedst og tjenligst kunde eragte“. Denne Kommission kom foruden af Hofprædikanten til at bestaa af Biskoppen over Sjællands Stift, Dr. JESPER BROCHMAND, og Biskoppen over Lunde Stift, Dr. PEDER PEDERSEN WINSTRUP, som den 30te December 1647 indgik til Kongen med et Forslag til at raade Bod paa Manglerne ved Skolens Forvaltning, og allerede Nytaarsaften approberede Kongen dette Forslag paa Frederiksborg. Herved bestemtes det, at der skulde drages Omsorg for, at Skolens Kapital blev udsat saaledes paa Rente, at den ene Halvdel kunde forfalde til Paaske, den anden til Mikkelsdag, for at Skolen altid havde likvide Midler til at bestride sine Udgifter til den frie Bispisning med og ikke skulde være nødsaget til i den Anledning at optage Laan. Fremdeles skulde Stipendiærernes Antal forøges, og Blokkepengene fra Slotskirken skulde alene anvendes til Skolebørnenes Klæder, Bøger, Papir og andre Fornødenheder. Kun de fremmeligste blandt de fattige maatte komme i Betragtning, og Pengene skulde uddeles senest 14 Dage før Jul. Endelig bestemtes det, at Hofprædikanten og Slotspræsten hvert Fjerdingaar skulde afholde en Generaleksamen i Skolen, for at der „om Skolemesternes, Hørernes og Disciplernes Forhold og Flittighed kan have desto bedre Videnskab og Efterretning“⁵⁷.

Disse Bestemmelser er at betragte som et Tillæg til Fundatsen af 1630. Det er Christian IV's sidste Vilje med Henblik paa den Skole, hvis Stifter og utrættelige Velgører han var. Der er noget ejendommeligt ved at se den gamle Konge knap to Maaneder før sin Bortgang, dødsmerket som han allerede var, træffe Dispositioner, der skulde sikre Skolens Trivsel. Med tryk Bevidsthed om paa enhver Maade at have draget Omsorg for den Skole, for hvilken han ønskede, at den „dagligen maatte tiltage og forbedres“, kunde han lade sin kære Stiftelse gaa i Arv til Efterkommerne.

KAPITEL II

FREDERIK DEN TREDIES TIDSALDER

1. Med sin reorganiserede Administration, sin Hovedstol paa over 19000 Sp. Dlr. foruden andre værdifulde Indtægtskilder og sin grundmurede Bygning, der just nu blev underkastet en omfattende Restauration, gik Frederiksborg Skole ved Christian IV's Død — som det skulde synes — vel rustet ind i en ny Periode. Ikke desto mindre blev det nu følgende Afsnit af dens Historie langt fra saa lykkeligt som det foregaaende. Dels paa Grund af Skolarkernes Uduelighed og Uorden, dels som Følge af de uheldige Tidsomstændigheder blev der handlet ilde med den rige Arv fra Christian IV, og selvom der ogsaa findes lysere Træk, viser Skolens Historie under Frederik III paa flere Punkter Billedet af Stilstand og Tilbagegang.

I den første halve Snes Aar af den nye Konges Regeringstid blev Skolen vedblivende styret af Mag. ALBERT BARTHOLIN. Fra hans Rektorat foreligger der fra disse Aar et Par af de yderst faatallige Minder, der er levnet om det aandelige Liv i Frederiksborg Skole i denne Periode. Det ene er en Samling af ni latinske Digte, forfattede af et lige saa stort Antal Disciple i Skolen, formodentlig i Mesterlektionen, hvormed de lykønskede deres kære og højlærde Rektor, da han den 12te November 1648 fejrede sit Bryllup i København med en velhavende Borgers Datter¹. Selvom man ikke kan vente, at disse Lejlighedsrimerier skulde være baaret af meget høj poetisk Flugt eller røbe nogen særlig Originalitet i Tankegangen, saa er de dog ganske hæderlige Vidnesbyrd om en ret betydelig versifikatorisk Færdighed, der hos enkelte endog hæver sig til en virkelig Elegance i Udtrykket, og om en ikke helt ringe Evne til bestandig at variere de konventionelle Ønsker og de Betragtninger over Ægttestandens forskelligartede Glæder og store Fortrin fremfor den ugifte Stand, som nu en Gang hørte med til saadanne Digte.

Et Minde af lignende Karakter er to Taler paa Latin, som Bartholin kort før og kort efter Kongeskiftet har holdt i det frederiksborgske „regium gymnasium“, den ene som en Mindetale i Anledning af den udvalgte Prins Christians Død, den anden som en Lykønsknings-tale til Frederik III ved dennes Tronbestigelse². Disse Taler er selvfølgelig affattet i Datidens sædvanlige Lovtalertone, og man vil kun finde faa realistiske Træk til en Karaktertegnning af de paagældende

Personligheder, men de er interessante som Prøver paa en Litteraturgren, som den Gang stod højt i Kurs. Set fra dette Synspunkt giver de ogsaa et godt Indtryk af, hvad Albert Bartholin formaaede. De vidner om, at han har været en humanistisk paavirket Mand, der havde levet sig ind i Talekunstens store klassiske Forbilleder, og som selv ejede Evnen til at udtrykke sig i en elegant og flydende latinsk Stil. Paa en senere Tids Læsere kan hans Taler virke fremmedartede ved deres hyppige Hentydninger til græsk-romersk Mytologi og Litteratur og ved deres bestandige Sammenligninger med antikke Forhold og Personligheder, men dette er blot nøje i Overensstemmelse med Tidens Aand, og naar man ved, hvorledes Professorers og Skolemænds Taler af lignende Art fra Slutningen af Aarhundredet kan bugne af den mest abstruse Lærdom, maa man vistnok sige, at Albert Bartholin i denne Henseende viser et ædelt Maadehold.

Talen over Prins Christian er af særlig Interesse, da den indeholder Bidrag til Forstaaelse af Bartholins Syn paa Studierne. Under Om-talen af Prinsens Ungdomsuddannelse kommer han nemlig, som det laa nær, ind paa en Redegørelse for Værdien af videnskabelig Dannelse³, og hans Udtalelser herom karakteriserer ham tydeligt nok som en Skolemand af melanchtonisk-humanistisk Tilsnit og kan iøvrigt tages som et fuldgyldigt Udtryk for det pædagogiske Ideal, der siden Reformationen ofte var kommet til Orde herhjemme.

Bartholin fremhæver navnlig, at Fordybelse i grundige Studier (litteræ meliores) er af stor etisk Betydning. Først gennem Omgang med Muserne iklædes man nemlig den sande Menneskelighed (humanitas), — uden den vilde Mennesker være som umælende Dyr —, og først herigennem gøres Sindet skikket til at nærme sig Gud og paatrykkes et Præg, der end ikke i den seneste Alderdom lader sig udslette. Mennesker af denne Art tragter efter Beskedenhed og Maadehold og bidrager til at kaste et lysere Skær over de jordiske Tings sørgelige Udseende. Det er ogsaa først ved at formæles med Studierne, at de medfødte aandelige Kræfter vinder deres sande Betydning, og hvor stor er ikke den Nytte, som en grundig Uddannelse bringer med sig for alle Mennesker! Gennem Studiernes Skole lærer de ubesindige Beherskelse af alle Lidenskaber, og de, der har Lyst til at skeje ud fra Dydens Bane, kaldes tilbage til den rette Vej. Øjet oplades for, hvad man skylder Fædrelandet, Forældre og Venner, og Mennesker af enhver Stand bliver oplyst om Lasters og Dyders forskelligartede Karakter og kommer derved til Klarhed

over, hvilke Love og Regler der er gavnlige til at styre det borgerlige Samfund. Men spørges der: hvor skal man da søge den sikre Erkendelse af disse store og vigtige Ting?, saa har Bartholin Svaret paa rede Haand: gennem alvorlig Fordybelse i alt det, der er efterladt som en Arv af tidligere Tiders Vise, som helt ofrede sig for et indtrængende Studium af de „gode Videnskaber“ (bonæ artes). Alt, hvad disse udmærkede og mindeværdige Mænd ved deres utrættelige Flid og utroligt store Arbejde har udgrundet og samlet, har de jo blot henlagt til de kommende Slægter til Efterfølgelse (ad imitandum). — Hvor karakteristisk, ikke mindre for Tiden end for Manden, er ikke den gennemført traditionsbundne Opfattelse, der her finder Udtryk!

Udtalelser af denne Art taler klart nok om, hvor højt Bartholin har værdsat Betydningen af den grundige boglige Uddannelse. At han ogsaa selv fremfor alt har været de stille Studiers Mand, er der adskilligt, der tyder paa. Selv siger han et Sted: „jeg har aldrig elsket noget højere end Muserne, som har glædet mig ved den Sødme og den Fred, de skænker“⁴, og om hans Studieinteresse vidner foruden det efter Datidens Forhold store og skønsomt udvalgte Bibliotek, han efterlod sig⁵, ogsaa hans egen litterære Virksomhed. Særlig bør det fremhæves, at han har Fortjenesten af at have udarbejdet det første offentliggjorte danske Forfatterleksikon, *De scriptis Danorum*, udgivet 1666 efter hans Død af Broderen Thomas Bartholin, en Bog, der med alle sine Mangler endnu er et værdifuldt Kildeskrift.

Maaske kan Christian IV have haft nogen Ret i sin ovenfor nævnte Udtalelse om, at Albert Bartholin i mindre Grad egnede sig for en praktisk Skolegerning, men det vilde dog være overilet at bygge sin endelige Dom over ham som Skolemand blot paa denne flygtigt henkastede Ytring. Rent bortset fra, at Christian IV næppe fuldt ud har besiddet de fornødne Kvalifikationer til at bedømme en Mand som Bartholin, kan der ogsaa henvises til flere vigtige Kendsgerninger, der tegner et lysere Billede af hans Skolevirksomhed. Saaledes kan det nævnes, at Antallet af Disciple under ham steg til over 60, og at der derfor maatte oprettes en ny Lektie og ansættes en ekstra (tredie) Hører 1650, ligesom der ogsaa af Hensyn til Musikundervisningen 1652 blev knyttet en Stilling som Kantor til Skolen⁶. Dimittendtallet vedblev gennemsnitligt at være væsentlig det samme som under Rektor Thomas Hein, idet der 1646—60, de urolige

Tider til Trods, dimitteredes 71 Disciple. 1654 siger den gamle Topograf Jens Lauridsen Wolf, at der fra den kgl. Skole i Hillerød „kommer aarlig smukke, skikkelige og vel funderede Personer til det højlovlig kongelig Akademi i København at deponere“⁷. Blandt disse „smukke Personer“ var ogsaa en af Skolens berømteste Sønner, THOMAS KINGO, der ca. 1650 overflyttedes fra den lille Slangstrup Skole til Frederiksborg, hvor han i særlig Grad vandt Rektor Bartholins Velvilje. I den ældste Levnedbeskrivelse af Kingo hedder det udtrykkeligt, at Bartholin „med Fornøjelse tog imod hannem, lod hannem faa Sted i sin egen Lektie, ja, tog ham i sit eget Hus og ligesom med en faderlig Omsorg søgte hans Forfremmelse og Velstand“. Under sin Rektors Vejledning gjorde Kingo gode Fremskridt, saa at han 1654 kunde sendes til Universitetet „med et berømmeligt Testimonio“. Det er sikkert med god Grund, at man har fremhævet, at det har været af Betydning for Kingo til Rektor at have en Mand netop som Albert Bartholin, der nærede en levende Kærlighed til dansk Litteratur⁸. Formodentlig har de ogsaa kunnet mødes i Forstaaelse paa et andet Omraade, Musikken, der indtog en saa fremskudt Plads i Skolelivet, ikke mindst i Frederiksborg Skole. Tør man drage Slutninger fra den usædvanligt righoldige Samling Musikalier, som findes opført i Auktionskataloget over Bartholins Bibliotek, har denne Side af Undervisningen i høj Grad haft hans Interesse.

2. Iøvrigt blev Frederiksborg Skole i Rektor Bartholins Tid hjem søgt af forskellige alvorlige Tilskikkelser. Blandt disse maa først og fremmest nævnes den frygtelige Pestepidemi, som hærgede Danmark i Aarene 1654 og 1655 og bortrev overmaade mange Mennesker. Alene i Vor Frue Skole i København døde 246 Disciple, og Ligklokkerne lød uafadeligt fra Morgen til Aften⁹. Om nogen af Disciplene i Frederiksborg Skole er blevet angrebet af Farsoten, ved vi ikke, men den kom i hvert Tilfælde til at udøve en opløsende Indvirkning paa Skolelivet. Ved Midten af August 1654 fik en Del af Disciplene Rektors Tilladelse til at rejse hjem, og andre løb uden videre bort af Frygt for Smitte, saaledes at der tilsidst kun blev syv Disciple tilbage, der skulde have Kosten paa Skolens Regning hos Økonomen paa Slottet, Bertel Hansen. Han nægtede imidlertid under den forhaandenværende Tilstand at sørge for dem, og heller ikke hos nogen af Byens Borgere kunde de samlede faa Forplejning.

Fig. 15. Biskop Thomas Kingo. (Kobberstik).

Man gik da den Vej at give hver Discipel 1 Tønde Rug eller Byg, saa længe Forraadet heraf strakte til, og da det var sluppet op, forsvandt den sidste Rest af Disciplene. I en gammel Kilde til Skolens

Historie hedder det i al sin Knaphed malende herom: „Disciplene løb bort, for ingen vilde „spise“ dem, nogle kom igen, nogle ikke“¹⁰. Den 30te September 1654 udgik der kgl. Befaling om, at Skolebygningen i „denne grasserende Sygdoms Tid“ midlertidigt skulde bruges som Kirke, da man aabenbart ikke ønskede at faa Slotskirken befængt med Smitstof. Nadveren skulde uddeles ved et Bord, Daaben forrettes ved et Bækken, og Messetøj skulde laanes fra en Landsbykirke i Nærheden. Skønt det udtrykkeligt indskærpes i Kongebrevet, at der med Gudstjenesten i Skolebygningen skulde forholdes saaledes, at „ej nogen synderlig Forandring derved i Skolen sker“, har denne usædvanlige Foranstaltning næppe virket fremmende paa Skolelivet. I Skolen vedblev man at holde Gudstjeneste indtil hen paa Foraaret 1655, da et Kongebrev af den 31te Marts igen aabnede Slotskirken for Menigheden i Hillerød, eftersom man nu havde erfaret, at Sygdommen i denne By var „ganske stille“. Omtrent paa samme Tid er Skolen formodentlig igen kommet i sin gamle Gænge, og i Juni 1655 kunde Rektoren paa ny sende Disciple til Universitetet¹¹.

Den opløste Tilstand, hvori Skolen i længere Tid havde befundet sig, har næppe haft en særlig god Indvirkning paa Disciplinen, og maaske staar et mærkeligt Optrin næste Aar i Forbindelse hermed. Der findes nemlig bevaret en Notits, der beretter, at da Disciplene den 4de Juni 1656 spiste hos Bertel Hansen, hvor de aabenbart igen var kommet paa Kost, saa „revolterede“ de og kom først lidt efter lidt til Dels i Lave igen. Hvad Aarsagen har været, siges ikke, men antagelig har det været Kosten, der har været noget i Vejen med, og saa alvorlige har Optøjerne været, at det blev nødvendigt at relegere ikke mindre end seks Disciple som „ribaldi“¹².

Kort efter — ved St. Hans' Tid s. A. — skete der den Forandring med Skolen, at den fik en Konrektor. Faste Konrektorstillinger for Mænd, der skulde bistaa Rektoren i Undervisningen og Administrationen af Skolen, fandtes siden Aarhundredets Begyndelse ved flere af de større Skoler, men ved Frederiksborg Skole var det kun lejlighedsvis, at der nogle Aar blev ansat en Konrektor, naar særlige Grunde talte for det. 1656 skyldtes det, at Rektor Bartholin, der fra sin Ungdom havde haft et skrøbeligt Helbred, var blevet svagere og svagere, og naar Forholdene i Skolen i den Grad udartede, som ovenfor nævnt, er det forstaaeligt, at han har kunnet trænge til en haandfast Medhjælper. Dette fandt han ogsaa i den

Mand, der nu blev ansat som Konrektor, SØREN JENSEN (CODANUS), som lige var hjemkommet fra en længere Udenlandsrejse. For Resten af Bartholins Embedstid er det vistnok Søren Jensen, der bør opfattes som Skolens egentlige Styrer¹³. Albert Bartholin synes nemlig i sine sidste Aar helt at have opgivet sine tidligere Sysler og Interesser for efter Tilskyndelse af sin Broder Thomas Bartholin udelukkende at beskæftige sig med Studiet af Medicin, dels af Hensyn til sit eget svage Helbred, dels for at kunne virke som Læge for dem, der søgte ham¹⁴. Ejendommeligt er det at se, hvorledes Slægtens Lægeblod tilsidst slog igennem ogsaa hos ham.

Søren Jensen betegnes efter 1660 af og til som „Vicerektor“, og det er vistnok et træffende Udtryk for den førende Stilling, han allerede nu indtog, ikke mindst i de Aar, da Karl Gustav-Krigene satte deres Præg paa den lille By ved Frederiksborg¹⁵. Meget ved vi ikke om deres Indflydelse paa Skolen, men dog tilstrækkeligt til at kunne slutte, at de maa have haft en endnu mere opløsende Indvirkning paa Skolelivet end Pesten faa Aar tidligere. Ikke længe efter Roskildefreden 1658 afholdtes der i Marts s. A. et Møde paa Frederiksborg mellem Karl X Gustav og Frederik III, hvad der havde til Følge, at Byen blev besværet med en langvarig Indkvartering, og da Fjendtlighederne igen var begyndt i Efteraaret 1658, og Frederiksborg 1659 var blevet Svenskerne Hovedsæde, gik det paa ny haardt ud over Hillerød. Ogsaa Skolen fik nu sin Del af Genvordighederne at føle. Allerede kort efter Hundedagene 1658 løb en Del af Disciplene bort, nogle drog hjem, og andre lod sig hverve til Soldat, og senere maa Undervisningen helt være gaaet i Staa, da man ved, at Karl X Gustav lod Skolen benytte som Hestestald. Denne Efterretning skylder vi dens ældste Historieskriver, Præsten CHRISTOPHER JENSEN LEDØE i Strø, der i sin sirlige Stil beretter, at den svenske Konge „forvandlede de kongelige Musers Helligdom til en Hestestald og lod de Apollinske Ynglinge udjage, ja ganske udskrev dem, saa at derfor baade Lærere og Elever blev tvunget til at søge deres Frelse ved Flugt og nødtes til at overgive Apollons Sæde til Mars“. Af hele Skolen blev kun Konrektoren Søren Jensen og den nederste Lekties Hører Willads Quist*) til-

*) Det er om denne Hører, at Leonora Christina har opbevaret en pudsig Historie, hvis lidet høviske Klang maa skrives paa Kongedatterens Regning. Hun beretter nemlig, hvorledes hendes Oppasserske i Blaataarn „fortalte effen en Klücht om en Skoledrengs Moder i Friderichsborg (der haffde hun boet), huor Drengens Moder icke viste, hvorledis hun skulle titulere Skolemesteren; kalte ham: Her *Willas*. Hånd

bage. Søren Jensen boede alene i et Kammer i den ellers forladte Skolebygning og maatte være glad ved, at Slotspræsten, Mag. Hans Madsen Husvig gæstevenligt tilbød ham sit Bord, ved hvilket han hver Dag spiste sammen med de svenske Officerer¹⁶. Under saadanne Omstændigheder kan det ikke virke paafaldende, at man ikke finder nogen Frederiksborgenser immatrikuleret ved Universitetet mellem den 3die Maj 1658 og den 16de April 1660.

Svenskerne maa have udøvet en vis Tiltrækning paa nogle af de unge i Skolen, som det kan ses af en Notits i dens gamle Protokol af dette Indhold: „1659 9. Martii gav en Discipel, Mads Nummesen, sig til Dronningens af Sveriges Fruentimmer, og Christopher Pedersen til den svenske Dronnings Kammerskriver.“¹⁷ I Modsætning til disse Overløbere bør det dog nævnes, at blandt dem, der i denne Periode var knyttet til Skolen, var der en Mand, der ganske anderledes vidste, hvad han skyldte sit Fædreland. Det var Høreren MARCUS BIELEFELDT, som forlod Skolen for at gaa i Krigstjeneste paa dansk Side. Det var paa hans Tilskyndelse, at der fra København i December 1659 blev udsendt Ryttere, som strejfedes Sjælland igennem for at bringe de Heste, som Svenskerne havde røvet fra Frederik III, tilbage til deres rette Ejermænd. Selv hørte Bielefeldt til de dristigste blandt disse tapre Mænd. Han kom ogsaa til Frederiksborg, hvor det lykkedes ham paa een Gang at føre tre Heste ud af de kongelige Stalde, og idet han kraftigt gav dem af Sporerne, red han i Stormtrav tilbage mod København. Ledøe, der har opbevaret ogsaa dette Træk, siger i sin ejendommelige, med klassiske Hentydninger spækkede Stil herom: „hvis man den Gang havde set ham, skulde man sandelig have troet, at det enten var selve Bellerophon, der havde bestegit Pegasus og nu søgte at storme Himlen, fordi denne Apollons Rytter var vant til at faa Aganippes Kilde til at sprudle frem, — eller at det var Phaëthon, der af sin Fader Solen havde opnaaet, at han een Dag skulde styre hans Vogn og luende Heste, fordi det var et dumdrigt og ham uvant Arbejde, han havde taget sig paa“. Bielefeldt havde ikke Heldet med sig. Ved Christian IV's Kilde i Store Dyrehave, „den murede Kilde“ (muligvis Kilden ved „Skovlyst“), gled han ned af Hesten, blev sagde: „Jeg er icke Herre.“ „Mester da,“ sagde Quinden. „Jeg er icke heller Mester,“ sagde hand! „jeg er ickun ret oc slet *Willas*.“ Saa sagde Quinden: „Min goede slet oc ret *Willas*! Min Søn slicker altiit Fløden aff miine Bytter, naar hand kommer hiem. Wille I slicke ham igien med et got skarpt Riisz i hands Røff?““ (Leonora Christina Grevinde Ulfeldt's „Jammers-Minde“, udg. af S. Birket Smith, 3. Udg., S. 192—3).

fanget af Fjenderne og sat i Forvaring paa Frederiksborg, derpaa dømt til Døden, men siden befriet ved en fornem Kvindes List og Kærlighed og efter Fredsslutningen belønnet med Embedet som Kantor og Konrektor ved Frederiksborg Skole. I sit Hus i Hillerød lod han ophænge et Billede af de tre Heste, han paa een Gang havde bortført, og dette Maleri fandtes endnu i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede i Byen¹⁸.

I denne Sammenhæng kan der passende mindes om, at blandt de Studenter, der med Hæder deltog i Hovedstadens Forsvar mod Karl Gustav, var der ogsaa en Frederiksborgenser ved Navn SIMON PEDERSEN HOFF, en Præstesøn fra Blidstrup. Han berømmes 1658 som „en lærd og fin Karl“, der ydede „tro, villig og idelig Tjeneste i denne farlige Tid“, og blev til Belønning 1660 Konrektor (siden Rektor) i Thronhjelm, af hvis Skole han gjorde sig i høj Grad fortjent¹⁹.

3. Det har næppe været en let Opgave efter Freden 1660 at skulle bringe den forsømte Skole paa Fode igen. Intet Under, at den skrøbelige Rektor ALBERT BARTHOLIN ikke havde Kraft til at kaste sig ind i dette Arbejde, men maatte søge Kongens Tilladelse til at trække sig tilbage fra Skolegerningen. Den Svaghed, han nu i sin 15-aarige Rektortid jævnlig havde lidt under, skriver han i September 1660 i sin Ansøgning, havde bevirket, at han ikke kunde forestaa Skolen „med saadan Alvore og Flittighed som tilforn“. Da han tilmed havde sat næsten hele sin Formue til paa Medicin, bad han endvidere Kongen om at maatte beholde sin Bolig og sine hidtidige Indkomster ubeskaarne. Kongens Tilladelse til at „forløves“ fra Skoletjenesten opnaede han, men det ses ikke bestemt, paa hvilke Betingelser. Da vi imidlertid ved, at hans Efterfølger 1662 flyttede fra sit Kammer paa Skolen ud i Byen, er det rimeligst at antage, at Bartholin vedblivende har haft Raadighed over Rektorboligen²⁰. Forøvrigt døde han kun faa Aar senere — 1663 — af en heftig Blodstyrting, 43 Aar gammel, i sin Broder Thomas Bartholins Hus i København og blev begravet i Vor Frue Kirke²¹.

Hans Efterfølger som Rektor blev den hidtilværende Konrektor SØREN JENSEN, der 1657 havde taget Magistergraden, og som styrede Skolen, først som Vicerektor, og fra 1663 til sin Død 1688 som virkelig Rektor, ialt i 28 Aar. Han synes ikke at have efterladt sig Skrifter, udgivne her i Landet, men at dømme efter Titlerne paa

nogle haandskrevne Arbejder, han har forfattet, har han været en Mand af mere end sædvanlig Lærdom. Blandt andet udarbejdede han flere sproglige Hjælpemidler til Studiet af Bibelen, saaledes en hebraisk Konkordans til det gamle Testamente, og han skal med særlig Interesse have dyrket Græsk, Hebraisk og Matematik, dertil have været en ikke uheldig latinsk Digter og en omhyggelig Forfatter. Om hans litterære Interesser har man desuden et ejendommeligt Vidnesbyrd i den Omstændighed, at han som Rektor sammen med seks nordsjællandske Præster dannede et lille Selskab, der søgte „en gudelig og kærlig Fornøjelse“ i at tilsende hinanden danske Psalmer, som de derpaa oversatte til Latin, Græsk og Hebraisk. For en Del ser det ud til, at han har indsamlet sine Kundskaber paa en syvaarig Udenlandsrejse, der havde ført ham rundt i England, Nederlandene, Italien, Frankrig, Ungarn og næsten hele Tyskland, og paa hvilken han iøvrigt havde maattet opleve mange Genvordigheder ikke blot paa Grund af Røveres Efterstræbelser, men ogsaa fordi Jesuiterne ofte havde lagt deres Garn ud efter ham. Da denne Munkeorden bestræbte sig for at hverve velbegavede og kundskabsrige Folk, tør man formodentlig tage deres Interesse for Søren Jensen som et indirekte Vidnesbyrd om, at han har været bedre udrustet end de fleste²².

Som Rektor synes Søren Jensen særlig at have interesseret sig for at gennemføre en streng Skoletugt. Traditionen tillægger ham en udtalt Forkærlighed for at svinge Riset, og hans Bestræbelser for at forbedre Skolelivet maa være faldet godt i Traad med Haandhævelsen af de Love, som vistnok netop paa denne Tid blev fastsat for Frederiksborg Skole, og som i en anden Sammenhæng vil blive nærmere belyst²³. De er præget af en myndig, alvorligt religiøs Aand, der stiller bestemte Krav om Orden og Lydighed. Skulde der raades Bod paa den Opløsning, som synes at have kendetegnet Skolen i disse Aar, maatte der sikkert ogsaa bruges skarp Lud til de skurvede Hoveder.

Trods hans ivrige Arbejde maa dog i hvert Tilfælde den første Halvdel af hans Rektortid i flere Henseender betegnes som en Nedgangstid for Skolen. Saaledes viser det sig, at Dimittenttallet er gaaet tilbage. Det udgjorde i alle de Aar, Søren Jensen var Rektor, tilsammen 89, det vil sige gennemsnitlig 3,1 mod 3,3 og 4,7 under de foregaaende Rektorer. Tilbagegangen skyldes dog aabenbart mest af alt de slette økonomiske Tilstande, der i lange Tider efter Svenske-

krigene prægede Landet. Allerede i samme Aar, som Søren Jensen tiltraadte Rektoratet, blev det nødvendigt at nedlægge den nye Klasse, der var oprettet under Bartholin. Efter Ledøe skal Grunden til dette Skridt have været den, at nederste Lektie var opfyldt af Byens fattige Dreng, der blot ønskede at komme i Betragtning ved den gratis Uddeling af Klæder, og naar de havde opnaaet at blive godt klædte, løb de tilbage til deres Fædres Værksteder eller slog sig paa Svir og Udsvævelser „til stor Spot for den lærde Stand og betydelig Skade for Skolen“²⁴. Det er muligt, at Ledøe har Ret heri, men Skolens Økonomi har sikkert iøvrigt i disse Aar været saa anstrengt, at der har maattet spares paa ethvert Punkt. Derfor har Nedlæggelsen af en Klasse med tilhørende Afskedigelse af Hørerer ved denne kunnet betyde en ikke uvigtig økonomisk Fordel. Fra 1660 til 1738 havde Frederiksborg Skole derpaa blot tre Lektier, som forudsat i Fundatsen.

Stod det allerede 1660 slet til med Skolens Pengeforhold, blev det nærmest værre i de følgende Aar. Datiden kendte ikke senere Tidens Sparekasser eller omfattende Serier af offentlige Obligationer, hvori Penge bekvemt og med forholdsvis Sikkerhed kunde anbringes. Skulde Enkeltmand eller Stiftelser gøre deres Midler frugtbringende, var den almindelige Fremgangsmaade at sætte dem i faste Ejendomme hos private mod en større eller mindre Pantesikkerhed. Indtraf det Tilfælde, at Skyldnerne ikke kunde betale Renter, eller forringedes Pantets Værdi i kendelig Grad, kunde det skabe alvorlige Forviklinger for Laangiveren. Denne Skæbne ramte netop nu Frederiksborg Skole.

I Følge Fundatsen havde Lensmanden Pligt til at udsætte Skolens Formue paa Rente, og det synes, som om den særlig har været anbragt hos forskellige Adelsmænd mod Pant i deres Gaarde. Saaledes ved vi, at før 1649 var 19000 Rdlr. udsat hos den som politisk Skribent bekendte Gunde Rosenkrantz († 1675), af hvilket Laan de 15000 Rdlr. senere blev overtaget af Henrik Gyldenstjerne til Skovbo († 1669) mod Pantesikkerhed for Skolen i Hovedgaarden Brolykke i Viby Sogn paa Fyn²⁵. Senere havde den af Sorø Akademi saa højt fortjente Hofmester JØRGEN ROSENKRANTZ († 1675) 6496 Rdlr. til Laans af Skolens Midler. Da det imidlertid viste sig, at Kronen blev denne Mand ca. 11165 Rdlr. skyldig, fordi han af sin egen Pung havde dækket Akademiets Underskud, saa lod Frederik III den Sum, Rosenkrantz havde laant af Frederiksborg Skole, indgaa

som Dækning for en Del af sin Gæld til ham. For at Skolen dog ikke skulde lide Tab ved denne Ordning, fik den som Erstatning anvist en Række Kongetiender i Aalborg Stift. Ved Skøde af den 16de Januar 1666 udlagdes der til den Kronens Anpart af Korn-tienden af Klarup, Nøvling, Gudum, Romdrup, Lille Vorde, Ferslev, Volsted og Dal Sogne i Fleskum Herred, af Haubro, Flesborg og Hornum Sogne i Aars Herred samt af Lundby Sogn i Slet Herred²⁶.

Da der imidlertid just i disse Aar synes at have hersket Uklarhed med Hensyn til Lensmandens (eller nu Amtmandens) fundatsmæssige Forhold til Administrationen af Skolens Midler, blev Forvaltningen af disse Tiender ikke betroet Amtmanden, men ved et særligt Kongebrev lagt i Hænderne paa den øverste gejstlige Skolark, den kgl. Hofprædikant, Mag. TERKEL TUESEN²⁷. Havde man ved denne Fremgangsmaade haabet at skaffe Skolen større Sikkerhed, er man blevet grundigt skuffet; thi Terkel Tuesen gjorde i Aarene 1666—7 slet ikke Rede for Tiendeafgiften, formodentlig fordi han ikke kunde faa den inddrevet paa Grund af det krigshærgede Lands forarmede Tilstand, og da han 1667 var død under et Besøg i Hillerød, forøvrigt saa fattig, at der ikke en Gang var Penge i hans Bo til Begravelsen, var hans Arvinger selvfølgelig lidet tilbøjelige til at skaffe de resterende Beløb til Veje. Ved en Højesteretsdom blev de dog kendt skyldige til at gøre det, og efter de gamle Regnskabssekcerpter ser det virkelig ogsaa ud til, at Skolen har faaet nogen Erstatning for det Tab, den havde lidt²⁸.

Den Kapital, de jyske Tiender var udlagt for, udgjorde dog kun en mindre Del af Skolens samlede Formue (1649 opgjort til ca. 24245 Rdlr.²⁹), hvoraf Hovedparten vedblivende sorterede under Slotsherren paa Frederiksborg. Denne Stilling beklædtes 1648—65 af den senere Vicepræsident i Danske Kancelli og Justitiarius i Højesteret, Gehejmeraad OTTO POGWISCH (ca. 1610—84)³⁰, idet han først var Lensmand, siden fra 1662 Amtmand over Frederiksborg Amt. Han var en meget daarlig Administrator, og som Følge dels af de slette Tider, dels af den Forvirring, der altid raadede i hans private økonomiske Forhold, kom han til at volde Skolen alvorlige Vanskeligheder i mange Aar. Vi kender ikke helt i Enkeltheder den Maade, hvorpaa han har forvaltet de Kapitaler, der var ham betroet, kun ved man tilfældigvis, at han 1654 havde udlaant 2000 Rdlr. til Henning Walkendorf til Glorup og 1654—5 2400 Rdlr. til to Slægtninge, Broderen Laurids Pogwisch og Svigerinden Hilleborg

Krafse, Enke efter Frands Pogwisch til Ravnholt³¹. Da han forlod Amtmandseembedet 1665 (7), var han i hvert Tilfælde Skolen ansvarlig for 17104 Rdlr., som indtil videre blev staaende hos ham selv, og hvoraf han betalte Renter til Paaske 1679³². At han allerede den Gang ikke kan have været i Stand til at gøre ordentlig Rede for denne Kapital, kan man slutte deraf, at hans Efterfølger som Amtmand HELMUTH OTTO v. WINTERFELDT († 1694) 1668 bad sig fritaget for at være Skolark for Frederiksborg Skole, hvorfor hans Forretninger som saadan blev overdraget til de to øverste Rente-mestre STEN HOHENDORF og MOGENS FRIIS³³. Saaledes sad Skolen økonomisk set i et dybt Uføre, da Frederik III døde den 9de Februar 1670. De straalende Forventninger, hvormed han var blevet modtaget af Rektor Albert Bartholin, der i sin Lykønskningstale ved hans Tronbestigelse havde lovet sig saa meget af den lærde Konges Kærlighed til Muserne, ikke blot for Studierne i Almindelighed, men ogsaa for det kongelige frederiksborgske Gymnasium³⁴, var paa ingen Maade gaaet i Opfyldelse.

KAPITEL III

CHRISTIAN DEN FEMTES TIDSALDER

1. Christian V's Regeringstiltrædelse kom i Skolens Historie til at betyde, at man nu gik lysere Tider i Møde, og næst efter Christian IV har ingen anden dansk Konge givet Frederiksborg Skole saa mange Beviser paa sin Velvilje som hans Sønneson. Dette staar i høj Grad i Forbindelse med, at netop paa denne Tid havde Skolen faaet en ny gejstlig Skolark i HANS SØRENSEN LETH, der 1668 var blevet kgl. Confessionarius, og som paa Grund af sin utrættelige Omsorg for Skolen fremfor nogen har Krav paa dens Taknemmelighed. Hans Leth, der er bekendt som en luthersk-ortodoks Kirke-mand af den strengeste Observans, var en kraftig og alvorlig Personlighed, velegnet til Forretninger og dertil meget anset ved Hoffet. Særlig stod han i høj Gunst hos Kongen, hvem han endog gentagne Gange maatte ledsage i Felten baade i Nordtyskland og Skaane¹. Den Indflydelse, Hans Leth besad i Regeringskredse, forstod han med stor Virkning at benytte til Gavn for Frederiksborg Skole, hvis Forfatning ved hans Tiltrædelse som Skolark var alt andet end glædelig. Ledøe siger, og sikkert fuldt ud med Rette, at paa Grund af

Skolens hele usikre økonomiske Stilling var Stipendierne stærkt forringede, og Lærerpersonalet havde den største Møje med at faa det nødvendigste til Livets Ophold, at Disciplene maatte gaa rundt og tigge, hvis de da ikke foretrak helt at sige Studierne Farvel, og at Skolens Privilegier blev stærkt omstridt af dens Fjender, kort sagt, Skolen var som „et uformeligt Kaos“². Men takket være Hans Leths energiske og maalbevidste Arbejde gennem tyve Aar lykkedes det virkelig at redde Skolen, at genrejse dens Økonomi og at hæve det indre Skoleliv.

Det Spørgsmaal, som først og fremmest krævede en Løsning, var Afviklingen af OTTO POGWISCHS Gæld, og det skulde holde haardt at faa en endelig Ordning heraf bragt i Stand. Da den nye Amtmand, HELMUTH OTTO v. WINTERFELDT, under de uafklarede Forhold vedblivende ikke ønskede at tiltræde Skolarkatet, fornyedes i Marts 1670 Frederik III's Ordre til Rentemestrene STEN HOHENDORF og MOGENS FRIIS om at bestride Skolarkatsforretningerne og afkræve Otto Pogwisch den Kapital, som Skolen havde til Gode hos ham³. Denne Maade at administrere Skolen paa kunde selvfølgelig blot være en Foranstaltning af rent foreløbig Karakter, og for at faa en principiel Afgørelse truffet sendte Kongen i Oktober 1672 Sagen om Skolens rette Administration, ligesom andre tvivlsomme Spørgsmaal, til det 1660 oprettede Statskollegium, der skulde virke som en Art raadgivende Institution⁴. Statskollegiet kom (i November s. A.) til det Resultat, at man ved Forvaltningen af Frederiksborg Skole nøje burde henholde sig til Fundatsens Bestemmelser, da dette Aktstykke, som det betegnende nok hedder i dets Votum, „er med alle de forsigtige Vilkaar og gavnlige Omstændigheder indrettet, som til sligt et kristeligt Værks frugtbarlige og fremturende Stiftelse bedst befindes og tjene kunde, det endog ses af den Stil, som den salige Herre (∴ Christian IV) i samme Fundatses Slutning haver villet bruge, hans fornemmeste Henseende denne at have vaaret, at den saasom et Testament og hans sidste Vilje maatte af Posteriteten til Guds Æres, Religionens og det gemene Bedstes Forfremmelse worde ubrødelig holdet, saa og til hans eget Navns Ihukommelse eterniteret“⁵. Statskollegiets Opfattelse var saaledes aabenbart den, at det tilkom Amtmanden over Frederiksborg Amt at forvalte Skolens Kapitaler. Der skulde dog gaa en rum Tid, førend dette Krav skete Fuldest. I December 1674 klagede de konstituerede Skolarker Sten Hohendorf og Mogens Friis til Kongen over, at det trods gen-

tagne mundtlige og skriftlige Henvendelser til Pogwisch havde været umuligt at faa ham til at udlevere den Kapital, han var Skolen skyldig, enten i rede Penge eller i en Obligation med solid Pante-

Fig. 16. Kgl. Confessionarius, Dr. theol. Hans Leth.
(Maleri paa Frederiksborg).

sikkerhed. For selv at være befriet for Ansvar i det Hverv, der var dem paalagt, maatte de give Kongen Sagens sande Sammenhæng til Kende. De henstillede det til Majestætens egen Afgørelse, om han vilde fritage dem for videre Forhold til Skolen, men skulde de vedblive som Skolarker, bad de om en særlig kgl. Befaling med Hensyn til den Fremgangsmaade, der skulde anvendes overfor Pog-

wisch. Specielt kunde de i saa Fald ønske, at Kongen bevilgede Frederiksborg Skole en privilegeret Stilling fremfor alle andre Kreditorer, og at de fik Bemyndigelse til blandt Pogwischs Jordegods at udpege et særlig værdifuldt Pant til Sikkerhed for Skolen, f. Eks. en Hovedgaard med underliggende Ladegaarde og Bøndergaarde⁶.

Nogle Maaneder senere (i Marts 1675) indgik ogsaa Amtmand Winterfeldt med en Memorial, hvori han udbad sig Kongens alvorlige Befaling til Pogwisch om at udrede den omstridte Kapital, da han nu af Rigskansleren (Griffenfeld) havde hørt, at det var Kongens Vilje, at Amtmanden over Frederiksborg Amt skulde bestyre Skolens Kapitaler, som Fundatsen havde fastsat det⁷. Rigskanslerens Ord stod til troende. Formodentlig som Følge af Statskollegiets Votum udgik der den 27de Marts 1675 Kongebreve, der dels fritog Rentemestrene for Delagtighed i Administrationen af Frederiksborg Skoles Formue, dels overdrog den til Amtmand Winterfeldt. Samme Dag fik ogsaa Pogwisch Befaling til at levere den Del af Skolens Kapital fra sig, som han havde forvaltet siden 1648⁸.

I Kraft af Kongens Befaling stræbte Amtmand Winterfeldt i den følgende Tid af al Magt at holde Pogwisch til at gøre sin Pligt. Han fik dog kun tomme Ord til Løn for sine Anstrengelser, og da Winterfeldt i Marts 1677 havde faaet en ny kgl. Ordre til at indkræve Kapitalen, der „ufejlbar“ skulde betales til førstkommende Juni Termin, og derfor igen sendte Pogwisch en Opsigelse, skrev denne blot ganske stoisk paa den: „det vil falde besværligt og fast umuligt udi denne besværlig Tid saadan stor Kapital paa een Tid at erlægge“. Da Pogwisch saaledes ikke gjorde Mine til at betale, blev Sagen endelig i Juli 1677 overgivet til Generalprokurøren PEDER LAURIDSEN SCAVENIUS, der fik Ordre til straks at tiltale Pogwisch ved Lands Lov og Ret. Som det senere kom frem, sparede Scavenius ingen Umage for — som han sagde — i denne Sag at „komme til en billig Endskaab“. Mundtligt og skriftligt, personligt og ved Mellemmænd søgte han i de følgende to Aar at formaa Pogwisch til at betale sin Gæld, og med stor Energi drev han paa Sagens Gennemførelse, naar det trak for længe ud med Ekspeditionen i Kancelliet eller Rentekammeret. Alle hans Anstrengelser var dog frugtesløse. At følge dette smaatskaarne Puslespil i Enkeltheder mangler nu enhver Interesse. Kun skal det siges, at Pogwisch viste en ikke almindelig Evne til at finde paa alle mulige Undskyldninger, til under alle Slags Paaskud at bede om Henstand og til at holde Modparten hen med halve

Løfter. Han maa ogsaa have forstaaet den Kunst at holde Stand overfor dobbelt Ild, thi i December 1677 modtog Winterfeldt for tredie Gang kgl. Befaling til at overtage Administrationen af Skolens Midler⁹.

Der forløb nu atter et Aars Tid, uden at der blev foretaget noget, og først da der i Januar 1679 var blevet udnævnt en ny Amtmand over Frederiksborg (og Kronborg) Amter JOCHUM CHRISTOFFER V. BÜLOW, blev Sagen igen taget op til Behandling. Man stod nemlig nu overfor det beklagelige Tilfælde, at to Amtmænd efter hinanden ikke havde aflagt Regnskab for Skolens Midler, og det er i høj Grad forstaaeligt, at den ny Amtmand (baade ved sin Tiltrædelse og i Maj 1679) kunde indgaa til Kongen med Anmodning om, at der til rette vedkommende maatte blive udstedt en kgl. Befaling om at udlevere Kapitalen, for at han til sin Tid kunde staa uden Ansvar i denne Sag¹⁰. For dog endelig en Gang at komme til Vejs Endegreb man nu til det Middel, som man saa ofte benyttede under Enevoldsstyret, naar noget var gaaet i Haardknude: at nedsætte en Kommission til Afgørelse af Sagen.

En saadan Kommission blev nedsat ved et Kongebrev af den 27de Maj 1679, der til Indledning talte om, at Kongen „imod al Forhaabning meget ugerne“ havde maattet erfare, at Pogwisch endnu ikke havde betalt sin Gæld, og at heller ikke Winterfeldt havde aflagt tilbørligt Regnskab. Derfor skulde Stiftsbefalingsmand, Gehejmeraad OVE JUUL til Villestrup, Justitsraad MIKKEL VIBE, Justitsraad JENS ROSENKRANTZ til Favrskov og Kancelliraad RASMUS BARTHOLIN til Lindholm som Kommissærer undersøge den foreliggende Sag og fælde Dom om, hvorledes og til hvem Kapitalen skulde betales. Samme Dag fik ogsaa Generalprokurøren Ordre til at procedere i Sagen¹¹. Kommissionen gik straks i Gang med at indstævne de tidligere Amtmænd Pogwisch og Winterfeldt og paa Skolens Vegne Amtmand Bülow og Dr. Hans Leth, men deres videre Arbejde blev meget snart forsinket, fordi Pogwisch gjorde Indvendinger mod Kommissærernes Upartiskhed og virkelig hos Kongen opnaaede, at der paa hans Side blev beskikket endnu fire Kommissærer, nemlig Gehejmeraad HENRIK BJELKE til Ellingegaard, Baron LUDVIG ROSENKRANTZ til Rosendal, Højesteretsassessor VILLUM LANGE til Asmild Kloster og Højesteretsassessor CHRISTIAN ANDERSEN, saa at han kunde føle sig sikret mod, at der skete ham andet „end det, som billigt og ret er“¹².

Først nu kunde Forhandlingerne for Alvor tage deres Begyndelse, og en vidtløftig Dokumentation paafulgte. Selvfølgelig fremkom ogsaa Pogwisch med et længere Indlæg, der dog ikke synes præget af nogen overbevisende Klarhed. Han hævdede blandt andet, at han i sin Tid havde handlet fortjenstfuldt ved Administrationen af Skolens Formue, som ved hans Tiltrædelse var anbragt i Obligationer med Sikkerhed i Jordegods, der var gaaet stærkt ned i Værdi, og at han 1651 sammen med en anden var blevet tvunget til at yde Frederik III et Laan paa 5800 Rdlr., hvoraf de 3000 Rdlr. var Skolens Penge. Til Gengæld herfor havde han modtaget en kgl. Obligation, som han aldrig havde kunnet faa indfriet, medens han dog i de mange Aar af sin egen Kasse havde maattet betale Skolen Renter af dens Anpart heri saavel som af dens øvrige Kapitaler. Desuden henledte han Opmærksomheden paa, at da han i sin Tid havde faaet den langt overvejende Del af Skolens Formue overleveret i Obligationer, ikke i rede Penge, og da han paa andre Omraader kunde møde med meget betydelige Modkrav overfor Kronen, fandt han det ubilligt, at han nu skulde betale en saa betydelig Kapital tilbage i klingende Mønt.

Kommissionen tog dog ikke det fjerneste Hensyn til hans Paa-stande og erklærede den 7de August 1679, at Amtmand Winterfeldt burde være fri for Tiltale, da det var blevet bevist, at han havde gjort sin yderste Flid for at faa Kapitalen inddrevet, men at derimod Otto Pogwisch var pligtig til i rede Penge at betale 17304 Rdlr. med paaløbende Renter til førstkommende Mikkelsdag til Amtmand Bülow. Spørgsmaalet om Obligationen paa de 5800 Rdlr. turde Kommissærerne ikke blande ind i dette Mellemværende.

Imidlertid baade kom og gik Mikkelsdag 1679, uden at Skolen saa en eneste Skilling af sit Tilgodehavende, og i Oktober 1679 blev Kommissionens Dom stadfæstet ved Højesteret, dog med den Ændring, at kunde Pogwisch ikke betale i rede Penge, skulde han udlægge Skolen „frit, godt og besat“ Jordegods i Stedet for¹³. Det følgende Aars Tid forløb derpaa med Overvejelser om, hvorledes dette bedst kunde sættes i Værk, hvad der aabenbart ikke var saa helt let, da Pogwisch blev haardt trængt ogsaa af andre Kreditorer. Han stillede selv forskellige Forslag, Generalprokurør Scavenius arbejdede med sædvanlig Iver for at bringe Sagen til Ende, og tilsidst (i September 1680) indstillede denne, at der skulde nedsættes en ny Kommission, for at man endelig kunde naa et positivt Resultat.

Kongen bifaldt dette og beskikkede den 28de September 1680 Gehejmerraad OTTO SKEEL til Vallø, Etatsraad OVE RAMEL, Biskop HANS BAGGER og Højesteretsassessor JENS FOSS til at røgte dette Hverv¹⁴. Da Kommissionens Arbejde imidlertid af nu ukendte Aarsager synes at være blevet forhalet, fik de samme Mænd et halvt Aar senere — i April 1681 — Befaling til ufortøvet at gøre Frederiksborg Skole Udlæg i Otto Pogwischs „bedste og redeste Gods og Midler“, og det blev paalagt Scavenius ogsaa ved denne Lejlighed at varetage Skolens Interesser¹⁵. Otto Pogwisch følte sig aabenbart meget ilde tilmode ved den alvorlige Vending, Sagen nu havde taget. Han beklagede „vemodeligen“, at hans „Misundere“ havde faaet Magten over ham, og han havde den Dristighed paa ny at bede om Henstand. Kommissionen lod sig dog ikke opholde deraf, men gik i Gang med at lade hans Gaarde og Ejendele taksere og erhvervede kgl. Resolution for, at hans Gaard i København med deri værende Løsøre skulde bortauktioneres til Dækning af Gælden. Men just som alt var i bedste Gænge, er det aabenbart paa en eller anden Maade lykkedes Pogwisch at gøre sin Indflydelse ved Hoffet gældende, thi et Kongebrev, udstedt paa Koldinghus den 8de Juli 1681, paabød pludseligt, at der skulde holdes inde med Auktionen indtil Kongens Ankomst til Hovedstaden, hvad der forhaledes Sagen et Fjerdingaar¹⁶. Det var ganske vist kun Galgenfrist, thi i Oktober s. A. bifaldt Kongen atter, at Kommissionen skulde „uden videre Ophold fortfare“ med Auktionen, men Pogwisch havde dog i Mellemtiden opnaaet, at Kongen samtidig med den fornyede Ordre herom havde bevilget, at den tidligere omtalte kgl. Obligation paa 5800 Rdlr. skulde regnes med blandt Pogwischs Aktiver¹⁷.

Naar der atter var kommet Løb i Tingene, skyldes det vistnok Scavenius, der i September havde erindret Kongen om, at Sagen maatte tilendebringes¹⁸, og i den følgende Tid er det ganske tydeligt, at det var ham, der trods Pogwischs bestandige Protester, Bønner og Udflugter med fast Haand drev Forretningerne igennem. Det værdifuldeste af Pogwischs Indbo blev fra hans Gods Saltø ført til hans Gaard i København, hvor det sammen med denne blev solgt ved Auktion, andre Løsøreauktioner blev afholdt paa Frydendal og Slagslundegaard, haardhændet blev Bøndernes Restancer paa Frydendal inddrevet, og Scavenius udarbejdede nøjeregnende Overslag over, hvorledes Pogwischs Gæld (nu opgjort med Renter til ca. 21235 Rdlr.) til sidste Skilling kunde dækkes gennem de indkomne Auk-

tionssummer, Anparter i forskellige Obligationer foruden nogle andre Aktiver, hvoriblandt især kan nævnes Pogwischs Ejendom, Slagslundegaard, der blev vurderet til ca. 6460 Rdlr. Pogwisch, der fik Generalprokurørens Forslag tilsendt, ønskede ikke at udtale sig om det. Han fandt blot, at det var „Manden i alle Maader ligt“, og maatte igen „vemodeligen“ erkende, at Hans Majestæt „aldeles haver givet mine Misundere Magt over mig“. Han maatte imidlertid finde sig i sin Skæbne, og efter endnu en Del langstrakte Forhandlinger om Enkeltheder kunde Kommissærerne endelig afslutte deres Arbejde den 20de Oktober 1682 med den Udtalelse, at de formente, „at vi efter Eders Kongelige Majestæts allernaadigste Befaling haver gjort Frederiksborg Skole Udlæg og Fornøjelse det redeste og bedste os muligt været haver“.

Kongen godkendte i November s. A. Kommissionens Resultat og bestemte, at han selv vilde overtage det Udlæg, der var anvist til Betaling af Gælden, mod at udstede en Obligation til Skolen. Dette skete ogsaa i den paafølgende December Termin, da Frederiksborg Skole modtog en kgl. Obligation paa 17996 Rdlr. 16 Sk., som skulde forrentes med 6% aarligt at betale af Toldindtægterne i København¹⁹.

Det heldige Udfald af Processen mod Otto Pogwisch blev af den største Betydning for Frederiksborg Skole, thi herigennem blev dens Tilværelse betrygget for lange Tider. Hele Sagen er tillige et interessant Eksempel paa, hvor vanskeligt det i den unge Enevældes Tid kunde være at faa en højtstaaende Embedsmand til at gøre Rede for de Midler, der var ham betroede. Naar Forhandlingerne i dette Tilfælde bevægede sig frem og tilbage i saa mange Aar, skyldes det vistnok i høj Grad et stadigt Spil bag Kulisserne, som man nu mere kan ane end paavise. Det er tydeligt, at Pogwisch flere Gange har benyttet sin Indflydelse i Hofkredse til at forhale Begivenhedernes Gang, og skønt hans urigtige Handlemaade var aldeles in confesso, er det ikke usandsynligt, at han kan have haft nogen Ret i den Paastand, at det ikke har været hans Fjender uvelkomment at faa en saa gunstig Lejlighed til at skubbe til den Vogn, der hældede. Dette gælder maaske især Generalprokurøren, Peder Scavenius, hvis Optræden i denne Sag kendetegnes ved en ubøjjelig Fasthed, ja næsten Haardhed, og som set fra Skolens Side maa nævnes i første Række blandt dem, der har Fortjenesten af den Gang at have sikret dens fortsatte Bestaaen. Antagelig har ogsaa den nidkære Skolark, Dr. Hans Leth, ved sit nære Forhold til Kongen spillet en

betydelig Rolle ved denne Lejlighed, skønt han i de officielle Forhandlinger kun indtager en tilbagetrukken Plads.

2. Afviklingen af den Pogwischske Gældssag er den vigtigste Begivenhed i Skolens ydre Historie under Hans Leths Skolarkat, men jævnsides hermed var Skolarkernes Bestræbelser rettet mod at konsolidere andre Sider af Skolens Økonomi. En Ting af stor Betydning var det saaledes at tilvejebringe de fornødne Midler til Skolebygningens fortsatte Vedligeholdelse. I Fundatsen var det ganske vist bestemt, at Slotsherren paa Frederiksborg skulde udrede Omkostningerne ved denne, men da det, som det 1673 træffende heder, „efter disse Tidens Tilstand nu ikke saaledes kan ske“, maatte man være betænkt paa andre Udveje. Skolebygningen var aabenbart meget brøstfældig, og Amtmand Winterfeldt opnaaede derfor 1673 Kongens (vistnok blot mundtlige) Tilladelse til, at det Beløb, som i Slotskirken blev nedlagt i den saakaldte Kirkens Blok eller Tavle, maatte anvendes til at vedligeholde Skolen for, hvad der skete med den Begrundelse, at Skolebygningen ogsaa tjente et direkte kirkeligt Formaal, idet den regelmæssigt blev benyttet til Aftensangsgudstjeneste og Ligprædikener. Man oprettede som Følge heraf en særlig Bygningskonto med egen Regnskabsbog under direkte Bestyrelse af den øverste gejstlige Skolark, som tilmed jævnlig af private Midler maatte yde Skolen Forstrækning, naar dens egne sparsomme Indtægter ikke slog til. Dette var allerede Tilfældet 1674, da man underkastede Skolebygningen en omfattende og sikkert i høj Grad tiltrængt Istandsættelse, hvorved Beholdningen blev overskredet med ca. 100 Rdlr. I den Anledning udvirkede Amtmanden 1676, at der til Skolens Byggekasse overførtes en Kirken tilhørende Kapital paa 100 Rdlr.²⁰, men da Bygningens tiltagende Brøstfældighed nogle Aar efter krævede endnu større Udgifter, indgik Dr. Hans Leth til Kongen med forskellige Forslag til at skaffe Dækning herfor. Resultatet blev et Kongebrev af den 9de Marts 1680, der paa Grund af Skolens Benyttelse til Gudstjeneste dels skriftligt tilsikrede den Retten til at nyde de Penge, der indsamledes i Kirkens Blok, dels paabød, at Kirkeværgerne skulde dele, hvad der var „til Bedste af Kirkens Penge“ indtil Juni Termin 1680, i to lige store Parter og afgive den ene til Skolen. Samtidig fik Skolarkerne Befaling til „jo før, jo hellere“ at antage sig Skolebygningen og forsvarligt sætte den i Stand²¹. Dette skete ogsaa, og i de følgende Aar viser Regnskabs-

bogen, at der er udbetalt Penge til en Række Reparationer baade paa selve Skolehuset og Omgivelserne. At gennemgaa disse nærmere vil der dog ikke være Grund til. De fornødne Midler fik man vedblivende gennem de Penge, der blev nedlagt ikke blot i Kirkeblokken, men i hvert Fald fra 1691 ogsaa i Fattigblokken. I Almindelighed nøjedes man med at tømme Blokkene i de Aar, de kongelige Herskaber havde opholdt sig paa Slottet, men selv da kunde det være en blandet Fornøjelse, naar man opdagede, at der var lagt undervægtige Dukater i Blokken.

Af ikke mindre Vigtighed var det, at man i disse Aar tillige søgte at sikre de Dele af Skolens Formue, som ikke berørtes af det Pogwischske Mellemværende, og at skaffe Skolen Erstatning for Nedgangen i andre af dens Indtægtskilder. Efter Ledøes Udsagn skal det have været Hans Leth, der viste særlig Iver for at tvinge Arvingerne efter Terkel Tuesen til at gøre Rede for de jydsk Kongetiender, og da det senere viste sig, at disse Tiender af langt borte liggende Sogne var et alt andet end fordelagtigt Aktiv, henvendte Skolarkerne sig i Maj 1678 til Kongen med en Plan til Forbedring af Skolens Økonomi. De henviste blandt andet til, at medens Renten af den Kapital, Tienderne var udlagt for, aarligt havde givet ca. 390 Rdlr., indbragte Tienderne blot ca. 100 Rdlr., og desuden var det vanskeligt at faa denne Afgift inddrevet, da Tiendefæsterne holdt den tilbage Aar efter Aar. De bad derfor om Tilladelse til at sælge Tienderne til den højstbydende. Som næsten altid i denne Periode bifaldt Kongen Skolarkernes Forslag, og i Oktober 1678 meddeltes der dem den ønskede Tilladelse. Den indvundne Kapital skulde udsættes paa Rente. Som Følge af denne Resolution blev Gudum og Lillevorde Tiende bortsolgt 1679, og Haubro, Flesborg og Hornum 1685 mageskiftet bort mod en Anpart af den mere fordelagtige Kundby Kongetiende i Holbæk Amt. Formodentlig omtrent paa samme Tid er ogsaa de andre Tiender blevet afhændede²². Desuden opnaaede Skolarkerne samtidig Bemyndigelse til at sælge en Gaard i Alkestrup i Asminderup Sogn, som 1634 var skænket Skolen af Frederik Reedtz til Tygestrup, da den i over ti Aar havde været ganske øde og kun voldt Udgifter, og endelig bestemte Kongen „af sær kongelig Omhu for Frederiksborg Skoles des bedre Fremtar og Vedligeholdelse“, at Melby Degnekald for Fremtiden skulde følge Skolen²³.

At Skolen siden sin Stiftelse havde været benaadet med Ind-

tægten af 15 nordsjællandske Degnekald, var fra første Færd tænkt som et betydeligt Privilegium og har sikkert under de følgende trange Tider, da der blev rokket ved Grundlaget for dens andre Indkomster, i væsentlig Grad bidraget til, at den overhovedet havde kunnet holdes i Gang. Intet Under derfor, at det vakte alvorlig Bekymring, da ogsaa denne Kilde begyndte at svigte. Medens Løbdegneinstitutionen vel kunde betyde et økonomisk Gode for Latinskolerne, var den som Regel til liden Baade for de enkelte Disciple, der ofte derved vænnedes til et Liv i Svir og Lediggang, og rundt om i Sognene herskede der jævnlig Misfornøjelse med, at Degnens Forretninger blev røgtet af slige løse Fugle. Efterhaanden blev man ogsaa i Regeringskredse klar over, at der klæbede for mange Ulemper ved denne Institution, og Danske Lov afskaffede derfor 1683 ganske Løbdegne, der skulde erstattes af Sædedegne. Denne Bestemmelse kom imidlertid i økonomisk Henseende til haardt at ramme de Latinskoler, hvortil der var henlagt Degnekald. Ganske vist mistede de ikke helt Indtægten heraf, men den blev stærkt forringet. Loven fastsatte nemlig, at Sædedegnene i de tidligere Løbdegnekald skulde svare en Afgift til Latinskolerne, men denne Pension eller „Pens“, som den kaldtes, skulde kun udgøre højst $\frac{1}{5}$ af deres Løn i Korn (Degnetraven), der igen skulde være $\frac{1}{3}$ af Præstens Korntiende. Blandt de latinske Skoler, som herved led et betydeligt Tab, var ogsaa Frederiksborg Skole. 1682—3 havde dens Udbytte af Degnetraverne fra de nordsjællandske Sogne i Penge udgjort 313 Rdlr., 1683—4 var det blot 254 Rdlr. og sank derpaa for 1684—5 og 1685—6 ned til henholdsvis 94 Rdlr. og 53 Rdlr. En saadan Formindskelse var derfor af i høj Grad foruroligende Art, og den altid aarvaagne Hans Leth lod ikke vente længe paa sig, førend han (i Juni 1686) indgik til Kongen med et Andragende om Erstatning for dette Tab, og efter forskellige kollegiale Overvejelser blev det den 30te April 1687 bevilget, at Skolen aarligt maatte nyde 200 Sldlr. i Refusion af Kronens Indkomster af Ladegaardene i Frederiksborg Amt²⁴.

Samme Dag som det sidstnævnte Kongebrev er dateret, var det desuden lykkedes Hans Leth at udvirke en ny kongelig Gunstbevisning, der vel ikke, — som man undertiden urigtigt har opfattet den —, var en direkte Gave, blot en Omlægning af en stor Del af Skolens Formue, men som saadan maa den betegnes som Slutstenen i Arbejdet paa Genrejsningen af Skolens Økonomi. Allerede 1679

havde Kongen laant 1000 Rdlr. af Skolens Penge, og 1682 laante han igen, som tidligere nævnt, det meste af den Kapital, Pogwisch havde maattet udrede, ialt 17996 Rdlr. 16 Sk. Skolen havde i Stedet modtaget to kgl. Obligationer til 6 % med Sikkerhed i Toldindtægterne i Helsingør og København. Imidlertid har Hans Leth aabenbart ikke følt sig helt tilfreds med denne Ordning, og maaske paa Baggrund af de smertelige Erfaringer i den Pogwischske Sag har han ønsket, at der skulde tilvejebringes en større Sikkerhed for Skolens Penge. I en Ansøgning fra December 1686 takkede han først paa egne og Skolepersonalets Vegne for den Omsorg, Kongen altid havde vist for at bevare Skolens Kapitaler, men for at „saadan ønskelig, nyttig og Gud velbehagelig Gerning jo mere og mere maa plantes og rodfæstes,“ udbad han sig den Naade, at Kongen vilde tillægge Skolen en Del Kongetiender, hvoraf Afgiften kunde svare til Renten af de kgl. Obligationer, der var udstedt til den. Renten skulde ganske vist udredes af Tolden, men, føjer han meget sigende til, da Udbetalingen af disse Penge „formedelst andre høje anseelige Udgifter maaske kunde hindres“, ansaa han det for rigtigst at søge Skolen betrygget paa den foreslaede Maade.

Efter at Sagen havde været til Betænkning i Rentekammeret, resolvede Kongen den 29de Januar 1687 i Overensstemmelse med Ansøgningen, og efter endnu en Del kollegiale Forarbejder udstedtes der den 30te April s. A. et Skøde til Skolen paa Kongetienderne af 27 nordsjællandske Sogne, nemlig: Hjørlande, Græse, Sigerslevvester, Oppesundby, Strø, Lille Lyngby, Tjæreby, Alsønderup, Nøddebo, Lillerød, Lyngø, Uggeløse, Herløv, Vinderød, Melby, Ølsted, Torup og Asminderød i Frederiksborg Amt, samt Tikøb, Søborg, Esbønderup, Valby, Maarum, Ramløse, Tibirke, Annisse og Græsted i Kronborg Amt. Det aarlige Udbytte heraf var beregnet til 380 Tdr. 3 Skp. Rug, 424 Tdr. Byg og 4 Tdr. Havre.

Det bestemtes, at Tienderne skulde fæstes bort til den højstbydende, og at den aarlige Afgift skulde sælges, helst i København eller Helsingør. Det indkomne Beløb skulde derpaa leveres Skolarerne til to aarlige Terminer (Paaske og Juni). For at Skolen ikke skulde lide noget Tab ved Misvækst eller lignende, skulde den altid hvert Aar have udbetalt 1139 Rdlr. 72 Sk. (svarende til Renten af de af Kongen laante 18996 Rdlr. 16 Sk.), og hvis Salget af Tiendekornet indbragte mere end dette Beløb, skulde Overskudet indbetales paa Zahlkammeret som Dækning til Aar med ringere Indtægter.

Denne Ordning skulde vedvare, indtil den laante Kapital en Gang blev tilbagebetalt, og som Udtryk for Christian V's alvorlige Interesse for Skolens Vel hedder det til Slut i Tilknytning til Fundatsen af 1630: „thi er Vor allernaadigste Vilje og fuldkommen Intention, at Vi hverken selv vil gøre nogen Forvandling, ej heller tilstede nogen anden herudi at gøre nogen Forandring eller Forhindring, Skolen til Skade og Afbræk, uden det kan ske til Skolens Forbedring“²⁵.

Til disse mange Benaadninger af almindelig Karakter kom endelig nogle mindre Gunstbevisninger, som delvis ved Hans Leths Hjælp blev udvirkede specielt til Fordel for Lærerne, saaledes 1671 en Bevilling til Nedsættelse af en ekstraordinær Skat, Prinsessestyr, for „Skolebetjentene udi Hans kongelige Majestæts egen Skole for Frederiksborg“, og 1685 en Ordre til Skolarkerne om at yde Rektor Søren Jensen nogen Erstatning for den Nedgang, han af forskellige Grunde havde lidt i sine Embedsindtægter²⁶. I denne Sammenhæng bør ogsaa omtales et vigtigt Privilegium for Lærernes videre Forsørgelse, som Hans Leth ligeledes var Ophavsmand til. Allerede 1678 havde han faaet Kongens Billigelse af sit Forslag om, at Kapellanen i Hillerød fremfor nogen maatte blive beskikket til ledige Præstekald i Frederiksborg Amt og en af Hørerne igen have Ret til at rykke op i Kapellanens Embede. Deraf vilde baade Kirken og Skolen have Gavn, thi, som han sagde, ved en saadan Ordning „fik man des snarere gode Skoletjenere, som i Skolebestilling kunde gøre sig, saa vidt muligt, dygtige til det hellige Prædikeembede“. Hvad der her var begyndt, blev senere ført videre, idet der i det store Skøde af den 30te April 1687 indføjedes en Bestemmelse om, „at de Discipler, som i Skolen gøre sig dygtige i Lærdom og Musikken og ere derhos ædruelige og skikkelige, [skal] nyde Forfremmelse, naar noget Hører i Skolen ledigt bliver, og siden, naar de skikker sig vel og findes dygtige, til Præstekald der i Amtet frem for andre befordres“.

Dette Privilegium blev af stor Værdi for Lærerstanden ved Frederiksborg Skole, og som Vidnesbyrd om, at det ikke har været virkningsløst, kan man nævne et ikke helt ringe Antal frederiksborgensiske Hørere, der efter Ledøes elegante Udtryk „ombyttede det Aristoteliske Ris med den Aaronitiske Stav“. At saadanne Mænd fik gejstlig Ansættelse netop i de nordsjællandske Sogne og derfor ofte siden kunde sende deres Børn til den Skole, de havde virket

ved og jævnlig selv var udgaaet fra, betød endvidere, at de Baand, der knyttede Skolen og hele Amtet sammen, fik en endnu fastere og mere personlig Karakter²⁷.

Som det vil fremgaa af det ovenfor sagte, kan der ikke herske Tvivl om, hvem der i denne Periode var den egentlige Skoleherre, Amtmanden eller den kgl. Confessionarius. Skønt de af og til optræder i Forening ved Ansøgninger til Kongen, er det ganske aabenbart, at Hans Leth har været den ledende Aand, ogsaa paa det økonomiske Omraade. Hermed stemmer det meget godt, at han fra 1670 helt overtog Føringsen af Skolens Regnskaber, og at han fra 1680 alene kvitterede i den nu tabte, saakaldte „Skoleherrens Protokol“. I de følgende Aar er det ogsaa ham alene, der fremkommer med Forslag til de betydningsfulde Ændringer i Skolens Økonomi og forsyner vigtige Dokumenter med sin Underskrift. Dette skyldes utvivlsomt, at Hans Leth, — vistnok 1682 og formentlig foranlediget ved den Uorden, Pøgwischs Administration havde affødt —, har søgt og erhvervet en kgl. Ordre til ene at bestyre Skolens Pengesager, men den nøjagtige Ordlyd af denne Befaling blev holdt hemmelig, — „den behøves ej af extraneis at vides“, skriver en af Skolens senere Rektorer lidt bittert —, og den synes nu forsvundet²⁸. Grunden til denne Hemmelighedsfuldhed var formodentlig den, at Ordren ikke var helt i Overensstemmelse med Fundatens Ordlyd.

Som et sidste Eksempel paa Hans Leths Interesse for Frederiksborg Skole skal endnu nævnes hans Optræden ved en bestemt Lejlighed, der let kunde være blevet skæbnesvanger for dens Bestaaen, som væsentlig synes at være blevet reddet ved hans Henvi- ning til, at Skolen havde fostret mange udmærkede Mænd, særlig dog den endnu levende Biskop Thomas Kingo. Det er Christopher Jensen Ledøe, der har opbevaret Beretningen herom, og den findes baade paa elegant Latin i hans Skildring af Skolens Historie og i en mere jævn Stil i en Tilføjelse af ham paa Dansk til et Manuskript om de danske Psalmedigtere, udarbejdet af en ældre Embedsbroder baade i Skole og Kirke, CHRISTOPHER LUCASSEN FRIIS, der døde 1716 som Præst i Græsted. I sidstnævnte Skikkelse lyder Beretningen saaledes²⁹:

„Dette ville ieg icke, hvilket ieg ofte har hørt fortælle af min Stiffader *Mag. Torchill Rasmussen Grænov*, nu *Rector Schol. Fridericiburg.*., at den *curieuse Autor* skulde have gaaet forbi om bemælte *Kingo*, at da der være nogle store *Herrer*, lidet velsindede

for Skoler og Kirker, som forebragte H. K. M. *Christiano V*, at *Fridrichsborg Skole* var unyttig, og at Kongen for den Skoles *capital* kunde holde et *compagnie* Ryttere, hvilket var Landet til større Nytte, da lod den gode Konge for at dæmpe deris idelige Paaraaben om Skolens *ruin* befale *Scholarchen*, at hand skulde skriftlig indgive, hvad der var bleven af dem, som hafde *frequenteret* Skolen og nydt den Kongl. Rente, og der da iblant mange andre berømmelige Mænd i *geistlig, civil, Etats* og *militair* Stand, som derfra vare *dimitterede*, blev og for Kongen oplæst *Kingos* Navn, at hand var Biscop, da sagde den gudfrygtige Konge offentlig for alle sine Herrer: Er der og kommen saadanne Mænd fra *Fridrichsborg Skole*, hvorledes tør vi understaae os den at *ruinere*⁶.

Naar man ser hen til, hvilken Hjemmelsmand *Ledøe* bygger paa, er der næppe Grund til at tvivle om den historiske Værdi af hans Beretning, selvom den ikke kan bekræftes ad anden Vej. *Ledøe* nævner ikke noget om, paa hvilket Tidspunkt dette Optrin har fundet Sted, men det er ikke usandsynligt at henhøre det til ca. 1682. Just i dette Aar havde Kongen nemlig nedsat en Kommission for at foreslaa en Reduktion af de mange mindre Latinskoler og en bedre Anvendelse af de Midler, der var henlagt til dem. Der kom imidlertid ikke noget ud af Kommissionens Arbejde, hvad der især skal skyldes Hans Leths bestemte Modstand. Han havde selv i sin Tid gaaet i den lille Latinscole i Grenaa og følte det derfor som sin Opgave at forsvare de smaa Skolers Betydning³⁰.

3. Den 23de August 1688 døde Dr. Hans Leth og fik til Efterfølger som kgl. Confessionarius og Skolark den for sin store Veltalenhed højt beundrede PEDER JESPERSEN († 1714)³¹. Der er kun levnet faa Minder om hans Indsats som Skolark, men de taler alle om en varm Interesse for Skolen og vidner om, at Konsolideringsbestræbelserne fra Hans Leths Tid overfor Skolens Økonomi er blevet fortsat. Af særlig Betydning var det, at Skolen 1695 modtog et nyt Privilegium, som i Tidens Løb skulde blive meget indbringende. Da Christian V 1693 havde reorganiseret Elefantordenen, havde han i de nye Statuter af den 1ste December s. A. indføjet en Bestemmelse om, at de nye Riddere skulde „betænke de fattige i Hillerød . . . efter deres egen Genereusitet“, og i April 1695 befalede han, at der skulde udarbejdes Forslag om, hvordan den saaledes indkomne Kapital bedst kunde forvaltes. Dette førte til, at et Reskript af den 10de Juni 1695 bestemte, at de Penge, der allerede var indkommet og i Fremtiden kunde forventes at ville indkomme fra nye Riddere af Elefanten, skulde udsættes paa solide Steder, og Renterne

deraf uddeles til fattige Skolebørn i Frederiksborg Skole. For at man til enhver Tid kunde have Klarhed over denne Kapitals Størrelse, skulde der indrettes to Bøger, gennemdragne med Ordenens Segl, hvori der skulde føres Regnskab over, hvad hver enkelt Ridder skænkede. Det ene Eksemplar skulde opbevares sammen med de andre Ordensbøger, det andet være hos den kgl. Confessionarius, hvem det særlig blev befalet at drage Omsorg for, „at bemeldte Penge bliver vel administrerede og til de rette fattige Skolebørn uddelte“. Skønt de to her nævnte Regnskabsbøger forlængst er gaaet tabt, har man dog ad anden Vej Underretning om, hvad denne nye Indtægtskilde kom til at betyde for Skolen. Allerede før Aar 1700 var der blevet skænket den 1100 Rdlr., og i Aarenes Løb voksede „Ridderpengene“, som de kaldtes, op til at udgøre en meget betydelig Del af Skolens Formue³².

Uden at der er overleveret noget bestemt herom, ligger det nær at tænke paa, om ikke Kongens Skriftefader i det stille kan have været medvirkende til Erhvervelsen af denne vigtige Gunstbevisning. Givet er det imidlertid, at Skolen ved andre Lejligheder nød godt af Peder Jespersens Indflydelse. Med særlig Interesse omfattede han saaledes Lærpersonalet. Ledøe siger, at Hørerne havde en god Fortaler i ham, naar de søgte Præstekald³³, og han stod altid paa Skolens Side, naar det gjaldt Forbedring af Lærernes Kaar. Det var f. Eks. Tilfældet 1698, da han varmt støttede Rektoren i hans Ansøgning til Kongen om Hjælp, fordi hans Embedsindtægter var blevet formindskede. Dels skyldtes dette Nedgang i de Indkomster, Skolen havde af at synge ved Begravelser, dels at der gjorde sig en stor Urigtighed gældende ved Betalingen af Degnepensionerne. Særlig det sidste Punkt var alvorligt. Det havde nemlig vist sig, at Degnene tog sig det ret let med at udrede det Kvantum Korn, de efter Danske Lov var pligtige at yde Skolen. En Del Degne betalte slet ikke eller i hvert Tilfælde ikke til rette Tid, andre kun, hvad de selv fandt for godt. Ofte var ogsaa det Korn, de leverede til Skolen, af ringe Beskaffenhed, hvad der igen havde til Følge, at de af Byens Borgere, der havde Disciplene paa Kost, og som efter Kapitelskøb maatte tage Kornet i Betaling herfor, led Tab og derfor vægrede sig ved at have Skolebørn boende hos sig. Af den Grund ansaa nu baade Rektor og Skolarker det for mest hensigtsmæssigt, om Kornafgiften kunde blive ombyttet med en bestemt Pengeafgift. Kongen bifaldt dette og henviste Sagen til en Kommission, bestaaende

af Etatsraad CASPAR SCHØLLER, Biskop HENRIK BORNEMANN, den kgl. Confessionarius PEDER JESPERSEN og Justitsraad POUL VINDING. Efter nærmere Overvejelser udarbejdede disse Kommissærer derpaa en Takst, i Henhold til hvilken de enkelte Degnekald skulde udrede

Fig. 17. Kgl. Confessionarius, Dr. theol. Peder Jespersen.
(Kobberstik).

Pensionerne til Skolen. Det højst vurderede (Karlebo) sattes til en aarlig Afgift af 4 Rdlr. 2 Mk., de laveste til 2 Rdlr. 4 Mk., og den samlede Sum udgjorde 45 Rdlr., som skulde betales til to Terminer, Jul og Paaske. Kongen approberede Taksten den 26de November 1698, og samme Dag udstedtes der et andet Kongebrev, der traf Forholdsregler for at bøde paa Afgangen i Akcidenser. Dagen efter blev der endvidere tilstaaet Skolens Rektor et personligt Løntillæg paa

100 Rdlr. om Aaret, hvad der vil sige en Forøgelse af hans Løn i Penge med 50 $\frac{0}{10}$ ³⁴.

4. Om den indre Tilstand i Frederiksborg Skole i Christian V's Regeringstid er der ikke overleveret ret meget. Det er dog øjensynligt, at den nidkære Hans Leth ogsaa indadtil har vist sig virksom. For at højne Skolelivet udstedte han og Amtmand Winterfeldt saaledes 1676 en Anordning, der sigtede til, „at god Skik skal holdes inden og uden Skolen“. Af dens Bestemmelser, hvoraf flere senere

The image shows two handwritten signatures in cursive script. The top signature is 'Søren Jensen' and the bottom signature is 'Marcus Bielefeldt'. Both are written in dark ink on a light background.

Fig. 18. Rektor Søren Jensens og Konrektor Marcus Bielefeldts Underskrift. (Rigsarkivet).

skal omtales, faar man det Indtryk, at adskillige Misbrug havde gaaet i Svang, men at Skolarkerne nu med Kraft vilde gribe ind overfor alle Uordener, thi, som det hedder, „denne kongelige fri Skole maa ikke med nogen saadan Forargelse besmittes til Efter-tale paa andre Steder“. Endelig fortjener det at nævnes, at Hans Leth til Bedste for Undervisningen

drog Omsorg for, at der Tid efter anden blev indkøbt et lille Bibliotek til Skolen³⁵.

Under hele Hans Leths Skolarkat var Mag. SØREN JENSEN Skolens Rektor. Til Medhjælper i Skolegerningen havde han som Konrektor (vistnok lige siden 1663) MARCUS BIELEFELDT, der 1669 havde taget Magistergraden, og som 1670 fik kgl. Konfirmation som Konrektor og samtidig Løfte om at efterfølge den daværende Rektor i Embedet, alt sammen som det udtrykkelig siges, „for tro og villig Tjeneste i sidste Fejdes Tid“. Tilsagnet om Sukcession fik han imidlertid ikke megen Glæde af, da han døde 1687, Aaret før Søren Jensen. Som Skolemand var Mag. Marcus frygtet paa Grund af sin Lyst til at bruge Ferlen. Ledøe fortæller, at mange Gange maatte Skolens Rektor offentligt paamine ham om at lægge en Dæmper paa sin ustyrlige Heftighed, og i lange Tider efter hans Død gik der i Frederiksborg Skole Frasagn om den gamle Hugafs ubeherskede Voldsomhed, naar han straffede Disciplene. Forøvrigt synes Mag. Marcus at have været en ret velstaaende Mand, der ejede to Gaarde i Hillerød, og efter Skatteregnskabernes Opgivelser at dømme særlig at have interesseret sig for Biavl³⁶.

Ved Bielefeldts Død var Søren Jensen en gammel Mand, og det var derfor naturligt, at Skolen igen fik en Konrektor eller — som han nu kaldes — Vicerektor. Hertil blev udvalgt en Mand ved Navn JENS CHRISTOPHERSEN LEDØE, der først i 11 Aar havde været Hører ved Skolen, og om hvis „Gudfrygtighed, Skikkelighed, Erudition og Dygtighed til at informere Ungdommen“ Skolkarnerne følte sig overtydede. Ligesom Mag. Marcus blev han kaldet til Vicerektor med Løfte om at rykke op i Rektoratet efter Søren Jensens Bortgang, og da denne indtraf ikke længe efter, blev han 1688 virkelig Rektor ved Frederiksborg Skole, som han styrede til sin Død i Januar 1703. Samme Aar, som han blev Rektor, havde han tillige taget Magistergraden. De første af disse 14 Aar var vistnok lidet gunstige for Skolen, thi der siges, at hans store Svagelighed bevirkede, at Discipelantallet gik ned til 20. Senere rettede det sig igen og var i hans sidste Rektortid 40. Antallet af Studenter, dimitterede af ham, udgjorde ialt 51 (procentvis omtrent som i Søren Jensens Tid), og heraf falder Halvdelen paa de sidste tre Aar. Alene 1701 dimitterede han 14³⁷.

Det er ikke let at danne sig nogen paalidelig Forestilling om Rektor Ledøes Betydning som Skolemand. Hans Søn, Præsten Christopher Jensen Ledøe, taler om hans milde og taalmodige Karakter, der dog var ubøjelig under alvorlige Tilskikkelser, og hans samvittighedsfulde Færd i Skolen og Hjemmet, men tilbageholder iøvrigt af sønlig Beskedenhed sin Dom over Faderens Gerning. Et bedre Udgangspunkt byder derfor nogle Udtalelser, hvormed Peder Jespersen 1698 ledsagede en Ansøgning fra Jens Ledøe om Lønforbedring. Skolkarken anbefalede ham paa det varmeste og bevidnede, at Discipelantallet nu var større end i mange Aar, hvad der for en stor Del var „at tilskrive hans Flittighed og eksemplare Medhandling med Ungdommen, hvilket opmuntrer Godtfolk at sætte deres Børn der i Skole“. Tilmed berømmede han ham for, at han i hele sin Rektortid alene havde varetaget de Forretninger, som tidligere havde været delt mellem to Mand, en Rektor og en Konrektor, og skønt han i 22 Aar havde tjent „i det besværlige Skoleembede“ (i Frederiksborg Skole) og derved til Dels tilsat sit Helbred, saa „efterlader han dog endnu ikke med al den Flid og Omhyggelighed, som af en god Skolemester kan udkræves, at opvarte Ungdommen“³⁸.

Som ikke faa af Skolens andre Rektorer skal Jens Ledøe have været en lærd Mand, efter Sønnens Vidnesbyrd særlig en Elsker af

det hebraiske Sprog, og en god Taler. At han med Forkærlighed har beskæftiget sig med orientalske Studier, fremgaar af Titlerne paa nogle Haandskrifter, han har forfattet. Som saa mange af sin Tids Lærde maatte han nemlig nøjes med at efterlade sine videnskabelige Arbejder i haandskreven Tilstand, da de slette Forlæggerforhold gjorde det umuligt at faa dem frem for Dagens Lys. Et enkelt Minde om hans Virksomhed som Rektor foreligger endnu i en latinsk Tale, han har holdt ved den tidligere nævnte Hører, Christopher Lucassen Friis' Indsættelse 1690. Den er præget af varm Kærlighed til Frederiksborg Skole og indeholder i pædagogisk Henseende

*Ad pilling, jeg siger det rigtill.
 Jns for Jndsigeligst taler
 Jens Christoph.
 Ledøe*

Fig. 19. Rektor Jens Christophersen Ledøes Underskrift. (Rigsarkivet).

flere Udtalelser, der vidner fordelagtigt om Ledøes humane Tænkemaade. Saaledes opfordrede han vel den nye Hører til at øve en alvorlig Skoletugt, men dog ikke ander-

ledes end, at han holdt Maade og ikke udartede til at blive en pryglesyg Orbilius. „Du bør sandelig huske paa“, sagde han, „at her er et af den hellige Aands Værksteder, ikke en Phalaris' eller en Dionysius' Torturkammer“³⁹.

Med sine mange Citater paa Latin, Græsk og Hebraisk pranger Talen iøvrigt med en Lærdom, der skulde synes temmelig overflødig ved en saadan Lejlighed. Betegnende er det saaledes, at Indsættelsen af en Mand selv i en saa beskeden Stilling som en Hørsers ikke kunde foregaa, uden at Rektoren hilste ham Velkommen paa Arabisk! Som Helhed er Ledøes Tale vistnok typisk for Datidens Skoletaler, og som saa ofte har man vanskeligt ved at frigøre sig fra det Indtryk, at det har været en stor Tilfredsstillelse for disse latinske Skolemestre at faa en Lejlighed lidt ud over det sædvanlige, hvor de ret af Hjertens Lyst kunde hente nyt og gammelt frem af deres til Overflod fyldte, aandelige Forraadskammer. For Flertallets Vedkommende hengik Livet Aar efter Aar med at tilegne sig mere og mere omfattende Kundskaber, ofte af særdeles fjerntliggende Art, uden at de kunde finde en naturlig produktiv Udløsning for deres Lærdom; dobbelt kærkommen maatte derfor en Højtidelighed som en

Hørerindsættelse være, hvor de skulde træde frem for en større Forsamling end Skolestuens sædvanlige beskedne Tilhørerkreds og ligesom gøre Regnskab for, hvad de havde indsamlet i de mange stille Timer i Studerekammeret.

KAPITEL IV

INDRE FORHOLD, UNDERVISNING OG SKOLETUGT

1. Vore Kilder til Kundskab om den indre Tilstand i Frederiksborg Skole i det 17de Aarhundrede er ikke fyldige og svigter endog paa enkelte, ret vigtige Punkter næsten ganske. Ikke desto mindre kan man til en vis Grad naa frem til et Helhedsbillede, naar man opmærksomt agter paa ethvert af de spredte Træk og søger at føje dem ind i deres Sammenhæng. Derved vil man ogsaa faa Forudsætninger for Forstaaelsen af adskillige Forhold i det 18de Aarhundrede.

Hovedlinierne i Skolens økonomiske Historie er allerede behandlet i det foregaaende, og da den ældre Række af Skolens Regnskaber er gaaet til Grunde, maa man give Afkald paa fuld Klarhed over Enkeltspørgsmaal i den økonomiske Forvaltning. Som Skolens Regnskabsfører virkede i Begyndelsen den tidligere nævnte Fiskemester Johan Bøgvad, siden (fra 1651) Slotspræsten, Mag. Hans Husvig og fra 1670 Dr. Hans Leth. Regnskabsaaret gik fra Paaske til Paaske. Sine aarlige Indtægter fik Skolen af Renter af udestaaende Kapitaler, derunder fra 1695 af „Ridderpengene“, af Afgifter fra Degnekaldene, af Blokkepengene og af tilfældige Afgifter især som Vederlag for den Sangtjeneste, Lærere og Disciple ydede ved kirkelige Højtideligheder. De tidligst kendte Takster for den sidstnævnte Ydelse findes i Skolelovene fra ca. 1660. Ønskede man ved Begravelser Sang af hele Skolen, kostede det 2 Rdlr.; kunde man nøjes blot med de lavere Klasser, var Prisen 1 Rdlr. Skolens Medvirkning ved Bryllupper skulde betales med fra $1\frac{1}{2}$ til 3 Rdlr. I Lovene var det ogsaa bestemt, at Rektor skulde samle Pengene hos sig og til en bestemt Tid af Aaret uddele dem med $\frac{1}{3}$ til sig selv, $\frac{1}{3}$ til Hørerne og $\frac{1}{3}$ til Disciplene. Et mere udviklet Skema for Betalingen af „Ligpengene“ træffer man i Bestemmelser vedrørende den Takst, som fik kgl. Konfirmation 1698. Efter et fint leddelt System gøres der her betalingsmæssigt set Forskel paa, om der blev holdt Ligprædiken i Slotskirken eller blot i Skolen, om man ønskede Sang af hele

Skolen eller blot af den halve Skole (Rektor, 2 Hørere, 6 Mesterlektianere og 4 af de lavere Klasser), om der alene skulde synges i Kirkeporten, om der skulde synges om Graven lige til Kirkeporten o. s. fr. At dømme efter Rektorernes Klager blev Betalingen for Sangopvartningen fra det 17de Aarhundredes Slutning en stadig ringere Indtægtskilde, hvad der naturligvis skyldes den almindelige økonomiske Nedgang i Byen efter ca. 1670¹.

Disse Indtægter afgav Midler baade til Skolens Drift, Bygningens Vedligeholdelse, Lærernes Lønning og Stipendier til de fattige Disciple. Fundatsen havde overladt det til Skolarkerne at fastsætte Lærernes „Løn og Besolding“. Af en tilfældig bevaret Afskrift af et Regnskab for 1679—80 ser man, at Rektor den Gang oppebar 200 Rdlr. i fast aarlig Løn (1698 forhøjedes den med et personligt Tillæg paa 100 Rdlr.), endvidere havde han Degnetraven af Uggeløse Sogn (1685 erstattet med en Refusion paa 48 Rdlr.) og desuden Ret til Høslet og Sommergræsning for nogle Køer. Konrektor fik 150 Rdlr., og de to Hørere tilsammen 120 Rdlr. Rektor og Hørerne havde tillige Fribolig paa Skolen og frit Brændsel, desuden oppebar hele Lærerpersonalet Kostpenge efter forskellig Skala, ialt 221 Rdlr. om Aaret. Det meste af den resterende Indtægt gik til Stipendier (beneficia) til Disciplene, væsentlig som Vederlag for deres Kost (mensa libera). Det ser ud til, at Disciplene (sammen med Hørerne) fra Skolens Begyndelse og det meste af det 17de Aarhundrede har været tinget i Kost hos en eller anden Borger i Byen, — en Tid lang hos Slotspræsten, Mag. Tileman Willadsen —, hos hvem de har dannet et sluttet Fællesbord, der ligesom det store Kommunitet i København blev kaldt „Klosteret“, og Gaden, hvori de holdt til, „Klostergade“, hvad der vistnok ligger til Grund for det senere, i Hillerød ellers ubegrundede Navn „Kannikegade“. I en Aarrække spiste en Del af Skolen hos en Enke, Mette Knud Bertelsens, i daglig Tale kaldet „Kloster-Moder“ eller spotvis „Medusa Canutia“, men da man blev klar over, at hun tog for meget for Kosten, ophævedes Fællesspisningen under Peder Jespersens Skolarkat og erstattedes af en fast Understøttelse i Penge, der udbetaltes med 1 Rdlr. 2 Mk. ugentlig for Rektor, 1 Rdlr. for Hørerne og ca. 2—4 Mk. for Disciplene. En endnu bevaret Kvitteringsbog (1689—1733) viser, at man i Regelen betalte Kostpengene til Disciplenes Værter, deriblandt Rektor Jens Ledøe, der ofte havde flere Disciple paa Kost².

Af Betydning for Disciplenes Velfærd var det tillige, at en Del af

de fattige blandt dem blev klædt paa Skolens Bekostning, ligesom der ogsaa nu og da gratis er blevet uddelt Skolebøger til dem. I de første femten Aar er Udgifterne hertil indført i Regnskabet for Fattiggassen, der jævnlig synes at have maattet give et Tilskud udover de $\frac{4}{5}$, Skolen paa Forhaand havde Ret til af Blokkepengene. I disse Aar er der ved Juletid stadig blevet uddelt Kapper (af Klæde eller islandsk Vadmel), Kjortler, Vadmels Bukser og Trøjer, gode Uldgarnsstrømper, indkøbt i Jylland, og Sko til Disciple i alle Klasser i den latinske Skole. En ejendommelig Uddeling fandt Sted i Oktober 1633 efter Prinsesse Anna Catharinas Bisættelse i Slotskirken. Antagelig som Løn for deres Medvirkning ved Sangen fik Disciplene nemlig skænket noget af det sorte Klæde, Kirken havde været draget med, og heraf blev der gjort Gangklæder og Kapper til dem. Af de fattiges Midler er der vistnok ogsaa af og til blevet udredet Penge til Lægehjælp. Saaledes hedder det helt vemodigt i en Notits 1636, at der blev givet 1 Dlr. til „en fattig Skoles Person ved Navn Jørgen Brenderup, som var bleven halv blind, til Hjælp til Tærepengene at søge en Oculist“.

En Del af Disciplene havde desuden fri Bolig i Skolehusets øverste Stokværk. Naar der 1650 tales om de „fire Kammerser, som Degnene er udi“, kan det maaske tyde paa, at det fortrinsvis var Mesterlektianerne, der boede her. Endelig bør det nævnes, at det ogsaa i Hillerød var Skik, at den latinske Skoles Disciple paa Helligaftener gik rundt ved Godtfolks Døre og ved Sang samlede Penge ind, ligesom der findes Vidnesbyrd om, at de fattigste blandt Disciplene daglig tiltiggede sig Fødevarer ved at bede om „Brød for Guds Skyld“ (*panem propter Deum*)³.

2. I Henhold til Fundatsen var det Skolarkerne, der skulde beskikke Rektor og Hørere, hvortil der skulde udvælges „de, som ere gode, fine, skikkelige og vellærde Personer, som Ungdommen retteligen kunne informere og optugte“. Det ser ogsaa ud til, at denne Bestemmelse er blevet efterlevet. Hvad der er overleveret om frederiksborgensiske Rektorer og Hørere i det 17de Aarhundrede, tyder virkelig paa, at det gennemgaaende har været „skikkelige og vellærde Personer“, om der end ikke blandt dem kan nævnes nogen, der har gjort sig bekendt ved en pædagogisk Indsats af mere almindelig Karakter. Alle Rektorerne havde taget den højeste Grad indenfor det filosofiske Fakultet, Magistergraden, hvad der blev an-

set for en nødvendig Betingelse for at blive Rektor ved de større Skoler, og Hørerne var i det mindste Baccalaurer, de fleste havde tillige underkastet sig teologisk Attestats.

Rektorerne og Konrektorerne fik ved deres Udnævnelse et af Skolarkerne udstedt Kaldsbrev, som efter 1670 blev indsendt til Kancelliet til kgl. Konfirmation. Da der ikke er bevaret noget Kaldsbrev for en frederiksborgensisk Rektor fra denne Periode, hidsættes der her som Prøve Bestallingen for Jens Ledøe som Vicerektor fra 1687, da den er af væsentligt samme Indhold som de Kaldsbreve for Rektorer, der kendes fra det 18de Aarhundrede. Den er baade oplysende med Hensyn til de Krav, man stillede til en Mand i en saadan Stilling, og karakteristisk for Datidens Aand og Tone⁴.

„Kongelig May^{ts} Ambt-Mand ofuer *Frederichsborrig* og *Cronborrig* Amter Jeg *Juchum Christopher Bülov* til Rosenlund, Høystbem^{te} hans Kongl. May^{ts} *Consistoriall Raad, Confessionarius* og Hof-Prædichant Jeg *Hans Sørensen Leth, D. Saa* og hans Kongl. May^{ts} *Slodsprædichant* paa *Frederichsborrig*, Jeg *Mag. Oluf Torm*, samtlige *scholarcher* ofuer dend frie Kongl. Skoole Ved *Frederichsborrig*, Kiendis hermed og giøre Vitterligt, at eftersom forrige *Con-Rector* udj *Frederichsborrig* Skoole, Hæderlig og Høylærde Mand *Mag. Marcus Billefeld* er nu Ved døden saligen hensofuit, Saa efter høystbem^{te} Vor allernaadigste arfue Herris og Kongis *Kong Christian* dend femtis allernaadigste bevilning Hafue Vi kaldet og forordnet dend Hæderlig og Høylærd unge Mand *Jens Christophersøn Lidøe*, Som nu i fulde Ellefue Aar med goed flid og fruct hafuer Værit *Collega* udi *Frederichsborrig* Skoole, og er os derfor Velbekiendt baade af Gudfryctighed, schichelighed, *Erudition* og dygtighed til at *Informere* ungdommen, hannem sige Vi, beschiche og forordne Vi nu med dette Vort obne bref til at Være *Vice-Rector* udj *Frederichsborrig* Skoole, og dersom hand ofuerlefuer dend itzige *Rectorem*, Hæderlig og Høylærde Mand *Mag. Søren Jensøn*, eller og *Rectoratet* i andre maader leedigt blifuer, Daa bem^{te} Jens Christophersøn udi *Rectoris* bestilling hannem *succedere*. Og alt dette med saadann *Condition* og Vilkor, at hand efter sin gjorde Eed og løfte, bem^{te} *Vice Rectorat* troligen og Vel schal forestaa baade inden og uden Skoelen, flitteligen undervise ungdommen *in artibus et linguis* og drifue Stilen *ex fundamento* baade *latinè et Græcè*, baade *solutè et ligatè* efter de *metas*, som bem^{te} Skoole enten ere, eller her efter kunde Vorde forskrefne. I særdeelished schal hand troligen oplære ungdommen i Voris reene og rette *Religions fundament* og *Articulis fidei*, efter dend *Augsburgische Confession* og med goed schich holde dennem til at forrette deris Guds tienniste i Kierchen og Skoelen baade paa Søndage og andre prædichedage. Med goed forstand schal hand *exercere disciplinam scholasticam*, og ey alleene alvorligen og forsichteligen strafe dem af sine undergifne, som i *debauche* befindes, samt af Kierchen *precibus* og Skoelen *absenterer*, men endog uden forsømmelse gifue *Rectori* deris nafne tilkiende, paa det derpaa alle tider dis bedre opsigt med dennem kand hafuis. I alle sine *lectionibus* schal hand det meste mueligt er, *accommodere sig ad capum Ingeniorum* og holde *disciplerne* til, at de *distinctè et promtè recitere de præcepta* og *Autores*, som dertil forordnis, og at de og *privatim* læse huer sin *Autorem*, og *excerpere* deraf Skrifftligen, baade hvad Stiilen og *materien* angaar. Ellers schal

hand hørsommeligen efterlefue de *leges*, som Skoelen Vedkommer, saavel som hvis hanem af hans rette *Magistratu* Vorder anbefalet. Saa schal hand og jefnligen hafue opsiun, at alting scheer efter *leges* med børnene, som spise i Closterit, og ellers rette sig efter dend Kongl. *Fundats*, saa Vitt dend mælder om hans Embede. Hand schal særdeelis befitte sig paa at bepryde saadann sit Embede med et helligt og schiche- ligt lefnit, andre i Skoelen, saa vel *docentibus* som *discentibus* til Gudfrytigheds, flittigheds og fromheds *exempel*, Saa at ingen kand hafue billig aarsag sig ofuer hannem i ringeste maader at besværge, saa Skoelen formedelst hannem iche nogen Spott eller schade maa tilføyis. Ti bede Vi dend Hæderlige og Høylærde Mand *Mag. Søren Jensøn itzige Rectorem meritissimum* i dend Kongl. *Frederichsborrigs* Skoele, at hand bem^{te} Hæderlig og Høylærde unge Mand, Jens Christophersøn *Lidøe* som sin forordnede *Vice-Rectorem* og medarbejdere Venligen antager og omgaa isaaaledis med hannem, at alting kand i dette deris høymagt paaliggende Embede af dem begge med goed samdræctighed til Guds ære, Skoelen til beste og goed effertale og ungdommen til ynshelig forfremmelse forrettis. Wi biude og hermed og paa Vor Embedis Vegne alvorligen befale alle og eenhuer Vedkommende her udj Skoelen, at de kiende og Erkiende ofte bem^{te} Jens Christophersøn for deris rette *Vice Rectore*, gifuendis og giørendis hannem all dend ære, *respect* og lydighed, som de hannem som en Velforordnet *Vice-Rectori* udj Skoelen schyldig ere og samme bestilling tilbørligen udkræfuer, paa det Guds ære i alle ting maa fornemmeligen søgis til Kongens Velbehag og Skoelens beste; Hvor til Vi og ynshche hver i sin sted naade, lyche og Velsignelse af Gud fader i Christo Jesu formedelst dend hellig Aand. *Amen*.

Frederichsborrig

I. C. Bülow.

H. S. Leth. Eg. hd.

O. Torm.

d. 2. Augusti A^o 1687.

(L. S.)

(L. S.)

m. propria.

(L. S.)“

Rektorerne blev vistnok allerede i denne Periode indsat med en latinsk Tale af den øverste gejstlige Skolark, for hvem de aflagde Rektoreden, formodentlig efter en Formular, som ikke afveg meget fra den, der findes i Kirkeritualet af 1685. Hørerne blev blot indsat af Skolens Rektor ligeledes ved en Tale paa Latin, som man kan se det af de tidligere omtalte Velkomstord af Rektor Jens Ledøe ved Christopher Lucassen Friis' Indsættelse 1690. Ogsaa Hørerne aflagde en Ed, hvortil den latinske Formular endnu findes bevaret⁵. I Gengivelse lyder den saaledes:

„Jeg N. N. lover, sværger og forsikrer for den højeste og helligste Guds Aasyn, at jeg med al Troskab vil varetage alle Dele af den mig anbetroede Bestilling ved at foregaa Disciplene med et godt Eksempel i Fromhed, Beskedenhed og, fremfor alt, i Ædruelighed og alle andre kristne Dyder; dernæst ved flittigt og troligt at oplære hver enkelt og alle tilsammen offentligt og privat i Guds frygt, i gode Sæder, i Studierne, i Musik og i Skrivning; og ved at vogte mig for, at ikke denne kongelige Skole nogensinde formedelst min Brøde kommer i ond Effertale. Endelig lover jeg helligt, at jeg vil adlyde (Skole)lovene og Rektoren og af al Kraft udføre, hvad der enten er bestemt i disse Love eller bliver mig paalagt af Rektor i Henseende til min Bestilling. Saa sandt hjælpe mig Gud og hans hellige Ord!“

I de gamle Latinskoler var hverken Rektorens eller Hørernes Lod misundelsesværdig. Deres Lønning var knap, deres sociale Anseelse højst beskednen, og deres Gerning paa Grund af Undervisningsmetodernes Aandløshed og Skolelivets barske Præg som oftest glædesløs og sløvende. Det er sikkert i høj Grad betegnende, at man fra ældre Tidens Skolefolk næppe kan fremføre et eneste Eksempel paa en Udtalelse, der vidner om virkelig Arbejdsglæde. Klager over de ringe Kaar og det brydsomme og tunge Skoleslid forekommer derimod i hundredevis som en bestandig fortløbende Kommentar til det gamle Ord: Qvem Jupiter odit, præceptorem facit. Selv en af Aarhundredets mest fremragende Pædagoger, Rektor Hans Mikkelsen Ravn i Slagelse, har en Gang skrevet følgende mistrøstige Linier om Skolemandens Gerning⁶:

Ah! hvad blandt alle Ting kan saa besværligt være?
 Blandt alskens Verdens Id er intet nær saa tungt,
 Som at oplære vel et daarligt Hjert' og ungt.
 Den Møje, de udstaa', i Skoler skulle lære,
 Kan aldrig nogen ret forstaa, som ikke været
 Før haver i sligt Kald dér nogle Aar fortæret.

Ogsaa de frederiksborgensiske Rektorer Albert Bartholin, Søren Jensen og Jens Ledøe falder smukt ind i Tidens store Kor af klagende Skolemandsrøster ved deres Udtalelser af lignende Art om Skoleembedets Besværlighed og den tarvelige Løn.

Det var derfor intet Under, at Lærerne ved de latinske Skoler ved første givne Lejlighed søgte at redde sig over i et Præstekald, især paa Landet, der gav en mere anset Stilling og et mere rundeligt Udkomme og som Regel krævede en mindre anstrengende Arbejdsindsats. Dette gjaldt i Almindelighed baade Rektorer og Hørere, men betegnende for den Særstilling, Frederiksborg Skole indtog, er det imidlertid, at Rektoratet her aabenbart er blevet betragtet som et Kald for hele Livet, og fra Tiden før 1834 kendes der intet Eksempel paa, at en frederiksborgensisk Rektor er blevet forflyttet. Hørerembedet var derimod her som andetsteds væsentlig at opfatte som en Overgangsstilling, et Gennemgangsled mellem Eksamenbordet og Præstekaldet. Af de 30 Hørere, man kender Navnene paa fra det 17de Aarhundrede, vides da ogsaa, — bortset fra 6, der døde som Hørere —, i hvert Tilfælde de 19 senere at være blevet Præster. I denne Henseende var det naturligvis af stor Betydning,

at Frederiksborg Skole besad Privilegierne af 1678 og 1687 om Hørernes videre Befordring. Af de Udtalelser, der fremkom i Ansøgningerne om disse Privilegier, fremgaar det klart, hvorledes man betragtede de Aar, Hørerne tilbragte ved Skolen, tillige som en Uddannelsesetid for deres senere præstelige Virksomhed. Hertil bidrog, at allerede Fundatsen ikke blot havde paalagt Lærerpersonalet Deltagelse i Kirkesangen, men ogsaa „efter Lejligheden at forrette Guds Ords Tjeneste paa Prædikestolen udi Byen om Søndagen, Hørerne at skiftes til Førstprædiken og Skolemesteren hver anden Søndag til Aftensang“. Aftensangsgudstjenesten fandt længe Sted i selve Skolebygningen, men blev ca. 1690 henlagt til Slotskirken⁷.

Som Regel virkede Hørerne 5—6 Aar ved Skolen. En Del af dem har dog tjent i en halv Snes Aar, hvad der vistnok maa forklares ved, at deres Løn ved Frederiksborg Skole blev anset for at være noget større end andetsteds. Betegnende for det klosterlige Præg, der trods alt vedblev at hefte ved den lutherske Latinske Skole, er det, at man ansaa det for ganske uforeneligt med en Hørers Gerning at være gift. Det bemærkes derfor som en meget stor Mærkværdighed, at Høreren Jonas Sterm († 1709) fik Tilladelse til at gifte sig, men først maatte han da ogsaa ved en særlig Ed overfor Skolarerne forpligte sig til, at han ikke ved sit Ægteskab vilde lade sig hindre i stadig at vise den største Omsorg for Disciplene baade i Skolen og udenfor denne, og at han aldrig vilde benytte sine Elever til at gaa Ærinder for sig eller bebyrde dem med andre Forretninger, der stod i Forbindelse med hans Husholdning⁸.

3. Disciplene henhørte under to Grupper, Stipendiarerne og de øvrige, der blot deltog i Undervisningen. Nogle enkelte Efterretninger om Eleverne er allerede meddelt i de tidligere Afsnit, men Tabet af de gamle Discipelprotokoller har berøvet os det fornødne sammenhængende Materiale til fuld Oplysning om deres Antal, Stand, Hjemsted og andre Forhold. Fundatsen havde fastsat Stipendiarerernes Tal til 10, 1646 var det dog allerede steget til 19, 1647 bestemtes det, at det skulde forøges, efter 1660 synes det igen at være blevet stærkt formindsket for derpaa atter at stige under Hans Leths Skolarkat, saaledes at det 1686 udgjorde 41⁹.

Det er ligeledes tidligere nævnt, at Skolen fra første Færd har været søgt af unge fra alle Dele af Fællesmonarkiet. Disciple fra Norge, Skaane, Halland, Bleking og Holsten nævnes Side om Side

med Sjællændere, Jyder og Fynboer. Af de danske har en meget stor Del formentlig været Nordsjællændere. Tilnavne i Discipelfortegnelserne som: Farum, Skævinge, Strø, Slangerup, Birkerød, i Universitetsmatriklen som: Melbyensis, Helsingorensis, Schivngius, Fridericiburgensis, Slangendorphius, Ramlosius, Esbynderup, Hillerød, Lynge, Cronborg, Grønholdius o. fl. taler deres tydelige Sprog herom.

Hovedmængden af Disciplene var „fattige“, det vil just ikke altid sige af ganske uformuende Slægt, men hvis Forældre kun daarligt havde Raad til at give deres Sønner en boglig Uddannelse, deriblandt mange Landsbypræster med børnerige Familier. Den, der er fortrolig med det 17de Aarhundredes nordsjællandske Præstehistorie, vil saaledes ved at gennemgaa Listen over Studenter fra Frederiksborg Skole i dette Tidsrum med Lethed genkende adskillige Navne, som peger tilbage mod Præstegaardene i Frederiksborg og Kronborg Amter.

· Myndighed til at optage Disciple i Skolen var i hvert Tilfælde ca. 1660 alene tilstaaet Rektoren, hos hvem de, der søgte Optagelse, skulde melde sig senest inden fire Dages Forløb efter deres Ankomst til Hillerød By og fremvise et Vidnesbyrd fra deres Hjemsted. Derefter blev deres Standpunkt prøvet af Rektor, der saa anviste dem en passende Plads i Skolen. Ca. 1660 hedder det ogsaa, at Rektoren havde Ret til at fordele Stipendierne, men at han skulde gøre Indberetning herom til Skolarkerne. I Virkeligheden var dette vistnok blot at opfatte som Indstillingsret (jvfr. Fundatsen), og i baade Rektors og Skolarkers Myndighed paa dette Omraade er der jævnlig sket direkte Indgreb af Kongen, der af og til befalede, at en og anden Discipel skulde optages i Skolen (og selvfølgelig nyde Stipendier), ganske paa samme Maade som det var Skik ved Skolen i Sorø. Fra Aarene 1651—77 kendes 17 saadanne kongelige Optagelsesbreve, som oftest stilet alene til Hofprædikanten¹⁰. I Almindelighed har de den Form, at Kongen beder Skolarkerne skaffe N. N. ind i Skolen, „naar der Plads ledig vorder“, eller mere bydende „straks“, og sørge for, at vedkommende der forsynes „med Edukation og Undervisning lige med andre Skolebørn“. Foruden Kongen har der sikkert ved Hoffet ogsaa været andre, der har søgt at gøre deres Indflydelse gældende for at faa Børn anbragt i Frederiksborg Skole. Om et enkelt Tilfælde af denne Art, hvor Leonora Christina interesserede sig for en lille Dreng, er vi underrettet i en hidtil overset

Notits af Slotspræsten, Mag. Tileman Willadsen, der i „Frederiksborg Almissegang“ har skrevet følgende karakteristiske Linier¹¹:

„Forgangen den 1. Søndag efter *Trinitatis*, som var den 31. *Maji* 1635 haffuer Høybaarne Freücken *Leonora* et fattig Barn ved navn Knud Pedersøn, som var fød ved Hørsholm, mig *commenderit* at holde til denne Kongelig Nye Schole ved Frederichsb., efterdj der var vel forhaabning om hannom. Da som hand var meget Arm, och her icke var, heller kunde udj lang tid stæd for hannom leddig bliffue til at bekomme Kongens Kaast, haffuer Jeg mott aff de fattigis jndkomme hannom vnderholde nogen tid, som bleff loffuet, och er hand ganget iblant andre til bords, som giffue 5 eller 6 mk. for deris Kaast om Uggen och dog underholdt hannom huer Uge for 2 $\frac{1}{2}$ mk. . . .“ (ialt for 46 Uger 28 Dir. 3 Mk.).

Af de ovenfor omtalte Optagelsesbreve fremgaar det, at det er blevet eftertragtet som et stort Gode at faa Friplads i „den kongelige fri Skole i Hillerød“, og det kan ikke undre, at Disciplene gerne slog sig til Ro her. At være sikret fri Kost og Andel i andre Understøttelser af mere tilfældig Karakter betød, at man med Tryghed kunde se hen til et temmeligt sorgfrit Udkomme for en hel Aar-række. Særlig gjaldt dette den mærkelige Type, der kaldtes Mesterlektianerne, og som var forholdsvis vel forsørgede ved deres Løbedegnekald. De blev derfor ofte i Skolen, indtil de efter Per Degns Udtryk „fik Skæg paa Hagen“. Discipelfortegnelsen af 1646 oplyser dette Forhold paa lærerig Maade. Den viser nemlig, at af de 13 Disciple, der den Gang fandtes i ældste Klasse, var de 10 over 18 Aar, og heraf igen de 7 i Alderen fra 20 til 25 Aar. At have disse mange unge Mennesker i aarevis gaaende i en Skole, som de forlængst var vokset fra, men som de blot blev hængende ved af økonomiske Grunde, var selvfølgelig lige uheldigt for Skolen som Helhed som for de enkelte. Man kan ikke forundre sig over, at det omstrejfende Liv som Løbedegn jævnlig maatte give Afbrydelser i Undervisningen og næsten med indre Nødvendighed førte til Drikkeri og Udsvævelser, som det hedder i et gammelt Digt¹²:

Nu er der allevegne i Skole
Grothanser, som kunne drikke og bole,
Og bruge sig med Lystighed fri,
Med Piber, Trommer og Symfoni,
Positive og andet lystigt Spil:
Mest tage de sig saadant til.
De tør vel stundom i otte Dage
Ikke en Bog i Haanden tage.
Hos godt Øl og hos unge Kvinde
Der lade de dem mest finde.

Afskaffelsen af Løbedegneinstitutionen hører derfor til de gavnlige Reforme i Skolens Historie i det 17de Aarhundrede, selvom den i Øjeblikket betød et økonomisk Tab.

Som nævnt var Skolen i det meste af denne Periode (1630—50 og igen fra 1660) delt i tre Lektier, *classis suprema, media og infima*, eller som de kaldtes paa Dansk: Rektors (Skolemesters) Leyse (Lektie) eller Mesterlektien, anden og nederste Lektie. Efter Fortegnelsen af 1646 var der 12 Disciple i anden, 28 i nederste Lektie. Disciplene i anden Lektie var i Alderen fra 13 til 19 Aar, i nederste fra 6 til 16 Aar. En nærmere Paavisning af det uheldige i at sammenstuve Børn og unge Mennesker paa saa vidt forskellige Alders- og Udviklingstrin er formentlig overflødig. Den citerede Liste viser ogsaa, hvorledes det endnu paa den Tid var Skik, at Disciplene søgte fra en latinsk Skole til en anden. Af Skolens daværende 53 Disciple havde ikke mindre end 16 først gaaet i Skole andetsteds, nemlig i Vordingborg, Helsingør, Helsingborg, Holbæk (2), Nakskov, København (3), Malmø, Holstebro (5) og paa Herlufsholm.

4. De mange, efter senere Tidens Begreber uvedkommende Hverv, der var paalagt Lærere og Disciple i de latinske Skoler, var dog selvfølgelig kun Bibeskæftigelser. Skolens Hovedopgave var den Gang som nu Undervisningen. Desværre er vi for Frederiksborg Skoles Vedkommende næsten ganske blottet for Efterretninger om denne, men naar Talen er om, hvad der saa at sige udgjorde selve Hjertet i den gamle Skoles Liv, kan et Omrids af Tidens almindelige Bestemmelser paa dette Felt ikke udelades.

I et tidligere Afsnit er der gjort Rede for den frugtbare Udvikling, den højere Undervisning i Danmark under Indflydelse af de skiftende pædagogiske Retninger havde gennemløbet siden Reformationen, og som havde naaet sin foreløbige Afslutning i det store Skolereglement af 1632¹³. Da dette Reglement skulde være gældende for alle Landets Skoler, maa det antages i Hovedsagen ogsaa at have været normgivende for Frederiksborg Skole, selvom det her saa lidt som andetsteds kan være blevet efterlevet ganske efter Bogstaven i alle Enkeltheder, blandt andet fordi flere af de Lærebøger, som forudsættes i Planen, endnu ikke forelaa udgivne. Et Fremskridt i Forhold til Reformen 1604 var det, at man nu regnede med syv Klasser i de store Skoler, og med dette Klasseantal som Grundlag er Lærestoffet fordelt. Reglementet indeholder dog ogsaa Opstillinger, efter

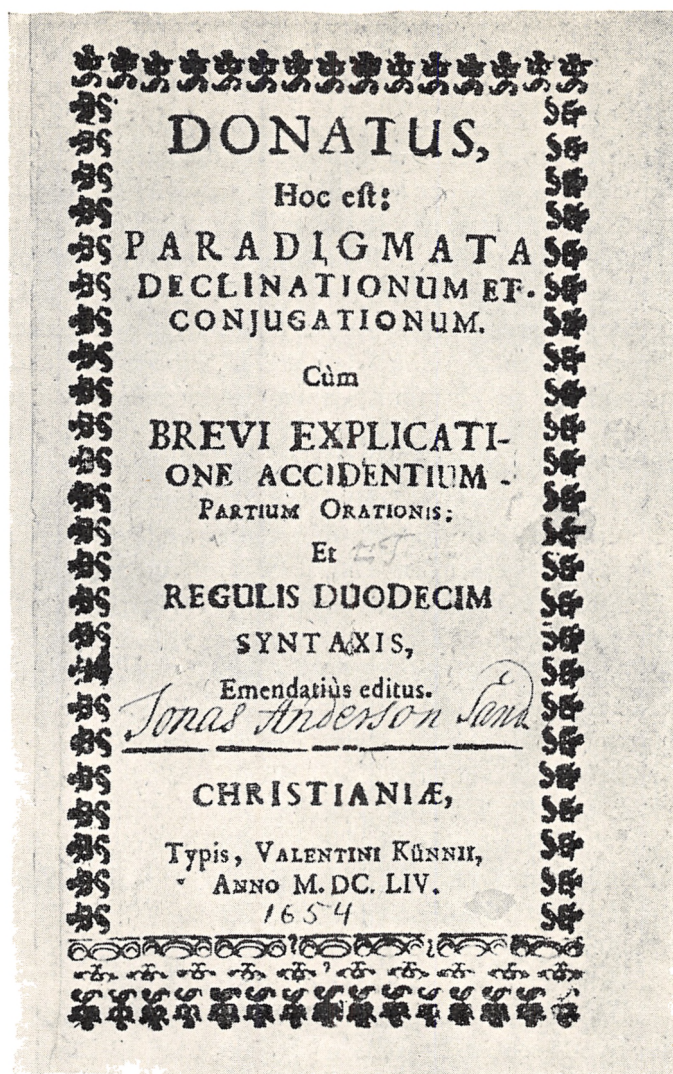

Fig. 20. Titelblad til Udgaven 1654 af den latinske Grammatik „Donat“.

hvilke det samme Stof, naar det blev lagt forstandigt til Rette, kunde gennemgaas i Skoler med et mindre Klassetal, saaledes ogsaa i Skoler, der som Frederiksborg Skole kun havde tre Klasser. Gennemgangen af Stoffet i de enkelte Lektier vilde da selvfølgelig blot tage

saa mange desto flere Aar. Fagkredsen 1632 var væsentlig den samme som i 1604, først og fremmest Religion og Latin, dernæst Græsk, Hebraisk, Matematik, Rhetorik og Logik. I de mindre Skolers første Lektie skulde der læres dansk og latinsk Læsning og Skrivning, Luthers Katekismus paa Dansk med Forklaringer samt Begyndelsesgrundene af den latinske Grammatik (efter den saakaldte „Donat“). I anden Klasse (svarende til de større Skolers tredie til femte) skulde man ved Religionsundervisningen gaa over til Luthers Katekismus paa Latin, senere til Wittenbergerkatekismen, et melanchtoniskfarvet Kompendium, og tilsidst til en mindre, systematisk Fremstilling af den kirkelige Lære. I Latin skulde Kendskabet til Grammatikken udvides først gennem Jersins lille, siden gennem hans større Lærebog i dette Fag, og for at vinde virkelig Fortrolighed med latinsk Tankegang og Udtryksform skulde Disciplene nøjagtigt tilegne sig et passende Gloseforraad og grundigt indøves i den latinske Fraseologi. Dette skete baade mundtligt og ved skriftlige Udarbejdelser, det første gennem „Nomenclator“, en Samling latinske Gloser til Brug i det daglige Liv, det andet ved Hjælp af „Colloquia“ og „Sententiæ“, der indeholdt Samtaleøvelser og et Udvalg af Fyndord. Endelig skulde der i denne Klasse ogsaa gives det vigtigste af den græske Grammatik, og af Aritmetikken skulde de fire Regningsarter gennemgaaes. I Mesterlektien, Rektors egen Klasse (de store Skolers sjette og syvende Lektie), var Kundskabskravene langt mere omfattende, navnlig i Latin. Foruden Undervisning i Prosodi, videregaaende Stilskrivning og Indøvelse i at gøre latinske Vers skred man nu frem til en virkelig Læsning af de antikke Forfattere. Som egnede til dette Brug nævnes først Terents, Ovid, Properts og Juvenal, siden et Udvalg af Ciceros Breve, af Cæsar og Curtius, derpaa Ciceros Taler og Cato major, tilsidst Virgil og Horats. I Græsk skulde Disciplene gøres bekendt med de forskelligartede Dialekter, Syntaksen og Prosodien og føres frem til Læsning ikke blot af Evangelierne, Apostlenes Gerninger og Brevene, men ogsaa af udvalgte Stykker af Isokrates, Hesiodus, Theognis, Fokylides, Pindar og Homer. Religionsundervisningen skulde bygge paa mindre og større Lærebøger af dogmatisk Art, i Aritmetik skulde man gaa frem til Læren om brudne Tal (denne medregnet), i Rhetorik og Logik skulde der undervises paa Grundlag af mindre, systematiske Fremstillinger, og endelig skulde man tilsidst begynde paa den hebraiske Grammatik.

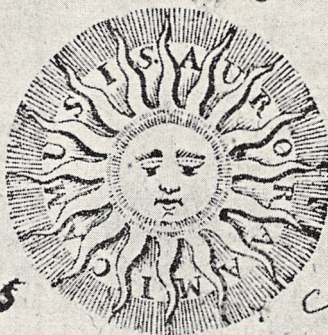
NOMENCLATOR GRAMMA- TICUS,

Sen

Vocabulorum, quæ in Grammaticæ
Latinæ Præceptis majoribus, exemplo-
rum loco adducuntur, interpretatio Danica,
Pro discentibus.

Ad novissimam præceptorum Gramma-
ticorum editionem accuratius conformatus,

Cum Grat. & Privileg. Ser. Reg. Majest.

Andreas

Swane

HAVNIÆ,
Ex Typographæo Regiæ Majest. &
Universit. Anno M.DCC. I.

Fig. 21. Titelbladet til den latinske Glosesamling „Nomenclator“ til J. D. Jersins Grammatik, Udgaven 1701.

Maalet for Skolens Arbejde i Latin er i Følge Skolereglementet af 1632 det gamle humanistisk-melanchtoniske at opøve Discipulene i den størst mulige Færdighed i at læse, skrive og tale dette

Sprog paa Grundlag af antikke Forbilleder, men endnu stærkere end tidligere Skoleplaner er denne behersket af det praktiske Synspunkt, at Undervisningen i de klassiske Sprog skal være en Forberedelse til det teologiske Studium. Reglementet af 1632 er i det hele ved sine talrige Forskrifter for Lærere og Disciple om Vigtigheden af et religiøst Sindelag og en korrekt luthersk Trosopfattelse et typisk Udtryk for Tidens herskende strenge Ortodoksi. I pædagogisk Metode kan Planen opvise enkelte Fremskridt, saaledes er trods de bestemte Krav om nøjagtig Tilegnelse af Kundskabsstoffet den ganske mekaniske Udenadslæren blevet begrænset, og Forstaaelsen af Stoffet er søgt fremmet i de underste Klasser ved rigeligere Anvendelse af Forklaringer paa Dansk og ved mere hensigtsmæssige Lærebøger, især af Jersin. Endelig bør det ogsaa fremhæves, at Kundskabsfordringerne i nogle Fag er blevet udvidet ud over, hvad der tidligere var Skik.

Et enkelt fattigt Spor af, at denne Plan har haft Gyldighed i Frederiksborg Skole, kan man finde i en Notits, der fra Skolens første Tid er bevaret om Bogindkøb. I 1635 blev der nemlig til Brug for de fattige Skolebørn indkøbt Eksemplarer af nogle af de Bøger, der anbefalede i Reglementet, saaledes af Donat, af danske Katekismer, af Luthers latinske Katekismus, af den lille Nomenclator [af Hadrian Junius] og af Udtoget af Glosesamlingen (Nomenclator) til Reformvennen Jersins Grammatik¹⁴.

Skolereglementet af 1632 havde samme Skæbne som saa mange andre Skoleplaner, det blev kun mangelfuldt efterlevet, og i 1650 hører man paa et Bispemøde igen de gamle Klager over Skolevæsenet, der især skrev sig fra to Ting, Mangel paa gode og „renlivede“ Lærere og paa Ensartethed i Undervisningen. Dette førte til, at Professorerne ved Universitetet 1656 udarbejdede en Række almindelige Bestemmelser, „Uniformitetstabeller“, om Maalet for den højere Undervisning (metæ scholasticæ), der uvægerligt skulde følges i alle Skoler¹⁵. Tabellerne viser, at man nu — i hvert Tilfælde teoretisk — var naaet op paa et Klassetal af otte i de større Skoler, men Stoffet kunde ogsaa i de mindre Skoler fordeles paa færre Klasser, om end det ikke helt klart fremgaar, hvorledes man havde tænkt sig dette i Enkeltheder. I Forhold til den foregaaende Plan frembyder Uniformitetstabellerne ikke større Fremskridt, ja, det værdifuldeste af dem er i Virkeligheden en fornyet Indskærpelse og en nøjere Udformning af adskilligt, der allerede var fastsat 1632.

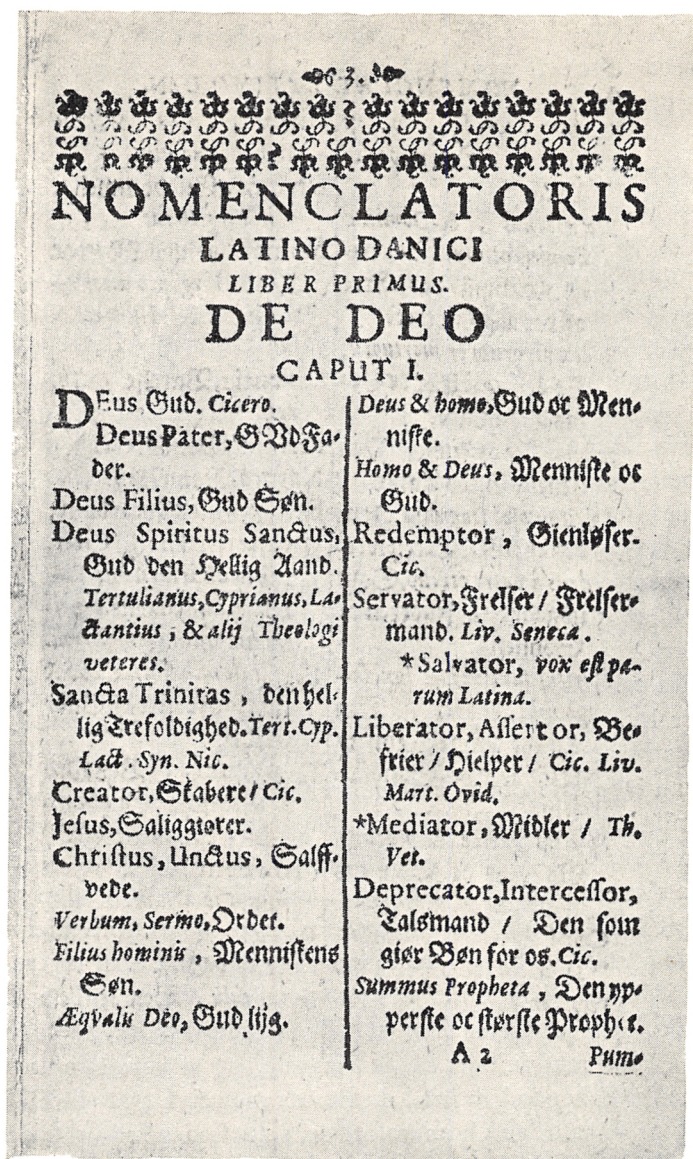

Fig. 22. S. 3 af Stephanus Stephanus' Nomenclator, 1654.

Derimod findes der mere indgaaende Bestemmelser om de Skolebøger, der skulde anvendes, blandt hvilke der er gamle Kendinge fra tidligere Planer som den middelalderlige Distichasamling, der

gik under Catos Navn, Erasmus af Rotterdams overordentlig udbredte Skrift om høvisk Optræden *De civilitate morum*, Caspar Bartholins Logik og en Bearbejdelse af H. P. Resens Rhetorik. Ogsaa nye Skolebøger ses at være kommet til, saaledes et meget benyttet latinsk Leksikon og nogle smagfulde Samtaleøvelser „Colloquia“ af Stephanus Stephanus. Ikke alle de nye Bøger betyder dog Forbedringer. Navnlige var det et afgjort Tilbageskridt, at Jersins udmærkede latinske Grammatik var blevet fortrængt af en uoverskuelig og uklar Omarbejdelse ved Professor Thomas Bang, af hvis Arbejder man ogsaa benyttede en latinsk Ordsamling, den fra Holberg velbekendte „Aurora Latinitatis“. Ikke uden Grund blev de Bøger, der havde afløst Jersins Grammatik, med megen Skarphed kritiseret af Tidens største praktiske Pædagog herhjemme, Rektor Hans Mikkelsen Ravn¹⁶.

Tabellerne af 1656 bevarede for lange Tider deres Gyldighed. Det var paa Forhaand at vente, at de som en Del af den for alle Skoler fælles Lovgivning ogsaa gjaldt for Frederiksborg Skole. Et Vidnesbyrd om, at denne Formodning er rigtig, har man deri, at Tabellerne af 1656 udtrykkelig omtales i alle de ældre Fortegnelser over Skolens Arkivalier, hvor de er opført sammen med Skolens Love fra ca. 1660, der iøvrigt viser et indre Slægtskab med dem¹⁷.

Efter 1656 hersker der en mærkelig Stilstand i den højere Undervisnings Historie, og først saa sent som 1739 og endnu mere 1775 kan man igen tale om virkelige Fremskridt af principiel Art. Den mellemliggende lange Periode kendetegnes pædagogisk set ved Fastholden ved det en Gang vedtagne — det er de samme Fag, der dyrkes, de samme Metoder, der følges, og i alt væsentligt den samme Kreds af Forfattere og Lærebøger, der bliver læst. Om Undervisningen i de forskellige Skoler befandt sig paa et højere eller lavere Trin, afgang i denne Periode mere end nogensinde af den Indsats, de enkelte Skolemænd formaaede at yde. Frederiksborg Skole har af denne Grund næppe hørt til de ringeste, og af særlig Interesse er det at stifte Bekendtskab med de Bestemmelser for at sikre Undervisningens forsvarlige Gennemførelse, som findes indført i det tidligere aftrykte Kaldsbrev for Jens Ledøe, i hvis Affattelse man synes at kunne spore Hans Leths Haand og Aand. I god Overensstemmelse baade med Reglementet af 1632 og Tabellerne af 1656 lægges der først og fremmest Vægt paa, at Disciplene opdrages i streng luthersk Ortodoksi efter den augsburgske Bekendelse, og med Hensyn til Sprogundervisningen betones Vigtigheden af gennem

convolvere decet, ne analecta in pavimentum ejiciantur.

COLLOQUIUM IX.
DE PRIMO IN SCHOLA
IN INGRESSU.

PARENS. PRÆCEPTOR.

PAR. **F**ELICI sidere, bonisq; omnibus, filium huncce meum auguror lucem aspexisse, quod tuæ illum disciplinæ, Vir omni virtute & doctrinâ ornatissime, committere mihi liceat. PRÆC. Quam paucos tui similes invenire est de literis rectè judicantes, qui scilicet nequaquam permittunt liberos suos, corporis gaudijs deditos, per luxum, atq; ignaviam, ætatem agere, neq; ingenium eorum socordiâ torpescere sinunt. PAR. Ita non semel accepi ab integerrimis viris: *Sanguinem quidem, & originem, filios debere parentibus: sed liberalem institutionem Præceptoribus unice acceptam esse referendam.* Hæc sola me impulit causa, ut *optimis* illum *artibus* pariter ac *moribus* posthæc informandum ad te huc adducerem. Accedit, quod in ornamentum juxtâ ac emolumentum patriæ suæ, quæ maximam ortus nostri partem sibi vendicat, educatum discuperem. Ut itaq; à teneris melioribus assuescat literis, filium tibi meum ex
arbi-

Fig. 23. Samtalen om den første Skoledag i Stephan Stephanius' „Colloquia“, 1654.

skriftlige Øvelser at lære Disciplene at udtrykke sig med Færdighed baade paa Latin og Græsk, baade i bunden og ubunden Stil. Betyd-

ningsfuldt er det ogsaa, at Ledøe udtrykkeligt forpligtedes til at „accomodere sig ad captum ingeniorum“, det vil sige sikre sig en virkelig Forstaaelse af Stoffet, og at Disciplene „privatim“ hver skulde læse en klassisk Forfatter og skriftligt gøre Rede for hans Ejendommeligheder, saa vel hvad Formen som Indholdet angik.

Disse Bestemmelser tyder paa, at man har villet holde Undervisningen paa et højt Stade i Frederiksborg Skole. For at være vis paa, at den ikke blev forsømt, havde allerede Fundatsen bestemt, at Hofprædikanten og Slotspræsten oftere skulde visitere Skolen, og 1647 fastsattes Antallet af disse Visitatser til fire om Aaret. Der skulde da afholdes en „Generalexamen“ enten af begge de gejstlige Skolarker eller i Hofprædikantens Forfald af Slotspræsten alene. Senere gik disse Bestemmelser i Glemmebogen, saa at der i længere Tidsrum næsten ikke blev afholdt egentlig Eksamen. Først i Aarhundredets Slutning omtales igen en aarlig Eksamen. I 1678 synes en mere højtidelig Prøve at have fundet Sted, idet der nævnes, at der blev afholdt en „Examen publicum“, ved hvilken Skolarkerne var nærværende¹⁸.

Den rigelige Forsyning med forskelligartede Hjælpemidler ved Undervisningen, der betragtes som et nødvendigt Tilbehør ved enhver moderne Skole, kendtes ikke i ældre Tid og var iøvrigt heller ikke nødvendiggjort af Undervisningsgenstandene. Højest kunde der — foruden Musikinstrumenter — være Tale om et beskedent Skolebibliotek. Allerede paa et tidligt Tidspunkt har man været betænkt paa at skaffe Frederiksborg Skole et saadant. I Marts 1635 blev der nemlig i Konsistorium fremlagt en Kollektbog, kaldet „Frederiksborg Skoles Bog“, som dens Regnskabsfører og betroede Mand Johan Bøgvad havde indsendt, for at Professorerne deri kunde tegne sig for, hvad de vilde give til et Bibliotek til Skolen. Professorerne vilde dog først høre Kanslerens Mening herom, men denne maa have været gunstig, thi i Juli s. A. besluttedes det, at hver af Professorerne kunde „skrive sit Navn og hvis (∴: hvad) han vil give til Bibliothecam Fridericiburgensis scholae“¹⁹. Nærmere Efterretninger om dette ældste Skolebibliotek foreligger ikke, og først i 1672—5 hører man igen Tale om en Forøgelse af Skolens Bogsamling, idet Hans Leth sørgede for, at der blev indkøbt en Del Værker, hvorover der endnu findes en Fortegnelse. Den viser, at det i første Række har drejet sig om Haandbøger til praktisk Brug: foruden et Bar Bibeler, Christian IV's Oversættelse fra 1647 og Arias Montanus' bekendte

Polyglotbibel, nævnes først og fremmest gængse Leksika og andre Hjælpemidler til Studiet af Hebraisk, Græsk og Latin af Forfattere som Ambrosius Calepin, Joh. Scapula, Joh. Buxtorph, Cornelius Schrevelius, Georg Pasor, Horatius Tursellinus o. fl. Af danske Forfattere findes kun en eneste repræsenteret, nemlig Oluf Borch med hans „Parnassus in nuce“, der er en Slags Haandbog i latinsk Versdigting²⁰.

5. En særlig fremtrædende Plads ved Siden af de egentlige Læsefag indtog Musikundervisningen. Dette skyldtes fortrinsvis praktiske Grunde, idet man ogsaa efter Reformationen havde fastholdt de latinske Skolers Forpligtelse til ligesom i den katolske Kirkes Tid at medvirke ved Sangen i de større Kirker. Dette gjaldt baade ved de daglige Bedestunder Morgen og Eftermiddag, ved de egentlige Gudstjenester paa Søn- og Helligdage samt ved de kirkelige Højtideligheder, Daab, Kirkegangskoners Indledning, Brudevielse og Begravelse. Allerede Kirkeordinansen havde givet nøje udformede Regler for, hvorledes „Børnesang og Læsning“ i Kirkerne skulde foregaa, og i alle vore Latinskolers ældre Historie møder man Spor af denne „Sangopvartning“, som den kaldtes. Skønt et Bispemøde 1546 havde søgt at indskrænke den daglige Korsang til et Kvarter, var de Pligter, der paahvilede baade Lærere og Elever med Hensyn til Kirkesangen, byrdefulde nok, og Sangopvartningen blev ikke uden Grund betragtet som en Art aandeligt Hoveri, der drog Tid og Kræfter bort fra Undervisningen. Den holdt sig dog langt ned i Tiden, og først efter at det 18de Aarhundredes Reformvenner havde rettet deres skarpe Kritik mod denne „Alderdommens Levning“, blev den ophævet ved de store Skolereformer 1805—9 som aldeles tidssvarende²¹.

Da Frederiksborg Skole blev stiftet, var det derimod i god Overensstemmelse med Tidens hele Tankegang, at man knyttede Skoleliv og Kirketjeneste sammen, ja, at skabe et Kirkekor har maaske netop været en af Christian IV's Bevæggrunde til at oprette denne Skole. Derfor bestemtes det udtrykkeligt i Fundatsen, at de, der blev ansat ved Skolen, skulde „være gode for at holde Sangen vedlige med ustraffelig Koral og danske Psalmer i Kirken paa Slottet“. Da Planerne om at genrejse Hillerød Kirke samtidig var blevet skrinlagt, og Bymenigheden havde faaet fast Adgang til Slotskirken, blev det en naturlig Følge, at det var her, den latinske Skole

kom til at gøre Tjeneste ikke blot i de Perioder, Hoffet opholdt sig paa Slottet, men hele Aaret rundt ganske som i almindelige Sognekirker. Dog gjaldt dette vistnok kun Hovedgudstjenesten Søn- og Helligdage. I hvert Tilfælde fra 1676 blev nemlig Skolebygningen benyttet til de daglige Bedestunder, hvortil Byens Borgere havde Adgang, om Morgenen Kl. 6, om Eftermiddagen Kl. 2. Fra anden Side ved man, at ogsaa Ligprædikener og Aftensangsprædiken var henlagt til Skolehuset — det laa jo bekvemt midt i Byen, ganske nær ved Kirkegaarden²².

Hvad man ved om Sangopvarthing og Musikundervisning i Frederiksborg Skole i det 17de Aarhundrede, tyder paa, at man har lagt megen Vægt paa til enhver Tid at have et veluddannet Kor, der paa værdig Maade kunde varetage Sangen i en Kirke, hvor Kongen og Rigets bedste Mænd og Kvinder jævnlig indfandt sig. Som tidligere nævnt foreligger der et enkelt Vidnesbyrd om, at Christian IV 1647 var stærkt interesseret i at faa Disciplenes Kirkesang forbedret, og 1652 fik Skolen en særlig Kantor²³. Oplysende om de Pligter, der paahvilede denne, er Bestemmelserne i Marcus Bielefeldts Kaldsbrev 1670²⁴. Det hedder her, at han sammen med Hørerne skulde forestaa Psalmesangen i Slotskirken, baade den danske, tyske og latinske, saa vel naar Hans Majestæt var til Stede som til andre Tider. Naar der ønskedes Figuralsang og Musik ved Bryllupshøjtideligheder i Kirken, skulde Hørerne deltage heri, og disse skulde Ugen igennem skiftes til i Skolen at undervise Børnene, „saa Koralsangen i Kirken des bedre kan vedligeholdes“. I det store Skøde af den 30te April 1687, som i det hele er at opfatte som et Slags Tillæg til Fundatsen, bestemtes det endvidere med ordret Tilknytning til denne, at Disciplene skulde undervises een Time om Dagen „in Musicis“, for at de kunde holde Kirkesangen vedlige „med ustraffelig Koral og danske Psalmer“. I Aarhundredets Slutning virkede den nederste Hører som Kantor, medens en af de ældste Disciple indtil 1717 røgtede Klokkerens Forretninger i Slotskirken²⁵.

Undervisningen var imidlertid ikke indskrænket blot til almindelig Koralsang, men omfattede, — som Bielefeldts Kaldsbrev viser —, tillige Figuralsang til kirkeligt Brug, desuden Sangøvelser af mere verdsligt Tilsnit samt Instrumentalmusik. Det fremgaar nemlig af nogle Udgiftsposter i Regnskaberne, at der 1648—9 ikke alene er blevet indkøbt Eksemplarer af de sædvanlige „Diskantbøger“, men ogsaa af den meget yndede Andreas Hammerschmidts Geistliche

Concerte og Weltliche Oden, af Paduaner og Madrigaler. Af andre Steder i Regnskaberne ses det, at man af og til har indkøbt forskellige Musikinstrumenter, saaledes 1636—8 1 Kwartbasun, 2 Tenorbasuner og 2 Viola'er, og paa samme Tid er der blevet betalt Kongens Bassist Johannes Alter 37 Sp. Dlr. for at lære en Discipel at blæse i Kwartbasun og en at spille Viola. De gamle Haandværkerregninger taler ogsaa om Skabe til Opbevaring af Skolens Diskantbøger og Basuner²⁶.

Naar der er blevet lagt Vægt paa at have Færdighed baade i Instrumentalmusik og forskelligartet Vokalmusik, skyldes det vistnok særlig Hensynet til Skolens Medvirkning ved Bryllupper, ikke mindst ved den saakaldte „Mandagsmesse“, der er at opfatte enten som en Andendagsfest i Kirken efter den egentlige Vielse om Søndagen eller som en rigere udstyret Bryllupshøjtidelighed, som velhavende Folk foretrak at lade afholde om Mandagen²⁷. De ældre Skolelove forudsætter et Sted, at Skolen kunde komme til at medvirke ved denne Lejlighed, og naar man ser, at der 1637—8 er blevet betalt 7 Dlr. 16 Sk. til Kantoren ved den tyske Kirke i Helsingør — formodentlig Johannes Friccius — for „en Messe, han havde komponeret og foræret til Skolen“, ligger det nær at tænke paa, at Talen her er om en saadan Brudemesse²⁸.

Det er bekendt, hvorledes Christian IV nærede en stor personlig Interesse for Sang og Musik, og at han ofrede meget paa at have en talrig og veluddannet Musikerstab i sit Kapel, „Kongens Kantori“, der i Perioder indtog en Førsterangsplads i hele Europas datidige Musikliv. Ejendommeligt nok kan der paavises en Art Forbindelse mellem dette Kapel og Frederiksborg Skole, idet tre af Kongens „Sangerdreng“ fra Kapellet 1644 blev optaget i Skolen, hvor de skulde holdes frit. En af disse Sangerdreng løb bort nogle Aar senere, og man solgte da hans Liberi. Grunden til at anbringe saadanne Personer i Frederiksborg Skole skyldes dog næppe Bestræbelser for at styrke det derværende Sangerkor, men var snarere den samme, som førte til deres jævnlige Optagelse i Skolen i Sorø, nemlig at deres Stemmer var i Overgang, saa at de ikke mere kunde bruges som „Diskantister“ og derfor blev pensionerede med en Friplads i en kongelig Skole. Derimod staar det maaske i Forbindelse med Ønsket om at forbedre Sangen, at Skolen i Januar 1648 maatte betale Omkostningerne for et otte Dages Ophold for tre af „Køben-

havns Skoles Personer, som Christian IV lod hid forskrive at skulle sjunge i Kirken“²⁹.

Af den ældre Tids frederiksborgensiske Skolemænd, der særlig kan antages at have interesseret sig for Musikken, ligger det nær at tænke paa Albert Bartholin, der ejede en stor Samling af Musikallier, og paa Kantor Marcus Bielefeldt, om hvem man ved, at han indkøbte Instrumenter paa Skolens Regning³⁰.

6. For musikalske Disciple maa Sangopvartningen trods alt have indeholdt oplivende Momenter i Skolens iøvrigt saa graa og ensformige Tilværelse. Ikke mindst har vistnok Begravelser og Bryllupshøjtideligheder ofte med tilhørende Traktement dannet kærkomne Afbrydelser i det vante Skoleliv, der ikke bød paa mange Afvekslinger. Bortset fra de aarlige Stipendieuddelinger og Visitatser af Skolarkerne, som dog næppe altid var helt ublandede Fornøjelser, og de mere sjældne Indsættelser af Hørere, end sige af Rektorer, nævnes der fra det 17de Aarhundrede kun ganske enkelte Fester, der kunde kaste lidt Glans over Skoleslidet, saaledes Aarsskiftet, som fejredes ved Afholdelsen af latinske Taler af Rektor og af to Mesterlektianere, og første Maj. Denne Dags Formiddag blev der ikke læst paa Skolen, formodentlig fordi man her som andetsteds benyttede den til at drage ud i Skoven og siden, smykkede med Blomster og grønne Grene, syngende at vende tilbage til Skolen og saaledes „føre Sommer i By“³¹.

Faste Ferier kendtes næppe heller i den ældste Tid, men at dømme efter forskellige løsrevne Notitser ser det ud til, at man ikke har læst i Høsten (eller i de varme Hundedage), og at man ogsaa synes at have holdt fri nogen Tid om Julen og i Oktober Maaned. Den sidste Ferie faldt i Dagene omkring den 9de Oktober, Martyren Dionysius' Helgendag, og kaldtes derfor feriae Dionysiacae. For at holde sig nogenlunde skadesløse for de knappe regelmæssige Ferier tog Disciplene jævnlige fri paa egen Haand, og det til Trods for, at Skolelovene indeholdt strenge Forbud herimod. I den gamle Skolebog fandtes ikke sjældent Antegnelser ved Disciplenes Navne af følgende Art: „er borte“; „er flygtet bort“; „strejfer som sædvanligt om“; „en sjælden Fugl“; „et omflakkende Faar“; „ses næsten aldrig“. 1692 maatte Rektor endog skrive om en Discipel, at skønt det blev sagt, at han led af en Svaghed i Fødderne, „saa strejfede han dog ikke desto mindre om paa Gaderne, drukken og som en rasende, udstødte ikke

faa Hyl paa Svirebrødres Maner og gav ved disse forvirrede Tegn sin Drukkenskab til Kende, hvad jeg kan bevidne ikke blot ved andres Udsagn, men ogsaa fordi jeg har set det med egne Øjne“. Man forstaar, at da den samme Person tre Aar senere helt løb bort fra Skolen, har det kunnet aflokke Rektoren det Hjertesuk: „han rensede Skolen“³². Før 1683 har en Del af de mindre lovlige Ferier, der undertiden varede baade en og to Maaneder, sikkert staaet i Forbindelse med Mesterlektianernes Forretninger som Løbedegne.

Hvad det daglige Skoleliv angaar, prægedes det i høj Grad af Tidsalderens haardhændede Skoletugt. En ældre Tid kendte ikke til Blødsødenhed paa dette Omraade, og næsten fra enhver af vore gamle Latinskoler har man overleveret Beretninger om Skolemænd, der har fundet deres Glæde ved i Tide og Utide at svinge Ris og Ferle over deres ulykkelige Disciple. Riset (virga) var et fast Tilbehør til hver Hørers Plads, og det blev gerne ved Hørerindsættelser overleveret den tiltrædende som et Værdighedstegn. At dette ogsaa har været Skik i Frederiksborg Skole, ser vi af Indsættelsestalen fra 1690³³, da Rektor overgav Høreren et Ris som det rette Skolevaaben (arma scholastica), hvormed han skulde tilkæmpe sig en Sejr, der vel ikke var „impulverea“ (uden Støv, uden Besvær), men dog uden Blod! Ferlen, der bestod af en svær Træstav, som i den ene Ende løb ud i en flad Skive, maatte strengt taget kun bruges af Rektor og var et yderst farligt Vaaben, naar det blev ført af en kraftig Haand. Allerede 1555 havde derfor Landets Bisper paabudt, at det kun maatte bruges i meget alvorlige Tilfælde overfor oprørske Disciple. Hellere end at straffe med Ferle, der kunde medføre Lemlæstelse, skulde man gøre det „tilbørligt med Ris“. Dog — hedder det videre — „maa den Ferle staa til Stede for Rebalder, som sig opsætter mod Skolemester og Hører“, en Bestemmelse, der næsten ordret gik over i Danske Lov. Som saa ofte var imidlertid Lovens Bud en Ting, Livets Virkelighed en anden, og man kender adskillige Eksempler paa, at Ferlen har fundet en rigeligere Anvendelse, end man efter det ovenfor sagte skulde tro. Fra Frederiksborg Skole ved vi, som tidligere nævnt, at Mag. Marcus Bielefeldt havde stor Forkærlighed for at svinge Ferlen, og en Mand, der en Gang i det 17de Aarhundrede i en mismodig Stund følte Trang til at give en poetisk Beskrivelse af sit haarde Skole- og Studieliv, sammenfatter sine bitre Erfaringer paa dette Punkt i følgende malende Ord om sin Skolemester:

Af Rumpen min slog han ej fejl,
 Den mig da havd' i Hænde;
 Han gav mig mangt et Slag og Stød,
 Saa mangen Ferletage,
 At jeg mig ønskede heller død
 End lide saadan Plage.³⁴

Et fortræffeligt Materiale til at danne sig et Billede af Aanden i Frederiksborg Skole ved Midten af det 17de Aarhundrede besidder vi i de latinske Skolelove, der stammer fra Rektor Søren Jensens Rektorat, antagelig fra Begyndelsen af dette³⁵. De er dog næppe givet af Søren Jensen selv, da de indeholder nogle Bestemmelser ogsaa om Rektorens Forhold, men snarere af Skolarkerne, hvad der igen først og fremmest vil sige af de gejstlige Skolarker. Dette stemmer ogsaa bedst med, at det i Regelen var en Skolen overordnet Myndighed, der fastsatte Skolelovene. De bærer Titlen: „Skolelov eller de Regler for Sæder og Studier, efter hvilke den kgl. frederiksborgensiske Skoles Fostersønner skal danne sig selv og deres Livsførelse“ (*Canon Scholasticus seu Morum studiorumque leges ad quas se suamque vitam Alumni regiæ scholæ Fridericiburgensis conformabunt*), og udgør et omfangsrigt Aktstykke, delt i seks Hovedafsnit og 72 Paragraffer. I mangt og meget bestaar der et umiskendeligt Slægtskab mellem disse Love og dem, man siden det 16de Aarhundrede kender fra flere af vore andre latinske Skoler, men en direkte Afhængighed af een enkelt Kilde lader sig dog næppe godtgøre, selvom man med Rette har gjort opmærksom paa, at der findes en Del Træk og Enkeltudtryk, der peger tilbage mod Skolelovene fra Odense fra 1572³⁶. Side om Side med mange Bestemmelser om ret selvfølgelige Ting, der indtil vore Dage har været anset for nødvendige Bestanddele af ethvert Skolereglement, indeholder de tillige paa adskillige Punkter særdeles interessant Særstof til Oplysning om den gamle Skoles indre Struktur, hvorfor de ogsaa forlængst har tiltrukket sig vore Skolehistorikers Opmærksomhed. I deres bestemte Krav om Tugt, alvorlig Gudsfrygt og ubetinget Lydighed er de en tro Genspejling af det Ideal, der besjælede den strenge og alvorsfulde Tidsalder, de skylder deres Oprindelse, og i hele Aanden og i flere af de specielle Bestemmelser, især om Hørernes Underordningsforhold overfor Rektoren, er der endda — her som saa ofte — meget, der kan minde om Middelalderens Munkeregler. Maalt med Nutidens Alen kan de derfor tit synes et afskrækkende Eksempel

paa umenneskelig Strengthed, men ikke desto mindre er de i al deres Barskhed ikke blottet for en vis forstaaende Humanitet, der hæver dem op over flere andre Skolelove af endnu mere barbarisk Tilsnit.

Lovene begynder med at fastslaa, at Maalet for alt Skolearbejde er den studerende Stands Velfærd. Lærerne skal derfor vise et faderligt Sind mod Disciplene i Erindring om, at de er dem i Forældres Sted, og det gælder for dem om nøje at lære Disciplene at kende for desto mere virkningsfuldt at kunne lede deres Studier. Først og sidst skal de dog lægge Vind paa at fremelske en alvorlig Gudsfragt hos dem, saa skal nok alt andet følge efter, baade Lærdom og gode Sæder. „Men uden den undervises der forgæves, leves der syndigt.“ Hørerne maa aldrig ved deres Adfærd opmuntre Disciplene til Laster, og de skal holde Maade med deres Revselse, at ikke de, der kan forbedres, ved en alt for stor Grusomhed skal tabe Modet overfor Studierne, og de ryggesløse blot blive endnu mere forhædede ved den daglige Strengthed. Det er Rektor (ludi-magister, rector), der bærer Ansvar for Skolens hele Vel, derfor tilkommer der ogsaa ham den højeste Myndighed. Specielt skal Hørerne (hypodidascoli) bøje sig for ham i ubetinget Lydighed, vise ham al skyldig Ære, venligt tage mod hans Tilrettevisninger, finde sig i de Bøder, han maatte paalægge dem, og intet foretage uden hans Billigelse. Hverken offentligt eller privat, hverken ved Festligheder i Byen eller paa deres egne Kamre maa de give Disciplene noget daarligt Eksempel. Særlig skal de vogte sig for at deltage i Svir, og bliver de bedt ud, maa de ikke gøre sig skyldige i Nattesæde eller drukne drive om paa Gaderne sammen med andre Svirebrødre. Bliver de indbudt til Dans, maa de nok deltage heri med al Ærbarhed, men kun som om de mere giver efter for vedtagen Skik og Brug, end gør det af egen Lyst. Handler de paa anden Maade, eller viser de Trods mod Rektoren, vil Skolarkerne vide Raad til at faa dem jaget bort med Skændsel.

I Varetagelsen af Undervisningspligterne skal Hørerne nøje følge den Plan (tabella), Rektor bekendtgør, og han skal føre Tilsyn med deres Undervisning, særlig med, om de møder punktligt ved Timens Begyndelse og bliver i Lektien hele Timen. Kommer en Hører for sent, skal han have mulktens og i Gentagelsestilfælde fjernes fra Skolen. Selvfølgelig maatte heller ikke Disciplene komme for sent. Skete det, skulde de straffes med Ris eller Ferle.

De i kulturhistorisk Henseende mest interessante Afsnit af Skolelovene er de, der handler om Skoletugten (*disciplina scholastica*) og Disciplenes Forhold. Det bestemmes, at Rektor har Ret til at revse over hele Skolen, Hørerne kun hver i sin Lektie. Grovere Forseelser skulde meldes til Rektor, der skulde tilmaale Straffen i Forhold til Brødens Art. I Rektors Fraværelse og i Sangtimerne skulde en Hører have Myndighed og Midler til at styre hele Skolen, og ingen „selv ikke af øverste Klasse“ maatte paa nogen Maade vise sig opsætsig eller uartig mod denne Hører. Med Hensyn til Straffe gjaldt den fornuftige Regel: „ved Straftildeling maa hverken Forkærlighed for nogen eller Hidsighed og Vrede have Overvægten. Man skal holde op at slaa, naar der er Haab om Forbedring. Men hvor det Haab mangler, vil næppe tusinde Slag være tilstrækkeligt.“ Virkelig forbryderiske Disciple, som ikke kunde forbedres ved Riset, skulde udjages af Skolen. For at betegne, hvad der menes hermed, anføres følgende skønne Blomstersamling: „men ved saadanne forstaar vi Drukkenboldte, Dagdrivere, Horkarle, Nattesværmere, Slagsbrødre, Snigmordere, hemmelige Tyve, om hvis Tyveri Øvrigheden endnu ikke har faaet Underretning, Gudsbespottere, men især dem, der aabenbart foragter og krænker Lovene og deres Lærere“. Som en Forseelse af ringere Art gjaldt aabenbart ulovlig Fraværelse, der skulde straffes med tre til fire Slag af Riset paa de blottede Skuldre („*denudatis humeris*“, „løse Trøje“) eller paa Bagen („*detectis natibus*“, „løse Bukser“).

Discipline i øverste Klasse havde ufravigelig Pligt til altid at tale Latin, i Skolen, i Kirken og ved Fællesspisningen. I næstældste Lektie skulde de ældre søge efterhaanden at vænne sig hertil. For at overvaage, at dette skete, skulde der beskikkes Opsynsmænd (*notarii*) blandt dem, der selv havde betjent sig af Modersmaalet! Disse skulde have Bank to Gange dagligt, Kl. 10 og Kl. 4, indtil de havde meldt en anden, der havde talt Dansk. Der skulde desuden udvælges Opsynsmænd, som skulde mærke sig dem, der snakkede, drev Løjer eller gjorde Støj under Gudstjenesten, og dem, der blev borte fra Øvelser i Kirke og Skole. Viste Opsynsmændene sig forsømmelige i dette Hverv, skulde de selv straffes dobbelt.

Den latinske Skoleflok dannede et lille Samfund indenfor Borgersamfundet og blev holdt strengt adskilt fra dette. Derfor fandtes der ogsaa Bestemmelser i Lovene for at hindre, at Byens Borgere lagde Beslag paa Discipline ved at lade dem løbe Ærinder for sig,

særlig ud paa Landet, eller udføre andre Tjenester. Kun i meget nødvendige Tilfælde kunde dette tilstedes, og det maatte da ikke belønnes ved at indbyde dem til „Øldrikning eller andre Drikkelag“. „Dette vilde jo ikke være en Velgerning, men at sætte Gift for den uerfarne Ungdom, hvorved den lidt efter lidt kunde vænne sig til Drukkenskab og dyrisk Fylder!“.

Hovedformaalet for Disciplenes hele Stræben skulde være den mest uskrømtede Guds frygt, og denne Hjertets Tilstand skulde give sig Udtryk i en retscaffen Handlemaade overfor andre. Offentligt og privat skulde de altid takke Gud og bede om hans Hjælp, og under Bønnen skulde ogsaa deres ydre Holdning være præget af Ærefrygten for Gud. De skulde kaste sig paa Knæ med blottet Hoved og ved ethvert Tegn paa Ydmyghed og Gudhengivenhed være lysende Forbilleder for andre. Guds Ord skulde de elske som deres højeste Skat, vise dets Forkyndere al skyldig Ærbødighed og stille og opmærksomt høre efter Prædikener. To til tre Gange om Aaret skulde Mesterlektianerne og næstøverste Klasses ældre Disciple søge Guds Bord, efter først otte Dage i Forvejen at være blevet forberedt af Rektor og en af Hørerne. Ved Psalmesangen skulde de synge kraftigt med i Bevidstheden om, at det under denne Form for Gudstjeneste var lige saa skændigt at staa tavs og maalløs som at snakke under Prædikenen, strides om Pladserne, drive Løjer og være andre til Forargelse. Med stor Bestemthed var al Banden og Sværgen forbudt som Tegn paa et fordærvet Hjerte, der ilede sin Undergang i Møde. I det daglige Samliv skulde Disciplene beflitte sig paa gensidig Kærlighed, et rent Sind, sømmelig og kysk Samtale, et forekommende Væsen og uden al Bitterhed og Had kappes om at gøre Fremskridt i Dyd og alt godt, men undgaa Ulydighed, Overfladiskhed, Opfordringer til Drikkeri o. l. Paa Kamrene skulde de ældre overvaage de yngre og sørge for, at de ikke forsømte deres Morgen- og Aftenbønner, at de holdt deres Haar, Hænder og Klæder rene og ikke kom i Skænderi eller Slagsmaal indbyrdes. Overtrædelser skulde meldes til Rektor og Hørerne. „Men de skal vogte sig for, at de ikke selv gør sig skyldige i det samme, som de anklager andre for“. I Samkvem med Byens Borgere og Hoffets Folk skulde Disciplene vise sig beskedne, høflige og tjenstvillige, vel vidende, at de andre Stænder nøje vogtede paa deres Opførsel. Kunde der med Rette klages over denne, vilde slette Menneskers Misundelse, og Had rettes mod dem, og gode Mennesker vende deres Kærlighed

fra dem. Navnlig skulde de stræbe efter at aflægge alt landligt Væsen (*rusticitas*), al Plumphed og Simpelhed, hvis de da ikke vilde løbe Fare for at bortjages fra Skolens Bikube som unyttige Vandbier. Deres Klædedragt skulde være sømmelig og passende for deres Stand, ikke spraglet og udfordrende som hos Handelsfolk og Soldater. Endelig var det med den største Strenghed forbudt Disciplene at besøge Kroer, Ølkældre eller andre Kipper for at beruse sig dér eller at lokke andre derhen. Aldrig maatte de røre ved Spillekort, disse „Kendemærker ikke paa Skolepersoner, men paa Dagdrivere og Gavtyve og andre ørkesløse Personer, hvorved de tilskyndes til andre Forbrydelser“. Under den højeste Straf var det selvfølgelig ogsaa forbudt under nogetsomhelst Paaskud blot at gaa ind i Skøgers Huse eller at besøge andre berygtede Steder. Heller ikke maatte de slutte Kammeratskab med de færende Svende, der under paataget Navn af Skoledisciple føjtede Landet om, eller med dem, som var jaget ud af andre Skoler. Gjorde de sig skyldige i dette, skulde de første og anden Gang pidskes med Ris, men tredje Gang selv med Vanære jages bort. Al indbyrdes Handel, Bytte og Laan uden Lærernes særlige Tilladelse var ligeledes forbudt, og til Slut paalægges der Disciplene at vise nøjagtig den samme Lydighed overfor Lærernes mundtlige Forskrifter som overfor Lovens skrevne Bud. Straffen for Overtrædelse vilde ikke blive mindre.

Naar man i de frederiksborgensiske Skolelove møder en saa indgaaende Omtale af alle Slags Laster og Forseelser, er dette sikkert ikke at opfatte blot som Udslag af Lyst til abstrakt Moraliseren, men maa forstaas ud fra den Virkelighedens Baggrund, at det ikke har været ualmindeligt, at den Slags Ting gik i Svang blandt Datidens Skoleungdom. Ganske særlig maa det tages i Betragtning, hvad der ovenfor er sagt, at der mellem Mesterlektianerne fandtes mange, der forlængst havde traadt deres Børnesko. Lovenes Strenghed vidner i det hele om, at det næppe har været nogen let Opgave for Rektor og Hørere at holde den latinske Skoleflok med dens mange forskelligartede Bestanddele indenfor Tugtens Hegn. Særlig vanskeligt synes det, ligesom i sin Tid i Frederik II's Skole, at have været at værne Disciplene mod daarlig Indflydelse udefra, navnlig fra Byens Folk, der maaske ikke altid har haft den rette Forstaaelse for Vigtigheden af at bevare Skolens Anseelse uplettet. Herom oplyses man paa ejendommelig Maade ved en Anordning, som blev udstedt 1676 af Dr. Hans Leth og Amtmand Winterfeldt³⁷. Efter først i Al-

mindelighed at have udtalt, „at Ungdommen ved ondt Selskab og løse Folks Omgængelse føres til mangfoldige Forargelser til deres Velfærds Spilde“, paalægger de Skrивereren og Fogederne paa Frederiksborg at føre nøje Tilsyn med, hvad det var for Folk, der slog sig ned i Hillerød, og at straffe dem, der gav løst Pak Husly. Det hedder dernæst:

„Og skal ellers baade Rektor og Konrektor samt Collegæ ikke aleneste have Indseende til Børnene, naar de ere udi Skolen, men og, saa vidt muligt er, efterse og forfare, hvor de ere, og hvad de gøre, naar de ere uden Skolen, at de ikke da enten om Dagen eller ved Nattetide enten føre sig selv eller føres af andre til nogen Forargelse; forbyndes hermed strengeligen, at ingen maa sig noget tilforhandle af Skolebørnene, det være sig og, hvad det være kan, eller tage noget at sælge for dem uden deres Skolemesteres Tilladelse, og at ingen skal tilstede Skolebørnene at være i deres Huse til Dobbelt og Kortleg eller anden Spil, til Øl, Brændevin og Tobakdrik eller nogen anden Uterlighed (dog hermed ikke formenet, at man jo maa give et fattigt Skolebarn en Drik tyndt Øl til sin Tørstes Lædskelse). Men hvo ellers til nogen Uskikkelighed enten holder Ungdommen til sig eller fører dennem andens- steds hen, dennem at straffes efter Personens Midler og Forseelse, enten paa Penge eller i andre Maader, thi denne kongelige frie Skole maa ikke med nogen saadan Forargelse besmittes til Skolebørnenes Fordærvelse og Skolens onde Eftertale paa andre Steder. Dette kan da til alles Efterretning paa Prædikestolen saavel som og paa Frederiksborgs Amtting forkyndes. Gud give hver i sin Sted Naade til at frygte Gud og Kongen og forarbejde sin Salighed med Frygt og Bævelse i Christo Jesu.“

Trods alle strenge Lovbestemmelser med Trudslor om haarde Straffe forekom der dog ogsaa i Frederiksborg Skole et Par Gange Tilfælde, hvor Disciplene viste en mere end almindelig Opsætsighed. Det ene indtraf 1656 og er tidligere omtalt, om det andet har Rektor Jens Ledøe indført en længere Beretning i den gamle Skolebog, hvoraf man ser, at da Rektor om Formiddagen den 11te September 1701 formanede Disciplene til, at de skulde forberede sig til at gaa værdigt til Guds Bord og om Eftermiddagen møde i Skolen med deres skriftlige Udarbejdelser (*exercitia sua*), saa rejste de sig alle som en og, — som han siger —, protesterede „med udrakte Hænder i haardnakket Ondskab mod min Ordre og ligesom kaldte mig, der havde fortjent meget bedre af dem, til Orden“. Formodentlig har de følt sig fornærmede over, at de skulde indfinde sig i Skolen en Søndag Eftermiddag, og da Rektor ikke havde Kræfter nok til at tugte dem efter Fortjeneste, — han var den Gang gammel og svag —, indførte han til Straf deres Navne i Skolebogen „til evig Skændsel som trodsige og Oprørere mod deres Øvrighed“. Desuden paalagde han dem at udrede Bøder, Hovedmændene for Opstanden 1 Dlr. og deres

Følgesvende 2 Mk., der skulde gives til de fattige og mere lydige Disciple, og formanede dem til i Fremtiden at vise større Lydighed overfor deres Foresatte, der skulde være dem i Guds Sted her paa Jorden. Indtraf et lignende pinligt Optrin senere, vilde Rektoren jage den skyldige ud af Skolen uden Testimonium som en Oprører og et slet Menneske³⁸.

7. Naar de unge efter et kortere eller længere Aaremaal havde naaet den fornødne Modenhed, blev de i Ordets egentligste Forstand „sendt bort“, dimitterede, fra Skolen til Universitetet for at lade sig indskrive ved dette, efter at deres Kundskaber først var blevet prøvet af „de højlerde“. Denne Dimission, der tidligere kunde finde Sted hele Aaret rundt, blev 1665 henlagt til St. Hansdag „saasom den bedste og bekvemmeligste Midsommertid“. Tit og ofte havde man siden Reformationen indskærpet Landets Rektorer, at de skulde vise Varsomhed med at føje de unge i deres Ønske om „at flyve til Akademiet“, og 1649 og 1656 gentog ny Kongebreve dette, blandt andet fordi det var langt vanskeligere for en Student end for en Skolediscipel at finde sit Underhold³⁹.

Før den vordende Student drog bort fra sin gamle Skole, modtog han af Skolens Rektor et Testimonium om sit Liv og sine Studier, og var han ubemidlet, fik han ofte en Daler eller to til „at deponere med“. De gamle Skoletestimonier, der i Regelen er affattet paa et sirligt Latin, udgør en ejendommelig Litteraturgren, som fortjente nærmere Undersøgelse. Fra Frederiksborg Skole er der fra det 17de Aarhundrede, saa vidt vides, kun bevaret et eneste Testimonium, udstedt 1660 kort før Fredsslutningen af Mag. Albert Bartholin. For at give en Forestilling om et saadant Aktstyckes Form og Indhold hidsættes her en Gengivelse af den latinske Original⁴⁰:

„Forskellig er deres Skæbne, som lægger Vind paa Studierne og tilbørligt anvender deres Tid paa videnskabelig Uddannelse, højt ærværdige, meget fortræffelige og særdeles udmærkede Mænd, Rector magnificus, ærværdige Hr. Dekan, højberømte Professorer, Akademiets Stormænd! Nogles Omstændigheder er saa beskedne, at de ikke har det, hvorved de kan opretholde Livet under deres første Forsøg og tidligste Skolegang, andre derimod staar paa en saa god Fod med Lykken, at den endog er dem til Byrde. — Fædrelandet er i den Grad blevet rystet i sin Grundvold ved den foregaaende Krig, saa at ikke blot Skolens Stipendier ligger kastet til Jorden, men næsten alle kirkelige og verdslige Forhold trues af dødbringende Forfald. Ogsaa vore Muser har i denne Storm maattet opleve noget omtrent som en Solformørkelse, om de end ikke helt er gaaet til Grunde. For ikke længere at være nødt til at kæmpe mod disse ulykkelige Tilstande har JENS MIKYELEN (Janus Michaelius) vendt sine

Ønsker andetstedshen, idet han stræber at nærme sig den akademiske Sfære, for at han engang, efter at have gennemløbet Studiernes Bane, kan vende tilbage til sin fædrene Egn, hvad jeg ønsker maa blive ham til Lykke og Fromme. Saa længe han har opholdt sig hos os, har han alvorligt bestræbt sig for, at han kunde tiltage lige saa meget i Lærdom og Dyd, som han skred frem i Aar. Saaledes faar han sit Ønske opfyldt ved at være moden til at prøve Vingerne sammen med de andre Disciple, der gerne vil ofres til Eders Samfund. Vis Eder velvillige, højforne Mænd! mod dennes Forsøg og yd ham redebøn al den Hjælp, I formaar, hvad I aldrig vil fortryde.

Vær hilsede og lev vel!

Givet i Frederiksborg i mit Studerekammer (musæum)

Aar 1660, den 16de Maj.

Albert Bartholin,

Rektor i den kongelige Skole.

Med egen Haand.“

Fra Frederiksborg Skole udgik der før Aar 1700 ialt 237 Studenter. Kun om ca. Halvdelen (109) foreligger der i Øjeblikket nærmere Efterretninger. Naar man kender de haarde Kaar, hvorunder Datidens Skoleungdom voksede op, ligger det Spørgsmaal nær: hvad blev der af de Mænd, der havde faaet deres Uddannelse paa denne Maade? Fyldestgørende lader dette Spørgsmaal sig ikke besvare i sin Helhed. Man maa sikkert regne med en ret betydelig Procentdel, hvorom der næppe nogensinde kan fremskaffes Oplysninger, og hvoraf vel en ikke helt ringe Part er gaaet til Bunds eller døde i en tidlig Alder. Hovedparten af dem, hvis Skæbne er bekendt, gik siden over i helt eller halvt gejstlig Virksomhed, idet 1 blev Biskop, 65 Præster, 6 Degne og 2 Rektorer. Skolens berømteste Fostersøn i denne Periode var uden al Sammenligning THOMAS KINGO, og af de mere anseelige blandt de øvrige dimitterede kan der nævnes: 1653 SIMON PEDERSEN HOFF, død 1708 som Rektor og Lector theologiæ i Trondhjem, 1695 ESAIAS HELT, død 1730 som Sognepræst i Vitten, Haldum og Hadsten, bekendt som Opbyggelsesforfatter, og 1697 ERIK JENSEN TORM, død 1764, Politi- og Borgmester i København, landøkonomisk Forfatter.

Naar der kan paavises saa forholdsvis mange, der blev nyttige Borgere i Samfundet, og hvoraf enkelte endog har indlagt sig særlig Fortjeneste, er det i lige Grad et Vidnesbyrd om, at der baade var godt Tømmer i Datidens Mennesker og — trods alle Mangler — en ejendommelig Kraft i den gamle Skole.

DET 18DE AARHUNDREDE

(1699—1790)

—

KAPITEL I

TORKIL RASMUSSEN GRÆNOVIUS OG JØRGEN WØLDIKE

(1699—1730)

1. Rektor Jens Ledøe overlevede kun i faa Aar den Konge, hvis Regeringstid havde været af saa afgørende Betydning i Skolens Historie. Ved Christian den V's Naade og Skolarkernes utrættelige Omsorg var Frederiksborg Skole ved Aar 1700 i en saa blomstrende Forfatning som aldrig før, og i lange Tider kunde de følgende Slægtled trygt bygge videre paa den solide Grundvold, man tog i Arv fra den forudgaaende Periode. I det nye Aarhundrede blev det ikke Kongeskifter eller ydre Forandringer, der i første Række danner Skellene i Skolens Historie, men langt snarere de skiftende Rektorerers forskelligartede Indsats til Fremme af dens indre Liv.

Om den første Menneskealder af det 18de Aarhundrede er vi kun tarveligt underrettet, og der synes i denne Tid ikke at være foregaaet særlig vigtige Ændringer i Skolens Administration eller Økonomi. Formelt set udgjorde det tredelte Skolarkat stadig Skolens Overbestyrelse, men i Virkeligheden var det den kgl. Confessionarius, som udøvede den altovervejende Indflydelse. Indtil 1714 var PETER JESPERSEN øverste gejstlig Skolark. Ved flere Lejligheder efter Aarhundredeskiftet viste han vedblivende usvækket Interesse for Skolens Vel, og han fortjener sikkert i høj Grad det Vidnesbyrd, som Biskop Christen Worm ved hans Død gav ham som Skolark. Efter at have omtalt, at Frederiksborg Skoles Tarv havde ligget ham meget paa Hjerte, og at han altid „med rene Hænder og en uskadt Samvittighed“ havde bestyret dens Kapitaler, føjede Biskoppen til:

„med eet Ord: de 26 Aar, han forestod Skolen som Skolark, var det hans eneste Attraa og Øjemærke at se Disciplene vel underviste, Lærerne vel belønnede, Skolens Indkomster vel anvendte og dens Midler formerede“¹.

Paa sit Yderste havde Peder Jespersen bedt sin Hustru ansøge Kongen om, at der efter hans Død maatte blive nedsat en Kommission, bestaaende af Gehejmeraaderne OTTO KRABBE og CASPAR SCHÖLLER samt Biskop CHRISTEN WORM, til at gennemgaa de af ham førte Skoleregnskaber for Bygningskassen, Ridderpengene og de løbende Indtægter og Udgifter og drage Omsorg for, at de Kapitaler, han havde bestyret, paa retmæssig Maade kunde blive udleverede af hans Bo. Dette skete ogsaa, og Kommissærerne fandt ved Gennemgang af Regnskaberne, at alt var i den skønneste Orden. Saaledes viste det sig nu, at Ridderpengene, som den kgl. Confessionarius havde forvaltet, udgjorde ca. 4100 Rdlr., for hvilke der forelaa sikre Obligationer, deriblandt et Par, udstedt af Kongen. For yderligere Klarheds Skyld blev der nu for første Gang optaget en samlet Fortegnelse over alle Skolens Protokoller, Breve og Dokumenter, hvoraf eet Eksemplar skulde henlægges i Stiftskisten, et andet bero hos den kgl. Confessionarius. Da dernæst Peder Jespersens Efterfølger, Mag. CHRISTEN LEMVIG, var blevet udnævnt, fik han en særlig kgl. Befaling til at overtage Frederiksborg Skoles Beholdning og forvalte den efter Fundatsen og andre kgl. Anordninger til Skolens Gavn og Bedste. Man ser heraf, at den under Hans Leth fastslaaede Praksis, at den kgl. Confessionarius som øverste Skolark skulde være Skolens virkelige Styrer, vedblivende stod ved Magt².

Hverken om Mag. Lemvig eller om hans Efterfølger fra 1725, den lærde Mag. SØREN LINTRUP, ved man synderligt med Hensyn til deres Virksomhed som Skolarker, og dette gælder ogsaa de samtidige Amtmænd. Først omkring 1730 kan man spore, at den myndige og dygtige Amtmand FRIEDRICH V. GRAM har søgt at gøre sin Indflydelse gældende. Christopher Ledøe, der gerne udtaler sig i meget rosende Toner om „Skolens Velgørere“, fatter sig i Korthed om Skolarkerne fra denne Periode. Kun siger han under Omtalen af Amtmand VALENTIN V. EICKSTEDT († 1718), at hans Frue EDEL CATHRINE KAAS viste Skolen en særlig Opmærksomhed. Ofte indbød hun saaledes Rektoren til Gæstebud, ved hvilke det vel gik til uden Fylderer, men iøvrigt smukt og prægtigt, medens en livlig Ordveksel fandt Sted, og med saa stor Kærlighed tog hun sig af de fattige Disciple, der

tiggede ved hendes Dør, at hun med Rette kunde kaldes „Skolens Fostermoder“ (mater curæ)³.

Om den økonomiske Tilstand kan det bemærkes, at den stærke Tilstrømning af Disciple i de nærmeste Aar efter 1715 bevirkede, at Mag. Christen Lemvig paa Skolens Vegne maatte stifte en ret betydelig Gæld, som dog lykkeligt og vel blev afbetalt efter hans Død. Derimod var der saa stort Overskud i Bygningsskassen, at der kunde anbringes 400 Rdlr. i kgl. Obligationer⁴. 1717 blev Skolen betænkt med et Legat, idet Enken efter Biskop Jens Bircherod i Aalborg, SØSTER BARTHOLIN, der var en Datter af Skolens tidligere Rektor Albert Bartholin, til „kristelig og gudelig Erindring“ om sin Fader skænkede 200 Rdlr., hvoraf Renten aarligt skulde uddeles til to fattige og flittige Disciple. Det skulde bære Navnet „*Legatum Bircherodio-Bartholinianum*“, og Fundatsen blev udarbejdet af Stifterindens executor testamenti, Professor Laurids Luja i Odense⁵. I lange Tider var dette Skolens eneste, af private stiftede Legat. Formodentlig har Frederiksborg Skoles Særstilling som en Stiftelse, underholdt ved de danske Kongers umiddelbare Gavnildhed, bidraget til at afholde Enkeltmænd fra at betænke den med Legater.

2. Da JENS LEDØE døde midt i Skoleaaret, maatte den daværende Slotspræst, Mag. PEDER LANGE, overtage den daglige Ledelse af Skolen, hvad der er et af de meget faa kendte Eksempler paa, at Slotspræsten som Skolark har haft en større Virkekreds end den, blot som Bisidder at overvære de andres Forhandlinger og sætte sit Navn under forskellige Dokumenter. Peder Lange førte i denne Overgangstid Tilsyn med Skolen, foreskrev Disciplene deres Øvelser, holdt Lærerne til Fromhed og Flid og blev, — som Hjemmelsmanden for denne Efterretning siger —, uden mindste Knurren adlydt af hele Skoleflokkens (*corona scholastica*)⁶.

Snart fik Skolen dog en ny Rektor i den 32-aarige TORKIL (TERKEL) RASMUSSEN GRÆNOVIUS. Som det latiniserede Navn antyder, stammede han fra Grenaa, hvor han var født 1671 som Søn af en Købmand. Efter at have gaaet i Skole, først i sin Fødeby, siden i Vor Frue Skole i København, var han blevet Student 1691 og havde derpaa i otte Aar været Huslærer hos den bekendte ortodokse Teolog, Professor Hans Wandal. 1697 havde han taget teologisk Attestats og samtidig faaet Plads paa Borchs Kollegium. Under dette Ophold forfattede han nogle latinske Disputater, mest af eksegetisk

Indhold, som vidner om en betydelig Belæstthed. En enkelt af dem behandler det ejendommelige Emne, om det er med Rette, at det siges, at den gode Homer undertiden sover. Da Karl XII 1700 gik i Land ved Humlebæk, hørte Grænovius til de Studenter, der fulgte Opraabet om at gribe til Vaaben mod Fjenden, men da der snart efter blev sluttet Fred, fik han ikke Lejlighed til at prøve sine Kræfter, og 1701 blev han Hører, næste Aar endog Konrektor, ved Vor Frue Skole. Han er sikkert blevet anset for en lovende ung Skolemand, siden han allerede Aaret efter — i Februar 1703 — blev udnævnt til Rektor ved Frederiksborg Skole, skønt han endnu ikke havde taget Magistergraden, som han maatte skynde sig at erhverve 1704. Den 16de Februar 1703 blev han i en talrig Forsamling, der talte mange Standsper-

ad Othlon, foni in foni foni clau
 7 foni foni in foni foni
 29 Feb. 1703.
 Torkil Rasmussen Grænovius

soner, indsat af Dr. Peder Jespersen ved en smuk latinsk Tale, efter at han først „liggende paa Knæ og med udrakt højre Haand“ havde aflagt Rektoreden til Skolarken. Selv holdt han ved denne Lejlighed en Tale om „de fremfarne Kongers højlovlige Ihukommelse“⁷.

Grænovius blev kaldet paa gunstige Vilkaar, idet han allerede straks 1704 fik tillagt de 100 Rdlr., som den tidligere Rektor først havde faaet som Alderstillæg efter adskillige Aars Tjeneste. Han giftede sig med sin Forgængers Enke, og ligesom sine Formænd slog han sig til Ro ved Frederiksborg Skole, som han styrede i 26 Aar til sin Død 1729. Efter alt at dømme har Grænovius været en fortræffelig Skolemand. Peder Jespersen taler allerede 1704 om den „Vindskibelighed og dexteritet“, han lagde for Dagen i sit Skolearbejde, og fra anden Side bekræftes denne Dom. Ganske givet er det endvidere, at Skolen gik stærkt frem under hans Ledelse. Skønt Discipelantallet ikke oversteg 50, blev Tallet paa dimitterede langt større end tidligere, ialt 142, hvad der er mere end det samlede Antal for Aarene 1661—1702. Gennemsnitsprocenten udgjorde 5,4, og i enkelte Aar, 1717 og 1728, kunde Grænovius endog dimittere ikke mindre end henholdsvis 16 og 15 Disciple paa een Gang. Tilmed siges der om mange af hans Studenter, at de „deponerede med

Hæder⁴. Særlig gælder dette de sidste 15, han dimitterede, i hvilken Anledning han modtog en Lykønskningsskrivelse fra det filosofiske Fakultets Dekan⁸. Ser man paa Listen over de Mænd, der i Grænovii Tid er udgaaet fra Frederiksborg Skole, kan der udpeges ikke faa, som siden vandt sig et anset Navn, saaledes af Studenterne fra 1710 PEDER EDVARSDEN FRIIS, død 1765 som Provst og Præst i Skel-skør, og fra 1712 NIELS JØRGENSEN LACHMANN, død 1763 som Sognepræst i V. Tørslev og Svendstrup, der begge har indlagt sig Fortjeneste som topografiske Forfattere, fra 1717 ISAK GRUNDTVIG, siden Slotspræst ved Frederiksborg og Skolark ved Skolen, MATHIAS ALBERT HABERDORPH, død 1762 som Stiftsprovst i Kristiania, og CHRISTIAN ULRIK TØNDER, død 1751 som Amtmand over Romsdal Amt i Norge, og fra 1728 OLUF BANG, død 1783 som Klokker ved Holmens Kirke, Stifteren af og den første Forstander for „Det kgl. genealogisk-heraldiske Selskab“. Særlig interessante er tre Studenter, som hver paa sin Vis kom til at spille en ejendommelig Rolle i det pietistiske Røre under Christian VI, nemlig PETER NICOLAI HOLST, dimitteret 1717, der blev Kapellan ved Trinitatis Kirke, men siden blev afsat paa Grund af sine separatistiske Anskuelse, HENRIK GERNER og CHRISTIAN LANGEMACH LETH, der begge blev Studenter 1719, og som allerede fra deres Skoletid var nære Venner⁹. Henrik Gerner blev Stiftsprovst og Sognepræst ved Vor Frue Kirke i København, men tog 1747 sin Afsked som Følge af sine stærke herrnhutiske Sympatier, Leth blev Sognepræst ved Trinitatis Kirke og Professor i praktisk Teologi og øvede en betydelig Indflydelse i de vakte Kredse som en af Pietismens Førere. Ved et Tilfælde har man endnu bevaret det originale latinske Skoletestimonium, Grænovius gav ham med til Universitetet, og ejendommeligt er det at se, at han heri roses for det alvorlige religiøse Sindelag, som allerede i Skoletiden var hans Særkende¹⁰.

For at holde Skolen paa et højt Standpunkt vaagede Grænovius over, at der blev øvet en streng Skoletugt. Karakteristisk for hans Fremgangsmaade var det, at han som Belønnings- og Strafmiddel i udstrakt Grad anvendte Op- og Nedflytning i de forskellige Klasser. Selv Mesterlektianerne sparede han ikke, og jævnlig fandtes der i Protokollen indført dadlende Bemærkninger, navnlig i Anledning af Fejl i de latinske Stile. Ferlen synes derimod ikke at være blevet brugt i hans Tid, men Riset laa bestandig fremme i Læsetimerne. Alligevel kunde Uordener finde Sted, saaledes i 1710, fra hvilket

Aar man har det eneste herfra kendte Eksempel paa, at en Synder er blevet straffet ved at „staa Skoleret“, løbe Spidsrod mellem Lærere og Disciple. I Skolebogen har Grænovius nemlig i dette Aar skrevet følgende om en Discipel: „efter forskellige Forseelser og frække Udsvævelser blev han med god Grund modtaget med Prygl paa een Gang af Disciplene og af vor Haand“¹¹. Til i denne Periode at holde Undervisningen paa en god Fod bidrog det meget, at Grænovius til Medhjælpere havde flere dygtige Hørere, deriblandt 1721—25 sin Stifsøn, Skolens ældste Historieskriver CHRISTOPHER JENSEN LEDØE, en Klient af Søren Lintrup¹².

Rektor Torkel Grænovius var, som Disputatserne fra hans Ungdom viser, en Mand af solide Kundskaber. Som Rektor lod han næsten intet trykke, men syslede stadig med Studier af teologisk Art, som det fremgaar af Titlerne paa hans efterladte Haandskrifter. En betydelig Plads blandt disse skriftlige Efterladenskaber indtog hans latinske Taler i Frederiksborg Skole, hvoraf enkelte er opbevarede i Afskrifter. Til Genstand for disse valgte han med Forkærlighed Emner fra Teologien og den klassiske Filologi, men ogsaa andre Spørgsmaal har han behandlet, saaledes har han f. Eks. talt om den Studierne iboende Glæde og om det barbariske tolvte Aarhundrede. En særlig Interesse har han haft for Middelalderen, som man bl. a. kan se af, at han en Gang har holdt en Forsvarstale for Saxo Grammaticus. Naar der blandt hans Taler findes opført en Jubilæumstale fra 1717, minder det om, at man ogsaa i Frederiksborg Skole har højtideligholdt 200-Aaret for Reformationens Begyndelse. Som det var bestemt ved en kgl. Forordning, fejredes Jubilæet den 1ste November med latinske Taler, desuden med baade Instrumental- og Vokalmusik. Af andre usædvanlige Begivenheder i denne Rektors Tid kan det nævnes, at Pesten 1711 bortrev en Discipel, og at Skolen var lukket i Januar og Februar 1716 af Hensyn til Svenskernes befrygtede Overgang over Sundet¹³.

3. Efter næsten en Menneskealders veltjent Skolegerning døde Mag. Torkil Grænovius i Februar 1729 og fik til Efterfølger den lærde Talmudist, Mag. JØRGEN WØLDIKE, som dog ikke kan have betydet synderligt for Skolen, da han allerede afgik ved Døden i April 1730¹⁴. Rektoratet skulde derfor besættes paa ny, og de mange Ansøgninger, der indkom, til Dels fra meget velkvalificerede Mænd, viser klart nok, at Embedet som Rektor ved Frederiksborg Skole

maa have hørt til de mere eftertragtede Poster. Nybesættelsen gav imidlertid Anledning til en Kamp mellem Skolarkerne, under hvilken man tydeligt mærker Brydningen mellem forskellige Strømninger, for en Del endog af temmelig underjordisk Karakter, og hvorigennem der kastes ejendommelige Strejflys over Personligheder og Forhold i Datiden¹⁵. Den kgl. Confessionarius, Mag. Søren Lintrup, der er bekendt for sin usædvanlige Lærdom, men ogsaa for sin ikke alt for hæderlige eller tiltalende Personlighed, arbejdede kraftigt for sin Slægtning, en yngre Rektor i Frederikshald, Mag. JOHANNES SCHRØDER, medens de andre Skolarker, Amtmand Fr. v. Gram og Slotspræst Isak Grundtvig (om end denne sidste i mindre Grad) holdt paa den afdødes Broder, den fortræffelige Kirkehistoriker og Orientalist MARCUS WØLDIKE, der den Gang sad som Sognepræst i Varde, og som blev anbefalet af en tredje Broder, daværende Sognepræst ved den tyske Kirke i Helsingør, senere Biskop i Viborg, Andreas Wøldike. Endelig interesserede Kronprins Christian (VI) og den senere kgl. Confessionarius Johan Frauen sig for den unge JACOB BADEN († 1738), der ikke længe efter blev Rektor i Vordingborg.

Vistnok paa et ret tidligt Tidspunkt i Sagen har Gram og Isak Grundtvig indset, at det vilde have sine Vanskeligheder at føre deres Kandidat igennem, og de har da henvendt sig til den tidligere Slotspræst paa Frederiksborg, nuværende Slotspræst i København, Mag. Peder Hersleb, der havde et stort Ord hos Frederik IV, og formodentlig bedt ham gaa deres Ærinde hos Kongen. Hersleb var selv i høj Grad stemt for Marcus Wøldike, men var tillige klar over, at han vilde møde Modstand baade hos Kongen og hos den kgl. Confessionarius. Nu er det en bekendt Sag, at Hersleb og Lintrup paa Grund af det forskelligartede i deres Personligheder og det aandelige Konkurrenceforhold, hvori de som Hofpræster stod overfor Hoffet, ikke kunde døje hinanden¹⁶, og Herslebs Svar til Gram giver et ret tydeligt Indtryk heraf. Paa sin sædvanlige satiriske Maade siger han blandt andet, at da han ved, at den kgl. Confessionarius er imod de andres Forslag, kan man vente, at han gør „en cas de conscience deraf“, og med ægte kollegial Elskelighed følger han til, at faar Lintrup Lov til at raade, „saa sætter han ganske vist en, som ikke duer“. Søren Lintrups Indflydelse hos Kongen sejrede imidlertid som forudset, og han udvirkede, at der den 1ste Maj 1730 udgik et kgl. Reskript til alle tre Skolarker om at kalde Mag. Johs. Schrø-

Fig. 25. Amtmand, Gehejmeraad Friedrich v. Gram († 1741).
(Maleri paa Frederiksborg).

der til Rektor ved Frederiksborg Skole¹⁷. Der var nu ikke andet at gøre end at adlyde Kongens Befaling, men denne Afgørelse har aabenbart været Amtmand Gram en Torn i Øjet og affødte flere karakteristiske Skrivelser, som giver interessante Oplysninger om Sagens Forhistorie.

Gram indgav nemlig straks en Klage til Kongen over Lintrup, hvori han kraftigt og klart gjorde Rede for sit Standpunkt. Han hævdede, at det i Følge Christian IV's Fundats tilkom alle tre Skolkarker i Forening at vælge en ny Rektor, og at han og Grundtvig i sin Tid skriftligt havde foreslaaet Marcus Wøldike som den dygtigste, men den kgl. Confessionarius havde end ikke værddiget dem et Svar. Afgørelsen havde Gram derfor først med Forundring kunnet erfare af det ovennævnte kgl. Reskript. Med en for Datiden sjælden Frimodighed, der taler til Ære for den djærve Brevskriver, siger han tilsidst, at han følte sig forpligtet til at give Kongen Sagens Sammenhæng til Kende, dels for at han kunde staa med en uskadt Samvittighed med Hensyn til sit Forhold overfor Fundatsens Bestemmelser, dels fordi det kunde være, at Hans Højærværdighed havde „herudi begaaet noget Menneskeligt og mere set paa oftbeholdte Schrøder som hans nær paarørende Slægt, ham at befordre end at sætte et dygtigt og bekvemt Subjectum, som kunde være Skolens Ungdom til Gavn og Gode“.

I en Følgeskrivelse til Gehejmekabinetsskretæren Peter Ramshart føjede Gram yderligere til, at han maatte tro, at Grunden til, at den ortodoks-lutherske Lintrup ikke havde villet samarbejde med ham ved denne og andre Lejligheder, var den, at han (Gram) tilhørte en anden — den reformerte — Trosbekendelse. Dette var Gram ubegribeligt, da han jo ikke havde foreslaaet en Person, der var imod Lutherdommen. „Min Religion lærer mig ikke at øve andet end det, som er ret og kristeligt,“ siger han i den Anledning og bad forøvrigt Kabinetsskretæren referere Kongen, at han aldeles ikke havde Lyst til Strid, men alene tragtede efter at tjene Skolen og holde over Fundatsen.

Foruden til Kongen indberettede Gram ogsaa Sagen til Kronprinsen, for at denne kunde vide, hvorfor Jacob Baden ikke var blevet kaldet, skønt Kronprinsen havde befalet baade Amtmanden og Lintrup at gøre det. I et samtidigt Privatbrev til sin Søn Friedrich Carl v. Gram, der var tjenestegørende Kammerjunker hos Kronprinsen, fortalte den ældre Gram endvidere ganske aabenhjertigt, hvorledes Lintrup „under stærk Forsikring“ havde lovet at kalde Baden, hvis Wøldike ikke vilde have Embedet; men da Gram var blevet syg, havde han benyttet sig heraf, var kommet først til Kongen og havde „under en ypperste Præsts Skinhellighed begaaet en stor Rævestreg“, idet han mod Fundatsen og sit eget Ord og uden

om de andre to Skolarker havde faaet Kongen til at give Befaling til, at et „af hans Kreaturer og nær paarørende Slægt“ skulde kaldes. Han havde derved ikke set paa Skolens Interesse, men blot paa sin egen, og det var at formode, at det vilde blive Skolen til stor Skade, da man allerede saa, at „adskillige smukke Mænds Børn“ var begyndt at forlade den. Kun det gode var opnaaet, at Lintrup ved sin Adfærd baade hos de lærdeste og hos Hoffet havde tildraget sig „saadan Spot og Skam, at den følger ham til hans Grav, og enhver lærer deraf at kende, hvorledes han er intentioneret“. Det kunde Sønnen ved passende Lejlighed give Kronprinsen at forstaa.

Hvordan Kongen og Kronprinsen har taget imod disse Klager, vides ikke, og den en Gang trufne Afgørelse lod sig ikke ændre. Den 15de Maj 1730 udstedtes Johs. Schrøders Kaldsbrev, den 2den Juni fik det kgl. Stadfæstelse¹⁸, og først nu, efter at alt var klappet og klart, kom der Svar fra Marcus Wøldike i det fjerne Varde. Han betakkede sig af flere Grunde for den tiltænkte Ære, blandt andet fordi han vidste, at Lintrup var imod ham, og han derfor, i det Tilfælde han var blevet kaldet, havde maattet frygte for „et udødeligt Had“ hos den højærværdige Confessionarius.

Det er ikke noget flatterende Lys, der falder over Søren Lintrups Holdning i den her omtalte Sag, og det er ikke usandsynligt, at den kan have bidraget til hans Fjernelse fra Hoffet, der indtraf straks efter Kongeskiftet samme Aar. Dog maa det siges, at han til Støtte for sin egenmægtige Optræden har kunnet henvise til det Primat, som siden Hans Leths Dage tilkom den øverste gejstlige Skolark, og at den i nogen Grad retfærdiggøres ved, at den Kandidat, han førte frem, virkelig var en meget fremragende Skolemand. Ubetinget gunstigt virker derimod Amtmand Gram, der uforfærdet optraadte som Talsmand for, at man skulde vise Respekt for Christian IV's Vilje, som den var udtrykt i Frederiksborg Skoles Fundats. Ikke mindre tjener det ham dog til Ære, hvad vi ved andetsteds fra, at da han snart efter havde lært Johs. Schrøders fortræffelige Egenskaber at kende, erklærede han overfor Christian VI, at bedre Rektor havde Skolen ikke kunnet faa, hvad der selvfølgelig i høj Grad befæstede den nye Skoleleders Stilling¹⁹.

KAPITEL II

JOHANNES SCHRØDER (1730—66)

1. Det var ikke uden Grund, at Amtmand Gram tog Johannes Schrøders Parti hos Christian VI, thi den unge norske Skolemand, der nu under saa megen Strid var blevet kaldet til Frederiksborg Skole, skulde blive en af dens mest fortjente Rektorer, og den lange Aarrække, hvori han forestod Skolen, blev i flere Henseender en Blomstringsperiode uden Lige i dens hidtidige Udvikling¹. Hans Embedsaar spænder over to Kongers Regeringstid, og, hvad mere er, de omfatter et Tidsrum, hvori stærke aandelige Modsætninger gjorde sig gældende, først mellem Ortodoksi og Pietisme, siden mellem alt nedarvet Tankesæt og den frembrydende „Oplysning“. Ogsaa i Frederiksborg Skoles Historie mærker man Efterdønninger af disse Bevægelser.

Skolens Fremgang skyldes imidlertid ikke blot Johannes Schrøders Indsats, men ogsaa Skolarkatets nidkære Virksomhed. I Skolens Overbestyrelse foregik der i denne Periode flere betydningsfulde Forandringer, ogsaa af principiel Art. Navnlig bør det fremhæves, at en Del af den verdslige Skolarks gamle fundatsmæssige Rettigheder paa ny kom til Ære og Værdighed. Der er lige nævnt et Eksempel paa, hvorledes Amtmand FR. V. GRAM bestemt søgte at gøre sin Indflydelse gældende ved en vigtig Lejlighed, og da Søren Lintrups Eftermand som kgl. Confessionarius JOHAN FRAUEN 1733 var blevet afskediget i Unaade, fik Gram Christian VI's mundtlige Befaling til at overtage Forvaltningen af Skolens Hovedstol. Som Følge heraf fik han fra Frauen overleveret alle Skolens Protokoller og Dokumenter, og i Oktober 1734 udgik der desuden en skriftlig Ordre til ham fra Kongen om for Fremtiden ogsaa at forvalte Ridderpengene, hvad der siden 1695 alene havde tilkommet den kgl. Confessionarius. Dette blev Indledningen til en væsentlig Forandring af Forholdet mellem de to øverste Skolarker, men skønt Amtmand Gram nok kunde lide at hævde sin Myndighed som Skoleherre, var han dog nu paa Grund af Alder ikke synderlig veltilfreds med alene at skulle bære hele det økonomiske Ansvar. Da derfor JOHANNES BARTHOLOMÆUS BLUHME havde overtaget Frauens Embede som Confessionarius (omend han aldrig ønskede at kaldes andet end Hofprædikant) og i den Anledning ved et Kongebrev efter den sædvanlige Formel blot havde faaet overdraget „Inspektionen“, det aandelige Tilsyn, med

Frederiksborg Skole, indgav Gram Ansøgning om at faa en principiel skriftlig Afgørelse af, hvordan Administrationen for Fremtiden skulde ordnes. Resultatet blev et Kongebrev af den 3die Februar

Fig. 26. Amtmand, Gehejmraad Friedrich Carl v. Gram (†1782).
(Radering paa Frederiksborg efter nu forsvundet Tegning).

1736, der bestemte, at vel skulde Hofprædikanten vedblivende have Inspektionen, men tillige skulde han „conjunctim“, i Fællesskab med Amtmanden, bestride den økonomiske Forvaltning, og begge skulde i lige Grad være ansvarlige for Skolens Kapitaler. Hermed opgav

man den Praksis, der havde raadet i de sidste 50 Aar, at Hofprædikanten baade formelt og reelt besad Forrangen fremfor Amtmanden, og begge de øverste Skolarker indtog nu i større Overensstemmelse med Fundatsen en mere jævnbyrdig Stilling².

Denne Ordning blev den gældende for Resten af Aarhundredet, og den blev igen udtrykkelig stadfæstet 1754, da FREDERIK QVIST efter Bluhmes Død var blevet Hofprædikant. Dog var der eet Punkt, paa hvilket Hofprædikanten i lange Tider havde et Forspring. Da nemlig Amtmand Fr. v. Gram 1736 følte sig ældet og svag, — han døde faa Aar efter 1741 —, lod han alle Skolens Protokoller og Dokumenter føre til København og overgav dem „godvilligen“ til Hofprædikanten. Dette var imidlertid ikke hans Søn og Efterfølger FRIEDRICH CARL V. GRAM til Behag, men han kunde „af en vis egard“ for sin Medskolark ikke godt røre ved denne Sag, saa længe Bluhme levede. Men aldrig saa snart var denne død, før Gram skyndte sig at faa en kgl. Ordre udvirket, efter hvilken alle Skolens Protokoller og Brevskaber fra Bluhmes Bo skulde udleveres ham og „stedse være i Forvaring ved Frederiksborg Amts Arkiv som et publique Sted, hvor Skolen er nærværende og alle Ting desangaaende bliver behandlet“. Dette blev ogsaa efterlevet indtil 1810, da man ulykkeligtvis overflyttede Skolens Arkiv til Skolebygningen og saaledes forberedte det til Undergang ved Branden 1834³.

I Størstedelen af Schrøders Rektorat bestod Skolarkatet foruden af Slotspræsterne, der vedblivende spillede en tilbagetrædende Rolle, af den lige nævnte Amtmand Friedrich Carl v. Gram (fra- traadt 1771, død 1782) og Hofprædikant J. B. Bluhme (død 1753). I deres Styre af Skolen viste begge Skolarker sig meget samvittighedsfulde. Ikke mindst gælder dette Bluhme, fra hvem der som Minde om hans Samarbejde med de to Gram'er foreligger i sneesevis af egenhændige, ofte meget lange Skrivelser, der fører deres tydelige Sprog om hans utrættelige Iver for at fremme Frederiksborg Skoles Vel. Hvad enten han skriver om Spørgsmaal af afgørende Betydning eller blot om regnskabsmæssige Smaatterier, tegner disse Breve et smukt Billede af en Mand, der ofte er blevet uretfærdigt bedømt; de taler ikke blot om hans levende Interesse for Skolen som Institution, men ogsaa om hans varme Medfølelse med de enkelte Menneskeskæbner, og de godtgør tilfulde, at saa langt fra at have været et verdensfjernt Hængehoved har han netop haft et udmærket Greb paa praktiske Forretninger. De viser tillige paa karakte-

ristisk Maade, hvorledes han ofte i det skjulte har forstaaet at bruge sin betydelige Indflydelse ved Hoffet til Gavn for Skolen, og som øverste gejstlig Skolark fortjener han i flere Henseender at sidestilles med Hans Leth.

Fig. 27. Hofprædikanten J. B. Bluhme.
(Maleri paa Frederiksborg).

Som det var at vente af et Skolarkat, hvori Kongens mægtige Skriftefader og de højt ansete Gram'er havde Sæde, laante Regeringen i Almindelighed villig Øren til de Forslag, Skolarkerne fremkom med til Skolens Bedste, og i deres Styre udadtil og indadtil forstod de at skaffe sig Respekt. Selv en Mand som Johannes Schrøder fik flere Gange deres Myndighed at føle paa en alt andet end behagelig Maade, og de veg ikke tilbage for bestemt at hævde deres Rettig-

heder overfor andre Autoriteter. Det var saaledes Tilfældet i Aaret 1743, da Skolarkatet førtes ind i en ret skarp Strid om Retten til at kalde Degne til de Kald, som var henlagt til Skolen. Anledningen hertil var den, at da Degnekaldet i Karlebo var blevet ledigt, vilde Skolarkatet som sædvanlig udøve Kaldsretten, men blev mødt af en kraftig Protest af Dronning Sophie Magdalenes Overhofmester, Gehejmerraad Victor Christian v. Plessen, der paastod, at Kaldsretten til dette Kald (og til Bloustrød) tilkom Dronningen, fordi disse Kirkerhørte under hendes Gods Hirschholm. Skolarkerne paaberaabte sig Christian IV's Fundats og henviste iøvrigt til, at de hidtil uanfægtet havde udøvet denne Ret, hvorfor de forment at have Hævd paa den. Plessen var derimod af den Opfattelse, at Fundatsen blot havde fastsat, at Frederiksborg Skole skulde have Indtægten af Degnekaldene, men ikke bestemt noget om Kaldsretten, der maatte tilkomme den, der havde jus patronatus til de paagældende Kirker. Under Sagens videre Gang blev Plessen varmt støttet af den myndige Biskop Peder Hersleb, der ikke blot gav ham sin Tilslutning i, at Dronningen havde Ret til at kalde Degn til de to omstridte Kirker, men samtidig vilde benytte Lejligheden til at hævde Kongens Kaldsret til alle de øvrige Degnekald, der var henlagt til Skolen, en Kaldsret, som naturligvis her som andetsteds paa Kongens Vegne skulde udøves af Stiftets Biskop! Efter langstrakte Forhandlinger kom Sagen til Kancelliet, der nærmest sluttede sig til Herslebs Standpunkt, men nogen egentlig principiel Afgørelse blev ikke truffet, da Kongen i Maj 1743 resolverede, at saa længe nogen af det kongelige Hus ejede Karlebo og Bloustrød Kirker, skulde Kaldsretten følge Ejeren, men dog skulde denne Afgørelse være „uden Konsekvens for andre eller i Henseende til andre Kirker, som ellers kunde paastaa det samme“. Dette var aabenbart forsaa vidt et Nederlag for Skolarkerne, men de havde dog den Trøst, at Herslebs Standpunkt ikke havde sejret i sin fulde Udstrækning, og paa en eller anden Maade opnaaede de desuden, at det kgl. Reskript nogle Maaneder senere blev kasseret, og et andet udstedt i mindre vidtgaaende Form, idet det her blot hedder, at saa længe den daværende Dronning ejede de omtalte Kirker, skulde hun have Ret til at kalde Degne „ligesom andre Proprietærer“. Resten af Aarhundredet vedblev da ogsaa Skolarkerne at besætte Skolens Degnekald⁴.

2. Skolens økonomiske Tilstand i denne Periode var som Helhed meget tilfredsstillende fraregnet nogle Aar omkring 1740, da Udgifterne paa Grund af Disciplenes stærke Tilstrømning blev saa store, at det aarlige Driftsregnskab opviste et Underskud, der dog inden længe igen blev dækket. 1734 var Skolens samlede Formue 32927 Rdlr. Heraf udgjorde den oprindelige Hovedstol, der nu betragtedes som en afsluttet Kapital, 21858 Rdlr., Ridderpengene 9369 Rdlr. 1765—66 var den samlede Formue steget til 41000 Rdlr., hvilket især skyldtes Tilvæksten i Ridderpengene, som med en Forøgelse paa ikke mindre end 8073 Rdlr. nu var vokset op til 17442 Rdlr.⁵, hvad der klart viser, hvor værdifuldt Privilegiet af 1695 havde været.

Kapitalerne var for langt den største Dels Vedkommende anbragt i kgl. Obligationer til 4—6 % aarlig Rente. Kun en ringe Del henhod hos private. 1751 blev Skolens Økonomi en Overgang alvorligt truet, da det saa ud til, at Kongen vilde opsig alle de Kapitaler, han havde laant, hvad der naturligvis fyldte Skolarkerne med stor Bekymring. Bluhme raadede Gram til at søge Privataudiens hos Kongen, og selv arbejdede han ivrigt i Regeringskredse, særlig hos Overhofmarskal A. G. Moltke samt Gehejmraaderne Johan Ludvig Holstein og Otto Thott for at faa denne Opsigelse afværget. Havde den kommet til at foreligge, vilde det have været en meget stor Ulykke for Skolen, saadan som Laanemarkedet den Gang var beskaffent⁶.

Overhovedet var Skolarkernes Bestræbelser bestandig rettet mod at sikre Kapitalernes solide Anbringelse og gode Forrentning. De følte sig derfor meget pinligt berørt, da de 1742 maatte opleve, at Skolen mistede en Kapital paa 400 Rdlr., der var anbragt som Prioritet i en privat Ejendom i København, som var blevet sat til Tvangsauktion. Da der imidlertid var truffet alle mulige Sikkerhedsforanstaltninger, fritog Kongen Skolarkerne for alt Ansvar i den Anledning og bestemte, at Skolen ved første Lejlighed skulde have Erstatning for det Tab, den havde lidt. Dette skete ogsaa kort efter, idet det blev paalagt en Birkedommer Lorentz Petersen paa Taa-singe at indbetale 400 Rdlr., fordi han var blevet udnævnt til Kancelliraad⁷.

Foruden de egentlige Kapitaler ejede Skolen siden 1685 et særligt Aktiv i en Del af Kundby Kongetiende. Den var 1709 blevet fæstet bort til Oberstløjtnant Christian Rantzau til Frydendal, men da det

siden viste sig, at man paa særdeles fordelagtige Vilkaar kunde afhænde den, opnaaede kgl. Confessionarius Johan Frauen 1732 Kongens Tilladelse til at sælge den til den daværende Ejerinde af Frydendal, Fru Vibeke Krag, mod en Prioritet i hendes Gaard paa ca. 1027 Rdlr. og en aarlig Afgift paa ca. 51 Rdlr.⁸

Skolens aarlige Indtægter beløb sig i 1730 til 1887 Rdlr., 1765—66 til 2311 Rdlr. Heraf var de 1444 Rdlr. Renten af Hovedstolen, de 359 (1765: 669) Rdlr. af Ridderpengene. Af Resten var de 45 Rdlr. faste Indtægter af Degnepensionerne, de 37 (1765: 55) Rdlr. Afgiften af Kundby Tiende. Medens det i Almindelighed ikke voldte Vanskeligheder at faa Renterne betalt, stillede Sagen sig anderledes med Degnepensionerne. Som i det 17de Aarhundrede viste Degnene sig nemlig ogsaa nu gentagne Gange sendrægtige og uvillige til at svare den Afgift, de var pligtige at yde. Allerede 1737 maatte Johannes Schrøder klage herover til Skolarkerne, der udvirkede en kgl. Ordre om, at Restancer maatte inddrives ved den saakaldte „militære Eksekution“, hvad der vistnok i dette som i lignende Tilfælde vil sige, at der blev indkvarteret Militær hos de paagældende, indtil de havde udredet, hvad de var skyldige. Flere Gange blev det nødvendigt at anvende denne haardhændede Fremgangsmaade, men til Trods for, at man til enhver Tid kunde bringe et saadant Vaaben i Anvendelse, ved vi, at Schrøder jævnlig havde Bryderi med at faa Pensionerne inddrevet⁹.

Rektors faste Løn udgjorde 1730 414 Rdlr., nemlig 300 Rdlr. som Grundløn, dertil 48 Rdlr. i Refusion af Uggeløse Degnekald og 8 Mk. ugentlig i Kostpenge. Hertil kom enkelte uvisse Indtægter: Andel i Akcidenser, Testimoniepenge, Nytaarsgaver, Betaling ved Disciples Optagelse i Skolen (Introduktionspenge), de sidste fire Poster, hvoraf de tre dog var af mere eller mindre frivillig Art, blev 1742 opgjort til 150 Rdlr., desuden Indtægter af Landhusholdningen og af logerende Disciple. Øverste Hører fik 1730 70 Rdlr. i Løn + 50 Rdlr. i Kostpenge, nederste Hører 50 + 50 Rdlr. I de Perioder, da der fandtes en Konrektor og en tredje Hører, fik den første 250—300 Rdlr., den sidste 100 Rdlr. Ogsaa Hørerne havde et mindre Tillæg af uvisse Indkomster, og en af dem fik 50 Rdlr. om Aaret som Kantor. Efter 1750 betaltes der aarlig 24 Rdlr. til en „Instrumentist“ og hele Perioden 10 Rdlr. til Klokkeren. Medens det indtil 1717 havde været en af de ældre Disciple, der forrettede Klokkerens Gerning i Kirken, blev hans Forretninger i det nævnte Aar

overdraget Byens Klokker og Graver, fordi Slotspræsten følte sig mindre vel betjent af en Skolediscipel. I Klokkerbestallingen fra dette Aar hedder det, at han efter gammel Skik havde Pligt til „at lade holde den kgl. latinske Skole her ved Steden ren saa vel inden for Skolen som ude paa Gaden for Skolen“. I en Instruks fra 1773 specificeres hans Pligter nøjere. Foruden at besørg Rengøringen i Skolen og Ringningen fra og til Skole Kl. 7 og 10 om Formiddagen og Kl. 2 og 5 om Eftermiddagen havde han til Opgave at give Rektor og Hørerne Besked om Tiden for alle de kirkelige Forretninger, de skulde deltage i, og ved Gudstjenesten sammen med Disciplene at bære de Tavler rundt, hvori der indsamledes Penge. — Hovedparten af Resten af Skolens aarlige Indtægt medgik til Stipendier, der var af meget forskellig Størrelse i de forskellige Aar. 1732—3 udgjorde de (i omtrentlige Beløb) i øverste Lektie 41—45 Rdlr., i tredje Lektie 26—31 Rdlr. og i anden Lektie 41 Rdlr. aarligt, 1765 var de tilsvarende Summer henholdsvis 34—38, 26 og 17 Rdlr.¹⁰

Foruden de faste Lønninger og Stipendier havde baade Lærere og Elever vedblivende et kærkomment Tillæg til deres Underhold i den Andel, der tilfaldt dem af Akcidenserne. Det gjaldt derfor at være paa sin Post, hvis denne Indtægtskilde begyndte at svigte, som man f. Eks. kunde se 1755, da Rektor Schrøder maatte hævde Skolens Rettigheder med Hensyn til Ofret ved Kirkegangskoners Indledning, hvorved der forøvrigt allerede 1705 havde vist sig Vanskeligheder¹¹. Som Helhed var Akcidenserne dog i Aftagende hele det 18de Aarhundrede igennem.

I denne Forbindelse kan ogsaa nævnes Skolens Stridigheder med Ligbærerlauget i Hillerød, en af de ældste Institutioner i Byen. 1760 indgav Oldermændene og Bisidderne i dette en skarp Klage til Stiftamtmanden over, at Skoledisciplene ligefrem gik dem i Næringen. De nøjedes nemlig ikke blot med at synge ved Begravelser, men paatog sig ogsaa nu og da det Hverv at bære Lig bort og ikke alene af deres fattige Meddisciple, men ogsaa af andre. Det havde aldrig tidligere været Skik i Hillerød, men det er aabenbart nu blevet anset for en særlig Ære at blive baaret til Jorden af den latinske Skoles Disciple. Man ser det f. Eks. af en Ansøgning fra en velstaaende Hillerød-Borger, Justitsraad Peter Fehman, hvori han fortæller, at da hans salig Hustru laa paa sit Yderste og mærkede, at Døden nærmede sig, bad hun ikke een, men adskillige Gange om, „at hendes Lig maatte af Skoledisciplene bæres til sit Hvilested“. Som

saa ofte i lignende Tilfælde affødte ogsaa denne Kompetencestrid talrige vidtløftige Skrivelser. I første Omgang endte den med, at Stiftamtmanden i Henhold til Amtmand Grams Indstilling resolve-rede, at det i visse Tilfælde kunde tilstedes den latinske Skoles Disciple at bære Lig bort, naar blot Lauget fik en passende Erstatning. I Kraft af denne Resolution vedblev da Disciplene — ligesom Regensianerne i København — at gøre Tjeneste som Ligbærere. Ligbærelauget var imidlertid stadig paa sin Post og gjorde i Slutningen af 1760 i Anledning af den ovennævnte Justitsraadinde Fehmans Begravelse saa mange Ophævelser, at det blev nødvendigt at klage til Kongen, som tildelte Lauget en meget alvorlig Irettesættelse og idømte det en Bøde for dets „Sammenrottelse“. Ikke desto mindre klagede de igen 1765 over Indgreb i deres Rettigheder, og de opnaaede nu, at Stiftamtmanden kategorisk paabød Disciplene ganske „at entholde sig fra denne dem uvedkommende Funktion med Lig at bortbære enten af deres Meddiscipler, Skolelærerne, Præsterne og deres Familie eller andre“. Skønt Rektor Schrøder kraftigt havde protesteret, ser det ud til, at Sagen nu har faaet sit Forblivende ved Stiftamtmandens Afgørelse¹².

Lærerpersonalets Stilling ved det 18de Aarhundredes Midte var ikke glædelig. Deres Lønning var ganske vist steget lidt i Forhold til tidligere Tider, men samtidig var den almindelige Lefevod blevet væsentlig dyrere, og det er sikkert ikke uden Grund, at man nu bag deres jævnlige gentagne Klager over de knappe Kaar mærker en usædvanlig bitter Undertone. Hertil kom, at de levede i en Overgangstid, hvori ældre Perioders lønningsmæssige Former ikke læn-gere følte helt tidssvarende. Paa karakteristisk Maade kom dette frem, da Skoleforordningen af 1739 blandt andet havde afskaffet den Skik, at Lærere og Disciple gik rundt og samlede Penge ind paa Helligdagsaftener, og lovet en Refusion herfor. Nu ønskede ogsaa Lærerpersonalet i Frederiksborg Skole at faa en saadan Erstatning, men Skolarkerne fastholdt, at denne Skole som en særlig kgl. Stiftelse ikke berørtes af den nævnte Forordning, hvorfor man her ved-blivende maatte have Ret til at „øve de hellige Afteners Omgange“. Den Tilladelse var Hørerne imidlertid alt andet end glade for, og et Par Aar senere — 1742 — klagede de over, at denne Skik, som de hellere end gerne saa afskaffet, „saa vel skader *Docentes* som *Dis-centes*, ja, den menige Mand ser surt af os og anser os for halve Papister“. Det er en ny Tids Aand, der her stikker Hovedet frem,

og Schrøder mente da ogsaa, at det var rigtigst nu at afskaffe dette fra Middelalderen stammende Tiggeri¹³.

Samtidigt havde Hørerne mindeligt bedt om Forbedring af deres Løn og blandt andet fremhævet, at de nu sled dobbelt saa mange Klæder som før, fordi det kongelige Herskab hvert Aar residerede paa Slottet. Deres Begrundelse lyder trolig nok, og fra anden Side ved vi, at det hele Schrøders Tid var Skik, at Hørerne hver Dag mødte i Skolen iført sort Dragt med sorte Kapper og hvide Handsker¹⁴. Skønt Hørernes Ansøgning blev anbefalet af Skolarken, Slotspræst Peder Wedel, der fandt deres Ønsker højst billige, „da de for deres daglige, besværlige og sure Skolearbejde ikke nyder end saa megen Besolding, som de kan behøve til deres højst fornøden daglig Underholdning, uden de maa borge og sætte sig aarligen i mer og mere Gæld,“ ser det ikke ud til, at man har taget Hensyn hertil. Ogsaa siden klagede de jævnlig over deres Indtægter, særlig i Anledning af Taksationer til Skatter¹⁵.

At deres Kaar paa anden Maade er blevet forringede, fremgaar tillige af, at de nu gennemgaaende maatte tjene længere ved Skolen end tidligere, førend de kunde blive forsørgede med Præstekald. 1757 havde de daværende tre Hørere endog maattet være i Embede i 10—12 Aar, uden at de saa nogen Udsigt til Befordring. De beklagede sig derfor til Skolarkerne over „deres haarde Skæbne og tunge Vilkaar“ og bad dem tale deres Sag paa rette Sted. Skolarkerne tog deres Anmodning venligt op. I en Skrivelse til Kongen betonedede de, hvor værdifuldt det i ældre Tid havde været for Skolen, at Privilegierne om Hørernes fortrinsvise Adgang til at blive Præster i Amtet havde staaet ved Magt, og ansøgte om, at disse „næsten udi Haabet nedslagne trende gamle Skolelærere“ ved passende Lejlighed maatte blive befordret til Præstekald. Ved Hofpræsten Frederik Qvists Indflydelse lykkedes det at faa udvirket et kongeligt Løfte om, at man i Kancelliet skulde have denne Sag i Erindring. Hørerne var rørt til Taarer og takkede i al Ydmyghed Hofpræsten for hans Bistand, fordi de endelig havde faaet Grund til at tro, „at vor Lykke turde med Guds Hjælp nu en Gang vaagne“, men der skulde dog for de to's Vedkommende hengaa endnu fem Aar, før de saa deres Haab gaa i Opfyldelse. Den tredie var i Mellemtiden blevet Konrektor¹⁶.

Det var sikkert med Rette, at Skolarkerne i deres ovennævnte Ansøgning havde fremhævet, at de ikke kunde anse det for gavnligt

for Skolen, „at dens Lærere ved at gaa saa længe uforsørgede, skal tabe Lysten og forrette Embedet sukkende“. De tarvelige Kaar for Lærerne og den ringe Arbejdsglæde hørte endnu til de store Svagheder ved Tidens hele Skolevæsen. Om en Hører i Frederiksborg Skole ca. 1750, Peder Brandt, der iøvrigt var en dygtig Mand, „stærk i Hebraiskan og latine Vers“, ved man saaledes, at han i den Grad var blevet ødelagt af Lede ved sin Lærergerning, at han røgtede den højst maadeligt og kun fandt en ejendommelig Oplivelse ved at mishandle Disciplene paa barbarisk Maade¹⁷.

Under Behandlingen af Skolens Økonomi kræver Spørgsmaalet om Vedligeholdelsen af Skolebygningen en særlig Omtale. Siden 1680 havde det været ordnet saaledes, at Omkostningerne herved var blevet dækket af Blokkepengene, men da denne Indtægtskilde var ved at tørre ud¹⁸, maatte man være betænkt paa andre Udveje, navnlig da man 1750 stod overfor en omfattende Reparation. Af et Overslag fra en Haandværker faar man et ikke helt hyggeligt Indtryk af det gamle Skolehus' Tilstand. Det har aabenbart nu i mange Henseender været medtaget og har trængt til en grundig Istandsættelse baade paa Vinduer, Lofter og Tag. Blandt andet skulde Skoletaget lægges om med 1600 Tagsten, og Murværket forbedres med 4000 Mursten. Desuden havde der Tid efter anden i Skolegaarden ophobet sig henved 150 Læs Sand og Jord, hvorved Murene blev „forfulede“. At faa Orden paa alt dette vilde koste ca. 450 Rdlr., og for at faa dem skaffet til Veje udtænkte Skolarkerne (vistnok især Bluhme) den snilde Plan, hvorom der underhaanden forhandlede med Gehejmerraad J. L. Holstein, at man skulde bede Kongen om, at hvis nogen i Anledning af Benaadning med en Titel eller lignende blev beordret til at betale en Sum ad pios usus, denne da maatte blive skænket Frederiksborg Skole. Takket være Holsteins Medvirken fik Skolarkernes Ansøgning herom en gunstig Resolution, og da en Mand ikke længe efter blev udnævnt til Agent, maatte han udrede 400 Rdlr. til Skolen, som nu blev grundigt istandsat. En lignende Begunstigelse opnaede Skolen 1753, da en anden Dyrker af den honette Ambition maatte punge ud med 500 Rdlr. for at være blevet udnævnt til Kancelliraad. Imidlertid har dette kun været som en Galgenfrist, og da Skolen en halv Snes Aar senere trængte til en endnu mere omfattende Reparation, beregnet til ikke mindre end ca. 1365 Rdlr., blev det 1761 bevilget, at Frederiksborg Skole indtil videre skulde vedligeholdes paa Kongens Regning¹⁹.

Skolens Indre blev i denne Periode næppe underkastet synderlige Forandringer udover, hvad de aarlige mindre Istandsættelser medførte. Det er allerede nævnt, at Kongen 1741 til Ejendom overdrog Skolen det gamle Inventarium fra Christian IV's Tid, og at dette for en Del maatte erstattes af nye Ting. Vigtigere var det, at den kgl. Confessionarius Johan Frauen 1731 havde sørget for, at Skolestuen efter et 40-aarigt Interregnum igen var blevet forsynet med en ordentlig Kakkellovn. I denne Forbindelse bør det ogsaa omtales, at Skolens Brændselsdeputat, som i henved 100 Aar havde været en Kilde til bestandig Strid og Bitterhed, endelig blev fast reglementeret ved kgl. Resolutioner 1732 og 1765 og sidstnævnte Aar bestemt til at udgøre 27 Favne Bøgeved. Hertil kom 111 Skovlæs Tørv²⁰.

3. Skolens Rektor i denne Periode, JOHANNES SCHRØDER, var en Præstesøn fra Helsingør, hvor han blev født den 4de Februar 1696²¹. Paa fædrene Side stammede han fra en gammel dansk Præsteslægt, Moderen tilhørte den ansete og velstaaende Rosenmeierske Familie. Fra sin Fødebys Skole blev han Student 1715 og allerede næste Aar Hører sammesteds. Om Dagen underviste han, om Aftenen og Natten læste han til teologisk Attestats, som han underkastede sig 1717, og han virkede derpaa igen et Par Aar som Hører i Helsingør, indtil han 1719 fik Tilladelse til at drage udenlands. Paa denne Rejse, som han foretog paa sin egen Bekostning, besøgte han Universiteterne i Wittenberg, Halle, Leipzig, Helmstedt og Jena. Fra sin Studietid hjemme var han nøje knyttet til den strengt ortodokse Professor Søren Lintrup, og denne retlede nu gennem Breve hans Studier, der for en Del var af teologisk Art. Fra hans Wittenberger-Ophold foreligger der en Disputats om den Plads, Omvendelsen (poenitentia) indtager i Barnedaaben²², og har den ikke anden Interesse, saa viser den i hvert Tilfælde, at Forfatteren paa dette Tidspunkt har følt sig som en tro Discipel af den gamle lutherske Skole. Gang paa Gang støtter han sig til Udtalelser af de berømte ortodokse Teologer, blandt de hjemlige saaledes til Jesper Brochmand, og som alle Repræsentanter for luthersk Rettroenhed siden det 16de Aarhundredes Midte staar han med afgjort Uvilje overfor Kalvinisterne, særlig paa Grund af den Tilbøjelighed til Rationalisme, som det var god Latin at tillægge dem.

Schröder dyrkede imidlertid ikke blot Teologi, men kastede sig ogsaa ivrigt over Studiet af Hebraisk, Arabisk, Syrisk og Kaldæisk

(o: Bibelsk-Aramaisk), indtil han 1720 pludselig blev kaldt hjem for at overtage Hørrergerningen i fjerde Lektie i Helsingør Skole. Allerede næste Aar tog han dog Afsked herfra for at drage til Norge som Huslærer og Sekretær hos sin Mosters Mand, den bekendte Biskop Bartholomæus Deichmann i Kristiania. Han gjorde sig elsket som Lærer, men følte sig vistnok ikke helt vel tilpas ved at skulle gaa den intrigante Biskop til Haande i hans hemmelige Skriverier. Derfor lod han sig 1722 udnævne til Rektor i Frederikshald. Latinskolen i denne By var kun lille og befandt sig ved hans Tiltrædelse i en yderst slet Forfatning, men ved sit energiske Arbejde fik Schrøder den drevet kendeligt i Vejret. Discipeltallet steg betydeligt, Undervisningsforholdene blev forbedrede, og det lykkedes ham endog at dimittere een Discipel til Universitetet, hvad der ikke var sket i mange Aar. For en større Kreds gjorde han desuden sit Navn bekendt dels ved 1726 at tage Magistergraden, dels ved at udgive to Skrifter om Frederikshald. Det ene af disse er en versificeret Skildring af Byens Historie. Stor poetisk Værdi tilkommer der ikke dette rimede Prosastykke, men i vedføjede Noter har Forfatteren meddelt mange gode historiske Efterretninger. Senere saa da ogsaa Ludvig Holberg sin Fordel ved hos Schrøder at indhente Oplysninger om Frederikshald, i hvilken Anledning han et Sted i sin „Danmarks Riges Historie“ hædrer ham med nogle anerkendende Ord²³. Schrøder havde ikke blot dediceret sin Bog til Frederik IV, men ogsaa personligt indfundet sig ved Hoffet for at overrække et Eksemplar af den, og foruden Dronning Anna Sophia havde han her i sin Slægtning Søren Lintrup en meget indflydelsesrig Fortaler. Forgæves maatte han dog Gang paa Gang søge Præstekald, især i Norge, og da Mag. Torkil Grænovius var død, stræbte han at blive hans Efterfølger. Det blev han ganske vist ikke, men Lintrup forsikrede ham ved denne Lejlighed „om Hans Majestæts Naade“, og da Jørgen Wøldike uventet døde 1730, lykkedes det nu, som ovenfor fremstillet, Lintrup at skaffe Schrøder Rektoratet ved Frederiksborg Skole²⁴.

I denne Stilling fortsatte Schrøder sine Studier, men det anstrengende Skolearbejde slugte næsten helt hans Tid og Kræfter, saa at han ikke mere fik Lejlighed til at optræde som Forfatter. Desto flittigere blev han spurgt til Raads af Datidens Lærde, med hvem han stod i stadigt Brevskifte, og som gerne benyttede sig af hans Lærdom, Tjenstvillighed og fortrinlige Bibliotek. F. Eks. havde hans Ung-

domsven Provst D. G. Zwergius i Slangerup, der har gjort sig i høj Grad fortjent ved sit grundige Skrift „Det siellandske Clerisie“, megen Gavn af Schrøders Bistand ved dette Arbejde, og 1739 blev det ham af Generalkirkeinspektionskollegiet overdraget at deltage i Revisionen af Waisenhusbibelen af 1737. I denne Sammenhæng fortjener det ogsaa at nævnes, at Schrøder har udarbejdet en kort Fremstilling af Frederiksborg Skoles Historie, der dog nu er forsvundet. Baade til Skolens og hele Amtets Historie har han desuden leveret værdifulde, endnu bevarede Bidrag til Brug for den store Danmarksbeskrivelse, Generalkirkeinspektør Erik Johan Jessen ved Aarhundredets Midte samlede Stof til²⁵.

Bortset fra disse spredte Sysler var Johannes Schrøders Arbejde udelukkende helliget Skolen, og kun faa har som

han været Skolemand med Liv og Sjæl. Den Fremgang, som i mange Aar blev Frederiksborg Skole til Del under hans Rektorat, skyldes næppe en administrativ Indsats af særlig fremragende Art, men først og sidst hans sjældne Gaver som Lærer. Hvad han har betydet som saadan, lader sig desværre ikke mere skildre i Enkeltheder. Det er det tragiske ved selv den meget fremragende Lærers Lod at hvad der endnu var en levende Virkelighed, saa længe den sidste af hans Disciple var i Live, kun er et Navn og et afbleget Billede for senere Slægter. Eftertiden kan vel i heldigste Tilfælde danne sig en paalidelig Forestilling om hans pædagogiske Standpunkt og Metode, men maa give Afkald paa at naa til en Førstehaandsforstaelse af det, der udgjorde Hjertet i hans Gerning, det personlige, befrugtende Forhold mellem Lærer og Elev.

Naar Johannes Schrøder blev den fortrinlige Lærer, han var, skyldes det først og fremmest, at han foruden selv at besidde grundige og mangeartede Kundskaber ejede ganske særlige Evner til at gøre sin Viden tilgængelig og lette Disciplene Tilegnelsen af det Stof, der skulde læres. Hertil kom den overordentlige Flid og Samvittighedsfuldhed, der prægede hans Skolearbejde. Aldrig blev han træt af at undervise og gentage selv de kedsommeligste Ting, og i mange Aar strakte hans Arbejdsdag sig fra Kl. 5 om Morgenen til Kl. 8 om Aftenen, da han nemlig ikke lod sig nøje med at undervise

Fig. 28. Rektor Johannes Schrøders Underskrift.
(Skolens Arkiv).

i selve Skoletiden, men tillige gav privat Undervisning i sit Studerekammer før og efter Skoletimerne. Mest af alt beroede dog den store Tiltrækning, han udøvede som Skolemand, paa hans Personlighed. Johannes Schrøder var støbt af et blødere Malm end de fleste af hans samtidige Kaldsfæller, mild og venlig kom han alle i Møde, og hellere end at paavirke sine Disciple ved strenge Straffe søgte han at vinde dem ved en forstaaelsesfuld Kærlighed. Hans Søn og tidligste Biograf siger om ham: „Barskhed, Strængthed, Riiset, som da var det almindelige Skole-Scepter, var ham altid modbydelig“, og ogsaa andre i Samtiden fremhæver hans ualmindeligt blide Væsen. Som Talsmand for en mildere Skoletugt stod han derfor som et Særsyn midt i en Tid, der havde kun alt for let ved at gribe til Straffemidlerne, og skønt han som Følge heraf ofte maatte opleve Skuffelser, vel ogsaa fordi han overhovedet næppe var nogen synderlig skarpsynet Menneskekender, saa forstod han dog i høj Grad at paavirke de mest forskelligartede Naturer og var, — som det hedder —, „altid ærbødighedsfuld mere elsket end frygtet, endog af den letsindigste Ungdom“.

Paa Grund af sine store Evner til at faa noget ud af de unge blev han ogsaa i høj Grad respekteret af sine Foresatte, i hvert Tilfælde af dem, der skønnede paa det væsentlige og kunde se bort fra, at han manglede Interesse for pedantisk Orden i Smaating. Som et Vidnesbyrd om den Anseelse, han nød som en af sin Tids mest fremragende Skolemænd, kan det ogsaa anføres, at baade Hans Gram og Orientalisten J. C. Kall raadførte sig med ham om Principperne for den rette Uddannelse af Kronprins Frederik (V), som var dem betroet.

Afsine Disciple blev Johannes Schrøder prist i høje Toner. Selv en, der ansaa sig for at være blevet miskendt af ham, skrev siden om sin gamle Lærer, at han var „den uskyldigste Rektor, den oprigtigste Ven, den taalmodigste Mand, den ømmeste Fader, som jeg har kendt“. Det skønneste Eftermæle, der er blevet Schrøder til Del, har han dog faaet af den senere Stiftsprovst HANS MOSSIN († 1793), der var Student fra Frederiksborg fra 1733, og som henvend et halvt Aarhundrede senere skrev i sit Vita, at han ansaa det for en ganske særlig Velgerning af Forsynet, at han havde lært Johannes Schrøder at kende. Med Rette maatte denne nemlig henregnes blandt de viseste og lærdeste Mænd, ligesom han ogsaa var et sjældent retskaffent Menneske og en oprigtig Kristen. Mossin havde lært mere

af ham end af nogen anden, fordi Omgangen med ham var en bestandig Skoling i Lærdom og Guds frygt (*conversatio ipsius quotidiana Scientiarum ac Pietatis Academia erat*). Særlig beundrede han dog hans ejendommelige Evne til i lige Grad at danne de unges Karakter og at lede deres Studier. Ogsaa efter Mossins Bortgang fra Skolen vedblev Schrøder at staa ham bi, at give ham gode Raad og at virke ansporende ved sine Samtaler om teologiske og filosofiske Emner. Fra ham gik man altid bort som et klogere og bedre Menneske²⁶.

4. Det kendtes snart, at Frederiksborg Skole havde faaet en Rektor, der i flere Henseender maatte kaldes Skolemand af Guds Naade. Borgerne i Frederikshald havde med Sorg set Johannes Schrøder drage bort, men flere af dem lod deres Sønner følge ham til hans nye Virkeplads, og inden længe strømmede der Disciple til Frederiksborg Skole. At dømme efter Stipendielisterne synes Skolen i de første Aar efter Schrøders Tiltrædelse at have haft ca. 45—60 Disciple, fra 1735 steg Tallet meget betydeligt og udgjorde i en Aarrække ca. 90 (et enkelt Aar — 1745—6 — endog 110). Efter 1750 og især efter 1756 faldt det igen og var nu i Almindelighed ca. 40—50²⁷.

Ogsaa Dimittendernes Tal var meget stort, idet Schrøder i sin 37-aarige Rektortid fra Frederiksborg Skole ialt dimitterede 387 Disciple (efter en anden Opgivelse 390), hvad der er blot 10 mindre end det samlede Antal Dimittender fra Skolen i hele Perioden 1634—1730. Dimittendantallet fordeler sig saaledes: 1730—40: 97, 1741—50: 155 og 1751—66: 135. Gennemsnitsprocenten er 10,5, hvad der er næsten dobbelt saa meget som i Grænovius' Tid. Enkelte Aar som 1742, 1747 og 1749 kunde Schrøder dimittere ikke mindre end henholdsvis 20, 20 og 19 Disciple.

Da Discipelantallet allerede 1737 havde naaet en saadan Højde, at det fuldstændig truede med at sprænge de gamle Rammer, maatte Skolarkerne søge at finde Midler til at raade Bod herpaa. I Juni 1737 gjorde Schrøder opmærksom paa, at det var nødvendigt at faa en ny Hører ansat, og efter nærmere Overvejelser indgik Skolarkerne i Juli med en Ansøgning til Kongen derom, idet de samtidig i Henhold til Schrøders Indstilling bad om, at den ny Hører maatte blive lønnet af de Indkomster, der hidtil havde ligget til Rektorembedet i den nu ophævede Slangstrup Latinskole. Til Gen-

gæld skulde Børn fra Slangstrup By have fortrinsvis Adgang til at blive optaget i Frederiksborg Skole og nyde Stipendier der. Den velunderrettede Bluhme havde allerede i Forvejen været klar over, at denne Plan sikkert vilde møde Modstand hos Biskop Christen Worm. Denne Formodning blev ogsaa bekræftet ved den kongelige Afgørelse i August s. A., hvori det højst betegnende for Regeringens Syn paa Skolen hedder, at „saasom Frederiksborg Skole er et *institutum Regium*, og Hans Majestæt ikke er sindet, at Frederiksborg Skole skal blandes med Slangstrup“, saa kunde Ansøgningen ikke bevilges. Skulde der derfor ansættes en ekstra Hører, maatte der i nogle Aar spares saa meget paa Stipendierne, at Skolen kunde indvinde de tilstrækkelige Midler. Næste Aar klagede Schrøder dog igen til Skolarkerne over de ugunstige Undervisningsforhold, da „Frekvensen daglig tager til, saa det er umuligt, at man kan bestyre dem alle“, og fordi der tillige i høj Grad var Brug for en Skrive- og Regnemester. Efter fornyet Ansøgning paa Grundlag af en særlig Finansplan for fem Aar lykkedes det nu at faa Kongens Tilladelse til Planens øjeblikkelige Virkeliggørelse, og Frederiksborg Skole havde da igen i en Aarrække (indtil 1759) tre Hørere og fire Lektier ligesom 1650—60²⁸.

Den nye Hører skulde hver Formiddag give Undervisning i Begyndelsesgrundene i Latin, saa at Disciplene efterhaanden kunde lære at skrive kortere latinske Stile og oversætte de letteste af Ciceros Breve og Æsops Fabler. Lørdag og Onsdag Formiddag skulde han katekisere og desuden hver Eftermiddag hele Ugen igennem øve alle de Disciple, der blev ham anvist, i Skrivning og Regning. Mere interessant er det dog at se, hvorledes to Fag, som ikke kendtes i de ældre Skoleplaner, og som kun flygtigt nævnes i Tabellerne 1656 som Genstand for privat Studium, aabenbart i det stille havde tilkæmpet sig en Plads, hvorfra de ikke lod sig fortrænge. Det er Geografi og Historie, hvori den nye Hører skulde undervise to Timer hver Uge i et saadant Omfang, at Disciplene kunde „lære at kende Landene med deres Hovedstæder samt opregne Patriarkerne og andre Regentere“. At læse Geografi (og Astronomi) var dog næppe noget helt ukendt i Frederiksborg Skole. Allerede 1721 omtales det nemlig, at Skolen havde købt to Globes, og de er vistnok blevet brugt flittigt, thi 1741 betegnes de som gamle og beskadigede.

Nederste Lekties Hører skulde lønnes med 100 Rdlr. aarligt, og der blev sikret ham Ret til ved forefaldende Lejlighed at rykke op i

de højere Hørerstillinger. Desuden skulde han have Fribolig paa Skolen, og hans Kammer skulde indrettes saaledes, at det kunde bruges til Undervisningslokale, eftersom „den rette Skolestue“ var alt for lille til at rumme en Lektie til²⁹.

Det var for saa vidt et glædeligt Tegn paa Fremgang, at Disciple strømmede til, men det førte dog det uheldige med sig, at Skolens Økonomi blev stærkt angrebet ikke blot ved Udgifter til den nye Hører, men ogsaa — og især — ved det langt større Antal Stipendier, der nu blev Brug for. For at væрге sig imod, at Skolen derved skulde komme i bestandig dybere Gæld, fastsatte Skolarkerne allerede 1738 den Bestemmelse, at Disciplene i nederste Lektie ikke maatte nyde Stipendier, og senere — 1742 og navnlig 1745 — søgte man at træffe en principiel Ordning af Stipendiefordelingen. Foruden en Del andet af speciel Natur blev det nu bestemt, at højst maatte 24 Disciple i øverste, 12 i tredie og 12 i anden Lektie komme i Betragtning, og det blev paalagt Rektor hvert Aar at fremkomme med en udførlig og begrundet Indstilling om Stipendiernes Fordeling. Skolarkerne vedtog desuden, at det kunde tillades, at der blev optaget flere Disciple end de, der kunde faa Stipendier, men det skulde da ske med „den expresse Condition“, at de ikke maatte gøre sig Haab om andet end fri Undervisning, indtil en Stipendieplads blev ledig³⁰.

Medens Skolarkernes Standpunkt synes at have været det, at de ønskede baade Stipendiernes Antal og Størrelse fastsat en Gang for alle, var Rektor Schrøder af en anden Opfattelse. Flere Gange talte han mundtlig imod den nye Ordning, og endelig i November 1746 lagde han sine Tanker herom frem i en udførlig skriftlig Betænkning³¹, der indeholder meget af Interesse. Med stor Bestemthed tog han til Orde mod Planen om kunstigt at ville indskrænke Stipendiærernes, ja overhovedet Disciplenes Tal. Han fandt, at det var at handle imod Stifterens Vilje og den Praksis, som de skiftende Skolarker nu i 116 Aar havde fulgt, og han vilde hellere have, at Antallet og Størrelsen af Stipendierne skulde rette sig efter det til enhver Tid forhaandenværende Discipelantal, selvom Skolen derved kunde løbe den Fare, at den i visse Aar kom i Gæld. Han indrømmede, at der i en Aarrække havde været en usædvanlig Tilstrømning til Skolen, og skulde han blot betragte Sagen ud fra Hensynet til egen Fordel, burde han slutte sig til Skolarkernes Standpunkt, da Stigningen i Discipeltallet kun skaffede ham forøget Arbejde og næsten

ingen Ekstraindtægter, men han havde altid fundet det urigtigt at afvise nogen, der ønskede hans Undervisning. Ikke uden en ejendommelig Vægt og Varme sammenfatter han sine Synspunkter i disse Ord:

„Men jeg kand ikke med en god Samvittighed nægte nogen min Undervisning, som forlanger den og have[r] de dertil nødvendige *Requisita*; Jeg anseer mig som et ringe Redskab, hvilket Gud har værdiget at bruge til saa høj og vigtig en Forretning; saa lidet derfor som Redskabet tør klæge over Mesteren, at det har for meget at arbejde paa, eller Tjeneren sette sig op imod sin Herre, fordi hand sender ham til at arbejde i en rig Høst; saa lidet tør jeg undslaae mig for det Arbejde, Gud tilsender mig. Vi plante, vi vande, Gud allene giver vexten; vi kand ikke vide, hvem det behager Gud i sin Tiid at bruge enten til Kirkens eller Landets beste. Og der er ogsaa Aarsagen, at Jeg antager saa vel fattige som rige, thi udelukke[r] jeg de første, maatte jeg sees an som Partisk og betage mangt et gotgjørende Hjerter Lejlighed at bevise Barmhertighed, som her finder en god anledning og ofte uvidendes, som *Pharonis* Daatter opfostrede *Mosen*, ogsaa kand hjelpe til, at et fattigt barn til Guds Ære opdrages og Fædrelandets Nøtte, og som kand udrette meget got, hvorpaa ogsaa fra den Schole kunde vises Exempler. Guds Ære bør være vores Øjemerke i alle Ting, til den er det ogsaa jeg allene sigter, og er det mig Ære nok, at hand værdiger mig at kunde udrette endogsaa lidet til sammes forfremmelse“.

Skolarkerne synes ikke at have været meget tilbøjelige til at tage Hensyn til Schrøders Standpunkt. I December 1746 meddelte de ham i en ret myndig Tone, at de i det væsentlige fastholdt de tidligere udformede Regler for Stipendiefordelingen og fastsatte Stipendiernes Antal for 1746—7 til 54. Paa det bestemteste forbød de, at nogen maatte antages som Discipel i Skolen, førend der forelaa deres skriftlige Tilladelse dertil. I modsat Fald skulde saadanne Disciple ikke kunne gøre sig Haab om at komme i Betragtning ved Stipendieuddelingen³². Dette Reglement er dog blot at betragte som en Rettesnor i al Almindelighed. Virkeligheden formede sig noget anderledes, og Skolens Regnskaber viser, at i Praksis er der sket en Tilnærmelse til Schrøders Standpunkt, idet Stipendiernes Antal og Størrelse varierede efter Skolens Indtægter og Disciplenes Antal i de forskellige Lektier.

Flere af de ovennævnte Bestemmelser, især ved den nye Hørers Ansættelse 1738, falder godt i Traad med Tidens almindelige pædagogiske Udvikling. Efter en lang Perodes Stilstand var man nu igen gaaet i Gang med Arbejdet paa en Reform af den højere Undervisning, en Kommission, hvori blandt andre Hans Gram og Peder Hersleb havde Sæde, arbejdede i en Aarrække med de mange og vigtige Spørgsmaal, der frembød sig, og endelig udstedtes der den

17de April 1739 en omfangsrig Forordning om Skolevæsenet i de latinske Skoler. Gennem talrige Bestemmelser om stort og smaat — om Skolernes Økonomi, om Lærerpersonalets Lønning og Uddannelse, om Disciplenes Forhold, om Undervisningskrav og Lærebøger, om Ferier og Examina og meget andet — søgte man i et Omfang, som det aldrig før var sket, at lovfæste alt vedrørende Skolens ydre og indre Skikkelse. Meget var vistnok blot en Kodificering af gældende Praksis, men paa nogle Punkter var der ogsaa kommet nyt til. Af Vigtighed var det saaledes, at man brød med det gamle Princip fra Reformationstiden, at der skulde være een Latinskole i hver Købstad, idet man nu nedlagde en Mængde af de mindre Skoler og økonomisk og undervisningsmæssigt samlede Opgaverne om en udvalgt Kreds af større Skoler. Pædagogisk set bød Forordningen paa visse Fremskridt i Bestemmelserne om Undervisningsmetoder og i Indførelsen af enkelte nye Fag. Af ikke ringe Værdi var det saaledes, at man langt stærkere end tidligere fremhævede Modersmaalets Betydning. Ikke blot skulde meget af Undervisningen og Gudstjenesteøvelserne foregaa paa Dansk, og der skulde bruges adskillige danske Lærebøger, men det betones tillige udtrykkeligt, at man ogsaa bevidst skulde arbejde paa at „excolere“ det danske Sprog. Forordningen indførte nye Fag som Historie og Geografi, og i andre Realfag som Aritmetik, Geometri og Filosofi udvidedes Fordringerne, men Grundpillen i det hele System var vedblivende de gamle Fag, især Religion og Latin. Som det var at vente af en Forordning, udstedt i Pietismens Magtperiode, blev der lagt den største Vægt paa en alvorlig og personligt præget Religionsundervisning. Forskrifterne herom er tydeligt nok paavirket af pietistiske Idealer, og ogsaa ved Bestemmelserne om, hvad der skulde læres i Latin, Græsk og Hebraisk hævdede man vedblivende og i skærpet Form Latinskolens gamle Karakter af at være en Forberedelsesskole for vordende Præster. Dette Synspunkt træder klart frem gennem de Krav, man opstillede om, hvilke Kundskaber en Discipel skulde have tilegnet sig for at kunne blive dimitteret til Universitetet. Han skulde nemlig *ex tempore* være i Stand til at skrive en latinsk Stil uden Fejl, skulde kunne forstaa de sædvanlige latinske Forfattere, der læstes i Skolerne, og nogenlunde flydende kunne tale Latin. Desuden skulde han have læst det nye Testamente paa Græsk og de første Kapitler af første Mosebog eller første Samuels Bog paa Hebraisk, endvidere sidde inde med et passende Kendskab til Aritme-

tik, Geografi, bibelsk Historie, Verdens- og Fædrelandshistorie samt til Logik og Moralfilosofi. Ganske særlig skulde han dog være hjemme i Teologiens Hovedstykker, nøje kunne gøre Rede for Saliggørelsens Orden (ordo salutis) og kende de hertil hørende Skriftbeviser³³.

Fra første Færd havde det staaet klart, at Kommissionen ikke specielt skulde beskæftige sig med Frederiksborg Skoles Forhold. Som det fremgaar af et Sted i Forordningen af 1739, betragtede man Frederiksborg Skoles fortsatte Bestaaen ligesom Herlufsholms som en selvfølgelig Sag, og man havde end ikke krævet Indberetninger om disse Stiftelsers Tilstand³⁴. Paa Grund af den Særstilling, Frederiksborg Skole indtog, kunde derfor adskillige af Forordningens administrative Bestemmelser ikke faa nogen Gyldighed her, anderledes stillede det sig derimod med Forskrifterne vedrørende Undervisningen. Allerede Indførelsen af Geografi og Historie samt udvidet Skrive- og Regneundervisning 1738 tyder paa, at man i Frederiksborg tidligt har været lydhør overfor de pædagogiske Krav, der var ved at bane sig Vej, og hvad vi ellers ved om Skolens Tilstand i Johannes Schrøders Tid, peger hen imod, at man ogsaa senere i det væsentlige har fulgt det System, der fandt Udtryk i Forordningen af 1739. Dette gælder baade den daglige Skoleorden og Undervisningsplanen i Almindelighed.

Den daglige Læsetid udgjorde om Sommeren syv, om Vinteren seks Timer, og begyndte fra Paaske til Mikkelsdag Kl. 7, Resten af Aaret Kl. 8. Før Schrøders Tid havde Skolen maattet være samlet paa et endnu tidligere Tidspunkt for at iagttage den daglige Bedestund, hvortil ogsaa Byens Borgere havde Adgang, men vistnok under Rektor Grænovius gik denne Skik af Brug, og man nøjedes med at begynde Dagen med en privat Andagt for Skolen alene. Først blev der sunget en Psalme, derpaa oplæst et Kapitel af Bibelen af en af Mesterlektianerne, dernæst læst en Bøn af en af nederste Lekties Disciple, der laa paa Knæ paa Trinnet mellem Mesterlektionen og de øvrige Lektier, hvorpaa der igen blev sunget en Psalme. Saa først kunde man tage fat paa det egentlige Skolearbejde, idet man i alle Lektier begyndte med at oversætte det lige oplæste Stykke af Bibelen til Latin og sprogligt og indholdsmæssigt at gennemgaa det i Enkeltheder. Dernæst gik man over til at høre Disciplene i deres Pensa, „examinere Præcepta“ og „tyde Autores“. Dette fandt Sted i den fælles Skolestue indtil Kl. 10, paa hvilket Tidspunkt den

Yngste Discipel rejste sig og med høj Røst forkyndte: „Klokken er slaaet 10, Gud staa os bi med sin Naade (*hora decima, Deus nobis adsit sua gratia*)“, hvorpaa hver Hører tog sine Disciple op paa sit Kammer og underviste dem der en Time. Kl. 11—1½ holdtes der Middag, og Kl. 1½—4½ undervistes der igen, idet Eftermiddagene særlig var helligede Repetition, Stilskrivning samt Sang- og Musikøvelser. Skoledagen sluttede, som den var begyndt, med Psalme-sang, Bøn og Skriftlæsning. Denne sidste bortfaldt dog siden om Eftermiddagen. I hvert Tilfælde 1738 havde hver Dag i Ugen sine bestemte Indgangs- og Udgangspsalmer. Denne Inddeling af Skoledagen var i sin Helhed gældende til 1775, delvis endogsaa i den første Periode af Bendt Bendtsens Rektortid³⁵.

Af Undervisningens Beskaffenhed giver nogle Indberetninger fra 1755 fra Rektor og Hørerne et godt Billede. De viser, at man har lagt megen Vægt paa grundigt at gennemgaa Stoffet og sikre sig Tilægnelsen heraf ved bestandig Repetition, i de højere Lektier ogsaa af de Bøger, der blev lagt til Grund for Undervisningen i de lavere.

I første Lektie byggede man endnu i Latin paa de gamle Lærebøger „Donat“ og „Aurora“, begyndte desuden paa Søren Ancherens kortfattede latinske Grammatik, læste Cornelius Nepos og skrev Stil to Gange om Ugen paa Hørerens Kammer. Desuden lærte man Religion efter Luthers Katekismus og Erik Pontoppidans berømte Forklaring fra 1737, „Sandhed til Gudfrygtighed“, samt Begyndelsesgrundene af bibelsk Historie og Geografi. I anden Lektie brugtes stadig de fleste af første Lekties Bøger, men man skred frem til Læsningen af Ovids Klagesange og søgte Tilegnelsen af Latinens Ejenommeligheder fremmet ved i en „Liber memorialis“ at udskrive Sætninger og typiske Udtryk af de Forfattere, man læste. Desuden begyndte man paa den græske Grammatik (i C. F. Munthes Bearbejdelse) og paa Evangelierne paa Græsk. Geografi lærte man efter et skrevet Kompendium og Verdenshistorie efter Ludvig Holbergs lille Oversigt „Synopsis historiæ universalis“. I tredje Lektie tilstræbte man et videre- og dyberegaaende Kendskab især til Latin, Græsk og Religion væsentlig paa Grundlag af de samme Hjælpe-midler. Der blev nu ogsaa undervist i latinsk Prosodi, og Disciplene blev med Flid indøvede mundtligt og skriftligt i den latinske Fraseologi, ligesom deres Gloseforraad søgtes udvidet. Ovid og Curtius dyrkede man i de egentlige Skoletimer og udenfor disse Phædrus og Horats' *Ars poetica*. Enkelte læste hele det nye Testa-

mente paa Græsk. Som nye Fag kom Hebraisk og Rhetorik til. Hovedparten af Skolearbejdet var dog — nu som før — henlagt til Mesterlektien, hvor man foruden Repetition af tidligere tilegnet Stof læste adskillige nye Bøger og Fag. I Teologi benyttede man, bortset fra den uundgaaelige Katekisme, Marcus Wøldikes dogmatiske Lærebog „Positiones fidei“, som man allerede var begyndt paa i tredie Lektie, i Filosofi blev der givet en Oversigt over Logikken, Ontologien og Morallæren, af Naturvidenskaberne lærte man Fysik og Astronomi (efter Peder Horrebows Lærebøger), hvortil kom Geometri (efter Euklid). Den klassiske Forfatterlæsning blev betydeligt udvidet. Der nævnes saaledes Forfattere som Curtius, Cicero (hans Breve og Taler), Horats, Terents, Virgil og Justinus. Alt dette er i meget god Overensstemmelse med Forordningen af 1739. Kun maa det siges, at det Stof, som blev gennemgaaet i Frederiksborg Skole, er betydeligt mindre i Omfang, end man efter Planens Bestemmelser skulde formode. Nogle enkelte Bemærkninger i Schrøders Indberetning er af særlig Interesse, da de giver et lille Indblik i hans Metode. Han var ikke blot ivrig for at sikre sig den nøjagtige Tilegnelse af Lærestoffet, men stræbte ogsaa at føre sine Disciple til en virkelig Forstaaelse deraf. Naar derfor et Stykke af en Forfatter eller en Lærebog var gennemgaaet i Sammenhæng, tog han det paa ny igennem, men denne Gang i Form af Spørgsmaal, og han holdt strengt over, at enhver fremmed Tekst skulde oversættes paa Dansk, ligesom han ogsaa jævnlig anvendte Forklaringer paa dette Sprog³⁶.

Ikke længe efter Affattelsen af disse Indberetninger udkom en ny Skoleforordning den 23de Juli 1756. Som saa ofte i Skolevæsenets Historie indskærpede ogsaa denne en nøjagtigere Efterlevelse af en Række Bestemmelser i den foregaaende Forordning og tog iøvrigt særlig Sigte paa at gennemføre strengere Regler for Bortvisning af uskikkede og Optagelse af nye Disciple, for at Skolerne ikke skulde blive overfyldte med ubegavede Individuer, der blot ønskede at forsørges for en Tid. Derfor bestemtes det blandt andet, at nederste Klasse (Sinkelektien) i de større Skoler skulde nedlægges, da man nu vilde fordre, at Børn, der ønskede at optages i en Latinskole, baade var øvede i Læsning og Skrivning og havde tilegnet sig Begyndelsesgrundene i Latin. Vistnok delvis som Følge af denne Bestemmelse blev i Frederiksborg Skole den nederste Lektie nedlagt 1759³⁷.

Nogle specielle Punkter vedrørende forskellige Undervisningsforhold fortjener endnu at omtales. Forordningen af 1739 havde ogsaa givet faste Regler for Afholdelsen af Examina. Hvert Fjerdingaar blev der af Rektor afholdt en mindre Prøve i de lavere Klasser, og Skolens Hovedeksamen før Dimissionen fandt Sted en Gang aarligt ved St. Hans' Dag og varede en Uge. Som Regel var Skolarkerne til Stede ved denne og benyttede da tillige Lejligheden til i en særlig „Samling“ at forhandle om Skolens løbende Administrationssager. For at Skolarkerne desto bedre kunde følge Disciplenes Tilstand, havde Rektor og Hørerne desuden til Pligt hvert Aar at afgive en skriftlig Indberetning til dem om, hvordan deres Disciple havde artet sig, om de havde gjort Fremgang, og om de overhovedet var egnede til videre Studier. Et betydeligt Antal af disse Indberetninger er endnu bevaret, og de udgør sammen med Stipendieindstillingerne et værdifuldt Materiale til Disciplenes Specialhistorie³⁸.

Det var i Schrøders Tid en fast Skik, at de Disciple, der skulde dimitteres, havde fri de sidste tre Maaneder for i Fred at kunne repetere. Kun til enkelte Timer, særlig i Stilskrivning, mødte de paa Skolen. Nogle Dage før den afsluttende Prøve fandt Sted, pyntede de Skolestuen som en Løvsal, og Ugedagen efter Afslutningen modtog de deres Testimonier til Universitetet. De blev nu ikke længere anset for Disciple, men for Studenter, og til Tegn herpaa begyndte de at gaa med Kaarde³⁹. Den egentlige Examen artium var stadig henlagt til Universitetet.

Lige saa lidt som i ældre Tid forsømte man i denne Periode Sangundervisningen i Frederiksborg Skole. Rektor Schrøder underviste selv i dette Fag, som han interesserede sig levende for. Desuden optog man igen efter lange Tidens Stilstand Undervisning i Instrumentalmusik. 1750 blev der sluttet Kontrakt med Musikanten HANS CONRADT, og 1755 igen med hans Efterfølger JACOB NIELSEN WIENHOLT, om for en aarlig Løn af Skolens Kasse at lære dertil egnede Disciple at spille paa Fløjte, Violin, Bas og Fagot. Paa egen Bekostning skulde de dog anskaffe sig Instrumenter og Nodebøger. Jævnligt blev der i disse Aar paa Skolen afholdt Koncerter, hvori baade Rektor og Hørerne som udøvende tog Del, og saa optaget var man af Musikinteresse, at det meste af Julemaanedens hvert Aar gik hen med Syngeøvelser og Musiceren⁴⁰.

En særlig Rolle spillede ogsaa Indøvelse i Talekunsten. Forordningen af 1739 havde paa ny indskærpet den gamle Skik, at de la-

tinske Skolers Lærere og Disciple af og til skulde holde „orationes“. Aaret igennem blev Disciplene derfor øvet heri, og ved den store Eksamen ved St. Hans' Dag var det en fast Ordning, at hver af Dimittenderne holdt en Tale. Var der mange Dimittender, kunde der blive holdt indtil seks Taler om Dagen. I Almindelighed var disse Taler paa Latin, undertiden paa Dansk (i saa Tilfælde næsten altid paa Vers), enkelte Gange endog paa Græsk og Hebraisk. Der findes endnu fra Schrøders Tid bevaret en lille Samling af saadanne latinske, græske og hebraiske Discipeltaler, der er ganske hæderlige Vidnesbyrd om, hvor vidt man kunde drive det.

Ikke sjældent optraadte ogsaa Lærerne som Talere. Aarsskiftet højtideligholdtes saaledes vedblivende ved en latinsk Oration af Rektor foruden af to af Mesterlektianerne. Man kender endnu Titlerne paa de fleste af Schrøders Skoletaler, og det fremgaar af disse, at han ved saadanne Lejligheder har behandlet vidt forskellige Emner fra Teologien, Etikken, Historien og den klassiske Filologi. Særlig Brug for deres Veltalenhed havde Lærerpersonalet ved de store Højtideligheder, som indtraf i denne Tid. 1733 fejrede man saaledes 100-Aars Jubilæet for Skolens Indvielse, 1736 200-Aars Jubilæet for Reformationens Indførelse i Danmark, 1749 den tredje Jubelfest for den oldenborgske Kongestammes Regering i Danmark, og 1760 mindedes man Hundredeaaret for Suverænitets Indførelse. Ved Jubelfesten 1736 holdt Johannes Schrøder en stor Tale om „Skolernes og Videnskabernes ulykkelige Tilstand før Reformationen“. Ligesom de Hundreder af Testimonier, der foreligger fra hans Haand, viser denne Tale, at Forfatteren har været en stiv Latiner. Med stor Lethed udtrykker han sig i en stærkt sølvalderligt præget Latinitet, saadan som den var uddannet særlig af de nederlandske Filologer, og i sin Stil minder han ofte om sin gamle Lærer, Søren Lintrup. Indholdsmæssigt set er Schrøders Tale 1736 et typisk Udtryk for det 18de Aarhundredes Syn paa middelalderligt Kirke- og Skoleliv. I sin Skildring heraf maler den brave lutherske Rektor kun sort i sort og fælder en aldeles knusende Dom over Videnskabernes elendige Tilstand i Pavedømmets Skoler, der ikke var „Virkesteder for Muserne og de frie Videnskaber, men for Udsvævelser, Vildfarelser, Laster og tusinde Skændsler“. Med det latinske Sprogs Rigdom paa superlativiske Udtryk udslynger han fra først til sidst en Strøm af de forfærdeligste Beskyldninger og Skældsord mod de fordærvede Munke og Kirkelærere, der efter hans Opfattelse kun

var optaget af at uddanne de unge til at blive lige saa ryggesløse og lastefulde Mennesker, som de selv var. Forgæves spejder man efter blot det mindste Tilløb til en historisk Forstaaelse af den middelalderlige Kulturverden. — Som et Minde om Jubelfesten 1749 findes endnu bevaret den daværende Hører **POVEL BENDTSENS** Tale om de oldenborgske Kongers Kærlighed til Studierne. Dette Arbejde vidner om en betydelig Belæsthed, men det virker paafaldende, at Taleren i denne Sammenhæng ikke med et eneste Ord nævner det ret nærliggende Faktum, Christian IV's Stiftelse af Frederiksborg Skole. Fra Festen 1760 haves samme Forfatters danske Jubeltale i bunden Stil⁴¹.

Foruden i Skolen fandt Rektor og Hørere vedblivende Anvendelse for deres Talegaver ved Deltagelse i Prædiketjenesten i Slotskirken. I denne indførtes der dog efterhaanden forskellige Lempelser, men ved Hørerkaldelse krævedes bestandig Prøvelse ikke blot af Ansøgnernes Evne til at „informere“, men ogsaa til at prædike og forestaa Sangen i Kirken. Heller ikke med Hensyn til denne sidste skete der Forandringer af principiel Karakter. Kun kan det bemærkes, at Disciplene ved deres Kirketjeneste i denne Periode fik en beskeden Indøvelse i et moderne Sprog, idet der under Hoffets Ophold paa Slottet ofte blev prædikeret og sunget paa Tysk. Herlov Dalhoff taler flere Gange om den tyske Psalmesang i Slotskirken, og i Regnskaberne findes omtalt Udgifter til tyske Psalmebøger „at bruge i Herskabets Prædiken“⁴².

Endnu kan det nævnes, at der siden 1726 paahvilede Skolen en særlig kirkelig Forretning. I Fundatsen for det Hospital, som i dette Aar var blevet stiftet i Hillerød til Hjælp for „spektakuløse“ Mennesker, var det nemlig blevet bestemt, at den latinske Skoles Rektor skulde beskikke to eller tre af de bedre Disciple dels til at besørge Sangen ved Gudstjenesten i Hospitalet, dels til der hver Fredag at holde en lille Andagt med Oplæsning af Bibelstykker, Luthers Katekisme og nogle Bønner efter Sognepræstens nærmere Anordning⁴³.

5. Om Livet i Frederiksborg Skole i Johannes Schrøders Tid er vi noget bedre underrettet end om tidligere Perioders. Dette skyldes især, at der — foruden en Del farverige Aktstykker — fra to tidligere Disciple er bevaret haandskrevne Optegnelser om deres Skoletid. Den ene af disse er **MATTHIAS SALLING**, Student fra 1754, død 1765 som Præst paa St. Thomas, den anden **HERLOV DALHOFF**, Student

fra 1745, en Mand, der trods sit fortrinlige Hovede hele Livet maatte lade sig nøje med den beskedne Stilling som Degn i Hvirring ved Horsens, fordi han i sin Ungdom havde haft det Uheld at komme paa Kant med en teologisk Professor Hans Otto Bang. Denne Professor var selv en gammel Frederiksborgenser, men stod fra sin Skoletid i et spændt Forhold til Dalhoffs Morbroder, Stutmester Peder Schäffer, og Dalhoff paastaar, at det var den egentlige Aarsag til Bangs Uvilje mod ham. „Disses Skolehad nydte jeg siden ondt ad,“ siger han⁴⁴.

Det Billede, man ved Hjælp af de her nævnte Kilder kan danne sig af Skolelivet i denne Periode, bærer ikke udelukkende idylliske Træk. Dels hænger det naturligvis sammen med Tidens almindelige Barskhed og Vildskab paa Skolevæsenets Omraade, dels staar det i Forbindelse med Ejendommeligheder ved Johannes Schrøders Personlighed. En usædvanlig fortræffelig Lærer var han ganske vist, men hans milde Karakter gjorde det vanskeligt for ham med tilbørlig Strengthed at holde de urolige Hoveder i Ave. Selv havde han iøvrigt en klar Forstaaelse af sin Begrænsning paa dette Punkt og tilstod endog paa sine gamle Dage, — som det siges —, med „Græmmelse over de ubevægelige Disciple“, at han i Grunden aldrig havde været skikket til sit Embede, fordi hans medfødte Sagtomdighed havde hindret ham i at øve en saa haardhændet Skoletugt, som det genstridige Menneskemateriale egentlig havde gjort ønskelig⁴⁵. Selv sine egne Børn evnede han næppe at opdrage med den fornødne Kraft, i hvert Tilfælde udartede flere af dem og fik kun en tynd Lykke. Endvidere skyldtes de noget brogede Forhold i Skolen, at der ved den stærke Tilstrømning af Disciple tilførtes den mange forskelligartede og vanskelige Elementer, og hertil kom endelig især i Begyndelsen af Schrøders Rektortid, at Forholdet til den pietistiske Bevægelse fremkaldte en ejendommelig Spænding.

Den første Halvdel af det 18de Aarhundrede er et interessant Afsnit af Hillerød Bys Kirkehistorie. Som Præster ved Slotskirken virkede i disse Aar en Række betydelige Mænd af mere eller mindre afgjort pietistisk Farve, hvoriblandt især kan nævnes PEDER HERSLEB 1718—25, ERIK PONTOPPIDAN 1734—5, NICOLAI BRORSON 1735—8 og fra 1738 PEDER WEDEL, der under sin tidligere Præstegerning i Stauning havde fremkaldt en mægtig Vækkelsesbevægelse i Ringkøbingegnen, og som i Aarene 1738—43 til Kapellan i Hillerød havde en af Pietismens ivrigste Repræsentanter i Nordsjælland

CHRISTIAN JENSEN, siden Slotspræst ved Fredensborg og Sognepræst i Asminderød og Grønholdt. Som Følge af den Indflydelse, disse Mænd udøvede, var Hillerød blevet et Knudepunkt i den pietistiske Bevægelse, men her som andetsteds havde de religiøst interesserede delt sig i to Partier, der gensidigt forkætrede hinanden⁴⁶.

Hvorledes stillede nu Johannes Schrøder sig til dette Røre? Det er vanskeligt med fuld Sikkerhed at give Svar herpaa. Efter hans Ungdomsstudier og efter hans Tilknytning til den stift ortodokse Søren Lintrup ligger det nær at antage, at han som Helhed vedblivende har følt sig som Discipel af den gamle lutherske Ortodoksi, og hans Søn siger da ogsaa om ham: „han var altid en standhaftig og orthodox Lærere, der vel aldrig modsatte sig dem (∴ Pietisterne), men heller aldrig søgte dem, hvorfor han og maatte lide meget af deres Forfølgelses-Aand, da han vaagede over, at hans talrige Skoleflok ikke skulde blive et Rov for deres *Fanatisme*“⁴⁷. I de samtidige Kilder er der adskilligt, som bekræfter denne Opfattelse, og det er næppe begrundet, som man har gjort det, at fortolke Sønnens Ord om Pietisterne som udelukkende gældende de egentlige Separatister⁴⁸. Derfor maa man ogsaa være varsom med at lægge for meget ind i en Udtalelse, der findes i en anden gammel Kilde, hvori der berettes, at til de gudelige Forsamlinger, som Præsten Nicolai Brorson afholdt hver Søndag Aften i sit Hus, indfandt der sig foruden Byens Borgere „og en stor Del af den kongelige latinske Skoles Disciple, der og dertil blev opmuntrede tildels af denne Skoles berømmelige Rector, Hr. Professor Schrøder, med sine Colleger“⁴⁹. Af de Akter, som siden vil blive omtalt, synes det at fremgaa, at Schrøder næppe har været nogen Tilhænger af Pietismen som teologisk Retning, endnu mindre nogen Ven af det herskende Pietistparti, og givet er det, at han og hans Skolestyre er blevet betragtet med en vis Mistillid af Byens pietistiske Præster. Efter alt at dømme har han da valgt at indtage en reserveret Holdning. Hans Stilling har i det hele været vanskelig. Som Leder af en kongelig Skole midt i den hallensiske Pietismes Magtperiode, tilmed i en By, der var et af Knudepunkterne for denne Bevægelse, og med Retningens Førstemand J. B. Bluhme som øverste Foresatte, har han, sine egne Meninger uanset, maattet gaa frem med største Varsomhed, hvad der vel iøvrigt ogsaa har været mest i Overensstemmelse med hans milde, lidet kampglade Temperament.

Forholdene i denne Brydningstid førte imidlertid med sig, at

det næsten var umuligt at undgaa Sammenstød med Pietismen. Paa karakteristisk Maade kom Modsætningen mellem de stridende Partier frem i Aaret 1742⁵⁰. Hos en Borger i Hillerød, Vognmand ER-LAND MORTENSEN, hvem Dalhoff betegner som „Peder Wedels femte Evangelist“⁵¹, blev der jævnlig afholdt pietistiske Forsamlinger med Bønner, opbyggelige Taler og Psalmesang, til Dels under Ledelse af Kapellanen Christian Jensen. Paa anden Søndag i Fasten indfandt der sig her nogle af den latinske Skoles Disciple, af hvilke en ved Navn JENS FROST stod frem og bad en Bøn, hvori der forekom Udtryk, som kunde opfattes som Stiklerier paa Pietisterne („gode Sjæle“) og paa Christian Jensens Prædikener. Sagen vakte Opsigt, og Rygtet gik, at Disciplene vilde komme igen ved den næste Forsamling. Dette skete ogsaa, og i en Bøn ved denne Lejlighed indflettede Discipelen HANS BUGGE adskillige skarpe Ord om „Hyklere“, „Fari-sæere“, „rivende Ulve“, „uretfærdige Dommere“ o. l., der tydeligt nok var møntede paa Pietisterne. Christian Jensen, der var til Stede, blev i højeste Grad opbragt og gav sig til at holde en tordnende Straffeprædiken, hvori han omtalte Disciplene som „Spottere“. Næste Dag indfandt tre Disciple, Jens Frost, Hans Bugge og Christen Boye, sig i Kapellanens Hus for at kræve ham til Regnskab for hans haarde Ord. Det fik de imidlertid ikke andet ud af, end at Jensen, der var af et iltert Temperament, paa ny gennemheglede dem, tilmed i sine Konfirmanders Nærværelse. Da de ikke vilde erkende, at de havde handlet urigtigt, viste Præsten dem tilsidst Døren med Ønsket om, at Gud vilde forbarme sig over dem, hvortil Disciplene svarede, at de ønskede ham „og alle Hyklere“ det samme.

Nu greb Stedets Sognepræst Peder Wedel ind. Som Skolark afholdt han Forhør i Skolen og fik Rektor Schrøder til at forbyde Disciplene at gaa til Forsamlinger, indberettede Sagen til Bluhme og udbad sig Forholdsordre, i det Tilfælde de paagældende Disciple ønskede at gaa til Alters. Bluhme søgte at faa Sagen jævnet i Stilhed, og Amtmand F. C. v. Gram kaldte alle Parter for sig for at faa det passerede grundigt oplyst og de stridende forligte. Dette førte dog ikke til andet Resultat, end at hver især holdt endnu mere ubøjeligt fast ved sit Standpunkt, og det ser ud til, at Rektor Schrøder derpaa har ønsket, at Sagen blev paakendt af uvildige Kommis-særer, da han mente, at Skolarkerne (eller vel især den ene, Bluhme) var partiske i deres Opfattelse.

Striden havde dermed taget et saadant Omfang, at det ikke kunde undgaas, at den kom frem ved Hove, og Kongen affordrede nu Skolarkerne en skriftlig Fremstilling af dens Forløb og en Indstilling om, hvad der videre skulde foretages. Gram og Bluhme kunde imidlertid ikke enes om en Fællesindstilling, men afgav hver sit Votum. Det vilde være uretfærdigt at sige, at Bluhme ikke ærligt har søgt at gøre Ret og Skel til Højre og Venstre. Hans udførlige Betænkning er præget af oprigtig Stræben efter at bedømme Sagen saa upartisk som vel muligt, og han indrømmer fuldt ud, at der var fejlet af alle Parter, men hans Forkærlighed for Pietismen synes at have ført ham til at lægge Hovedansvaret for Urolighederne paa Skoledisciplinene, som han ønskede strengt irettesat og truet med endnu større Straffe, hvis de ikke omvendte sig og forsonede sig med Christian Jensen. Ligeledes er det faldet ham haardt for Brystet, at Rektor Schrøder havde vovet at betegne de af Hans Majestæt forordnede Skolarker som partiske og uformuende til at dømme i den foreliggende Sag. Derfor mente han, at der ogsaa skulde tildeles Rektoren en alvorlig Irettesættelse.

Amtmand Grams Indstilling vidner om en mere overlegen og frisindet Betragtningssmaade. Han er ikke enig med Bluhme i, at alle Parter har forset sig, og modsat sin Medskolark mener han, at Aarsagen til den hele Strid er at søge i, at de private Forsamlinger ikke har været overvaaet af Præsterne, saadan som de skulde i Følge Konventikelplakaten af 1741. Derfor fortjente Præsterne at irettesættes. Iøvrigt betoner han stærkt, at det var at ønske, at disse ikke vendte Menighedens Hjerter bort ved deres bestandige „Fordømmen, Forbanden og Mangel paa Kærlighed“. Hvad Disciplene angik, maatte Gram tage dem i Forsvar. Hvorfor skulde det dog alene være den latinske Skoles Disciple forment at gaa til Forsamlinger, naar enhver Skomager, Skrædder og Gaardskarl kunde indfinde sig her? Endvidere fandt han, at det var vanskeligt mod deres bestemte Benægtelse med Vished at sige noget om, i hvilken Hensigt de havde givet Møde i Forsamlingerne. Mennesker bør være varsomme med at dømme, Gud alene kender Hjerterne! Deres Bønner indeholdt unægtelig Udtryk, der syntes at være af polemisk Indhold, men naar saa fromme og nidkære Mænd som Hr. Christian Jensen i den Grad kunde forivre sig, som sket er, hvor meget mere maa man da ikke holde unge Mennesker, der offentligt er blevet æreskældt, en lignende Adfærd til Gode! Endelig vender Gram sig

bestemt mod Tanken om, at Schrøder burde dadles for sit Forhold i denne Sag. Han havde jo holdt sig ganske passiv, indtil hans Hørere og Disciple var blevet angrebet, og havde Christian Jensen ikke haft et Horn i Siden paa ham, vilde han ganske simpelt hen have tiet stille i Forsamlingen og ved privat Samtale med Skolens Rektor have bragt dette Mellemværende ud af Verden.

Kongen gjorde sig personlig nøje bekendt med Sagens Akter og fandt ejendommeligt nok, som han skriver i et egenhændigt Brev, at Grams Indstilling var den „moderateste“, hvorfor den blev lagt til Grund for det Kongebrev af den 13de April 1742, der afgjorde Sagen. I høj Grad betegnende for den i Regeringskredse voksende Uvilje mod Forsamlingerne, som mistænktes for at være Arnesteder for Separatisme, blev det i dette Brev fastslaaet, at det var „klart og ustridigt“, at de stedfundne Uroligheder grundede sig paa en Misligholdelse af Konventikelpakaten af 1741. Derfor skulde Skolarkerne paalægge Præsterne at vise større Forsigtighed hermed i Fremtiden, og iøvrigt skulde disse vogte sig for, at de ikke „med at forbande, fordømme og med Ukærhed vender deres Tilhøreres Gemytter fra sig“. Da det var uklart, hvilken Hensigt Disciplene havde haft med deres Opræden, skulde Rektor kalde dem for sig og betyde dem, at hvis de blev overbevist om, at de i „en ond og forargelig Absigt“ havde indfundet sig i Forsamlingerne, skulde de have alvorlig Straf at vente. Indtil videre skulde de blot forsone sig med Præsterne og aldrig mere uden Rektors Vidende gaa til Forsamlinger. Hvad Rektor Schrøder angik, skulde det blot i almindelige Udtryk tilkendegives ham, at han i lignende Tilfælde ikke burde udbede sig fremmede Kommissærer, men henvende sig til Skolarkerne som sine rette Foresatte. Med denne lemfældige Afgørelse vilde Kongen for denne Gangs Skyld lade sig nøje.

Den kgl. Ordre blev derpaa kundgjort baade Præsterne og Schrøder, der i Maj s. A. kunde indberette, at Sagen forsaavidt var i Orden, som Disciplene havde faaet deres Irettesættelse og havde været hos Præsterne for at forsone sig med dem. Meget sigende føjede han dog til, at det var hans Overbevisning, at Hovedparten af Striden skyldtes løgnagtig Sladder, som havde vundet Tiltro, fordi den „er vorden frembragt af dem, som ere holdne for sande Guds Børn“. For at forekomme Gentagelse udbad han sig Skolarkernes Ordre til offentlig i Skolen at indskærpe § 10—11 i Skoleforordningen af 1739 om den Lydighed, alle Skolens Personer var Rekto-

ren skyldig, til hvem de først burde henvende sig, hvis de følte sig forurettede paa en eller anden Maade. Tilladelsen hertil blev givet, og saaledes blev der gjort Ende paa dette Mellemværende⁵².

Det var dog ikke alle den latinske Skoles Disciple, der var Pietistfjender. Foruden en Del, der sikkert alvorligt er blevet grebet af den pietistiske Vækkelse maaske ikke mindst ved den Paavirkning, de blev Genstand for ved deres Konfirmationsforberedelse, var der her som andetsteds adskillige, der af ydre Grunde saa deres Regning ved at spille Pietister. Den ærlige Herlov Dalhoff fortæller, at der i hans Skoletid gik meget Hykleri i Svang, hvormed man søgte at indynde sig hos de toneangivende, ja, han betegner endog en af sine Kammerater som „en stor Skin-Helgen og Erz-Kvæker“. Til ikke helt faa hefter han iøvrigt Kendingsnavnet „Kvæker“ paa Grund af den Tilknytning, de søgte til Pietismen⁵³.

Skolens officielle Forhold til den herskende kirkelige Retning blev derimod næppe nogensinde mere end køligt. Byens pietistiske Præster havde ganske vist i det lige omtalte Sammenstød maattet trække det korteste Straa, men de havde stadig et godt Øje til Skolen, og der var sikkert ogsaa adskilligt i Disciplenes Færd, der med god Grund maatte vække Forargelse hos Folk af deres Støbning. At de bestandig vogtede paa Skolens Forhold, kan man se af en Sag fra December 1742. I Anledning af, at der gik Rygter om, at nogle af Disciplene i øverste Lektie skulde være hengivne til „Drik, Spil og anden Liderlighed“, udsendte Rektor Schrøder en Rundskrivelse til „gunstige Venner“, især Logiværter, i Hillerød og bad dem oplyse, hvad de vidste herom. De gunstige Venner bevidnede alle, at de Disciple, de havde i Logi, udmærkede sig ved Skikkelighed, Guds-frygt og Flid, men en af dem skrev, at det eneste, han vidste om Rygterne, var det, at „en velærværdig Mand her ved Stedet engang sagde mig, at visse af Rektors Disciple var liderlige“⁵⁴. Denne velærværdige Mand har rimeligvis været Byens Sognepræst, Hr. Peder Wedel, der fra forskellig Side beskrives som en meget nidkær, men tillige melankolsk og noget enfoldig Mand⁵⁵, og man kender i hvert Tilfælde flere Eksempler paa hans Lyst til at gribe ind i Skolens indre Forhold. Da han saaledes en Formiddag Kl. 11 i Begyndelsen af Januar 1743 var kommet forbi det Sted, hvor en Logivært Peder Gundersen (kaldet Peder Rektor) boede, havde han tilfældig opdaget, at der her sad fem Disciple og „gøglede med et Femkort“. For ikke at belade sin Sjæl med fremmede Synder følte han det som sin

Pligt straks at melde Logiværten til Byfogeden, for at han ad Rettens Vej kunde blive tiltalt „for denne sin formastelige skændige givne Frihed og den deraf følgende forføriske Forargelse“, saa at man kunde „faa saadant grov forargeligt Onde forhindret, ja kvalt og dæmpet“. Skønt det blev oplyst, at Peder Gundersen, der iøvrigt fik et godt Lov som en brav og hæderlig Mand, den paagældende Dag havde været bortrejst og saaledes var uden direkte Ansvar, maatte han ikke desto mindre betale 1 Rdlr. i Bøde, og Præsten benyttede endda Lejligheden til at drage dette Oprin frem paa Prædikestolen⁵⁶.

Imidlertid havde hele Sagen om „visse Disciplers Liderlighed“, hvad der efter Tidens Sprogbrug væsentlig blot betyder slet Opførsel i al Almindelighed, faaet et større Omfang, end den maaske fortjente. Schrøder afholdt Forhør i Skolen, men kunde — man fristes til at sige naturligvis — ikke faa noget oplyst. Da Rygterne gennem Breve udbredtes videre og videre, endog helt op til Norge, hvor flere af Disciplene havde deres Hjem, og Forældrene truede med at kalde deres Børn tilbage, i Fald Rygterne var usande, og gøre Rektor ansvarlig herfor, blev Schrøder selvfølgelig i høj Grad ilde til Mode. Han var klar over, at blev hans Skole berygtet, vilde det, som han skriver, „geraade til Skolens og min totale Ruin“. Han søgte at stille Forældrene tilfreds, men tog iøvrigt sin Tilflugt til Amtmand F. C. v. Gram, hos hvem han haabede at finde Støtte, hvis Forældrene vilde foretage sig videre, „saasom de Norskes Ærekærhed noksom er bekendt“. Formodentlig er der nu blevet jaget en forsvarlig Pæl gennem Rygterne, og man hører ikke videre til denne Sag⁵⁷.

Det er ikke muligt at afgøre, hvor meget eller hvor lidt der har ligget til Grund for alle disse Rygter, men man kender fra hele Schrøders Rektorat adskillige Træk, der gør det forstaaeligt, at saadanne Historier kunde komme i Omløb. Saaledes hører man igen 1754 Tale om, at nogle Disciple havde været paa forbudne Veje. De havde været ude at drikke paa forskellige Smugkroer sammen med nogle af Byens Folk, og Lystigheden var endt med, at de var blevet dygtig gennembankede med Kæppe og Knipler. Efter at Byfogeden havde ladet afholde Forhør, gjorde Rektor Indberetning til Amtmand Gram. Af et oprigtigt Hjerte undte han Disciplene de Prygl, de havde faaet, ja, havde gerne set, at de havde faaet dobbelt saa mange, men fandt iøvrigt, at Disciplene ikke burde være alene

om at bære Skylden i dette Mellemværende, og fremsætter i den Anledning nogle meget forstandige Betragtninger over Byens Borgers Forhold til Skolen. Hans egne Ord herom fortjener at anføres⁵⁸:

„Er nu *Disciplerne* strafværdige, som de visselig ere, hvorfor ieg ogsaa strax, da ieg havde ved Deres *Excellence* faaet Kundskab derom, og havde *Examineret* Sagen, straffet dem og truet dem at jage dem fra Skolen, om de øvede saadant tiere, som ieg og venter, hvad videre de Naadige og Gunstige *Scholarcher* vil beslutte om dem efter Hr Byefoged *Lottrups* Ord; Saa meener ieg, Borgerne ere end meere Straffældige, som give Aarsag til Klammerie, selv begyndte det, og saa i Deres Eegen Sag give saa falske *Attester*. Bør *Disciplerne* at forviises Skolen, saa burde de at forviises Byen; Thi af saadanne Borgere og Indvaanere som disse kommer all *Disciplernes* U-løkke og Fortræd. Saasom her findes disverre mange, som ligge og forføre *Disciplerne* til at Drikke og Spille hos eller med sig, og saa længe de kand vinde deres Penge, ere de *Cammerater* og *Duus* Brødre, siden begynde de Klammerie og *allarm*; kunde denne Uheld hemmes, kunde mand være løkkelig med *Disciplene* og være frie for all saadan Fortræd og Bryderie. Men det har været et gammelt Onde, som ieg af adskillige *Rescripter* kand see ofte er forbuden, men aldrig kundet werde ophævet; Thi mange Stæder gjøre de det hemmelig, og naar mand faaer et Stød opledt og faar jaget dem derfra, findes vel ti andre, som finde paa Een Nye *Practique*, indtil det endelig med saadan Fortrædelig Hendelse aabenbares; det var mig derfor umueligt at opsøge saadanne Huller, og om ieg end vilde, har ieg hørt af andre *Rectoribus* i andre Skoeler, hvorleedes det er gaaet Dem, naar de har villet opsøge *Discipler*, at ieg siger som Reven i *Fabelen*: *me vestigia terrent.*“

De Eksempler, der i det foregaaende er anført paa Rektor Schrøders Optræden, vidner om, at han har været nidkær for at værne Skolens Ære. Ikke mindre interessant er det dog at se hans Bestræbelser for i Mindelighed at jævne Vejen for de Disciple, der havde forset sig, naar han iøvrigt vidste, at det var dygtige og flittige Karle, som blot var kommet paa Afveje. Et mærkeligt Eksempel paa hans ejendommeligt forstaaende Medfølelse med sine Disciple har Herlov Dalhoff opbevaret. En Mesterlektianer, CARL DUE, var, som han siger, kommet „for Skade“ paa en Musikants Port at skrive et dansk Vers, som var ærerørigt for Mandens eneste Datter. Due blev mistænkt, beskyldt og overbevist, men „for at redde dette hurtige Hoved“ gav Schrøder ham det Raad, at han samme Nat skulde gaa til København og tage Tjeneste ved Artilleriet⁵⁹. Det gjorde han ogsaa og bragte sig derved i Sikkerhed. Der var næppe mange af Datidens Rektorer, der vilde have handlet paa lignende Vis.

Som det gik Carl Due, gik det flere andre. Ikke faa maatte af en eller anden Grund gøre sig usynlige. For en Dels Vedkommende

synes det, som om Militærtjenesten har haft noget dragende over sig. 1744 lod saaledes en Discipel ved Navn PETER GUTFELD, der forøvrigt døde som velmeriteret Provst og Præst i Bevtoft, sig hverve til Soldat, i hvilken Anledning Schrøder indstillede, at Kompagniet skulde betale den Gæld, han som Skolediscipel havde stiftet, og 1754 blev der rejst Politisag mod Byens Vægter, fordi han skulde have hjulpet sin Søn NIELS JØRGENSEN SARS, en tidligere Discipel og nuværende Soldat, med at forføre en anden Discipel, JENS MORTENSEN TULLE, til at give sig i Krigstjeneste. Mange malende Træk indeholder Politiprotokollens Referat af de Samtaler, Niels Sars førte med den latinske Skoles Disciple, naar han var paa Besøg i Hillerød, hvor de turede rundt og flittigt vædede Ganen med Brændevin. Det er tydeligt, at han for sine gamle Kammerater har taget sig ud som en Helt, og Jens Tulle gav vistnok et temmelig almengyldigt Udtryk for den Beundring, hvormed man saa hen til Militæret, naar han sagde, at han holdt det for bedre at være ved Krigsvæsenet end at gaa som „en lumpen Skolepog“⁶⁰.

Hverken Skolens bestandige Tvang og Tugt eller den dystre Stemning, som Pietismen i en Aarrække udbredte, har kunnet kue de unges naturlige Livslyst, men Disciplenes daværende sociale Stilling og Tidens strenge Livssyn førte næsten med indre Nødvendighed med sig, at de maatte søge Afløb for deres Overskud af Kraft i Adspredelser af ikke lovlig Karakter og ofte temmelig tvivlsom Art. Til de mere uskyldige Fornøjelser hørte det om Vinteren at løbe paa Skøjter paa Slotssøen, hvad der var strengt forbudt af Hensyn til den dermed forbundne Livsfare⁶¹, men ellers var, som vi har set ovenfor, Drik, Spil og Slagsmaal den mest yndede Tidkort. Det varsikkert ikke uden Grund, at den oftere nævnte Herlov Dalhoff jævnlige betegner en og anden af sine Kammerater som „en haandfast Karl“, „en forvoven Karl“ o. l., ja endog kalder en „et forvildet og forvovent Kreatur, som skyede hverken Ild eller Vand, ikke heller en voldsom Død“. Selv hørte han heller ikke til dem, der holdt sig tilbage, naar der vankede „en tæt Prygle-Suppe“. Han ved ogsaa at fortælle om en Discipel SØREN KIRKERUP, „en lille arrig Satan“, at han paa et hængende Haar havde begaaet Mord den Dag, han kom op i Mesterlektien, fordi han slog en Kammerat, Sandberg, i Hovedet med en stor Træknude, saa at han længe laa som død og svømmede i sit eget Blod⁶². Af og til fandt der ogsaa større Sammenstød Sted med andre unge Mennesker i Byen. Saaledes hører man om

et offentligt og almindeligt Slagsmaal ca. 1735 mellem de latinske og danske paa Hillerød Kirkegaard, hvor en Mesterlektianer, tilmed en Søn af kgl. Confessionarius Frauen, slog en Snedkersvend ihjel. Hjemmelsmanden for denne Beretning tilføjer lakonisk og ikke uden en vis Stolthed⁶³: „Jeg var med og bed i Benene!“ Med denne Baggrund for Øje er det forstaaeligt, at Byfogeden af og til har følt sig kaldet til at gribe ind. F. Eks. lod han 1748 Taarngemmeren paa Slottet tage en Discipel i Forvaring, da nogle unge Mennesker paa Hillerød Byting havde gjort „stor Bulder og Allarm“. Rektor protesterede i en krænket Tone over dette Indgreb i Skolens Jurisdiktion, og Skolarkerne gav ham Medhold, dog med den næppe ubegrundede Tilføjelse: „Iøvrigt forvente vi, at Hr. Rektor tilholder Skolens Disciple alle Tider og alle Steder at opføre sig stille og skikkelige, om de ikke ellers paa indløbende Klagemaal vil vente behørig at blive straffede“⁶⁴.

Kunde der med god Grund ankes over adskilligt hos Disciplene, lod ogsaa flere af Hørerne en Del tilbage at ønske. Saaledes kom det 1742 under Opgøret med Pietisterne frem, at den nederste Hører THOMAS LUJA havde gaaet rundt og talt ondt om Rektors Disciple og endog sagt, at Rektor ikke selv var stort bedre. Denne Sag blev dog bilagt i Stilhed⁶⁵. 1732 havde en anden Hører ved NAVN LAURIDS BACHEVOLD maattet forlade Skolen, fordi han efter Herlov Dalhoffs Ord „havde udvalgt sig Bacchus til Decanus og Venus til Privat-Præceptor“⁶⁶, og 1748 maatte en tredie Hører NIELS WINDEKILDE fjernes fra sin Bestilling for Synd mod det sjette Bud. Ved en Skæbnens Ironi var denne Hører udset til at blive Sognepræsten Peder Wedels Svigersøn, da han „ved Hykleri“ havde faaet Løfte om hans Datter, og den Pige, han forsaa sig med, tjente netop i Huset hos denne nøjeregnende censor morum. Præsten tog sig Windekildes Fejltrin saa nær, at han ikke blot rasede mod den svingagtige Hører og tvang ham til offentligt at bekende sin Synd, men endog jog den tidligere nævnte Matthias Salling, der paa Windekildes Anbefaling havde faaet fri Kost i Præstegaarden, ud af sit Hus, fordi han ikke paa nogen Maade kunde taale at blive mindet om sin brødefulde Svigersøn. Salling fortæller, at Windekilde skriftede sin Synd for Disciplene i Skolen. At dømme efter nogle Sætninger, han anfører af hans Bekendelse, skete det i en højst forskruet Stil. Dette lyder meget troligt, da man endnu har bevaret et egenhændigt Brev fra ham til Skolarkerne, hvori han ansøger om at faa sin Broder til

Efterfølger. Som en Prøve paa hans svulstige Udtryksvis hidsættes Begyndelsen her:

„Da ieg arme og usle Syndere af *Satans* Indskydelse Har ladet mig forføre saa grovelig til at begaae aabenbare Synd imod det 6te Bud, saa nedkaster ieg mig i Støvet og med Sorg og Ruelse bekiender iligemaade aabenbare denne min store Misgjerning baade for Gud i sær, saavel som og for de Naadige og gunstige Herrer...“⁶⁷

Medens Mildhed og Eftergivenhed var et Særkende for Johannes Schrøder, kunde det samme ikke siges om hans Hørere, hvoraf flere var bekendte for deres usædvanlige Strenghed, saaledes især, foruden den senere Rektor POVEL BENDTSEN, PEDER CHRISTIAN TOP, PEDER BRANDT og CHRISTOPHER NYHOLM. Peder Top beskrives som „altid en streng Karl, men især en arrig Satan, naar han havde sine gamle Plydses Klæder paa“⁶⁸, og Brandt var — som tidligere nævnt — i den Grad gaaet træet i sin Gerning, at han kun fandt Adspredelse ved at pine og plage Disciplene. Kunde de ikke svare hurtigt nok, slog han dem i Panden med den største Bog, han kunde finde, „at dem forgik alt Vid“, gav dem Ørefigener og ruskede dem i Haaret. Hans Gennemgang af Stile var som et pinligt Forhør: „nogle maatte staa for deres Fejl i Stilen med Bukserne ned og Skjorten op, andre maatte for ringere Fejl tage mod Haandtager vel en Snes ad Gangen“. Paa Grund af denne strenge Behandling følte Disciplene hver Dags Skolearbejde som et tungt Slaveri, og ikke faa lovende unge Mennesker, der var af et blødt Sind, blev i den Grad skræmte, at de for stedse opgav Studierne⁶⁹.

Ikke mindre Strenghed udviste Høreren Christopher Nyholm. Paa Grund af sit svage Bryst havde han 1742 faaet Skolarkernes Tilladelse til at undervise paa sit Kammer, hvad der næppe har været ubetinget til Gavn for Disciplene. Vel var han „en god Skolekarl“, men blev han vred, og det blev han ofte, kendte hans Hefthighed ingen Grænser. Dalhoff fortæller, at en Discipel „skiftede Hud mange 100 Gange“ under Nyholm, en andens „Rumpe var oftere broget end hvid“ under hans Haand, en tredie Discipel pryglede han næsten fra Forstanden, og en fjerde slog han døv. Uheldigvis var denne sidste en Søn af Regimentsskriver, senere Politimester i København Erik Jensen Torm, men — siger Dalhoff videre — da „den myndige Torm vilde paatale den Sag for Nyholm selv paa hans Kammer samme Dags Eftermiddag, da vare vi mange Vidner til, at Høreren ledsagede Torm ud af sit Kammer og langs henad Skolegangen med sit Spanskrør i hins Hoved“⁷⁰.

Naar Nyholm viste en næsten umenneskelig Streghed, staar det formodentlig ikke blot i Forbindelse med, at han var af et udpræget kolerisk Temperament, men vistnok ogsaa med, at hans Sindstilstand i disse Aar var ude af Ligevægt paa Grund af religiøse Brydninger. I sit Vita siger han i hvert Tilfælde om denne Periode: „saameget vil jeg dog melde, til Guds Ære og min Beskæmmelse, at jeg engang var kommet i saa høje Satans Fristelser, at jeg var ikke langt fra Fortvivelse, og havde den naadige Guds Øje ikke desto kraftigere vaaget over mig, havde jeg maaske længe siden været i Evigheden“. Det var ikke blot Disciplene, der led under Nyholm, ogsaa han selv følte Tilværelsen som en Byrde og ansaa det derfor for en stor Befrielse, at han, da han „ved 10 Aars møjsommelige Arbejde inderlig kededes“, endelig 1746 fik et Præstekald (i Slaglille) og nu kunde gifte sig med en Datter af Rektor Schrøder⁷¹.

Af flere af de Træk, der ovenfor er meddelt, kunde man maaske lade sig forlede til den Opfattelse, at Livet i Frederiksborg Skole under Johannes Schrøder kun frembød et Billede af Forfald og Raahed. Intet vilde være mere urigtigt. Herlov Dalhoff, der har ridset saa mangen en bedsk Karakteristik ned, glemmer ikke at fremhæve de Hørere og Disciple, der i en eller anden Henseende udmærkede sig⁷², og mange er de Lovord, han ofrer paa tidligere Kammerater, hvis Fremdrift, gode Sindelag og lyse Hoveder han havde lært at skatte. Jævnlig hedder det om en eller anden, at han var „en ærekær Discipel“, „en ærværdig Discipel“, „en flittig, skikkelig og lærd Karl“, „en anselig, ærekær og flittig Discipel“ o. l. Den største Ros, han tildeler en af sine samtidige, gælder dog aabenbart Laurids Blichert, om hvem det siges, at ikke en Gang Nyholm kunde faa Aarsag til at give ham et Slag, ja end ikke et ondt Ord⁷³.

Glemmes maa det heller ikke i denne Sammenhæng, at blandt de Disciple, der i Schrøders Tid dimitteredes fra Frederiksborg Skole, var der mange, som siden paa fortræffelig Maade kom til at udfylde deres Plads i Samfundet. Af de mere bekendte blandt saadanne kan her nævnes: fra 1731 HANS OTTO BANG, død 1764 som Professor og Dr. theol., og ANDREAS LUNDHOF, død 1748, ved sine Skrifter Banebryder for den Wolffiske Filosofi i Danmark; fra 1732 FREDERIK QVIST, død 1778, Hofprædikant og Skolark for Frederiksborg Skole; fra 1733 HANS MOSSIN, død 1793 som Dr. theol. og Stiftsprovst i Bergen, meget frugtbar Forfatter af teologiske og oply-

sende Skrifter; fra 1740 FREDERIK CARL MUNCHEBERG, død 1813, Dr. jur., Birkedommer i Skanderborg, juridisk Forfatter; fra 1741 MARTIN HÜBNER, død 1795 som Professor juris, europæisk berømt Statsretslærer, af Dalhoff karakteriseret saaledes: „han læste saa meget med 2 usle smaa Øjne, at han blev Professor og Etatsraad“⁷⁴; fra 1742 NIELS PRAHL, død 1792, flittig Oversætter og Publicist; fra 1744 JOHAN ARNDT DYSEL, død 1795 som Provst og Sognepræst i Østofte, topografisk og landøkonomisk Forfatter; fra 1747 HANS BORCH, død 1778 som Højesteretsassessor, Direktør for Waisenhuset og Kommitteret i Missionskollegiet, og OLUF LUNDT DE BANG, død 1789, Generalprokurør, siden Justitiarius i Hof- og Stadsretten, juridisk og landøkonomisk Forfatter; fra 1750 MORTEN QUISTGAARD, død 1798, Ejer af Gjerdrup, Lyngbygaard og Espe, Medlem af den store Landbokommission; fra 1760 LAURIDS NØRREGAARD, død 1804, Generalauditor, juridisk Forfatter, og HENRIK USSING, død 1820, Provst og Sognepræst i Lille Lyngby og Ølsted, teologisk og kirkeretlig Forfatter; fra 1763 JOHAN WILHELM GULDBRAND, død 1809 som Dr. med. og Livmedicus, og PETER GEORG BOLL, død 1814, Generalfiskal; og fra 1765 JOHAN MICHAEL KEYSER, død 1810 som Biskop i Christianssand.

6. Som ovenfor berørt, var det især den første Halvdel af Johannes Schrøders Rektorat, der var en Blomstringstid for Skolen. Efter 1750 dalede baade Discipel- og Studentertallet, tilsidst endog i ret betydelig Grad. Det kan vel heller ikke have været anderledes, end at de mange Aars utrættelige Skolearbejde har virket opslidende paa Schrøders Kraft og Friskhed. Hertil kom, at han bestandig maatte kæmpe med økonomiske Bekymringer. Han havde ialt 14 Børn, og selv om han ikke til enhver Tid skulde forsørge hele Flokken, var der dog til Stadighed mange Munde, der hver Dag skulde mættes. Det var derfor intet Under, at han især af Hensyn til Udkommet følte Lyst til at komme i et højere Embede, hvortil hans Evner og Kundskaber iøvrigt saa fuldt ud berettigede ham. En saadan Stilling maatte naturligt søges i Kirken, og det saa meget mere, som han var bekendt for at være en habil Prædikant, der endog med Lethed talte uforberedt, og en fortrinlig Katekisor⁷⁵. Det saa ogsaa ud til, at han skulde have Heldet med sig. 1755 opnaede han Kongens Løfte om Befordring ved passende Lejlighed, og næste Aar fik han Meddelelse om, at han var blevet udnævnt til

Domprovst i Roskilde. „Ved visse Folks Mellemløst“, som det hedder, blev Kongen imidlertid omstemt, Bestallingen blev aldrig underskrevet, og Schrøder fik i Stedet for Udnævnelse til titulær Professor. Det var kun et daarligt Bytte, han hermed havde gjort, og sin Ærestitel modtog han med højst blandede Følelser, blandt andet fordi han blev nødt til at søge om Fritagelse for den Rangskat, han normalt skulde have svaret. Næringssorgerne var han ikke blevet kvit⁷⁶. Ved denne Tid tog han sig da for at nedskrive en Beretning om, hvor meget Rektoratsindtægterne ved Tidernes Ugunst var gaaet tilbage siden Jens Ledøes Dage. Det gør et vemodigt Indtryk at læse dette Aktstykke, ikke mindst de Ord, hvormed han slutter. Efter at have omtalt, at han kun havde Udsigt til at synke ned i en bundløs Gæld, blandt andet fordi han „endnu aldrig har været saa lykkelig at erholde endog det allerringeste, som jeg haver søgt“, tilføjer han: „altsaa har jeg villet optegne dette for mine Efterkommeres Skyld, at de deraf kan se, at jeg ikke ved Overdaadighed og anden Liderlighed har tilsat, hvad jeg har haft, men at jeg af en særdeles Skæbne er geraaden i slette Omstændigheder“⁷⁷.

En betydelig Lettelse, omend ikke af direkte økonomisk Art, fik han dog i sine Forhold 1759, da der igen efter lange Tidens Forløb blev ansat en Konrektor ved Frederiksborg Skole. Schrøder ansøgte selv herom, da han følte Kræfterne svigte, og — som han skriver — „Munterheden, som bør være til de unges Opmuntring til at være flittige, svækkes“, og udbad sig til Medhjælper den tidligere nævnte POVEL BENDTSEN, der i 12 Aar havde virket ved Skolen som Hører, og som nu tillige fik Løfte om til sin Tid at rykke op i Rektoratet. I den Anledning blev der af Skolarkerne udfærdiget et vidtløftigt Reglement om Forholdet mellem Schrøder og Bendtsen. De skulde fremfor alt „leve i en fuldkommen Harmoni tilsammen“ og i Fællesskab aftale alt til Skolens Bedste med Hensyn til Disciple og Hørere. Konrektors Pligter blev iøvrigt væsentlig af samme Art som Rektors. Han fik tilstaaet samme Straffemyndighed som Rektor, og Hørerne forpligtedes udtrykkeligt til ogsaa at være ham hørige og lydige. Konrektor skulde dele Undervisningsbyrden med Rektor paa den Maade, at medens denne læste i Mesterlektion Mandag, Tirsdag og Onsdag, skulde Konrektor undervise de øvrige Dage. Desuden skulde han gaa Rektor til Haande ved Afholdelsen af Examina, Administration og Regnskabsføring. Samtidig blev der truffet forskellige Forholdsregler af mere almindelig Karakter. Ved

en kgl. Resolution blev den 1738 oprettede tredie (første) Lektie nedlagt, og Hørerne fik deres Løn forbedret, hver med 25 Rdlr. aarligt. Til Gengæld skulde de læse offentligt i Skolestuen „og ej tage Disciplene paa deres Kamre uden højeste Nødvendighed“. Endelig indskærpedes nogle specielle Bestemmelser om Undervisningen i Regning, Skrivning og Sang⁷⁸.

Der foreligger intet, der kunde tyde paa, at Forholdet mellem Rektor Schrøder og hans Konrektor ikke skulde have artet sig „i fuldkommen Harmoni“, og i Skolens Arkiv findes der endnu talrige Vidnesbyrd om, at Konrektor i høj Grad har søgt at lette sin gamle Embedsbroder Besværet med mange administrative Forretninger. I syv Aar arbejdede de paa denne Maade troligt ved hinandens Side, men da Johannes Schrøder 1766 havde tjent i Skolegerning i 50 Aar og saaledes, — som man den Gang sagde —, var blevet Jubellærer, søgte han sin Afsked. Han følte sig nu træt og tilmed uskikket til at undervise, fordi han ved at miste sine Tænder ikke længere var i Stand til at tale tydeligt. I meget naadige Udtryk fik han sin Ansøgning bevilget, og som Anerkendelse for den „Flid og Berømmelse“, hvormed han havde „forestaaet det besværlige Skolearbejde“, saa at Skolen nu befandt sig i „en ønskelig Flor og Tilstand“, fik han Lov til Resten af sin Livstid at beholde sin fulde Løn som Rektor. Senere opnaede han ogsaa yderligere økonomiske Begunstigelser for en af sine Døtre⁷⁹.

Han tog derpaa Afsked med Skolarkerne i en smuk og værdig Skrivelse af denne Ordlyd⁸⁰:

„Deres Excellence
Høy-Velbaarne Naadige Herre!
Deres Høy-Ædle Høy-Ærværdighed
Deres Kongelige *Majestæts* øverste Hof-Prædikant!
Deres Vel-Ædle Velærværdighed
Kongelig Slots-Prædikandt!
Naadige og Gunstige *Scholarcher*!

Af Deres *Excellences* og øfrige *Scholarchers* naadige og gunstige Skrivelse af 30. Junii seer jeg, at det har allernaadigst behaget Hands Kongelige *Majestæt* vor allernaadigste Konge at samtykke i min allerunderdanigste Andsøgning og de Naadige og Gunstige *Scholarchers* Forestilling andgaaende *Rectoratets* Nedleggelse her ved Skolen. Jeg priiser den store Guds Naade imod mig, som har værdiget at sette mig i saa betydligt og vigtigt Embede og har givet mig Kreffter til at udholde det i saa lang Tiid. Ham tilkommer Æren for aldt det gode, som jeg kand have udrettet, som jeg og har efter min ringe Formue stræbt at forrette det til hands Ære og hands Riiges For-

meerelse. Jeg aflegger og min Tak til de Naadige og Gunstige *Scholarcher*, som have vildet i Naade andsee mit ringe Arbeyde og takke mig derfor, da jeg erkjender, at jeg har større Aarsag at bede om Forladelse for det, jeg i min Pligt har forset mig, end at fortiene Tak for det, jeg efter min Skyldighed har giordt. Jeg takker *Dem* underdanigst for al den Naade og Gunst, *De* stedse i mit Embede har ladet see imod mig, og den Omhyggelighed, *De* har behaget at bære for mig, nu da jeg for Alderdoms og Afmægtigheds Skyld ey meere har kundet formaae at forestaae dette vigtige Embede, i det *De* naadigst og gunstigst har forskaffet mig det, som jeg til Nødtørffit herefter kand behøve. Jeg takker og min allernaadigste Konge, som saa naadig har vildet samtykke i min allerunderdanigste Andspøgning og de naadige og gunstige *Scholarchers* naadige og gunstige Forestilling. Jeg kand da med Glæde nedlegge mit Embede, som jeg og fra *St Hans* Dag af alt har holdet mig derfra, allerhelst jeg seer saa brav og duelig en *Successor* i *Rector Bendtsen*, som jeg er forsikret med al Flittighed og Troeskab skal forestaae det. Gud legge dobbelt Naade paa Ham, at denne kiere Skole maae tiltage i Floer og Fremgang, det jeg daglig skal bede Gud om, som jeg og visselig formoder, da jeg i Sandhed og med Glæde kand vidne, at de samptlige Lærere ere saa duelige og flittige, som ved nogen Skole kand findes. Naar de Naadige og Gunstige *Scholarcher* behager, skal jeg skyldigst aflegge Regnskab, og overlevere *Rector Bendtsen* al Skolens *Inventarium*, samt hvad *Documenter* Hand enten til Efterlevelse eller Oplysning kand behøve, som det og skal være min Skyldighed og Glæde at tiene saavel de naadige og Gunstige *Scholarcher* saa *Rectori* i alt det, jeg kand viide at give, naar det behøves, Oplysning om. Gud velsigne nu fremdeeles denne Skole og give Lykke til aldt det, som til hands Ære skal forrettes. Hand velsigne og de Naadige og Gunstige *Scholarcher*, at *De* maae see den Belønning for den store Omhyggelighed, *De* haver, at Guds Ære kand forfremmes, og de unges Nytte beforders. Hand velsigne *Dem* her i Tiden og siden i den salige Evighed, hvorm jeg uafadelig skal andraabe Gud, som jeg og med al Underdanighed og Ydmyghed henlever

Deres *Excellence*

Høy-Velbaarne Naadige Herre!
Deres Høyædle Høyærværdighed!
Deres Velædle Velærværdighed!
Naadige og Gunstige *Scholarcher!*

Deres

underdanige og ydmygste Tiener
Johannes Schrøder.“

Friderichsborg,
d. 15tende *Julii*
A^o 1766.

Efter at have forladt Frederiksborg Skole flyttede Schrøder først til Herstedøster, siden til sine Børn i i Slaglille. Til det sidste gav han for sin Fornøjelses Skyld privat Undervisning i Græsk og Hebraisk. Endelig døde han den 16de Maj 1774, 79 Aar gammel, i Slaglille Præstegaard. I denne Bys Kirke ligger han begravet.

Et usædvanligt nidkært Liv i Skolens Tjeneste var dermed til Ende. Ved hans Afgang som Rektor havde en tidligere Discipel under en Voksbuste af ham skrevet dette Vers⁸¹:

Om en Discipel tør sin Lærers Værd bedømme
 Da kan et Hundrede og Ti i Præstestand
 Som og Tre Hundrede, Halvfems og een berømme
 Professor Schrøder for en lærd og dydig Mand.

I al deres pudsige Naivitet taler disse Linier Sandhed. Ikke blot havde Johannes Schrøder uddannet en talrig Skare af dygtige Mænd, der gjorde deres Rektor og Frederiksborg Skole Ære, men mest af alt havde han forstaaet at indskrive sig i sine Disciples Hjerter.

KAPITEL III

POVEL BENDTSEN (1766—89)

1. Skolens Overbestyrelse under Povel Bendtsens Rektorat bestod, foruden af Slotspræsterne, af Gehejmerraad FRIEDRICH CARL V. GRAM, der var Skolark indtil 1771, da han afløstes af Amtmand HENRIK V. LEVETZAU (indtil 1805), og af FREDERIK QVIST, en stille Mand af pietistisk Farve, der vedblev at være gejstlig Skolark lige til 1778, skønt han allerede 1766 var fratraadt som Confessionarius. Han efterfulgtes af CHRISTOPHER BLUHME, en Søn af J. B. Bluhme, der efter kun fire Aars Forløb til Efterfølger fik den berømte CHRISTIAN BASTHOLM (indtil 1800).

Det forholdsvist lidet, som er overleveret om Skolarkatets Virksomhed i denne Periode, tyder paa en forsvarlig, jævnt interesseret Administration af Skolens Anliggender og en velvillig Hensyntagen til Lærerpersonalets Ønsker, men nogen stærkt personligt præget Indsats mærker man intet til. Særlig efter Skoleforordningen af 1775 var der næppe heller i samme Grad som før Plads for en saadan, og de daværende Skolarker kunde iøvrigt ikke i Indflydelse maale sig med de to Gram'er og den ældre Bluhme.

Heller ikke i Skolens Økonomi skete der væsentlige Forandringer. Ved Bendtsens Tiltrædelse udgjorde Skolens samlede Formue 41450 Rdlr., deraf Hovedstolen 21858 Rdlr. og Ridderpengene 17892 Rdlr., ved hans Død var den vokset til 51077 Rdlr., idet Ridderpengene var blevet forøget med ca. 10000 Rdlr. til 27300 Rdlr. Hovedstolen henstod vedblivende hos Kongen til 6 % aarlig Rente, men Ridderpengene blev 1775 opsagt af Overskattedirektionen og maatte derpaa anbringes hos private mod Obligationer til en

lavere Rente. Skolens aarlige Indtægt var 1766—7 ca. 2444 Rdlr., 1789—90 ca. 2662 Rdlr.¹

Lærerpersonalets Lønning var i de første Aar af Bendtsens Rektorat af samme Størrelse som tidligere. Da Leveomkostningerne stadig blev større, og det trak ud med Lærernes videre Forfremmelse, er det ikke til at undres over, at man jævnlig hørte bitre Klager fra dem over deres haarde Lod. Med en usædvanlig Skarphed kom dette frem i en Ansøgning 1774 fra Hørerer Frederik Stephan Asmussen, der i alt maatte trælle 14 Aar ved Skolen, før han kunde blive Præst. Han fortrød, siger han, at han havde opofret sine bedste Aar i Skolens Tjeneste uden at se mindste Udsigt til Befordring, og næppe uden Grund føjer han til: „det er vist ikke til Skolens Tarv, at en Skole-Lærer gaar saa længe hen, at han omsider kedes ved sine Forretninger, og brave Studentere vil med Foragt anse det Embede, som ikke har nogen Belønning“².

Af og til greb man da til den Udvej for at stille det misfornøjede Lærerpersonale tilfreds, at man udbetalte dem en beskeden „Dusør“ paa 20—40 Rdlr. Disse personlige Løntillæg var ganske vist strengt taget rene Naadesbevisninger, men ved oftere at uddeles tabte de efterhaanden deres oprindelige Karakter og gik over til at blive en Slags faste Rettigheder. Ved Skolereformen 1775 blev Lønningerne noget forbedrede, saaledes at Rektor herefter i fast Lønning oppebar 517 Rdlr., øverste Hører 200 og nederste Hører 160 Rdlr. om Aaret. Hovedparten af Skolens Indtægter gik vedblivende til Stipendier til Disciplene. Da Kapitalerne efter 1775 paa Grund af Rentesænkningen gav ringere Udbytte end tidligere, fastsatte Skolarkerne 1777 de stipendienydendes Antal til blot 36. Stipendierne udgjorde 1788 i øverste Lektie 30 Rdlr. om Aaret, i mellemste 20 Rdlr. og i nederste 17 Rdlr. 2 Mk. Hertil kom de saakaldte „Oplagspenge“, der udbetaltes ved de paagældendes Dimission³.

2. Naar Frederiksborg Skole i denne Periode synes at have bevaret sit gode Ry fra Johannes Schrøders Tid, skyldes det i høj Grad den Mand, der var Skolens Rektor. POVEL BENDTSENS Leved er snart fortalt. Han var en Hattemagersøn fra København, hvor han blev født 1723. 13 Aar gammel kom han i Frederiksborg Skole og blev Student herfra 1739. Johannes Schrøder medgav ham ved hans Afgang et meget hædrende Testimonium, hvori han blandt andet berømmede hans udmærkede Flid og Energi og udtalte, at han trods

sin unge Alder havde vist, at der i hans overmaade spinkle Legeme boede en mandig Sjæl, og at han ejede Evner, der lovede den største Fremgang. Otte Aar tilbragte Bendtsen derpaa med Studier i København. En Tid var han Dekan paa Kommunitetet, havde siden Plads paa Walkendorfs Kollegium og udgav nogle Disputatser, hvoraf et Par er af teologisk Indhold. De bærer et konservativt Præg og indeholder et Sted skarpe Angreb paa Spinozas Opfattelse af Skriften. En enkelt af hans Disputatser er af geografihistorisk Art, idet han heri behandler Spørgsmaalet om, hvorvidt „de gamle“ kan formodes at have haft noget Kendskab til Amerika, hvad han besvarer bekræftende. Som Helhed maa disse Disputatser vistnok siges at være meget hæderlige Vidnesbyrd om videnskabelig Interesse og gode Kundskaber paa forskelligartede Omraader. 1747 vendte Bendtsen tilbage til sin gamle Skole som Hører, 1752 tog han Magistergraden, 1759 var han, som tidligere omtalt, blevet Konrektor, og endelig overtog han nu 1766 Rektorembedet, som han beklædte til sin Død den 30te Oktober 1789, idet han saaledes paa forskellig Vis ialt i 45 Aar var knyttet til Frederiksborg Skole⁴.

Povel Bendtsen gør ikke Indtryk af at have været udrustet med særlig glimrende Evner eller blændende Egenskaber. Snarere synes han at have været en trofast Slider, der sindigt og støt roede sit Livs Fartøj fremad. Hvad der trykt eller skrevet foreligger fra hans Haand, viser ham som en Mand, hvis Ejendommelighed først og fremmest har været Soliditet — i Kundskaber som i Væremaade og Karakter. Der hviler et eget Drag af stille Troværdighed over denne brave Skolemester, der uden at kny røgtede sin Dont ved den samme Skole fra sin Ungdom indtil de graa Haar, Dag ud, Dag ind. Gennem de mange Aar var han i sit Væsen uforanderlig den samme, semper idem. Ansøgningerne fra hans Ungdom og Skrivelserne fra hans gamle Dage viser et sjældent ensartet Billede: den samme faste og klare Haand, den samme grundige og tilforladelige Fremstillingsmaade, den samme frimodige Udtryksvis — med al sin gammeldags Underdanighed overfor den af Gud og Kongen indsatte Øvrighed er der intet krybende eller opstyltet i Tonen overfor hans Overmænd. Den, der er fortrolig med Datidens ofte hule og ofte vamble Stil, ikke mindst i Ansøgninger, vil vide at skønne paa Forskellen. Et enkelt Eksempel kan her anføres. Da Schrøder 1756 var blevet udnævnt til Domprovst i Roskilde, søgte Bendtsen om at blive hans Eftermand ved Skolen. Uden mange Ord frem-

førte han sin Bøn, og uden al Brask og Bram skrev han tilsidst disse Linier: „en reedelig Omhu for at fremme Guds Ære og de Unges Beste skall forblive mit Hoved-Øyemerke, saasom det hidindtil haver været“⁵. Bag de stiltfærdige Ord stod en Mand. Gennem et langt Livs Gerning har han vist, at han den Gang talte sandt.

Da Povel Bendtsen 1759 blev ansat som Konrektor hos Johannes Schrøder, var det sikkert et meget heldigt Valg, thi han synes netop at have besiddet en Række af de Egenskaber, Schrøder manglede: en stærkt udviklet Sans for Grundighed, Nøjagtighed og Orden,

*allervindis dainigt
af
Povel
Bendtsen.
Rector ved den latinske
Skole i Trindbergsborg.*

Fig. 29. Rektor Povel Bendtsens Underskrift. (Skolens Arkiv).

som endnu den Dag i Dag gør det til en Nydelse at læse de Skrivelser, han har udarbejdet, en aldrig svigtende Omhu for Skolelivets tusinde smaa Ting og i Modsætning til Schrøders milde Styre stor Fasthed i sin Optræden overfor Disciplene. Hans Interesse for Skolens indre Administration kan man følge lige fra 1759, da han i Anledning af Forhandlingerne om

Reglementet for Forholdet mellem Rektor og Konrektor affattede forskellige Udkast, der i høj Grad vidner om pædagogisk Sans og moden Gennemtænkning af alle herhen hørende Spørgsmaal. Trods sin forholdsvis unge Alder har Povel Bendtsen kunnet bygge paa en ikke ringe praktisk Erfaring — han har nøje kendt de Svagheder, der klæbede ved Schrøders Styre, og har haft rig Lejlighed til at overveje de Midler, som kunde raade Bod herpaa⁶.

Allerede som Hører havde Bendtsen et stort Ry saavel for sin Strenghed som for den Iver, hvormed han gik op i Lærergerningen. Matthias Salling, der 1750 kom under hans Tugt, siger om ham, at han „var en fuldkommen Skole Karl og meget vel oplagt til Lærere . . . ; som han havde meget gjort sig bekendt af sin Flittighed, saa var han nu bekendt af sin strenge Orden, som han holdt sine Discipler i, og den særdeles Omhu, han havde for enhvers Fremgang. Alle ansaa denne Lærere, som man med Rette kunde sige om: „jeg har en streng, men redelig Skolemester“, med stor Banghed som en Bussemand og ønskede ikkun at slippe fra ham“. Paa sine ældre Dage skal han dog være blevet noget mere lemfældig i sin

Behandlingsmaade af Disciplene, men hans Nidkærhed for Skolens Vel var saa usvækket, at Skolarkerne 1784, kun faa Aar før hans Død, kunde give ham det Lov: „at hans Adfærd og Flid med Ungdommens Undervisning i den lange Tid, han har forestaaet Lærer Embedet, ej alene har været højstberømmelig, men at han endog efter vores allerunderdanigste Tanker bør anses som et Mønster iblandt Lærerne“⁷.

En særlig Interesse har Povel Bendtsen haft for den systematiske Tilrettelæggelse af Undervisningsarbejdet. Fra et saa tidligt Tidspunkt som 1764 foreligger der fra hans Haand en Række Optegnelser om „Læsningen i Skolen“, der for en Del kan betragtes som et Udtryk for hans pædagogiske Program. De angaar ganske vist mest talrige Enkeltheder, men tillader dog et vist Indblik i hans Metode og taler tydeligt om, hvor alvorligt han har ønsket at tilvejebringe større Orden, Fasthed og Ensartethed baade i Undervisningen, i Skolens kirkelige Forretninger og i Disciples og Høreres Forhold. Navnlig har han været optaget af Fagene Religion og Latin. Religionsundervisningen ønskede han saaledes fremmet ved, at Disciplene førte „Bibelbøger“, Optegnelseshefter, hvori de skulde nedskrive Navnene paa de Personer og Steder, der omtales i Bibelen, samt — for de ældre Disciples Vedkommende — en kort Redegørelse paa Latin for det historiske Stof, som knyttede sig til disse Navne. Desuden skulde der med Flid arbejdes paa, at Disciplene nøje mærkede sig alle de Skriftsprog, der tjente til Støtte for Troslærens Sætninger (dicta probantia). I Latin skulde Arbejdet navnlig samle sig om Læsningen og Analyseringen af de klassiske Forfattere, baade „Auctores“ som Curtius, Justin, Sallust og Cicero (Talerne) og „Poeter“ som Horats, Virgil, Terents og Ovid, men ikke mindre alvorligt skulde Stilskrivningen drives. Bendtsen nævner en Række forskellige Former for Stile, der bestandig skulde skifte, vekslende efter Arten: fri, bunden, extemporal, Parafrase, Imitation, ikke mindre end efter Indholdet: moralsk, oratorisk, historisk, epistolarisk. Særlig Vægt har han lagt paa, at Stilene oftere blev formede som Breve eller som Genfortællinger af Dagens Begivenheder f. Eks. paa Grundlag af Avisernes Nyhedsstof. Blandt de specielle Stileopgaver, han har tænkt sig, er pudsigt nok en særlig Kreds hentet fra „de Synder, som gaar i Svang blandt Disciplene“, saaledes: om at bande, om at støje paa de Steder, som er destinerede til gudeligt Brug, om at forsømme Skolen (eller Kirken), om det forargelige i at komme

for sildigt, om det, der er en Discipel størst Ære (størst Skam), om Uagtpaagivenhed, naar noget gaas igennem o. l.⁸

Ogsaa senere har Bendtsen bestandig været optaget af planmæssigt at højne Undervisningen, og allerede før Reformen 1775 har han gjort sig til Talsmand for adskillige af de Forbedringer, som der fandt deres Udtryk. Som Vidnesbyrd herom foreligger der fra Begyndelsen af hans Rektortid — fra 1771 — nogle „Forslag til nogle smaa Anmærkninger i Undervisningen til Prøve, om herved kunde vindes noget i Længden til Arbejdets Lettelse“. Disse Forslag, der dog blot angaar første Klasse, er ligeledes af meget speciel Art og sigter fremfor alt til at fremme en grundigere Tilegnelse af de forskellige Fag. Ved bestandig Repetition under forskellige Former skulde man saaledes vedligeholde Kendskabet til den latinske Grammatik, — „indtrykke Donaten des dybere“, som han siger —, og ved stadig gentagen Deklinerer og Konjugerer vinde en usvigelig sikker Færdighed i Formlæren. Desuden skulde der føres forskellige „Libri memoriales“ over Navne og Udtryk især for at indprente sig det ejendommelige ved latinsk Sprogbrug, og ved ofte at høre Latin skulde Disciplene i Tide vænnes til at forstaa dette Sprog ad Ørets Vej⁹.

3. Det var uden Tvivl et stort Held for Frederiksborg Skole, at den besad en pædagogisk set saa lydhør Rektor som Povel Bendtsen, da den store Guldbergske Skolereform skulde gennemføres 1775.

Efter at en Kommission, blandt hvis Medlemmer især maa nævnes N. E. Balle og Ove Høegh Guldberg, i et halvt Aars Tid flittigt havde overvejet, hvad der kunde gøres for at forbedre det latinske Skolevæsen med det Maal for Øje, at „en Stamme til lærde og due-lige Mænd i Landet for Fremtiden ikke skal savnes“, udstedtes den 11te Maj 1775 en omfattende Forordning, som paa mange Punkter betød vigtige Ændringer i Skolens hele Struktur¹⁰. Den er et typisk Udtryk for den væsentligt konservativt prægede, men dog i flere Henseender reformvenlige Oplysningsretning, som navnlig Guldberg var Talsmand for, og i hele Aanden og i mange af de enkelte Bestemmelser mærker man klart nok en Genklang af hans aandelige og politiske Traditionsbundethed. Man fastholdt saaledes vedblivende Skolens Karakter af at være en Kirkeskole, hvad der ytrede sig baade ved Bibeholdelsen af Læreres og Elevers Forpligtelse til at besørge Sangopvartningen og ved den overordentlig fremtræ-

dende Plads, der stadig blev tildelt Religionsundervisningen. Ikke mindre stærkt end Reformationstidens, Ortodoksiens og Pietismens Skoleordninger fremhævede nemlig den Guldbergske Tanken om, at Skolerne først og fremmest skulde være „den hellige Aands Værksteder“, hvorfor man med den største Flid skulde lægge Vind paa at bibringe de unge et indtrængende Kendskab til den kristne Religions Lære. De Afsnit af Forordningen, der giver Forskrifter herom, er tydeligt paavirket af Guldbergs teologiske Grundsyn, den saakaldte ældre Supranaturalisme, der ikke blot som tidligere Tider vilde meddele en korrekt Trosopfattelse, bygget paa Skriftens Udsagn, men som saa sin særlige Opgave i ad Fornuftens Vej at godtgøre denne Opfattelses aandelige Berettigelse. Derfor stræbte man først efter at paavise Sammenhængen mellem den Gudserkendelse, som almindelig Eftertanke kunde lede til („den naturlige Religion“), og Skriftens Lære („den aabenbarede Religion“), men dernæst det utilstrækkelige i alene at ville bygge paa den førstnævnte, idet blot Aabenbaringens Budskab om Forsoningen i Kristus mentes egnet til at give Menneskesjælen den Beroligelse og Fortrøstning, den trængte til. Dette Skema blev ogsaa — ikke mindst gennem de foreskrevne Lærebøger — retledende for Undervisningen i Religion¹¹.

Med Hensyn til de klassiske Sprog var Skoleforordningen af 1775 ligeledes konservativ. Hovedvægten laa paa den grundige Indøvelse i Latin, og Kredsen af de Forfattere, der heri skulde læses, er omtrent den samme som efter Forordningen af 1739. Fremskridtene maa derimod væsentligt søges i en Forbedring af Undervisningsmetoderne og Hjælpemidlerne i flere Fag og især i den Plads, som nu blev tilkendt det danske Sprog. Som aldrig før i den lærde Skoles Historie havde Modersmaalet nu tilkæmpet sig en virkelig selvstændig Stilling. Ikke blot skulde der i langt videre Udstrækning end før anvendes Lærebøger paa Dansk, især i Religion, men det indskærpes udtrykkeligt, at man gennem hele Skolen bevidst baade mundtligt og skriftligt skulde arbejde paa Udviklingen af det danske Sprog, blandt andet ogsaa ved Læsning af Tidens bedste Forfattere. Med Hensyn til Undervisningens Udformning vidner det ogsaa om en nyere Tids Syn, at man krævede en mildere Skoletugt og fremhævede Værdien af, at Skolearbejdet ikke blev „pinefuldt og ked-sommeligt“. Den mekaniske Udenadslæren skulde overalt afskaffes (undtagen dog i Religion), i flere Fag som Geografi og Astronomi skulde man i høj Grad bygge paa Anskuelsesundervisning, og som

Hjælpe midler ved Historieundervisningen skulde man arbejde med synkronistiske Tabeller og andre Oversigter. Endvidere var det af Vigtighed, at man ønskede, at der skulde bibringes Disciplene ikke blot Sprogkundskaber, men ogsaa en følelsesmæssigt bestemt Forstaelse af Ejendommelighederne hos de Forfattere, de læste. De skulde derfor i Optegnelseshefter nedskrive „de smukkeste og stærkeste Steder“, de traf paa, og flittigt skulde de vænnes til at mærke sig Forskellen mellem de forskellige Udtryksformer, saa de kunde bedømme, om noget var skrevet i en god eller slet Stil. Endelig skulde de ogsaa lære at deklamere „sømmeligt og yndigt“ baade paa Dansk og Latin og herunder indøves i et naturligt Tonefald, der var fjernt fra den gamle ensformige „uangeneme Skoletone“. — I mange af disse og lignende Bestemmelser sporer man klart nok Eftervirkninger af de ivrige Bestræbelser for at højne Smagen og rense Sproget, som siden Midten af Aarhundredet havde været saa fremtrædende. Foruden at tilrettelægge Undervisningen stræbte man ogsaa — ligesom i 1739 — at indføre en stærkere Ensartethed i Skolens hele ydre Apparat, Lærernes Uddannelse og Kaldelse, Examina, Ferier, Økonomi, Testimonier, daglig Skoletid o. desl.

Om den Guldbergske Skoleordnings Indførelse i Frederiksborg Skole er vi ganske vel underrettede, da der forefindes en temmelig fyldig Brevveksling herom mellem Rektor Povel Bendtsen og Skolarkerne. En Række af Forordningens Bestemmelser fandt ganske vist ikke Anvendelse paa denne Skole, da den som en kongelig Stiftelse dannede en Undtagelse, andre Bestemmelser af økonomisk og administrativ Art, der vel blev gældende for alle Skoler, vil der ikke være Grund til at gaa ind paa, men en særlig Omtale kræver Tilrettelægningsplanen af Undervisningen, som maatte formes afvigende efter de forskellige Skolers Størrelse. I Henhold til en Plan, som Povel Bendtsen i August 1775 udarbejdede, skulde Fordelingen af Stoffet ske paa følgende Maade i Frederiksborg Skole: første Lektie (eller som den af gammel Vane siden 1738 kaldtes, anden Lektie) skulde omfatte de to første og lidt af det tredie Skoleaar. Udenad skulde læres: Donat, Aurora, et latinsk Vocabularium, latinsk Grammatik og Syntaks, de første Kursus af Historie og Geografi samt den græske Grammatik med det vigtigste af Syntaksen. Gennemgaas („forklares“) skulde det teologiske Kompendium een à to Gange og den danske Grammatik og Syntaks. Læses og analyseres („tydes“) skulde Eutropius, Phædrus og 10 Bøger af Justin. Hertil kom som

„exercitia“ smaa latinske Stile paa 5—6 Linier hver Dag samt Øvelse i Skrivning, Ortografi og Regning. I tredie Lektie, der var planlagt til at omfatte Resten af det tredie, hele fjerde samt noget af femte Skoleaar, skulde man foruden Repetition af latinsk og græsk Grammatik og Syntaks udenad lære Prosodi, den lille Katekismus, det andet Kursus i Geografien og Historie til Karl den Store (eller til Reformationen), endvidere den naturlige Teologi og hebraisk Grammatik. Det teologiske Kompendium blev endnu en Gang forklaret, og af antikke Forfattere læste man videre i Justin og tog fat paa to—tre Komedier af Terents, Ovids Breve fra Pontus og Ciceros „Officia“. De skriftlige Øvelser blev nu mere omfattende og bestod i daglige latinske Stile paa 7 à 8 Linier samt Vers- og Brevskrivning. Latinske Stykker blev oversat til Dansk, og der blev i det hele lagt større Vægt paa skriftligt at behandle Modersmaalet. Ortografien skulde indskærpes, danske Vers skrives, og forskelligartede Udtog af Justin gøres paa Dansk. Hertil kom Læsning af stilistiske Mønstre som Guldbergs Verdenshistorie og Gellerts oversatte Fabler og Breve. Øvelserne i Regning, Skrivning og Ortografi blev fortsatte, og man begyndte paa at analysere („resolvere“) og oversætte („vertere“) Dele af det gamle og nye Testamente paa Hebraisk og Græsk. I Mesterlektien (noget af femte, hele sjette og syvende, eventuelt ottende Skoleaar) repeterede man de lavere Klassers Pensa, lærte af nyt den aabenbarede Teologi, den nyere Historie og Astronomi samt fik Børge Riisbrighs Ledetraad i Filosofien „Prænotiones philosophicæ“ forklaret. Af latinske Forfattere kom nu til: Cicero (Brutus og Officia), Virgil, Horats (Oder, Epistler, Ars poëtica), Cornelius Nepos og Qvintilianus; af græske: Epiktet, første Bog af Homers Iliade og anden Bog af Herodot. Paa Hebraisk læstes desuden første Mosebog. Hertil føjedes Stile to à tre Gange om Ugen, Versøvelser, forskelligartede Oversættelser og Indøvelse i at deklamere¹². -- Hvad vi iøvrigt ved om Undervisningen i Frederiksborg Skole i denne Periode, f. Eks. gennem nogle fornyede Læseplaner fra 1781, tyder — som rimeligt er — paa, at man i alt væsentligt har holdt fast ved Skemaet fra 1775. Et Par Stilebøger, der tilfældigvis er levnet, er ganske oplysende om Formerne for Stilskrivning. En af de første Opgaver lød paa at skildre Disciplenens Glæde over Indførelsen af Reformen af 1775¹³.

Et af de vigtigste Fremskridt, som Skoleforordningen af 1775 afødte, var Tilvejebringelsen af en Række forbedrede, til Dels ud-

mærkede Lærebøger. Allerede i Bendtsens Plan omtales enkelte af disse, og i senere Skrivelser om Indkøb af Skolebøger og i Regnskaberne nævnes endnu flere. Det fremgaar heraf med Vished, at man ogsaa i Frederiksborg Skole har benyttet mange af disse Bøger, som med Rette kan regnes for klassiske Udtryk for den Retning, der skabte Reformationen af 1775. Blandt saadanne Hjælpemidler maa i første Række nævnes Ove Høegh Guldbergs „Den naturlige Theologie“ og „Den aabenbarede Theologie“, der giver hele hans teologiske System, P. F. Suhms „Historien af Danmark, Norge og Holsten udi tvende Udtog“ og Gellerts Fabler oversat af B. J. Lodde. For at opmuntre Disciplene til større Flid havde Forordningen ogsaa fastsat, at der ved de aarlige Examina som Præmier for de fremmeligere skulde uddeles særlig udvalgte Værker i smukt indbunden Stand. Fra Povel Bendtsens Tid foreligger der Vidnesbyrd om, at man iagttog denne Skik, der holdt sig adskillige Aar ned i Tiden. Den senere Admiral H. B. Dahlerup skriver saaledes i sine Erindringer, at han fra sin Skoletid i Frederiksborg (1796–1801) meget vel huskede, at han flere Gange havde faaet tildelt Præmiebøger, „paa hvis Bind de Ord „Flittighedsbelønning“ vare trykte med forgyldte Bogstaver“. Blandt Værker af denne Art nævnes i Regnskaberne foruden Ove Mallings „Store og gode Handlinger“, Gellerts Fabler, Guldbergs „Breve over vigtige Sandheder“, Bastholms „Den geistlige Talekonst“ og — mere mærkeligt — Katalogen over Henrik Hielmstiernes Bibliotek.

En vigtig Følge af Forordningen 1775 var det ogsaa, at Undervisningsmateriellet forbedredes i større Udstrækning. Skoleregnskaberne opviser i den Anledning en Del Udgifter til Anskaffelse baade af Globes og især af hele Serier af Landkort. Derimod lykkedes det ikke Rektor Bendtsen at faa Raadet Bod paa den gamle Sædvane, som han bittert klagede over, at hele Skolen havde fælles Undervisningsrum. En ganske særlig Interesse havde Forordningen desuden vist Indrettelsen af et Bibliotek ved hver Skole. I Frederiksborg besad man ganske vist fra ældre Tid et Skolebibliotek, men det var hverken stort eller længere tidssvarende, hvorfor Forordningen ogsaa her blev Udgangspunkt for Tilvejebringelsen af en bedre Bogsamling til Brug for Lærere og Disciple. I 1775 og de nærmest følgende Aar blev der derfor indkøbt en Række Værker, mest større Leksika og en Del Klassikerudgaver, der indeholdt de bedste Tekster og fyldige sproglige og historiske Kommentarer, saaledes at de

kunde tjene som Haandbøger ved Undervisningen. Bastholm var stærkt interesseret i Bibliotekets Forøgelse; han bistod ikke blot Rektor ved Bogindkøb i København, men skænkede ogsaa Skolen et fuldstændigt Eksemplar af alle sine Skrifter. Forordningen af 1775 havde bestemt, at tidligere Disciple skulde opfordres til at betænke deres gamle Skole med en og anden Bog. Ogsaa en Del Frederiksborgensere fulgte denne Opfordring. Begyndelsen blev gjort af Justitsraad P. G. Boll, Student fra 1763, som 1777 i et meget smukt Brev til Bendtsen tilbød at medvirke til Dannelsen af et Skolebibliotek som Tegn paa den store Taknemmelighed, han nærede overfor sin gamle Skole¹⁴.

4. Den største Begivenhed, der indtraf under Povel Bendtsens Rektorat, var uden al Sammenligning Indførelsen af den Guldbergske Skoleordning, som vistnok er blevet mere samvittighedsfuldt efterlevet i Frederiksborg Skole end flere andre Steder, men just derved begyndte Skolelivet her allerede nu at miste adskillige af de Træk, som kunde være ejendommelige for ældre frederiksborgensisk Tradition. Andre Begivenheder af speciel Betydning eller Højtideligheder af almindelig Karakter kendes der ikke i denne Periode, kun kan det nævnes, at Kongens Fødselsdag den 29de Januar 1772 blev fejret under særlig festlige Former i Anledning af, at Struensee umiddelbart før var blevet styrtet. Desværre havde den brave Povel Bendtsen en ulyksalig Forkærlighed for at udtrykke sig i Gudernes Tungemaal, hvad han mindst af alle var skabt for. Allerede i sin Jubeltale fra 1760 havde han givet fuldgyldigt Bevis herfor, og nu — 1772 — greb han atter Lejligheden til paa Vers at holde en dansk Tale, hvori han takkede for Guds naadige Beskærmelse af Majestætens dyrebare Person. Han udgav siden Talen¹⁵, og selv den velvilligste Bedømmer maa vistnok indrømme, at baade den og dens Forgænger fra 1760 hører til de fladeste, tommeste og mest talentløse Rimerier, som tænkes kan, ganske blottet for digterisk Aand og poetisk Formsans. Den er som et klassisk Eksempel paa, hvilke magre Resultater den gamle Skoles idelige Indøvelse i Versskrivning kunde føre til, naar ethvert naturligt Anlæg manglede. Povel Bendtsen var overhovedet næppe nogen frodig Aand. Et Par latinske Skoletestimonier, der tilfældigvis er bevarede fra hans Pen, gør det samme anstrengte og søgte Indtryk som hans Forsøg i Versekunsten¹⁶.

Under Bendtsen var Discipelantallet i Frederiksborg Skole betydeligt ringere end under Johannes Schrøder. De stipendienydendes Antal var som nævnt 1777 blevet fastsat til 36 aarligt, og det overskydende Tal af Disciple, der blot deltog i Undervisningen, var kun ganske ringe¹⁷. Som en naturlig Følge af det mindre Discipeltal blev ogsaa Antallet af Studenter lavere end før. Ialt har Povel Bendtsen dimitteret 110 Disciple, det vil sige gennemsnitligt 5 om Aaret. Meget fremragende Mænd findes ikke blandt disse. Af de mere bekendte kan nævnes: fra 1768 KNUD FLEISCHER, død 1820 som Stiftsprovst i Bergen, fra 1770 BØRGE POSCHOLAN KOFOD, død 1839 som Dr. theol. og Sognepræst ved Helligaandskirke i København, fra 1775 HANS JACOB WILLE, død 1808 som Stiftsprovst i Trondhjem, og LORENTS BYNCH, død 1829 som Sognepræst i Tønning og Træden, alle fire i deres Samtid bekendte paa Grund af deres Forfatterskab af teologisk og almindelig oplysende Art; fra 1771 PETER CHRISTIAN ZEUTHEN, død 1823 som Ejer af Tølløse, Søgaard og Sonnerup, Medlem af og Sekretær i den store Landbokommission, Præsident for Landhusholdningsselskabet, fra 1780 BENDT BENDTSEN, senere Rektor ved Frederiksborg Skole, samt fra 1783 CHRISTIAN KLINGBERG, død 1821, højt beundret som Højesteretsadvokat. Til denne Række kan med nogen Ret føjes Digteren CHRISTEN HENRIKSEN PRAM, som Povel Bendtsen dimitterede 1772 efter privat Overhøring i Skolen¹⁸.

5. De Efterretninger, der foreligger om Povel Bendtsens sidste Aar, tegner det samme vemodige Billede af ham som af saa mange af hans Formænd: den gamle udslidte Skolemand, der træt efter den lange Arbejdsdag ser sin snarligt tilstundende Opløsning i Møde og blot er optaget af Tanken om at sikre sine efterlevende nogenlunde taalelige Kaar. For Skolemænd og deres Enker fandtes der nemlig den Gang ingen faste Regler om Pension, og alt, hvad der i saa Henseende kunde opnaaes, var i Bendtsens som i hans Forgængeres Tid blot at betragte som rene Naadesbevisninger. Alleerede 1775 havde han faaet Kongens Tilsagn om, at han skulde have Ret til at nyde Naadensaar og hans Enke en beskedent aarlig Pension, og 1784 fik han til Tak for sin lange og usædvanligt tro Tjeneste baade sin egen Lønning forbedret med 150 Rdlr. om Aaret og Enkepensionen forhøjet til 100 Rdlr.¹⁹ Da han endelig i Efteraaret 1789 paa Grund af Alder og Svaghed følte sine Kræfter svigte, ansøgte han om, at der med Løfte om Sukcession maatte blive be-

skikket ham en Konrektor „i det besværlige og tunge Skole Arbeide, hvori jeg nu i 42 Aar og derover daglig har meer og meer tilsat mine Kræfter, uden nogen Dag af nogen at kunde have ringeste Hielp“. Hertil foreslog han sin Søn, den den Gang 26-aarige Magister BENDT BENDTSEN, som opholdt sig ved Universitetet i Göttingen. Dels vidste han, at Bendt var velegnet til Lærergerningen og fortrolig med Undervisningsmaaden i Frederiksborg Skole, hvori han selv var blevet uddannet fra sin tidligste Barndom, dels haabede han, at Sønnen fremfor nogen vilde kunne staa ham bi og efter hans Død tage sig af hans Enke og mange uforsørgede Børn.

Skolarkerne var meget villige til at støtte ham i hans Andragende, men Confessionarius Bastholm var uvis med Hensyn til Maaden, hvorpaa dette skulde sættes i Værk. Han frygtede nemlig for, at Forordningen af 1775 skulde have tilintetgjort Skolarkatets Ret til at kalde Rektor, og — som han skrev til Amtmanden —: „det lod ilde, om vi kaldte den unge Bendtsen, og Cancelliet skulde falde paa at forkaste vor Vocation“. Derfor tilraadede han, at de blot skulde ansøge Kongen om at faa Bendt Bendtsen beskikket til Konrektor og desuden love at gøre alt, hvad de formaaede, for til sin Tid at fremme hans Udnævnelse til Faderens Efterfølger. Dette Forslag vandt Bifald hos de andre Skolarker²⁰, men faa Dage efter — den 30te Oktober 1789 — afgik den gamle Rektor ved Døden. Det gjaldt nu at virke hurtigt og kraftigt. Heldigvis kom Bendt Bendtsen ikke til at savne formaaende Venner ved denne Lejlighed. Hans Velynder Professor Badens Hustru opsøgte saaledes Bastholm i Christiansborg Slotskirkes Sakristi og lagde ham indtrængende den unge Magisters Vel paa Sinde²¹.

For at være fuldt ud paa den sikre Side indgik alle tre Skolarker kun faa Dage efter — den 3die November — med en Forestilling til Kongen om at udnævne Bendt Bendtsen til Rektor. Dette Aktstykke indeholder flere interessante Bemærkninger baade om Fader og Søn, og det giver Povel Bendtsen det skønneste Eftermæle som Skolemand. Med Glæde, — hedder det her —, havde Skolarkerne for nogen Tid siden indvilliget i Povel Bendtsens Ønske om til Konrektor at faa „denne brave unge Mand, som var dannet af en Fader, der ene syntes at være født til Skolearbejdet“. Da dette nu ikke længere kunde ske, bad de „i Betragtning af den gamle Mands lange og næsten mageløse Flid og Arbejdsomhed og den unge Magister Bendtsens Duelighed og gode Opførsel“ om, at denne maatte „be-

træde den Plads, som Faderen, udmattet af Arbejde, har forladt“. Endelig føjede de til: „og vi ere forvissede om, at han ved at træde i sin afdøde Faders følgværdige Fodspor, vil vedligeholde Skolen den Hæder, som den i mange Aar har haft, at den stedse fremsender de grundigste og bedst underviste Candidater til Universitetet“.

Som det snart efter blev oplyst, havde det ikke været nødvendigt at indgaa med denne Forestilling. Bastholm forhandlede med Direktøren i Danske Kancelli, Gehejmerraad Christian Brandt, der forsikrede, at Skolarkerne ikke havde tabt deres Kaldsret 1775. De skulde blot udstede Kaldsbrevet og indsende det til kgl. Konfirmation. Dette skete ogsaa. Den 28de November 1789 udstedte Amtmand Levetzau, Confessionarius Bastholm og Slotspræst A. J. Rehling Kaldsbrevet, og den 4de December stadfæstede Kongen Bendt Bendtsen som Rektor ved „den frie kongelige latinske Skole ved Frederiksborg“. I Bastholms Forfald blev han den paafølgende 11te Januar 1790 indsat i Rektoratet i Frederiksborg Skole af Slotspræst A. J. Rehling, der ikke mindre end de andre Skolarker havde vist sig interesseret for at skaffe ham Embedet²².

BENDT BENDTSEN

(1790—1830)

1. Med Bendt Bendtsens Tiltrædelse af Rektoratet 1790 er det ikke blot — som saa ofte før — et nyt Afsnit, der begynder i Frederiksborg Skoles Historie, med ham holder en helt ny Tidsalder sit Indtog paa dette Sted. Medens Faderen, Povel Bendtsen — den samvittighedsfulde, grundige og strenge Skolemester af gammeldags Observans — havde været en typisk Repræsentant for den lutheriske Latinskole, som den uden væsentlige Forandringer siden Reformationen var gaaet i Arv fra Slægt til Slægt, staar hans Søn som Talsmand for en Tid, der i mange Henseender paa afgørende Maade brød Staven over den hidtidige Udvikling.

De forskelligartede Bevægelser, der siden det 18de Aarhundredes Begyndelse stærkere og stærkere havde arbejdet henimod at skabe en ny verdslig Kultur, uafhængig af det tidligere teologiske og kirkelige Grundlag, havde ogsaa med indre Nødvendighed ført til en gennemgribende Ændring i Synet paa Opdragelse og Undervisning. Man satte nye Maal for den enkelte som for Samfundet, og man søgte ad nye Veje at virkeliggøre disse Idealer. Var dette et Kendetegn for al pædagogisk Stræben overhovedet, gjaldt det ikke mindst Udformningen af den højere Undervisning, den gamle Latinskole. Af Betydning i saa Henseende var allerede de almindelige pædagogiske Ideer, der først var fremsat af J. J. Rousseau og siden praktiseret af de tyske Filantropinister J. B. Basedow, C. G. Salzmann, J. H. Campe o. fl. Ved deres bestandige Indskærpelse af Nødvendigheden af at vende tilbage til „det naturlige“, ved deres Interesse for Realfagene, ved deres forstaaende Behandling af de unge og ved deres Opfattelse af en Række Enkeltspørgsmaal virkede de paa mange Maader frigørende og bandede derved, omend oftest paa indirekte Vis, Vejen for Reformbevægelser i Latinskolevæsenet, som de iøvrigt gennemgaaende ikke betragtede med alt for venlige Øjne.

Udgangspunktet for en virkelig Omdannelse af dette skal dog først og fremmest søges hos en anden Retning, den saakaldte Nyhumanisme, der havde sit Hovedsæde i Göttingen og sine ypperste Forkæmpere i Mænd som J. M. Gesner, J. A. Ernesti og — fremfor alle — CHRISTIAN GOTTLÖB HEYNE. For denne Retning var Idealet den harmoniske Udvikling af det enkelte Menneske, af alle dets Kræfter og Anlæg, og som det frugtbareste Middel hertil anbefalede de et grundigt Studium af den antikke Kultur, ganske særlig som den fremtraadte hos Grækerne, hos hvem de fandt det skønneste og rigeste Udtryk for, hvad Menneskeaaften havde naaet. I Modsætning til den gamle Latinske skole ønskede man Undervisningen i de klassiske Sprog omformet saaledes, at Sproget ikke længere dyrkedes som Maal, men blot som et tjenende Middel til Indførelse i den Tankeverden, der laa gemt bag Ordene. Ikke Indøvelse i slavisk Efterligning — imitatio — af de gamles Udtryksvis, som man nu havde drevet det i Skolerne i over 250 Aar, skulde være Udbyttet af Undervisningen i Græsk og Latin, men Aand og Indsigt, Smag og Dømmekraft skulde alsidigt udvikles ved Bekendtskabet med de klassiske Forfattere. Derfor var det nødvendigt, — som særlig Heyne fremhævede det —, at man ikke lod sig nøje med en blot verbal Forstaaelse, det gjaldt tværtimod om ved Hjælp af saglig-historiske Forklaringer at trænge dybt ind i Teksternes Indhold og saaledes ligesom paa ny vinde Borgerret i den antikke Kulturverden. Da man imidlertid ikke ønskede at blive staaende alene ved den klassiske Dannelse, men at lade denne være Grundlaget for hele den moderne Kultur, satte Nyhumanismen ogsaa paa sit Program, at der i Skolerne skulde lægges større Vægt paa de nyere Sprog, først og fremmest Modersmaalet, men dernæst ogsaa andre levende Kultursprog, og desuden, at Realfagene burde have en langt mere fremtrædende Plads end tidligere¹.

Ogsaa i Danmark mærkede man Efterdønninger af denne Gæring og Uro paa Skolevæsenets Omraade. Selv en saa konservativ Skoleordning som den Guldbergske var ikke helt upaavirket af de nye Reformtanker, men skønt den bød paa væsentlige Fremskridt set i Forhold til ældre Tider, kunde den paa ingen Maade tilfredsstille Reformvennerne. Det var dog først efter Guldbergs Fald, at de kritiske Røster for Alvor kunde komme til Orde, og de førte da til, at der 1785 blev nedsat en ny Kommission til at forberede en Reform af den højere Skole. Foreløbig kom der imidlertid ikke noget

positivt Resultat ud af dens Arbejde, og den vilde maaske stille være slumret hen, hvis den ikke 1790 havde faaet en fornyet Befaling til at genoptage sine Forhandlinger, denne Gang under Forsæde af den frisindede og initiativrige Hertug FREDERIK CHRISTIAN AF AUGUSTENBORG. Der fulgte nu en lang Perodes flittige Overvejelser og Forarbejder til den omfattende Reform, der fik sit første almenlydige Udtryk i Plakaten af den 22de Marts 1805, som paa gennemgribende Maade ændrede den gamle Latinskoles Karakter².

I disse forudgaaende Overvejelser kom ogsaa Bendt Bendtsen til at tage Del, og som Rektor i ikke mindre end 40 Aar gjorde han i praktisk Skolevirksomhed en betydelig Indsats til Fremme af de Ideer, der var de bærende i Reformen. Før dette nærmere belyses, vil der være Grund til at spørge: hvilke faglige Forudsætninger og hvilke personlige Ejendommeligheder besad da den Mand, der nu kom til at føre den ny Tids Aand ind i Frederiksborg Skole?

2. BENDT BENDTSEN var født i Hillerød den 3die Februar 1763, og med Undtagelse af Studieaarene i sin Ungdom var han til sin Død 1830 knyttet til denne lille By³. Det gav en mærkelig Enhed i hans Liv, men de begrænsede Forhold var iøvrigt ikke ubetinget til Gavn for hans aandelige Udvikling.

Som sin Fader før ham blev Bendtsen Student fra Frederiksborg Skole 1780, og saa vel forberedt kom han til Universitetet, at han opnaaede Udmærkelse ved examen artium. Sammen med en Ven tilfaldt det ham i den Anledning at holde den traditionelle Takketale til Universitetet, hvad han gjorde paa latinske Vers. To Aar senere — 1782 — underkastede han sig den saakaldte store filologiske Eksamen, som siden 1775 var nødvendig for dem, der vilde søge højere Skoleembeder, og 1785 tog han teologisk Attestats. Som privilegeret Frederiksborgenser havde han fra sit Rusaar haft Plads paa Regensen, som Kandidat rykkede han ind paa Borchs Kollegium, hvor han tilbragte henved halvandet Aar i Samliv med en Række begavede yngre Videnskabsdyrkere, hvoriblandt især kan nævnes Historikeren Rasmus Nyerup, Filologen Torkel Baden og den bekendte Forfatter af „Den nordsjællandske Landalmue“ Joachim Junge. I denne Kreds vandt han sig et godt Navn, ikke mindst paa Grund af sin videnskabelige Dygtighed, hvorom han ogsaa aflagde Vidnesbyrd i en latinsk Disputats om Kristi Genkomst⁴. Allerede dette lille Ungdomsarbejde er præget af flere af de Ejendommelig-

heder, som siden skulde blive saa typiske for Bendtsen som Lærer og Videnskabsmand, særlig de solide filologiske Kundskaber og den klare, sobre Fremstilling.

Ikke længe efter opnaaede Bendtsen et Rejsestipendium, der i Forbindelse med en Understøttelse, han nød som Mentor for en ung Mand, den senere Biskop C. D. Koefoed, satte ham i Stand til at drage til det Sted, som den Gang stod i en næsten magisk Glans for al fremadstræbende Ungdom, det berømte Georgia Augusta-Universitet i Göttingen. Til denne By ankom han i Marts 1787, og de to og et halvt Aar, han tilbragte her, maa uden Tvivl kaldes det frugtbarste Afsnit af hans Liv. Som aldrig før eller siden kunde han nu, uhæmmet af alle ydre Baand, fordybe sig i sine Yndlingsstudier, og hvad mere er, med en sjælden Modtagelighed forstod han at tilægge sig og for Livet at lade sig danne af den Nyhumanismens Aand, der var Göttingeruniversitetets Særkende.

Nogle Dagbogsoptegnelser fra dette Ophold⁵ giver et levende Indtryk af, med hvilken Kraft og ungdommelig Begejstring han har kastet sig ind i Arbejdet for at afvinde det rige Kulturliv, han her kom i Berøring med, det størst mulige Udbytte. Som saa mange af sine Studiefæller mødte ogsaa Bendt Bendtsen med en Kundskabs-tørst, en Trang til at omfatte alle Fag og alle Videnskaber, der maa-ske kun kan sammenstilles med den Lære- og Læselyst, som vaagne ved Renæssancens Frembrud. Ikke mindst for dem, der var vokset op i Datidens danske Universitetsliv med dets Stilstand og Snæverhed, maa det have været, som om en helt ny Verden af en ukendt Fylde og Friskhed lukkede sig op. Intet maatte da lades uforsøgt.

Kredsen af de Fag, Bendtsen dyrkede, vidner herom. Gammeltestamentlig Filologi studerede han saaledes med stort Udbytte under Orientalisten J. D. Michaëlis, Kirkehistorie under G. J. Planck, Historie og historiske Hjælpevidenskaber (derunder Palæografi) under C. W. J. Gatterer og Statsvidenskab under A. L. Schløzer. Filosofi hørte han hos J. G. H. Feder, hvis wolfianske Standpunkt med Forkastelse af Kantianismen ogsaa Livet igennem blev Bendtsens. Størst Betydning for ham fik dog vistnok C. G. Heyne, der netop nu stod paa sin Berømmelses Højdepunkt, og af hvem han i hvert Tilfælde har hørt Forelæsninger over Arkæologi og romersk Litteraturhistorie. Foruden disse Studier fik Bendtsen ogsaa Lejlighed til at skaffe sig et vist Kendskab til saa forskellige Fag som An-

tropologi, Geografi, Teknologi og Landbrugslære, og Fransk lærte han af en indfødt Sprogmeister. Paa mange Maader udviklende var endvidere det personlige Bekendtskab med Professorer og Studerende og det nøje Samliv med Landsmænd, særlig med Ungdomsvennerne Torkel Baden og Jens Bloch, den senere Biskop i Viborg. I Selskab med dem foretog han oftere Smaarejser i Omegnen, og Dagbogen viser, hvorledes han overalt har brugt sine Øjne og Øren godt og søgt at drage Næring af alt, hvad han saa og oplevede.

Et samlende Midtpunkt i den rige Mangfoldighed fandt Bendtsen efterhaanden i tekstkritiske Undersøgelser af det gamle Testamente. Han befandt sig just i en Periode, da man som aldrig før havde kastet sig over et indtrængende Studium af de bibelske Skrifers Tekst og Overleveringshistorie, især fordi man ad den Vej haabede at vinde en rigtigere Opfattelse af den oprindelige Kristendom. Undersøgelser af denne Art udøvede derfor en mærkelig Tiltrækning paa mange af de bedste af Tidens unge, og ikke faa danske Forskere — Mænd som Fr. Münter, A. C. Hviid, Andreas Birch o. fl. — har tjent deres Sporer ved Arbejder paa dette Omraade. Det var da kun naturligt, at ogsaa Bendtsen, hvis Studier fra første Færd havde omfattet baade Teologi og Filologi, følte sig draget i samme Retning. Efter sin Lærer J. F. Schleusners Raad fordybede han sig særlig i kritiske Undersøgelser af de apokryfe Skrifter i det gamle Testamente, og efter halvandet Aars Forløb kunde han om dette Emne indlevere en større latinsk Afhandling, ved hvilken han den 14de September 1789 med megen Ære erhvervede sig Magistergraden (den filosofiske Doktorgrad) ved Universitetet i Göttingen⁶. Hans Disputats var ikke blot større, end det var almindeligt, den var ogsaa et langt mere modent og grundigt Arbejde, end man var vant til, og den blev i høj Grad berømmet i tyske Tidsskrifter.

Bendtsen havde maattet fremskynde Afslutningen af sit Arbejde paa Grund af sin Faders Sygdom, og da Povel Bendtsen døde ikke længe efter Sønnens Promotion, maatte han i al Hast bryde op. Som tidligere fremstillet, lykkedes det ham inden Aarets Udgang at blive sin Faders Efterfølger ved Frederiksborg Skole. Baade ved sine specielle Studier og — endnu mere — ved de Impulser, han bragte med sig hjem, kom Bendt Bendtsen til at indtage en ærefuld Plads i den Kreds af samtidige Landsmænd, der med Göttingerhumanismen som Udgangspunkt tilførte vort Skole- og Universitetsliv en haardt tiltrængt Fornylse.

3. I en sjælden Grad kom Bendt Bendtsen vel rustet til at overtage en Rektors Gerning netop paa dette Tidspunkt, da man stod overfor en fuldstændig Omdannelse af det højere Skolevæsen. Med

Fig. 30. Rektor Bendt Bendtsen. (Akvarel paa Frederiksborg).

gode Evner forbandt han grundige Kundskaber i en Række forskelligartede Fag. Hans Uddannelse havde været alsidig. Vokset op under sin Faders Tugt og umiddelbare Vejledning havde han Trin for Trin gennemgaaet en ældre Tids strenge Skoling og fra Barndommen nydt godt af alt det, den gamle Latinskole i sin bedste

Skikkelse kunde yde. Paa en smuk Maade havde han dernæst fuldendt sit akademiske Kursus, og ved selvstændige Studier havde han lagt sin videnskabelige Dygtighed for Dagen. Fremfor alt havde han i fulde Drag tilegnet sig Nyhumanismens frigørende Livssyn.

Ligesom sin Fader synes ogsaa Bendt Bendtsen at have været som skabt til Lærer og Ungdomsvejleder i dybeste Forstand. Altid havde han en levende Følelse af sit Kald som saadan, og fra det Øjeblik, han tiltraadte Rektoratet, ofrede han Skolen al sin Tid og al sin Kraft. For at tjene den gav han saaledes i mange Aar Afkald paa videnskabelig Forfattervirksomhed, for hvilken han dog besad mange Forudsætninger. Han vilde ikke for at vinde litterær Berømmelse tilsidesætte sine Pligter overfor Skolearbejdet, og hans fortsatte flittige Privatstudier havde i første Række Disciplenes Tarv for Øje. Med den mest fuldkomne Enstemmighed vidner da ogsaa hans tidligere Disciple om, at en mere grundig, en mere samvittighedsfuld, til Eftertanke vækkende og Selvudvikling fremmende Undervisning end hans kunde ikke tænkes. I sin Skolegerning sigtede Bendtsen aldrig blot mod at opnaa glimrende ydre Resultater. Hans Maal var heller ikke blot at meddele Disciplene en større eller mindre Kundskabsmængde, men først og sidst at vejlede dem i deres aandelige Udvikling, paa harmonisk Maade at uddanne deres Personligheder, at indplante dem en dyb Respekt for Aandens Verden, for videnskabelig Sandhedssøgen og moralsk Handlemaade. Med Rette er det blevet sagt, at der til Motto over al hans Stræben kunde staa det gamle Ord: *Omnia ad conscientiam, nil ad ostentationem.*

Bendt Bendtsens Undervisning som hans øvrige Forhold overfor Disciplene fik sit særegne Farvespil af hans Personlighed, og Værdien af hans Indsats betinges i væsentlig Grad af, at han selv var saa stærkt gennemtrængt af de Idealer, han forkyndte. I sin Fremtræden var han lige saa jævn og bramfri, som han i sit Væsen var ægte og ærlig, i Sind og Skind typisk dansk. Der var ingen bydende Myndighed udbredt over hans Skikkelse, hans lidet sammensatte Natur rummede ingen forborgne Dybder, en usædvanlig Mildhed og Velvilje var Grundtrækkene i hans aabne og tillidsfulde Karakter. Kunde hans Disciple end nu og da finde ham noget tør og prosaisk og undertiden savne et stærkere Vingeslag, saa kunde dog ingen unddrage sig den Magt, der udgik fra hans blide, beherskede Personlighed. Selv de vildeste blev stille, naar de stod Ansigt til Ansigt med den lille spinkle Mand med det alvorfulde Blik og det milde

Tonefald, og mangen en urolig Sjæl følte sig løftet op i en højere og bedre Sfære, naar han lyttede til Bendtsens stilfærdige Formaninger, der bundede i et Livssyn, halvt præget af antik Stoicisme, halvt af en kristeligfarvet, rationalistisk Religiøsitet. Havde de maa-ske ofte kun en uklar Fornemmelse af Vægten af hans etiske Alvor og af hans klassiske Dannelse, saa forstod de altid rent umiddelbart det bærende i hans Personlighed, Mildheden og den altid til-givende Kærlighed, som i Forholdet til Disciplene kun kan betegnes ved det ofte misbrugte Ord: en faderlig Omsorg.

Med Styrken er ogsaa Svagheden i hans Karakter og Skolestyre antydet. Var han ubøjelig streng i sine Fordringer til sig selv, saa var han til Gengæld ofte for lidet krævende overfor andre. Dette gjaldt baade Lærere og Disciple. Alt for stor Eftergiveness viste han mod lidet duelige og brutale Lærere, og sikkert med alt for stor Overbærenhed behandlede han forsømmelige og opsætsige Disciple og lukkede Øjnene for deres vilde Tummel. Særlig i den første Periode af hans Rektortid kunde der derfor med god Grund ankes over adskilligt i Skolelivet. Ved Fejl som ved Fortrin minder han i det hele om den betydeligste blandt sine Forgængere, Johannes Schrøder.

Allerede ved Tiltrædelsen af Rektoratet var Bendt Bendtsens Ud-
vikling i det væsentlige afsluttet. De følgende Aar bragte vel en større og større Afklaring, men Livet igennem vedblev han at være den samme, trofast mod sin Ungdoms Idealer. Paa dansk Grund indtager han Pladsen som en af de smukkeste Repræsentanter for den Type Skolemænd, Nyhumanismen har skabt. Fra første Færd var det ogsaa ham alene, der paatrykte Frederiksborg Skole det Præg, som er saa ejendommeligt for den i denne Periode. Han søgte fra Begyndelsen at indføre en ny Aand og Tone i Skolen; i de mange Aar, han virkede som Rektor, skabte han atter en særlig frederiksborgensisk Tradition, og han stod ved sin Død selv som Symbolet paa denne.

4. I det samme Aar, Bendtsen overtog Rektoratet, var det, at Kommissionen til en Reform af det latinske Skolevæsen igen traadte sammen, og Skolarkerne fik da ikke længe efter Ordre til at indsende baade en Indberetning om Skolens Forhold og en Betænkning om, hvad der i Almindelighed kunde gøres for at højne Skolevæsenet. I deres Svar kritiserede navnlig Bastholm skarpt den Guldberg-

ske Skoleordning, men mere interessant er et lignende Aktstykke fra Bendtsens Haand fra Aaret 1795⁷. I Januarheftet af Tidsskriftet „Minerva“ havde Hertugen af Augustenborg offentliggjort en Afhandling „Ideer, vort lærde Skolevæsens Indretning angaaende“⁸, hvori han under nyhumanistisk Paavirkning fremsætter en Række, til Dels meget radikale, Reformforslag. I denne Anledning ønskede han at høre Udtalelser fra Landets Rektorer. De interessanteste Svar kom fra Oluf Worm i Horsens og Bendt Bendtsen i Frederiksborg, der forøvrigt i de 40 Aar, de omtrent aldeles samtidigt var Rektorer, stod som deres Tidsalders betydeligste Skolemænd, omend af højst forskellig Støbning og meget afvigende Standpunkter. Dette afspejler sig ogsaa i deres Betænkninger. Medens den kraftfulde Oluf Worm⁹ ud fra sin konservative Helhedsopfattelse ikke lægger Skjul paa, at han nærede alvorlige Betænkeligheder ved Hertugens Plan, gaar der en ganske anderledes forstaaende Tone gennem Bendtsens Indlæg, hvad der ikke blot skyldes hans mere afdæmpede Temperament, men ogsaa — og især —, at han væsentlig indtog samme Stade som Hertugen. Ganske vist gør han med sin nøgterne Sands Indsigelse paa enkelte Punkter, hvor Hertugen er blevet ham for virkelighedsfjern, men i det store og hele hilser han med Glæde den fremsatte Plan som et virkeligt Fremskridt. Under den nærmere Behandling af denne fremkommer han med mange Udtalelser, der er af Vigtighed til Forstaaelse af hans eget Standpunkt, og som kan opfattes som hans Program som Rektor. Skønt hans Betænkning fortjente at kendes i sin Helhed, maa vi her lade os nøje med at omtale nogle af Hovedtankerne.

Bendtsen begynder med at fremsætte en fuldstændig Opdragelsesplan for Disciplene fra det 6te til det 18de Aar og viser sig i denne tydeligt som paavirket baade af Filantropinisterne og Nyhumanismen. Efter en første forberedende Skolegang til det 10de Aar, under hvilken Barnet skulde tilegne sig Begyndelsesgrundene i Regning, Skrivning, Læsning og Religion særlig ved Hjælp af Anskuelsesundervisning og Samtaler, men uden synderlig Udenadslæren, skulde Uddannelsen i Latinskolen følge fra det 11te til det 18de Aar. Skolen skulde være delt i Klasser, og Bendtsen er ganske enig med Hertugen i, at det gamle System med een Lærer i alle Fag i hver Klasse burde vige for en Fagundervisning af forskellige Lærere. Derimod var han mindre begejstret for den Overfyldning med vidt forskellige Fag, som kunde blive en Følge af Hertugens Plan. Han

var ængstelig for, at en saadan Fagtrængsel vilde bidrage til at fremkalde Overfladiskhed og falsk Selvtillid. Maalet for Skolens Arbejde burde derimod være Grundighed; hellere maatte man lære lidt til Bunds end mange Ting flygtigt. Med Hensyn til Fagfordelingen ønskede Bendtsen, at Hebraisk helt blev udskilt og henlagt til Universitetet, ligesaa Bogstavregning, Metafysik og Logik. Derved vilde man vinde Plads til vigtige nye Fag som Fransk og Tysk, maaske ogsaa Svensk. Til frivillig Læsning anbefaler han desuden Engelsk.

Kærnen i Skolearbejdet burde vedblivende være Sprogundervisningen, særlig i Græsk og Latin. Man skulde dog begynde med Modersmaalet, fordi det er det nemmeste, og herigennem indpode grammatikalske Begreber, dernæst gaa over til Tysk og Fransk og endelig til de gamle Sprog. I Latin ønskede han, at man saa snart som muligt skulde tage fat paa at læse de antikke Forfattere selv, først ved Hjælp af en Chrestomati, senere i større Fuldstændighed. Af Forfattere, der var egnet til Skolebrug, anbefaler Bendtsen Cornelius Nepos, Phædrus, Terents, Svetonius, Ovid (Metamorfoserne), Livius, Cicero (Talerne), Qvintilian og Horats (Epistlerne). Derimod er han betænkelig ved Virgils Æneide og Horats' Oder. Erfaringen havde nemlig lært ham, at de unge endnu ikke besad den tilstrækkelige Modenhed til med virkeligt æstetisk Udbytte at læse de egentlige Digtværker. Bestemte Regler for Gennemgangen af de enkelte Skribenter vilde han ikke opstille. Det maatte overlades til hver Lærer efter hans individuelle Skøn. Kun maatte det være en ufravigelig Lov, at Maalet ikke blev blot og bar Glosekundskab, men „Vindingen deraf: Siele-Evners Udvikling ved idelige Spørgsmaal, Udarbejdelser, Declamationer, samt Real-Kundskab, nemlig Historie, Geographie, Moral, Mythologie, Grundsætninger etc.“

Principielt havde Bendtsen helst set, at man var begyndt paa Græsk før Latin, da Romernes Litteratur blot er en Kopi af Grækernes, men af praktiske Grunde maatte man i Skolen blive staaende ved Latinen som første Trin. Det nye Testamente burde efter hans Mening henvises til Teologerne ved Universitetet, og Gangen i den græske Forfatterlæsning skulde — som i Latin — være den, at man begyndte med en Chrestomati, og derefter gik over til sammenhængende Læsning af Forfattere som Ælian, Xenofon og Platon. For Læsning af Homer leverer Bendtsen et varmt Forsvar. Med ægte nyhumanistisk Begejstring priser han denne Digter, fordi han

er „saa saare naturlig, gammel, ærværdig og for os original“. Virgil staar som en Efterligning under Homer, og Bendtsen vilde helst have, at man skulde læse hele Iliaden, men i saa Fald burde man ikke opholde sig for meget ved filologiske Enkeltheder, „Dialekt-Sortering“ o. l. Beskæftigelsen med de homeriske Sange skulde først og fremmest give Anledning til Uddannelse af den æstetiske Følelse, til filosofiske Sprogagttagelser, til Forklaring af Myter og Behandling af Sangenes Karakter, Alder, Overleveringshistorie o. desl.

Religionsundervisningen skulde især tilsigte at fremme religiøse Følelser. Gennem Betragtning af Naturens Teleologi skulde Barnet ledes til Kærlighed og Beundring for det Væsen, der havde skabt denne Verden, og herfra føres til Moralbetragtninger. „Naturlig Religion“ i systematisk Form og bibelsk Historie skulde læres i anden Klasse, og i øverste skulde der meddeles Kendskab til Kirkehistorie, Dogmatik, udvidet Morallære og Dogmelærens Historie. Meget karakteristisk for det liberale Oplysningsstandpunkt, Bendtsen indtog, siger han her: „maaskee bør denne Dogmatik, som den kaldes, ikke være andet end en historia dogmatum, allerhelst da man nu i vor Tid vel er paa den Punkt, at der maa gives Slip af Systemet. Da det væsentlige af Christendommen altsaa bliver sund naturlig Religion, som sees ved at opløse Christendommens uegentlige Udtryk f. E. Forsoning, Troe etc., saa bør dette vel immer gøres de ældste Disciple tydeligt“.

Ogsaa de egentlige Realfag udtaler Bendtsen sig om. Naturhistorie og Geografi bør man tidligt tage fat paa, og i sidstnævnte Fag begynde med Fædrelandets Geografi. Fra Geografien føres man naturligt til Historien, som han helt igennem ønsker sat i nøje Forbindelse med den geografiske Kundskab om de enkelte Lande. Som Hjælpe-midler anbefaler han forskellige Slags historiske Landkort og synkronistiske Tabeller. De historiske Lærebøger bør kun være som Skeletter, der kan suppleres ved bredere historiske Læsebøger, især indeholdende Biografier af Verdenshistoriens banebrydende Skikkelser, eller ved Læsning af nogle udvalgte klassiske Historieværker. — Matematik finder han velegnet til at udvikle Forstanden, et Kursus i „borgerlige Kundskaber“ samt en Oversigt over „det videnskabelige Riges Encyclopædie“ kunde ogsaa have sin Værdi, især til at svække Selvklogskab. Endelig fremhæver han, at der bør læg-

ges den største Vægt paa baade mundtligt og skriftligt at indøve Modersmaalet.

Ikke mindre vigtig end Undervisningen var efter Bendtsens Mening en fuldstændig Ændring af Forholdet mellem Lærere og Disciple. Lærerne burde beflitte sig paa nøje at lære Disciplene at kende og maatte fremfor alt søge at tilvejebringe „en god Esprit“. Saa var Spillet vundet. Ældste Klasse burde ganske være fritaget for legemlig Revselse, — den var paa det Alderstrin aldeles unyttig og avlede kun Bitterhed og Forhærdelse. „Om Hug i gamle Dage, da de saa rigelig uddeelt i de fleste Skoler endog til virkelige Ynglinger, har gjort Forbedring, er mig ubekendt; ventelig vare de kun et Mode-middel i den daværende Pædagogik, og Ungdommen maatte lystre Tidens Aand“. Nu, da Naturen mere indsættes i sine Rettigheder, føler man, at Ungdommen bør behandles paa en anden Maade. Grove Forseelser i ældste Klasse bør straffes med Nedrykning i en lavere Klasse. I de underste Klasser kan legemlig Revselse vel ikke helt undværes som Straf for ondskabsfuld Ulydighed, Uartighed mod Lærerne og især „vaneagtig Dovenskab“, men den er og bliver dog kun „et fortvivlet Middel“.

Skønt man ofte ser, at Belønninger kan opelske Forfængelighed og for stærk Selvfølelse, mener Bendtsen, at som Menneskenaturen nu en Gang er indrettet, gør man vel i at anvende dem som Sporer til større Flid. Ikke mindst det træge danske Temperament kan trænge til saadanne Drivfjedre, men baade Straffe og Belønninger bør være sjældne. Ellers forfejler de deres Virkning. Bendtsen vil overhovedet ikke tilraade en alt for stram Disciplin: „under passende Friheds milde Ly udvikles best gode Naturgaver og Charakterer, seer man best, hvad der er i enhver, Spiren til got og til Fejl, hvilke ellers af Trældoms Frygt skiules, og af Læreren da hverken kan opelskes eller paa en god Maade rettes“.

Bendtsen fremhæver med stor Vægt, at man aldrig bør glemme, at Skolerne ikke alene skal være Undervisningsinstituter; nok saa betydningsfuld er deres Opgave som Opdragelsesanstalter. I denne Sammenhæng slaar han kraftigt til Lyd for Indførelse af forskellige Legemsøvelser, Gymnastik, Svømning, Ridning o. l. Skolen bør nemlig ikke ensidigt tilstræbe Aandens Uddannelse; ogsaa Legemet stiller sine Krav, som maa fyldestgøres. Det er navnlig af Vigtighed, at Drenges stærke „animaliske Drifter“ finder Udløsning gennem en passende Motion. Sker det, vil mange Slags Uordener forebygges.

Endelig taler Bendtsen kloge Ord om Skoletidens Tilrettelæggelse. Han er en Fjende af, at baade Lærere og Disciple overbebyrdes med Læsetimer. Begge Parter bør have Tid til egen Raadighed, navnlig til Privatstudier, da det dog netop er ved saadanne, at man især „cultiverer sig“. Derimod er han uvillig stemt overfor Ferier. For en moderne Betragtning lyder det ejendommeligt, at han indrømmer, at de maaske kan være nødvendige for Lærerne, men at Disciplene som Regel har mere Skade end Gavn af dem. Sørger man blot Aaret igennem for en passende Afveksling mellem aandelige og legemlige Øvelser, kan Ferierne indskrænkes betydeligt.

Til sidst giver Bendtsen Hertugen sin Tilslutning paa en Række specielle Punkter. Han saa gerne et Lærerraad (Skolesenat) indført ved hver Skole, ligeledes en Overinstans for hele Skolevæsenet, et Overskolekollegium, der skulde bestaa af virkelig skolekyndige Folk, afgjort ikke af Biskopperne; han ønsker bestemt den trættende og tidsspildende Kirketjeneste afskaffet, ligesaa den sorte gejstlige Dragt, og han fremhæver indtrængende Nødvendigheden af, at Lærerne lønnes paa passende Maade efter den Nytte, de gør i Staten set i Forhold til andre Embedsmænd. Intet er saa fordærligt for Skolerne som Lærere, der lever i Nød og Trang. „Det er et Under, om gamle Skolemænd ikke gaae i Barndommen. Men kommer endnu Næringsssorger til Skolelivets mangehaande Fortrædeligheder og Slid, saa gaaer al Lyst og Liv under“.

Skønt Bendt Bendtsens Betragtninger over Skolevæsenet ikke i streng Forstand kan kaldes originale, saa vidner de paa en interessant Maade om, hvor selvstændigt han havde optaget og gennemtænkt Datidens moderne Skoletanker. Hans Helhedssyn er udpræget liberalt, særlig med Hensyn til Skolens Stilling til Kirken, og fraregnet enkelte Udviklinger af en mærkelig snusfornuftig Karakter, gav en nærmere eller fjernere Eftertid ham næsten overalt Ret. Han var i høj Grad i Pagt med den nye Tids Udvikling.

Der er al Grund til at tro, at Bendtsens Betragtninger har fundet megen Forstaaelse hos Hertugen af Augustenborg. Flere Mærker i Betænkningen viser, at han har læst den med Opmærksomhed, og de kommende Skoleplaner synes i flere Henseender at have taget Hensyn til Bendtsens Forslag. Personlig kunde han stadig glæde sig ved Hertugens Velvilje og Tillid¹⁰.

5. Bendt Bendtsens Rektorat falder i to store, skarpt adskilte Peri-

oder, mellem hvilke Indførelsen af Skolereformen 1806 danner Skillelinien. {Det første Tidsrum maa nærmest betegnes som en Overgangsperiode, hvori man med Bevarelse af de gamle Rammer i det stille forberedte den Udvikling, som i fuldt Maal skulde udfolde sig i den følgende Tid.

Forandringer af principiel Art i Skolens Økonomi og Administration fandt ikke Sted i disse Aar. I Skolarkatet indtraf derimod ved Overgangen til det nye Aarhundrede et Par Personskifter, idet CHRISTIAN BASTHOLM, som paa mange Maader havde lagt sin Interesse for Skolen for Dagen, i Aaret 1800 trak sig tilbage som kgl. Confessionarius og Skolark og blev afløst af Biskop NICOLAI EDINGER BALLE, og 1805 blev Gehejmeraad Levetzau efterfulgt af Amtmand H. N. ARCTANDER.

Hvad Skolens indre Tilstand angik, maa det første Afsnit af Bendtsens Rektorat i flere Henseender kaldes en frugtbar Periode. Ganske vist kom hans Svagheder som Skolestyrer tidligt frem, og som det siden skal skildres, herskede der mange Uordener i selve Skolelivet, men undervisningsmæssigt betød disse Aar en Fornyelse. Dette skyldes udelukkende Bendtsens personlige Indsats, thi af sine Hørere som den uduelige J. H. BRAMMER, „et usselt Skrog paa Legeme og Sjæl“, som han kaldes, eller den pryglesyge J. P. WEDDEL¹¹ har han ikke kunnet have megen Støtte. En Hindring for større Fremskridt var det endvidere, at Pensabestemmelserne i Skoleforordningen af 1775 stadig stod ved Magt. Trods dette er det dog tydeligt, at den unge Rektor har gjort sig Umage for saa vidt muligt at fylde de gamle Former med nyt Indhold. Efter vedtagen Skik underviste han selv i alle Fag i Mesterlektien, og i Behandlingsmaaden af Sprogfagene og Religion mærkede man især stor Forandring. Bendtsen stræbte ikke blot som sine Forgængere at bibringe Disciplene sikker formel Viden i Latin og Græsk, men i Overensstemmelse med, hvad han har udviklet i den ovenfor omtalte Betænkning, søgte han at komme bort fra det ensidige Glosesterperi og at udvikle æstetisk Følelse samt give en omfattende Forstaaelse af Indholdet. I disse Bestræbelser maatte han dog, som han selv bekender, opleve Skuffelser. Hvor meget han end arbejdede for at give Disciplene Sands for „Digterstilen og dens Skønheder“, var der dog alt for mange, som ikke havde Modtagelighed herfor, og som vedblev at komme med deres platte og omskrivende Oversættelser af klassiske Digterværker. For at vise, hvad man burde

kræve af en Gengivelse af et Værk som f. Eks. Æneiden, greb han da til den Udvej som Mønster at diktere en Oversættelse, der paa een Gang var saa ordret og saa poetisk som muligt. Man kan endnu danne sig en Forestilling om denne Oversættelses Karakter, da der i Nedskrift af en af hans Disciple er bevaret et Eksemplar heraf, men trods det store Arbejde maatte han dog indrømme, at det ikke var meget, han opnaaede. Tiden har aabenbart endnu ikke været moden til en saadan Omlægning af Undervisningen¹².

Ogsaa i Religionsundervisningen mærkede man en afgjort Kursændring. Da Bendtsen formodentlig ikke har kunnet føle sig synderlig tilfredsstillet ved de foreliggende Hjælpemidler, foretrak han i Diktatform at meddele Disciplene kortfattede Fremstillinger af den naturlige og aabenbarede Teologi samt af Morallæren. Ogsaa af disse smaa Forelæsningsrækker foreligger der endnu Nedskrifter. Ikke mindst Fremstillingen af Etikken viser, at Bendtsen ikke har været bange for at stille ret betydelige Krav til sine Disciples Evne til abstrakt Tænkning. Den er desuden bemærkelsesværdig ved den efter Datidens Forhold fordomsfri og forstandige Maade, hvorpaa han omtaler seksuelle Forhold.

Ved sin Behandlingsmaade af den dogmatiske Teologi har Bendtsens Religionsundervisning været væsensforskellig fra den overleverede. I Modsætning til den gamle Systematik har han nemlig i vid Udstrækning bygget sin Fremstilling op paa indtrængende filologisk-kritiske Undersøgelser af de bibelske Skrifers Indhold og Form, bestandig har han betonet den historiske Udvikling i Dogmelæren, og jævnlig har han draget religionshistoriske Paralleler ud fra andre Folkeslags religiøse Forhold. Hans eget Standpunkt har været meget liberalt. Idet han forkastede de gamle dogmatiske Begreber som Treenighed, Arvesynd, Forsoning o. desl., har han været Talsmand for en dogmefri Kristendom, hvis væsentligste Indhold var Læren om Menneskets moralske Forbedring. Kristus har han opfattet som „Frelser“ i den Forstand, at han paa Grund af sin enestaaende mentale Enhed med Faderen har været i Stand til gennem sin Lære og sit Liv at vise Vejen til at naa den „størst mulige Moralitet“. Ved sin Død har han ikke tilvejebragt en „Forsoning“, en Tilgivelse af Synder som Følge af en stedfortrædende Lidelse af Straffen, men har blot ved dette store Offer stadfæstet sin Læres Renhed¹³.

En meget vigtig Bestanddel af Bendtsens Undervisning var den

stadigt gentagne Indøvelse i Stilskrivning. Som han selv skrev en klar og sober Stil, søgte han ogsaa at uddanne en saadan hos sine Disciple og tillige ved Emnevalget at fremme Selvstændighed i Tankegang og Alsidighed i Kundskaber. Man kender en Række af de Stileopgaver, han har stillet i Aarene 1800—1804¹⁴. Et lille Udvalg af disse skal meddeles her, da de giver et godt Indtryk af baade formelle og reale Ejendommeligheder ved hans Undervisning:

Hvad Forskel er der paa Sproget i Horatius og Cicero? — Hvad for Slags græske Konstruktioner forekommer der i Horats, som man ikke i latinsk Stil maa efterligne? — Hvad Forskel er der paa et hebraisk og et latinsk Nomens Egenskaber? — Hvorpaa kender man en Religionsbedrager? — Kan man lære Historien uden Geografi? — Hvortil bruger Digterne Lignelser? — Hvad Rolle spiller Venus i Æneiden? — Har Solen ens Højde alle de Steder, som har ens Klokkeslet? — Hvori ligner Henriaden Æneiden? — Kan en Planet i Krebsens Himmeltegn naa Ækvator? — Er det lettere at oversætte fra Dansk paa Latin end fra Tysk paa Latin? — Er Koppernes Inokulation ikke et Slags Selvmord? — Er Hesiodus' Menneskealdre grundede i Historien, og hvad Forhold har de til Rousseaus Ideer om Naturstanden? — Har man nogen Grund til at tro Fortællingerne om Kristus, eller har de ingen Spor af Troværdighed, siden de indeholder Mirakler? — Hvor mange Slags Fejl har den menneskelige Moralitet? — Hvad Forskel er der paa Plastikens og Poesiens Fremstillinger? Hvori er den ene Kunst over eller under den anden?

Foruden den officielle Undervisning i de reglementerede Fag og Skoletimer gav Bendtsen i denne Periode megen Vejledning privat. Allerede fra Tiltrædelsen af Rektoratet havde han forsøgsvis læst levende Sprog med nogle udvalgte Disciple, og 1791 fik han Skolarkernes Tilladelse til mod et nærmere fastsat Honorar af Skolekassen at meddele de fremmeligste i Skolen Undervisning i Fransk og Tysk. Bendtsen har saaledes Æren af — 15 Aar før den store Reform — at have indført de moderne Sprog i Frederiksborg Skole. Desuden gav han i sin Fritid uden mindste Vederlag i vid Udstrækning Undervisning til alle, der søgte hans Hjælp, hvad enten de havde vanskeligt ved at følge med i Skolen, eller de ønskede at opgive ekstra læste Pensa til examen artium. Saaledes ved vi, at han med de to Brødre F. P. J. og C. H. J. Dahl privat læste hele Iliaden paa Græsk og hele Voltaires Henriade¹⁵.

En stor Støtte i sin Gerning havde Bendtsen i det gode Forhold, hvori han stod til sine Disciple. Ved sin Mildhed og Kærlighed vandt han let deres Hengivenhed, og naar det gjaldt deres Vel, kunde den ellers saa blide Mand kæmpe som en Løve. Et meget mærkeligt Eksempel herpaa foreligger i en Strid fra hans første Rektoratsaar. En af hans allermost lovende Dimittender Peter Hans

Mønster, den senere Biskop i Aarhus, havde det Uheld ved examen artium at faa 0 i Astronomi af Professor Thomas Bugge. Baade efter Studentens og hans Rektors Opfattelse skyldtes dette en aabenbar Uretfærdighed fra Professorens Side, og Bendtsen indgav derfor en Klage til Kongen, hvori han i en meget skarp Tone ankede dels over Bugges forvirrende og ubeherskede Eksaminationsform, dels over, at han i mange Aar havde undladt at udgive den Lærebog i Astronomi, det var ham befalet at forfatte, saa at man i Skolerne maatte klare sig med Afskrifter af Kollegiehefter efter hans Fore-

Allerunderdanigst
af
Bendt Bendtsen
Rector ved den Kongl. Latinske Skole
i Friderichsborg

Fig. 31. Rektor Bendt Bendtsens Underskrift.
 (Rigsarkivet).

læsninger og aldrig var sikker paa, hvad han vilde kræve til Eksamen. Bugge blev i højeste Grad opbragt over denne Klage og gav i sit Svar raat for usødet. Han paastod, at Mønster havde faaet en retfærdig Behandling, fordi han kun havde givet „nonsensikalske“ Svar, og krævede Bendtsen paa det alvorligste irettesat for hans „usandfærdige og skammelige“ Klage. I de talrige Skrivelser, Sagen videre affødte, vedblev begge Parter at tage paa Veje med en selv for Lærde usædvanlig Hefthighed, og trods Hertugen af Augustenborgs Mæglingsforsøg var det umuligt at faa Striden bilagt i Mindelighed. Kancelliet har aabenbart følt sig meget pinligt berørt ved at skulle træffe den endelige Afgørelse. Det kan nemlig se ud til, at Bendtsen ikke har haft saa ganske Uret i sine Ankeposter, selv om han i det enkelte konkrete Tilfælde ikke har kunnet levere helt fyldestgørende Beviser for dem. Sagen endte da med, at Kancelliet ganske tørt meddelte Bendtsen, at man ikke fandt hans Klage beføjet, men samtidig blev det tilkendegivet Professor Bugge, at han ved sine Eksaminationer burde vise al mulig Mildhed, for at man i Fremtiden kunde være forskaaet for lignende Klager, og at han snarest muligt burde udgive den befalede Lærebog i Astronomi¹⁶.

Bendtsen havde den Glæde at se sine utrættelige Bestræbelser bære god Frugt. Skønt han i sit Skolearbejde aldrig i første Række stillede mod glimrende Eksamensresultater, opnaede ikke mindre

end 12 af de 88, han dimitterede i Aarene 1790—1805, Udmærkelse. Blandt de mere fremragende Dimittender fra denne Periode kan iøvrigt nævnes: fra 1790 den ovennævnte PETER HANS MØNSTER, død 1830 som Dr. theol. og Biskop i Aarhus, ANDREAS PETER MEDEN, død 1831 som Sognepræst i Kippinge og Brarup, frugtbar teologisk og pædagogisk Forfatter, og CHRISTIAN FREDERIG BERNER, død 1827 som Etatsraad og Deputeret i Danske Kancelli, fra 1795 FREDERIK WILHELM WILLEMOËS, død 1860 som Dr. med. og Stiftsfysikus i Aarhus, fra 1797 KNUD RAMSHARDT ØRN, død 1844, Rektor i Skien, en højst ejendommelig og fortjent Skolemand, fra 1798 JENS JACOB PALUDAN, død 1856, Kommandør i Søetaten, fra 1800 CHRISTIAN RABEN, død 1817, Dr. med. og Landfysikus i Bratsberg Amt, og JOACHIM LIEUNGH, død 1853 som Stiftsprovst i Kristiania, fra 1804 FREDERIK PETER JACOB DAHL, død 1864, Overlærer ved Frederiksborg Skole 1818—40, og fra 1805 GERHARD GIESE SALICATH, død 1848 som Provst og Sognepræst i Stillinge. Til disse kan føjes HANS BIRCH DAHLERUP, der 1802 forlod Skolen for at blive Elev paa Søkadetakademiet, og som døde 1872 som fhv. Admiral i den østrigske Marine, europæisk berømt for sine store militære Fortjenester.

Det var da sikkert med god Grund, at Biskop Balle 1806 ved en Visitats kunde fælde den Dom over Frederiksborg Skole, at den var „en ypperlig Skole for grundige Videnskaber og ædel Cultur“¹⁷.

6. Offentliggørelsen af Hertugen af Augustenborgs „Ideer“ 1795 og den deraf følgende Forhandling havde bragt Arbejdet med en Reform af den højere Skole et stort Skridt fremad. 1797 var der saaledes blevet udarbejdet en Undervisningsplan, der til en Prøve blev indført i Vor Frue latinske Skole i København, og som helt igennem var et Udtryk for Hertugens Tanker, om end Enkeltheder blev noget omformede i Udførelsen. Efter at denne Plan i tre Aar var blevet gennemprøvet i Praksis, blev den 1801—2 med visse Ændringer paa Grundlag af indhøstede Erfaringer ogsaa indført i Skolerne i Kristiania og Odense, og ved Plakaten af den 22de Marts 1805 blev det kundgjort, at den saa vidt muligt skulde tillempes paa de øvrige Latinskoler i begge Riger. Samme Aar ophævedes Skolekommissionen og afløstes af „Den kgl. Direktion for Universitetet og de lærde Skoler“, der for Fremtiden som et fast Organ i Statsstyrelsen og med direkte Referat til Kongen skulde udgøre Skolernes Overbestyrelse, som saaledes blev udskilt fra Danske Kancelli. Hertugen

af Augustenborg kom, som naturligt var, til at føre Forsædet og ledede i Direktionen de betydelige Forarbejder, der førte til den vigtige kgl. Resolution af den 5te September 1806, som gav nærmere Bestemmelser om Indførelsen af Reformen i de Skoler, der ikke allerede var omdannede. Den 7de November 1809 udstedtes endelig den store „Forordning angaaende de lærde Skoler i Danmark og Norge“, der i afsluttende Form samlede hele den spredte Skolelovgivning fra de foregaaende Aar, og som afgav Grundlaget for Udviklingen paa dette Omraade i det følgende Aarhundrede¹⁸.

Reformerne 1805—9 var den mest skelsættende Begivenhed i det højere Skolevæsens Historie siden Reformationen. Ved dem mistede Latinskolen sin gamle Karakter som luthersk Kirkeskole og omformedes til den humanistiske Embedsmandsskole, som er saa velkendt fra hele det 19de Aarhundrede. Det direkte kirkelige Præg, der havde hvilet over Undervisningen og Skolelivet, forsvandt, Lærerpersonalet udsondredes som en egen, selvstændig Stand, Undervisningssystemet blev paa ret afgørende Maade lagt om, og Skolernes økonomiske Forhold og hele ydre Apparat blev nyordnet. Enkelt-heder i alt dette vil der i det følgende blive Lejlighed til at belyse.

For Frederiksborg Skoles Vedkommende betød Reformen i første Række, at dens gamle Særstilling som en kongelig Stiftelse, forskellig fra Landets andre Latinskoler, i det væsentlige gik tabt. Kun Herlufsholm beholdt sit Selvstyre, medens Frederiksborg Skole gled ind i Kredsen af de øvrige „fuldstændige lærde Skoler“, som de nu kaldtes. Som Følge heraf blev ogsaa dens Overbestyrelse omformet, idet Skolarkatet ophævedes. Dette skete dog kun gradvis. 1806 var de to øverste Skolarker, Amtmand Arctander og Biskop Balle, af den Opfattelse, at Frederiksborg Skoles Fundats af 1630 og dermed Skolarkatet maatte siges at være afskaffet ved Reformens almindelige Bestemmelser om de lærde Skolers fremtidige Administration, og begge vilde de derfor helst fratræde. Derimod mente den tredie Skolark, Slotspræsten Provst Johannes Jensen, at der trods de ændrede Forhold kunde blive en Rest af Skolarkatets fordums Herlighed tilbage. Direktionen gav mærkeligt nok Slotspræsten Medhold, kunde ikke finde, at Skolarkatet var ophævet ved Plakaten om Direktionens Oprettelse, og ønskede aldeles ikke, at de daværende fortræffelige Skolarker skulde fratræde. Det blev da ordnet saaledes, at Skolarkatet som selvstændig Institution skulde vedblive at fungere i nogle Aar endnu, om end dets Forretninger nu blev indskrænket alene til

Bestyrelsen af Skolens Pengevæsen, for hvilken der blev udarbejdet og af Direktionen approberet et indgaaende Reglement. I god Overensstemmelse med Fundatsen førte Amtmanden Forsædet, medens alle tre Skolarkar iøvrigt stod med lige økonomisk Ansvar. Saaledes gik det et Par Aar, men da en kgl. Resolution af 1809 befalede, at Skoleregnskaber skulde indsendes til Revision i Direktionens Revisionskontor, blev Skolarkatets principielle Stilling atter Genstand for Forhandling. Særlig Amtmanden og den kgl. Confessionarius gjorde gældende, at nu var Tidspunktet for dets endelige Ophør kommet, og at dets Forretninger her som andetsteds udenfor København burde fordeles mellem et Forstanderskab (Byfoged, Sognepræst og Rektor), der havde den umiddelbare økonomiske Forvaltning under sig, og et Eforat (Stiftamtmand og Biskop), som skulde føre et vist almindeligt Overtilsyn med Skolen i dens Helhed. Kun Provst Jensen strittede kraftigt imod denne Plan og beklagede sig over, at han ved en saadan Forandring blandt andet vilde „blive nedsat fra Skolark til simpel Inspecteur eller sligt“ og komme i Forretningsforbindelse med dem, han ikke ønskede. Direktionen greb da til den virkelig diplomatiske Udvej, at den udvirkede en kgl. Resolution (den 26de Maj 1809), der vel ophævede Skolarkatet og fordelte dets Forretninger paa Eforatet og Forstanderskabet, men tillige bestemte, at Provst Jensen for sin Embedstid skulde have Sæde i Eforatet¹⁹. Saaledes blev alle Parter stillet tilfreds, og Frederiksborg Skoles Administration nu i alt væsentligt bragt paa samme Fod som andre Skolers. Den overvejende Indflydelse udøvede selvfølgelig her som overalt Universitets- og Skoledirektionen, med hvem Skolens Rektor direkte korresponderede i alle Spørgsmaal vedrørende Undervisningsvæsenet.

Ogsaa Skolens Økonomi blev underkastet betydelige Forandringer. I Henhold til en Opgørelse, foretaget i Anledning af Reformen, udgjorde dens samlede Kapitalmasse 1805 56088 Rdlr., dens aarlige Indtægter 3174 Rdlr., heraf de 388 Rdlr. af uvis Art. Dens aarlige Udgifter beløb sig ialt til 2715 Rdlr., hvoraf de 1474 Rdlr. gik til Rektors og Lærernes Lønning, de 1018 Rdlr. til Stipendier. Efter at de fornødne Udgifter i Anledning af Reformen var afholdt, vilde Kapitalen udgøre 52188 Rdlr. Dens aarlige Udgifter vilde blive 3666 Rdlr. Da Indtægterne, til hvilke der nu henregnedes faste Skolepenge som Betaling for Undervisningen, kun var anslaaet til 3018 Rdlr., vilde der blive et aarligt Underskud paa 648 Rdlr., som maatte dækkes

ad anden Vej. Dette skete gennem den 1807 oprettede Skolefond, hvori de mere velhavende Skolers Indtægtsoverskud indgik, og hvoraf alle Fællesudgifter og Tilskuddet til de mindre formuende Skoler skulde tages. Skønt hver enkelt Skoles Kapitaler tilsikredes den, blev Formueforskellen i Virkeligheden udjævnet gennem denne Ordning.

Økonomisk set betød Reformen en ejendommelig Forskydning, idet betydelige Kapitaler faktisk blev overflyttet fra Disciplene til Lærerpersonalet og Skolens almindelige Drift. Som ovenfor nævnt udgjorde endnu 1805 Stipendierne ikke mindre end 1018 Rdlr. mod 1474 Rdlr. til Lønninger, efter den ny Ordning vilde de kun blive 460 Rdlr. mod 2500 Rdlr. til Lønninger. Stipendierne blev for langt den største Dels Vedkommende betalt af Skolefonden. Sagen var nemlig den, at man til Stipendiekapitaler kun vilde henregne de Midler, som af private direkte var skænket til dette Formaal, og som skulde holdes samlet i en særlig Stipendiefond. Da nu Frederiksborg Skole af den Art Indtægtskilder kun besad det Bartholin-Bircherodske Legat paa 200 Rdlr., maatte dens Stipendiefond blive yderst ringe, og selv med en Forhøjelse 1811 til 1000 Rdlr. ved Hjælp af et ekstra Tillæg paa 800 Rdlr. (af ikke hævede Oplagspenge fra Skoler i Sjællands Stift) blev Stipendiefondet det mindste af alle Skolers paa Sjælland. Som særlig F. P. J. Dahl har gjort opmærksom paa, blev der ved denne Nyordning vitterlig begaaet en Uret mod Frederiksborg Skole, idet man ganske oversaa, at selvom den ikke som andre Skoler besad en Række, af private stiftede Legater, saa var dog en stor Del af dens Kapitaler, Ridderpengene, faktisk at stille paa Linie med andre Legater, idet de var skænkede til Skolen, for at Renterne heraf kunde uddeles til trængende Disciple²⁰.

Af specielle Ændringer bør omtales, at da Sangopvartningen blev afskaffet, blev der 1806 tilstaaet Skolen en Erstatning for dens Indtægtstab herved paa 272 Rdlr. aarligt, og da der i Aarene 1808—9 ikke indkom nye Ridderpenge, blev det efter indgaaende Forhandlinger ved en kgl. Resolution af den 4de Juli 1811 ordnet saaledes, at Skolen i Stedet for Indtægter i Henhold til Privilegiet af 1695 aarligt skulde have 200 Rdlr. udbetalt af Finanserne, beregnet efter et Middeltal af Riddergaverne 1789—1808²¹.

Det viste sig iøvrigt snart, at trods Indførelse af Skolepenge var det budgetterede Tilskud fra Skolefonden sat for lavt, og det maatte i de følgende Aar væsentligt forhøjes (1812 var det saaledes oppe

paa 1400 Rdlr.). Langt alvorligere var Landets finansielle Ruin efter 1813, der i høj Grad forringede ikke blot Lærernes, men ogsaa hele Institutionens økonomiske Stilling. Der blev dog gjort, hvad der kunde gøres, for at redde saa meget som muligt af Skolens Kapitaler og Indtægter. Saaledes blev det 1815 bestemt, at der vedblivende skulde svares 6 % i rede Sølv af Skolens gamle Hovedkapital, og at Ejeren af Frydendal ligeledes skulde udrede 5 % i Sølvværdi af Prioriteten for Kundby Kongetiende. Derimod kunde Ridderpengene ikke bevares helt urørte, idet den samlede Kapital paa 32610 Rdlr. ved Pengevæsenets Forandring blev nedskrevet til 23597 Rdlr. i Sølv²².

I Henhold til den nye Plan skulde alle de lærde Skolers Lærere være kongeligt udnævnte Embedsmænd, og Direktionen havde nøje indhentet Oplysninger om det fungerende Lærerpersonele ved de enkelte Skoler for at kunne afgøre, hvorvidt det var egnet til at medvirke ved Reformens Gennemførelse. Det blev anset for givet, at Bendt Bendtsen skulde vedblive som Leder af Frederiksborg lærde Skole, da han blev henregnet til Landets „agtværdigste Rektor“ og kort før af Direktionen var blevet anbefalet som „en Mand af udmærkede Kundskaber, sjælden Duelighed og utrættelig Flid“. Derimod har man aabenbart ikke følt sig synderlig tilfredsstillet af de to daværende Hørere. Den ene, Matthias Svendsen, hvis Kræfter og Kundskaber ikke skønnedes at være tilstrækkelige til at kunne bruges efter Systemskiftet, indstilledes til gejstlig Befordring, og den anden, Boëtius Boesen, fik „en for ham passende Post“ ved Kolding Skole. I deres Sted blev der ansat fire nye Lærere eller, som de nu kaldtes, Adjunker: Johan Andreas Myhre, Cornelius Steenbloch, Acho Christian Irgens og Christopher Hansteen. Af disse var ejendommeligt nok de tre sidste Nordmænd. Højere gagerede Stillinger som „Overlærere“ for ældre veltjente Skolemænd kunde der foreløbig ikke blive Tale om paa dette Sted. Lærerpersonelets Lønninger blev sat noget højere end tidligere. Rektor skulde lønnes med 1000 Rdlr. aarligt, deraf de 200 Rdlr. som personligt Tillæg paa Grund af hans store Fortjenester, hver af de tre øverste Adjunker med 400 Rdlr., og den fjerde med 300 Rdlr. Allerede 1809 fik hele Lærerpersonelet desuden Løntillæg fra 100 til 200 Rdlr., men de nogenlunde anstændige Kaar, de endelig nu havde opnaaet, forringedes som aldrig før i den følgende Perodes Pungenød. Skønt det jævnlige blev nødvendigt at give Forskud, Laan og Gratialer, er

der Vidnesbyrd nok om, at de kun foreslog til at holde den yderste Nødstilstand nede²³.

Ikke mindst tydeligt gav Reformen sig til Kende i Nyordningen af Undervisningen og Skolens hele indre Tilstand. Allerede Plakaten af 1805 havde krævet, at der skulde indrettes nye Skolelokaler. Undervisningen skulde ikke længere finde Sted i en fælles Skolestue, men i forskellige adskilte Klasser, der skulde være lyse og rummelige. Som Følge heraf maatte ogsaa Frederiksborg Skoles Bygning fuldstændigt omdannes. De fornødne Midler fik man ved af Skolens Formue at optage ca. 3120 Rdlr., og i Henhold til en af Stadsbygmester, Professor Peter Meyn udarbejdet Plan blev Skolen 1806 i det indre ombygget saaledes, at hele nederste Stokværk blev indrømmet Rektor til privat Bolig, medens andet Stokværk (fraregnet to smaa Gavlkamre) blev indrettet til fire Klasseværelser, hver med særskilt Udgang til en fælles Korridor, og et Biblioteksrum. Samtidig blev Skolens gamle Inventarium kasseret, og ny Katedre, Borde og Bænke anskaffet til alle Klasser²⁴.

Reformen havde regnet med, at Undervisningen i hver af de lærde Skoler normalt skulde kunne fordeles paa fire (toaarige) Klasser. Denne Klasedeling kunde dog ikke straks gennemføres i Frederiksborg lærde Skole, der i de første Aar kun havde tre (Alders)klasser og iøvrigt synes at have maattet hjælpe sig med nogle supplerende „Specialklasser“, mindre Afdelinger af Disciple paa noget forskellige Alderstrin, som traadte sammen for at faa Undervisning i særlige Fag. Først 1809 blev der oprettet en virkelig fjerde Klasse²⁵.

Kredsen af de Fag, der skulde undervises i, skulde i hvert Tilfælde omfatte Dansk, Latin, Græsk, Hebraisk (for kommende Teologer), Fransk, Tysk, Religion med Moral, Geografi og Historie, Aritmetik, Elementærgeometri og Kalligrafi. Hertil kunde under særlige Betingelser komme Naturhistorie, Antropologi, Engelsk, Tegning, Vokalmusik og Gymnastik. Nu som før skulde dog Hovedvægten hvile paa Græsk og Latin, idet Forordningen af 1809 udtrykkeligt fastslog, at et „grundigt og dannende Studium af de gamle Sprog og Klassikere stedse skal beholde den fortrinlige Plads, som deres Vigtighed for de lærde Skolers Øiemed hiemler dem“. Dette Øjemed var først og fremmest Forberedelse til Universitetet, men ved Siden heraf kunde der ogsaa i visse Tilfælde gives „ikke-studerende“ Disciple Adgang til at deltage i Undervisningen.

Af større Betydning end Ændringer i Fagkredsens Sammensæt-

ning var den Forandring, der bestod i, at man opgav det gamle System med Klasselærere og gik over til Faglærere. Ingen enkelt Lærer skulde længere undervise i alle Fag i een Klasse, men Undervisningen i alle Klasser skulde fordeles paa samtlige Lærere efter de forskellige Fag, som de skønnedes særlig at være hjemme i. Saaledes bestemtes det 1806 med Hensyn til det frederiksborgenske Lærerpersonele, at Rektor skulde undervise i Latin, Græsk, Hebraisk og Fransk, Myhre i Latin og Græsk, Steenbloch i Geografi, Historie og Dansk, Irgens i Religion, Dansk og Tysk og Hansteen i Aritmetik og Geometri²⁶. Tanken hermed var aabenbart ved Hjælp af specielt kyndige Lærere at højne Undervisningen i de enkelte Fag, men da en særlig Læreruddannelse endnu ikke var ordentligt organiseret, hengik der mange Aar, førend denne Plan fuldt ud kom til at virke efter sin Hensigt. Af de nye Adjunkter i Frederiksborg havde saaledes kun Myhre gennemgaaet det 1799 oprettede „Seminarium for Lærere ved de lærde Skoler“, medens Steenbloch var cand. jur., Irgens cand. theol. og Hansteen blot juridisk Student. Naar det i Indstillingen for de tre sidstes Vedkommende fremhæves, at de besad „en meget anbefalende udvortes Anstand“ og var kyndige i det engelske Sprog, hænger det sikkert sammen med, at man i Forbindelse med Frederiksborg lærde Skole tænkte at oprette et Undervisningsinstitut for Børn af formuende danske Forældre i Vestindien, en Plan, der dog meget snart maatte opgives af Mangel paa de fornødne Pengemidler²⁷.

Den nye Undervisningsplan blev indført fra 1ste Oktober 1806 at regne, og en Række Indberetninger fra Lærerpersonelet ved Frederiksborg lærde Skole viser, at man her fra første Færd har stræbt at holde sig de nye Bestemmelser efterrettelig i saa vid Udstrækning som muligt. Foruden de uomgængeligt nødvendige Fag har man tillige søgt at indføre Undervisning i flere af de Fag, som ikke var absolut paabudt, saaledes i Naturhistorie, Tegning og Svømning. Det sidstnævnte Fag har Frederiksborg Skole Æren af at have været den første Skole i Landet, der indførte, i hvilken Anledning Rektor Bendtsen skrev et latinsk Program om Svømningen hos Romerne. Svømmeøvelserne foregik i Teglgårdssøen og en Del Aar under ret primitive Forhold. Noget Badehus havde man ikke, og det kostede endda Besvær nok at faa Direktionen til at bevilge 10—12 Rdlr. til Anskaffelsen af en Baad, hvorfra Badningen kunde foregaa. Derimod blev egentlig Gymnastikundervisning, som Bændtsen

i sin Tid havde kæmpet saa ivrigt for, først indført efter hans Død (i 1832)²⁸.

Et andet Fag, Musik, som tidligere lige siden Skolens Stiftelse havde været af saa stor Betydning, gled nu ud, da der ikke længere var praktisk Brug for det. Allerede 1805 var al Sangopvarthning af de lærde Skolers Lærere og Disciple blevet afskaffet, og da Direktionen 1811 kom til Kundskab om, at et Par Disciple i Frederiksborg Skole vedblivende besørgede Sangen i Hospitalet, blev ogsaa denne Skik fuldstændigt ophævet. 1807 var desuden Adjunkterne blevet fritaget for deres specielle Pligter med Hensyn til Deltagelse i Aftensangsprædiken i Slotskirken²⁹.

De ovennævnte Indberetninger vidner tillige om, at det har voldt adskillige Vanskeligheder at tilrettelægge Reformens praktiske Gennemførelse, som maatte forme sig ret forskelligt efter de enkelte Skolers lokale Ejendommeligheder. Foruden det besværlige med to Arter Klasser har det ikke været let at faa fast Gænge i Undervisningen i flere Fag, særlig ikke i Naturhistorie, ved hvilken man i høj Grad savnede de fornødne Samlinger af Præparater. Dette Fag bortfaldt da ogsaa 1812 kort før Hansteens Bortrejse³⁰. Lettere gik det derimod med Undervisningen i Sprogfagene, særlig i de gamle Sprog, som havde en saa lang Tradition bag sig.

Skolereformen affødte en Række detaillerede Bestemmelser vedrørende hele den indre og ydre Skoleorden, Examina, Ferier, Karaktergivning og meget andet. Af alt dette skal her blot nævnes, at Forordningen af 1809 (§ 89) betonedede det ønskelige i, at der som Indbydelsesskrift til den offentlige Eksamen før Dimissionen, — examen artium var indtil 1850 henlagt til Universitetet —, blev udsendt et „Program“, indeholdende en Afhandling paa Latin samt Skema for Eksamen. Det første Program for Frederiksborg lærde Skole blev udgivet 1808 og indeholdt en Afhandling af Bendt Bendtsen om den yngre Plinius' „Pietet“ særlig i videnskabelig Henseende (de pietate, inprimis literaria, C. Plinii Secundi). Ialt har Bendtsen skrevet 11 latinske Programmer, hvori han især behandlede Emner fra den klassiske Oldtid. Hertil kom senere enkelte Indbydelsesskrifter med Afhandlinger af Lærerne. Hovedhensigten med disse Programmer var at give Rektorerne Lejlighed til at fremkomme med Prøver paa deres Færdighed i at udtrykke sig paa Latin, og Direktionen udtalte gentagne Gange sin store Paaskønnelse af den Maade, hvorpaa især Bendt Bendtsen løste denne Opgave³¹. For paa anden

Vis at fremme det videnskabelige Liv ved de lærde Skoler havde man ogsaa betonet, at Skolebibliotekerne, som var begyndt at komme til Ære og Værdighed ved den Guldbergske Reform, skulde udvikles videre, og i dette Tidsrum har man for Frederiksborg Skoles Vedkommende adskillige Vidnesbyrd om, at Direktionen har søgt at gøre sit til, at Skolens Bogsamling kunde faa vigtige Forøgelse. Meget stort blev Biblioteket dog ikke i den gamle Skoles Tid. 1834 udgjorde det 2903 Bind, hvoraf de 2500 var kommet til efter 1819³².

Selvom Reformen af 1806 i sine Grundtræk virker afsvækket i Forhold til Hertug Frederik Christians oprindelige Ideer, var den dog i flere Henseender ret stort anlagt. Uheldigvis blev dens praktiske Gennemførelse i høj Grad hæmmet ved Landets Pengeød i de kommende Aar. Særlig mærkedes dette med Hensyn til Læreruddannelsen, Lønninger og Stipendier samt Skolens hele ydre Apparat, der blev ganske anderledes beskedent end oprindelig tilsigtet. De vigtigste Fremskridt maatte derfor i lange Tider søges i, hvad enkelte Skolemænd ved egen Indsats paa Reformens Grundlag formaede at bringe ud af Undervisningen.

I Frederiksborg lærde Skole var det vedblivende Rektor Bendt Bendtsen, der trak det tungeste Læs i Skolearbejdet. Saa vidt man kan se, kendetegnedes hans Undervisning efter 1806 af de samme Ejendommeligheder som tidligere. Hovedfortrinnet ved den var hans egen grundige og nøjagtige Gennemgang af Stoffet, derimod var han ikke altid streng nok i Prøvelsen af, om Disciplene fuldt ud havde tilegnet sig det Stof, han havde gennemgaaet. Derfor kunde det ofte skorte noget paa straalende Eksamensresultater, og 1822 maatte han endog opleve, at Direktionen sendte ham en Skrivelse, hvori den med Udgangspunkt i et mindre tilfredsstillende Resultat af examen artium ytrede, at den med al Anerkendelse af hans Fortjenester dog ikke burde „tilbageholde den Bemærkning, at det uden Tvivl vilde være tjenligt for at holde Disciplene til større Flid, at der blev brugt mere Strenghed ved at tilstaa Dimission til Universitetet, saa at de Dimitterede fra denne Skole kunde findes at staa lige med dem, der dimitteres fra de fleste andre Skoler“³³.

Den her omtalte Svaghed i Bendtsens Undervisning kunde paa Forhaand synes paafaldende, da han netop selv i en Skoletale (1812) har leveret et varmt Forsvar for Hukommelsesarbejdets Betydning i Skolen, men den maa sikkert forklares ud fra, at han i endnu langt højere Grad i sin Undervisning havde til Maal at føre sine Disciple

til selvstændig Tankevirksomhed og Arbejde paa egen Haand. Dette kunde ikke altid lykkes, og hans nære Ven og mangeaarige Medarbejder F. P. J. Dahl siger da ogsaa, at han maaske lovede sig for meget af denne Disciplenes Selvvirksomhed³⁴.

Efter 1806 underviste Bendtsen som nævnt fortrinsvis i de tre lærde Sprog og i Fransk, som han altid havde haft en særlig Interesse for, og i hvilket Fag han 1810 udgav en lille Syntaks til Skolebrug. Baade tidligere Disciples Vidnesbyrd og hans egne Indberetninger viser, at han stadig, — som det iøvrigt var at vente ud fra hans nyhumanistiske Forudsætninger —, lagde den største Vægt paa at lade den klassiske Kultur virke almindennende paa sine Disciple. Selv har han udførligt udtalt sig om dette i en Skoletale fra 1821. Han fremhæver her, hvor vigtigt det er, at Skolerne danner „forædlede, selvtænkende Mennesker“ ved at lægge „den Grundvold, hvorpaa Humanitetens hele Bygning siden skal opføres“. Ikke for at samle golde Kundskaber sender man et ungt Menneske i Skole, „men for at det Menneskelige i ham kan uddannes, for at alle hans Evner kan blive saa brugbare og saa udviklede, som hans Bestemmelse fordrer“. Som det ypperste Middel til dette anbefalede Bendtsen først og fremmest et grundigt Kendskab til den antikke Verden, og med den fuldeste Overbevisning kunde han tilraabe sine Disciple: „Bliver fortrolige med de Døde! Oldtidens Vise fra Hellas og Rom have efterladt eder Viisdoms Skatte og Livets Mønstre.“ Det er Summen af sit eget Livs Erfaring, han har nedlagt i disse Ord, karakteristiske ikke blot for den Mand, der udtalte dem, men ogsaa som Vidnesbyrd om den ejendommelige Enhed, der trods alt i Aarhundreder prægede den latinske Skolekultur. I Frederiksborg Skole var allerede 200 Aar tidligere den samme Lære næsten Ord til andet blevet forkyndt af Albert Bartholin³⁵.

For at give den fulde Forstaaelse af Oldtiden lod Bendtsen sig aldrig nøje blot med det rent formale Kendskab til Sprogene. Som i sin første Rektortid knyttede han ogsaa nu en fyldig Realfortolkning til Læsningen af hver Forfatter. De enkelte Skrifters Indhold, Tankeretning og Behandlingsmaade blev nøje gennemgaaede, Sprogets Aand og Ejendommeligheder gjorde han opmærksom paa, ligesom han ogsaa pegede paa Forholdet mellem en Forfatters Ideer og deres digteriske eller mytiske Iklædning. Indholdet blev bedømt efter Æstetikens og Logikkens Regler og indgaaende oplyst ved Hjælp af „Antikviteterne“, Mytologi, Litteraturhistorie, Retshistorie

o. l. Bestandig arbejdede han paa at udvikle sine Disciples Forstand og Smag ikke mindre end paa at forøge deres Kundskaber. For at vække deres Sans for Iagttagelse yndede han saaledes i høj Grad at sammenstille parallelle Omraader og Forfattere. Læste man f. Eks. Homer, gav det Anledning til en Sammenligning mellem Tænkemaade og Sæder i den græske „heroiske Tidsalder“ og i „vore nordiske Forfædres heroiske Old“, og under Gennemgangen af anden Bog af Herodot fandt han Lejlighed baade til at omtale Sammenblandingen mellem græsk og ægyptisk Mytologi og til at belyse og prøve Herodots Fortællinger om Ægypten ved de Fund, hans egen Tids Udgravninger havde bragt for Dagen. Stadig stræbte han ogsaa at aabne sine Disciples Øjne for Forskelle og Ligheder mellem de Forfattere, man i Øjeblikket læste, og andre — ældre eller yngre — af samme Art. I sin Undervisning i Hebraisk kunde han desuden ved sit Kendskab til Arabisk og Syrisk pege paa Afvigelser mellem Hebraisk og andre orientalske Sprog.

Kredsen af de klassiske Forfattere, han gennemgik, var meget afvekslende og ofte delvis bestemt af Disciplene, hvoraf de fleste opgav ekstra Pensa. I Græsk læste Bendtsen foruden Homer og Herodot med særlig Interesse Talere som Lysias, Isokrates, Æschines og Demosthenes, i Latin blev, foruden en Række af de gængse, oftere gennemgaaet mere afsidesliggende Forfattere som Plinius, Plautus og Tacitus. Med Forkærlighed læste han Qvinctilians Institutiones og især Ciceros Disputationes Tusculanæ. 1813 udtalte han f. Eks., at det sidstnævnte Værk var meget værdifuldt, „da Sproget deri frembyder saa megen Leilighed til at indskierpe rigtig Latinitet, og Indholden saa godt som nøder Lærerne til at sympathisere med ædle og høye Følelser, og selv besizet deraf, efter Evne, at meddeele dem, og indprænte dem i ufordærvede Disciplers aabne Hierter; en vist nok vigtig Pligt for den Lærer, som troer, at han bør gjøre, hvad der staaer i hans Magt, for de unges moralske og religiøse Dannelse, og det især paa disse Tider, hvor den laveste Egen nytte truer med at tilintetgjøre al ædel og reen Handlemaade“. Et lignende praktisk Synspunkt bestemte ham 1816 for Valget af Horats' Ars poëtica, hvoraf man kunde høste saa megen nyttig Belæring om stilistiske Spørgsmaal, hvad der var dobbelt vigtigt, fordi „Skolen havde unge Pisones, som for tidlig vilde være Digtere, og syntes, som henrevne af Tidens Verse-mageraad, at kunne behøve at henvises til at kiende og adlyde Regler og Kritik, men ikke Da-

gens slette Orden og Phantasie“. Bendtsen vilde for enhver Pris undgaa, at der i hans latinske Rede blev udklækket „halve Genier“³⁶.

Ikke mindre udviklende end Forfatterlæsningen var hans Indøvelse i Stilskrivning. Hans egen korrekte og smukke Latinitet blev højt beundret af Kendere i Samtiden, og han skal ofte have udtalt: „latinsk Stil er det vigtigste af alt“. Ogsaa paa dette Omraade søgte han at udvikle Evnen til i lige Grad at udtrykke sig med formel Klarhed og at tænke selvstændigt. Daglig blev der under hans Vejledning skrevet Stile, og han plejede selv at udarbejde Mønsterbesvarelser, som Disciplene kunde sammenligne med deres egne Stile. Til Stileopgaver valgte han ofte et eller andet Emne, der havde Tilknytning til Øjeblikkets Begivenheder. Var f. Eks. en Discipel afgaaet ved Døden, kunde man være vis paa, at han næste Gang, — som han sagde —, „vilde sætte Stilen i Forbindelse med Dødsfaldet“ og saaledes finde Lejlighed til at udvikle sine Betragtninger over Livets Korthed og Tidens hurtige Flugt³⁷.

I Almindelighed underviste Bendtsen ikke længere i Religion, kun nu og da som Vikar. Den teologiske Reaktion, som i hans senere Aar mere og mere gjorde sig gældende, havde ikke hans Sympati. Han var ingen Ven af „Mysticismens Dunkelhed“, og hvor uforandret han var i sit eget Syn, viste han paa typisk Maade i en latinsk Tale, han holdt ved Reformationsfesten 1817. Paa ægte Oplysningsvis hylder han heri Luther som den mægtige Forkæmper for Aandsfrihed og videnskabelig Sandhedssøgen og tegner et højst afbleget Billede af den temperamentsfulde Reformator, som han omskaber til en tolerant Humanist i sin egen Lignelse. Hans historiske Forstaaelse af Reformationstidens Ejendommelighed hæver sig i Virkeligheden ikke meget over Johannes Schrøders 1736. Ogsaa i andre Henseender vedblev han at være det 18de Aarhundredes fuldtro Mand. Hans æstetiske Dannelse var afsluttet før 1800 og forblev temmelig upaavirket af Oehlenschläger, og i Fransk fortsatte han med at gennemgaa Værker som Fénelons Telemaque og Voltaires Henriade³⁸.

Lige saa lidt som tidligere var den Hjælp, Bendtsen i denne Periode fik af sine Medhjælpere, gennemgaaende særlig værdifuld. De fleste af Adjunkterne var ikke synderlig fremragende Mænd, enkelte af dem endog ret uværdige Skikkelser. Dette gælder f. Eks. A. C. IRGENS. Som Skolens Religionslærer virkede han i rent vulgær-

rationalistisk Aand, og skønt oprindelig en baade velbegavet og velstuderet Mand kom han ikke til at betyde noget, fordi han var en svag, initiativløs Karakter og desuden fortrykt af Gæld og sørgelige Forhold i sit Hjem. I Skolen kunde han aldeles ikke sætte sig i Respekt, og forpint af den elendige Forfatning, hvori han sank stadig dybere ned, blev han forfalden og mere og mere forsømmelig i sin Gerning, indtil han endelig 1821 blev fjernet som en forhutlet Stakkel³⁹. En Mand af en fastere Karakter og større Dygtighed var hans Kollega J. A. MYHRE, men hans ubændige Hidsighed og Fastholden ved gamle Metoder langt ned i en anden Tidsalder gjorde ham til „en ubarmhertig Pryglemester“. Trods sin store Strenghed kunde dog heller ikke han holde mønsterværdig Disciplin, og mange er de tragikomiske Træk, der fortælles om, hvorledes Disciplene ved deres Drillerier tirrede ham til Raseri. Naar f. Eks. Duksen ved Aarets Begyndelse paa Klassens Vegne ønskede ham Glædeligt Nytaar, plejede han at gengælde deres gode Ønsker med denne bombastiske Salut: „Ja vist ønsker du mig Lykke paa dine egne og de andre Slubberters Vegne. Men det mener du jo ikke noget med, og de andre Slyngler heller ikke. I ønsker baresten, at I vare af med mig for at blive fri for de Prygl, I have vel fortjent. Men sig Eder skal jeg: Eder skal det Aar i Aar blive et Helvedes Aar. Der skal regne Prygl ned over Eder, det Aar i Aar. Skrub skal der vanke, ja, o ja, Skrub paa eders syndige Rygstykker, Skrub, Skrub, Skrub i det Helvedes Aar, det Aar i Aar o. s. v.“⁴⁰ — En Original, der stod i et komisk Skær, var ogsaa den mangeaarige, enfoldige Skrive- og Svømmelærer H. J. F. Goos. De kaade Drengene drev alle mulige Løjer med ham, og det hjalp kun lidet, at han tilsidst, naar han havde forløbet sig, og Disciplene truede med at klage til „Professoren“ (Bendtsen), ikke vidste andet Raad end at brøle: „Ja, klag kun til Professoren, det er jeg ikke bange for. Han har selv givet mig Lov til at slaa Eder ihjel“⁴¹.

Som en velgørende Modsætning til disse Lærere vil der være Grund til at nævne nogle enkelte fremragende Mænd, der i en Aarrække efter 1806 var knyttet til Skolen, først og fremmest de to samtidigt ansatte Nordmænd, der begge siden vandt sig et meget anset Navn, CORNELIUS STEENBLOCH og CHRISTOPHER HANSTEEN. Steenbloch var en velbegavet, alsidigt interesseret Personlighed, særlig anlagt for Æstetik og dannet i den store Verden. Ved sit smukke Ydre og sin elskværdige Optræden havde han let ved at vinde Disciplene for

sig, og ved sin livfulde, dramatisk bevægede Undervisning i Historie, Geografi og Dansk forstod han i høj Grad at fængsle deres Opmærksomhed. Han var derfor almindeligt afholdt og tilførte i det hele Skolen et værdifuldt og vistnok stærkt tiltrængt Friskhedens og Foryngelsens Element⁴².

En ejendommelig Modsætning til den statelige Steenbloch dannede den lille og uanseelige Hansteen, ikke mindst naar han, hjulbenet som han var, kom stormende i sine store Støvler med de uadvendte gule Kraver, der havde givet Anledning til hans Kendingsnavn „den gulbenede Høne“. Han var en langt større og mere original Begavelse end Steenbloch, men som Lærer var han mere frygtet end elsket. Han var af et uelskværdigt Temperament og forstod udmærket at holde Disciplin. Hans Evne til, naar han stod ved Tavlen, hurtigt at vende sig om og med Sikkerhed ramme urolige Hoveder med et stort Stykke Kridt lige i Panden var velbekendt. Desværre var det Fag, han underviste i, Matematik, ikke egnet til at tiltrække sig mange af hans Elevers Opmærksomhed, og selv nærede han den største Foragt for „Kødhovedernes Legion“. I det hele har Skolearbejdet næppe haft hans Hjerte i synderlig Grad. Altid maatte han i yderste Øjeblik slippe sine Eksperimenter og Studier for at ile hen paa Skolen. Hans sekssaarige Ophold som Adjunkt i Hillerød betød derimod meget for hans egen videnskabelige Udvikling. I denne Sammenhæng fortjener det saaledes at nævnes, at da Skolen 1808 ved en tidligere Frederiksborgenser, Regimentslæge F. W. Wischs Død havde faaet skænket to store og kostbare Glober, og Hansteen var blevet sendt til Helsingør for at afhente dem, gav Beskæftigelsen med disse Anledning til, at han kom ind paa de Undersøgelser over Jordmagnetismen, som siden har gjort hans Navn verdensberømt. 1813 udnævntes Hansteen til Lektor i Astronomi ved det nyoprettede Universitet i Kristiania, og 1816 fulgtes han af Steenbloch, der var blevet Professor i Historie ved samme Universitet⁴³.

Til de mere betydelige Lærere maa ogsaa henregnes F. P. J. DAHL, selv dimitteret af Bendtsen 1804 og tilhørende en Slægt, som i henvend 200 Aar paa forskellig Maade har haft Tilknytning til Frederiksborg Skole. Efter nogle Aars Ophold som Docent i Filosofi ved Universitetet i Kristiania kom han 1818 tilbage til sin gamle Skole som Overlærer. Madvig gik i Skolen i hans Tid og har siden udtalt, at medens Dahls Undervisning i de klassiske Sprog var mindre

heldig paa Grund af den omstændelige Bredde, der kendetegnede den, virkede han vækkende og befrugtende som Lærer i Modersmaalet, navnlig i dansk Stil. En særlig Betydning havde han desuden ved at formidle Kendskabet til den nyere æstetiske Litteratur. Baade ved sin Lærergerning og ved den levende Pietet, han bestandig viste overfor Bendt Bendtsen og Skolen, har han sikret sig en smuk Plads i dens Historie. Det er derfor vel begrundet, at hans Navn stadig mindes i Skolen ved det Legat, „Professor F. P. J. Dahls og Hustrus Boglegat“, som hans Søn Præsten Peter Dahl († 1915) 1913 stiftede til Fordel for Elever i Frederiksborg Statsskole⁴⁴.

Samtidig med Dahl virkede i nogle Aar som Adjunkt en Søn af Bendt Bendtsen, PAUL BENDTSEN, der fortjener at huskes som den, der 1822 udgav den første trykte Fremstilling af Frederiksborg Skoles Historie. En Broder til ham, C. H. A. BENDTSEN, siden Rektor i Ribe, skulde 1830 kort før sin Faders Død have været udnævnt til Adjunkt for at være den gamle Rektor til særlig Hjælp, men kom først et halvt Aar senere til Skolen. De to Brødre Bendtsen repræsenterer saaledes det tredie Slægtled af det Bendtsenske Lærerdynasti ved Frederiksborg Skole.

Efter Reformen af 1806 steg Discipeltallet betydeligt. 1806 udgjorde det kun 21, allerede 1810 var det oppe paa 53 og 1816 paa 77, derefter sank det igen og udgjorde i Bendtsens senere Tid ca. 50—55 aarligt⁴⁵. De dimitteredes Tal beløb sig i de 25 Aar mellem 1806 og 1830 til 138, det vil sige gennemsnitligt 5,5 om Aaret. Blandt de dimitterede i denne Periode kan særlig nævnes: fra 1811 PETER GOTTMANN HENRIK LUDVIG SALICATH, død 1864 som Højesteretsadvokat, fra 1813 PETER GEORG BANG, død 1861, Professor juris, Minister i Novemberministeriet 1848, og PETER CHRISTIAN STENERSEN GAD, død 1851 som Dr. theol. og Biskop over Fyens Stift, fra 1816 Digteren NICOLAI ULRIK KROSSING, død 1872 som Kantor ved Citadelskirken, og TAGE ALGREEN USSING, død 1872, Professor juris, Politiker, Generalprokurør, fra 1817 CHRISTEN PRAM GAD, død 1877 som Provst og Sognepræst i Stouby og Hornum, fra 1818 GERHARD PETER BRAMMER, død 1884, Dr. theol. og Biskop over Aarhus Stift, og CARL HOLGER VISBY, død 1871 som Sognepræst i Store Hedinge og Højrup, frugtbar Forfatter og Foregangsmand paa Filantropiens Omraade, fra 1819 Komponisten ANDREAS PETER BERGGREEN, død 1880, fra 1825 PETER WILLEMOËS BECKER, død 1877, Dr. phil., Provst,

Sognepræst i Soderup og Eskildstrup, Historiker, og fra 1828 CARL EDVARD ROTWITT, død 1860, Højesteretsadvokat, Konsejlspræsident. Den mest berømte af alle Bendtsens Disciple var dog JOHAN NICOLAI MADVIG, Student fra 1820. Fattig og faderløs var han 1817 fra sin Fødeø Bornholm kommet til Hillerød, hvor han fik Logi i et tarveligt Kvistkammer i et Hus i Slotsgade (Nr. 23), der endnu findes bevaret. De tre Aar, han under stor Trang tilbragte som Skolediscipel i Hillerød, var i mange Henseender et glædesløst Afsnit af hans Liv, ensom og fortrykt som han følte sig og ved sin Fattigdom afskaaret fra næsten alle Adspredelser. Kun hos sin Rektor mødte han fra første Færd den mest levende Deltagelse, og efter eget Sigende var det alene denne, der holdt hans Mod oppe. Det var ikke uden Grund, at Bendtsen som hans sidste Vidnesbyrd gav ham den stolte Paamindelse: „Madvig maa huske paa „altid at være den første, udmærket i Heltenes Skare (αἰὲν ἀριστευεῖν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων)“.“⁴⁶

De mange ansete Mænd, der udgik fra Frederiksborg Skole, kastede ikke blot i det almindelige Omdømme Glans over Skolen, men virkede ogsaa indadtil ved deres Eksempel ansporende paa de unge og bidrog ved deres personlige Holdning overfor Disciplene til at skabe et ejendommeligt Sammenhold mellem ældre og yngre Frederiksborgensere. Herom oplyses man paa karakteristisk Maade ved en Indberetning 1832 fra Bendtsens Eftermand som Rektor, E. G. Tauber, der blandt andet skriver⁴⁷:

„En god Indvirkning paa Discipel-Tonen har endeligen Skolens Ry fra Fortiden, at have leveret enkelte udmærkede Dimittender, havt, et Ry, som senere Dages Uheld af modsat Art ikke har kunnet fordunkle i Disciplenes Øine. Disse samtale ofte og gjerne med hinanden om saadanne Disciples Vilkaar her paa Stedet, som i deres eller deres Forældres Tid have hævet sig til en kjendelig Lærdoms eller Fortjenesters Rang i Staten. De ansee disse som lysende Forbilleder og vælge sig blandt dem Repræsentanter, eftersom de i Tiden selv ville indrette deres Studeringer, saasom for Theologien Biskop *H. P. Mønster* og Præsterne *Salicath*, for de reen-videnskabelige Fag Professorerne *Hansteen* og *Madvig*, for det juridiske Advokaterne *Klingberg* og *Salicath*, for Musikken og Digtekonsten *Berggreen* og *Krossing*. Sielent formaar deres Phantasie at hæve sig til en ældre Tidsalder. Faa af dem bekymre sig om *Thomas Kingo*. Han ansees hartad for en mythisk Person. En Deel af hine Mænd bidrage ogsaa fra deres Side meget til at nære den gode Discipel-Tone derved, at de paa Gjennemreiser jevnlig besøge Skolen eller kalde Disciplene til sig og værdiges at ansee dem som yngre Sønner af en fælles Moder“.

7. Forskellige Mindeskrifter om Bendt Bendtsen af tidligere Disciple og en Række værdifulde Levnedsoptegnelser og Breve fra

Mænd som Kommandør J. J. Paludan, Admiral H. B. Dahlerup, Overlærer F. P. J. Dahl, Komponisten A. P. Berggreen, Filologen J. N. Madvig og Biskop G. P. Brammer⁴⁸ gør det muligt at danne sig et Billede af den indre Tilstand i Frederiksborg Skole i Bendt-

Fig. 32. Johan Nicolai Madvig.
(Fotografi).

sens Rektorat, mere fyldigt og mere farverigt end af nogen anden Periode i Skolens Historie. Sammenholder man de mange spredte Træk, er det let at se, hvorledes Skolelivet i Bendtsens lange Embedstid har gennemløbet en meget frugtbar Udvikling i Retning af et højere Kulturtrin. Ikke mindst de livfulde Skildringer af Kommandør Paludan viser klart nok, at endnu i den første Periode af Bendtsens Rektorat havde Skolelivet langt fra frigjort sig fra det Barbari og den Vildskab, som havde kendetegnet det lige siden

Middelalderen. Bortset fra Skolens Rektor udgik der ingen højnende Indflydelse fra Lærerpersonalet, og selv Bendtsens Forkyndelse af et mere humanitært Livssyn var kun alt for ofte som en Røst, der raabte i Ørkenen, overfor den Plumshed og Raahed, han næsten overalt stødte paa.

Skoleforordningernes mange skønne Formaninger til Trods holdt saaledes endnu flere af Lærerne fast ved det gammeldags haardhændede Pryglesystem. Paludan brændemærker særlig Høreren JOHAN PETER WEDEL († 1840 som Provst og Præst i Helsingør) som en brutal Karl, der kunde blive „saa gnistrende vild, at han saae ud som en Djævel,“ og som daglig uden al Barmhjertighed mishandlede de Disciple, der var givet i hans Varetægt. Kunde en Discipel ikke sin Lektie, fik han 4 til 6 „Haandtag“ af en Hasselstok, og for hver grammatikalsk Fejl i den latinske Stil var Taksten een à to Ørefigener. Ikke sjældent slog Wedel tilmed fejl, saa at Blodet paa en Gang stod ud af Næse og Mund paa den ulykkelige Synder⁴⁹.

Som Herren er, saa følge ham hans Svende. Ogsaa Disciplene var prægede af den ældre Tids Haardhed og Barskhed. Bendtsen klager selv 1793 over den nederste Lektie, fordi den bestod „af meget tvivlsomme Subjekter“, der havde gjort deres Hører Undervisningen „ikke lidet fortrædelig“⁵⁰, men endnu værre synes dog Disciplene i øverste Klasse at have været. Naar Paludan beskriver dem som en Bande snavsede og skæggede Fyre, næsten alle paa henvend en Snes Aar, hvoraf mange var „ryggesløse, uopdragne, dovne Karle, som gik lurvet klædt og satte en Ære i Brutalitet“, faar man det Indtryk, at de aabenbart ikke har adskilt sig ret meget fra det 16de og 17de Aarhundredes Mesterlektioner.

Fra gammel Tid besad de en nedarvet Ret til at mishandle de yngre Disciple og bruge dem som deres Tjenere (den saakaldte Pennalisme), en Ret, som de ganske skaanselsløst benyttede sig af, uden at nogen i den Anledning vovede at kny. Som et Eksempel paa deres tyranniske Adfærd kan det nævnes, at det var en af deres Yndlingsfornøjelser at lade Smaalektionerne „se Tingesten“, som det hed, det vil sige, at Mesterlektionerne Søndag Morgen, naar man samledes i Skolen for i Fællesskab at drage til Kirke, stillede sig op i to Rækker mod Katederet og lod alle de mindre passere frem og tilbage mellem sig, idet de uden al Naade tampede løs paa dem⁵¹.

For en senere Tid er det overhovedet ubegribeligt, hvad Disciplene kunde tillade sig paa Skolen uden at blive straffede. Det var

saaledes Skik, at de om Eftermiddagen indfandt sig paa Skolen en halv Time, før Undervisningen begyndte, for at forlyste sig med Slagsmaal, Hujen og Skrigen og alle Slags grovkornede Løjer. Af og til tog de endog de brændende Tørv ud af Kakkelovnen og sloges med dem, saa at alt indhylledes i Røg og Damp, og det var et Guds Under, at ikke hele Skolen brændte af. Naar Rektoren saa traadte ind i den Hurlumhej, nøjedes han blot med paa sin blide Maade at sige: „dette er jo dog for galt. Jeg under Dem gjerne at være muntre, men der er Maade med alting.“ En lignende Lemfældighed viste han ved andre Lejligheder. Da f. Eks. en Gang et Par Mesterlektianere havde været saa voldsomt oppe at slaas i selve Skolestuen, at de bogstavelig talt havde været ved at tage Livet af hinanden, greb han ikke til strenge Straffe, men holdt blot en Formaningstale. Den Slags Uordener hørte nu en Gang med til Tiden, gaaet i Arv som de var fra tidligere Slægter. Bendtsen var selv opvokset i den samme Skole, og — som han en Gang sagde —, han vidste nok, hvor langt vildere det var gaaet til i hans Faders Tid⁵². Med eet at ville udrydde dette Uvæsen havde vistnok været en haabløs Opgave. Ethvert Forsøg herpaa vilde være blevet betragtet som et Indgreb i hævdvunden Sæd og Skik, som havde hele Traditionens hellige Ukrænkelighed bag sig.

Kunde der med god Grund ankes over Disciplenes Opførsel paa Skolen, saa slog de sig dog endnu mere løs ude i Byen. En stor Del af dem var ligesom i tidligere Perioder tinget i Kost hos Byens Borgere, hos hvem de som Regel saa temmelig gik for Lud og koldt Vand. Hverken Forældre, Logiværter eller Skolen førte nogetsomhelst Tilsyn med deres Gøren og Laden. Det var derfor intet Under, at de, — som Drenges Natur nu en Gang er —, fandt paa alle Slags gale Streger, men sørgeligere var det, at ikke faa ved denne ganske ubundne Livsførelse moralsk forsumpede, „sank ned til Lasternes Søle, hvoraf de aldrig steg op igjen“, som Paludan siger⁵³. Svir og Drik, Udskejelser og Slagsmaal var nemlig nu som før i Tiden Disciplenes væsentligste Adspredelser.

Til de mere uskyldige, men ikke ufarlige Fornøjelser hørte om Vinteren Skøjteløben paa Slotssøen og paa de mange andre Søer og Moser i Nærheden, og iøvrigt søgte man Afveksling i den graa Tilværelse ved Kanefarter, Udflugter i Omegnen, Gadespektakler og Sammenkomster hos Kammeraterne, hvor der blev drukket og spillet og røget til langt ud paa Natten. Smukke Sommeraftener var

det en yndet Fornøjelse at drage ud i Skoven for at forlyste sig ved Sang og Musik. Selvom de musikalske Præstationer maaske ikke altid kunde staa for den strengeste Kritik, var de dog Aarsag til megen Glæde baade for Disciplene og deres Tilhørere⁵⁴.

Af mindre heldig Art var derimod det Leben, som det saakaldte „Hovfang“ gav Anledning til. Hvert Aar ved Midsommertid blev en stor Del af Omegnens Hovbønder tilsagt til at høste Høet paa de udstrakte kongelige Vange, der hørte til Frederiksborg Ladegaard, og for ikke hver Dag at drage den lange Vej frem og tilbage slog de sig da for to, tre Uger ned i en Slags Lejr i Vangene. Efter endt Dagsgerning var det Skik, at saa mange som muligt af Byens Folk søgte ud til Bønderne for at more sig Natten igennem i festligt Lag ved Drik, Dans og Kurtiseren, hver efter sin Smag. En ejendommelig Stemning maa der have hvilet over disse natlige Fester. Flammande Baal kastede et malerisk Skær over de mange glade Mennesker, det nyslaaede Hø udbredte en forfriskende Duft, Spil og Sang opmuntrede de dansende, og ingen har kunnet unddrage sig den lyse Sommernats Trolddomsmagt. Med Borgerne fulgte ogsaa Skoledisciplene, der dansede med de smukkeste og raskeste Bønderpiger, hvem de siden trakteredede med Mjød og Hvedebrød. Liv og Lystighed har der ikke manglet, heller ikke Øl og Brændevin, men som Helhed var denne Form for Livsudfoldelse ikke „nogen Dyds-Øvelse“, og det er næppe uden Grund, at Paludan finder Anledning til at bemærke, at „mangen ung Moders Søn fik der sin Skade, som blev Aarsag til en forspildt Lykke i Livet“⁵⁵.

Det var imidlertid blot i disse korte Sommeruger, at Forholdet mellem den latinske Skoles Sønner og Omegnens Bønder formede sig saa idyllisk. Til daglig var det en stadig fortsat Krig paa Kniven. Ved enhver tænkelig Lejlighed søgte Disciplene at forulempe og tirre Bønderne, som de betragtede som deres Arvefjender, og efter hvem de altid raabte „Mis, Mis“, et Øgenavn, som var overtaget fra tidligere Discipelgenerationer, men hvis Betydning allerede den Gang ingen vidste Besked med⁵⁶. Bønderne blev som rasende, naar de hørte dette Smædeord, der bestandig gød ny Olie paa Ilden. Tør man tro Paludans Skildringer, var det som Regel ikke Disciplene, der kom til at trække det korteste Straa i den stadig standende Strid. Kun ved Sessionstider, naar der ofte daglig var flere hundrede Bønderkarle i Byen, følte Disciplene sig som de smaa og krøb ængstelig gennem Gaderne, ramte af mangt et drøjt Pidskeslag. Søgte Bøn-

derne derimod til andre Tider at forgribe sig blot paa en af Smaalektionerne, stod hele den latinske Skoleflok samlet som en Mur. Naar det da gjaldt at hævne en begaaet Uret, løb et Par af Mesterlektionerne gennem Gaderne og slog i Stenbroen med deres jernduppede Stokke, hvad der var Tegn til almindelig Væbning, og mange var de Midler, Disciplene havde til deres Raadighed for at komme Bønderne til Livs. Snart vendte de Bunden i Vejret paa deres Vogne, snart spændte de Hestene fra og red i Galop med dem rundt i Byen, snart lagde de sig paa Lur for at skræmme Hestene, naar Bønderne kørte ud af Byen for at drage hjemad. En særlig yndet Sport var det at fange en hel Mængde Musvitter og slippe dem ind i Værtshusene, hvor Bønderne sad og drak. Fuglene fløj da lige mod Lysene, som de øjeblikkelig væltede og derved slukkede, hvad der afstedkom en utrolig Forvirring mellem de halvfulde, vrøvlende Gæster. I Kampen mod deres Fjender viste Disciplene et ubrødeligt Sammenhold, som maa kaldes dobbelt mærkeligt, naar man betænker, hvor mange raa og udannede Elementer denne brogede Skare rummede, og hvor stor en Modsætning der ellers var mellem Mesterlektionerne og Smaalektionerne⁵⁷.

Disciplenes Forhold til Byens Borgere var gennemgaaende bedre end til Bønderne. Halvt af Klogskab, halvt af virkelig, omend uklar Agtelse for den Lærdom, Latinskolen repræsenterede, behandlede man dens Sønner med en velvillig Hensyntagen og saa gerne igennem Fingre med deres Uordener. Disciplenes Stilling i Hillerød har vel omtrent været som Studenternes i de smaa tyske Universitetsbyer. Alligevel kunde det hændes, at heller ikke Byens Borgere gik Ram forbi. Som et Eksempel paa dette fortæller Paludan en pudsig Historie, som kan fortjene Plads her⁵⁸:

„I en af Byens Sidegader boede dengang en rigtig velmæsket, trivelig Spækhøker med en uhyre stor Vom. Hver Morgen tidlig — om Sommeren paa Slaget 6 — kom han frem og stillede sig i Døren; han var iført en stor, ulden, rød Nathue, en grøn Nattrøje, gule Knæbuxer, der dog tildeels skjultes af et stort hvidt Forklæde, blaa- og hvidstribede Strømper, Skoe med vældige Staalspænder; en lang Kridpibe havde han i Munden, og alt som han nu pustede vældige Skyer ud af den, stod han ufravendt i sine Morgenbetragtninger og stirrede over paa Gjenboens lave Huus med den høje Skorsteen, hvoraf Røgen hvirvlede frem. I disse andægtige Betragtninger kunde han staae lige indtil Piben var røget ud. Ham vilde vi nu have nogle Løier med. Under Foregivende, at vi skulde bruge den til en Maskeradedragt, fik vi for gode Ord og Betaling Spækhøkerens Pige, der styrede hans Hus og forestod Handelen, overtalt til at udlevere os et Sæt af Spækhøkerens Klæder aldeles ligt med det — kun noget nyere —, han dagligdags var iført. Vi stoppede nu en Straamand ud,

iførte ham de laante Klæder, og ved Nattetid, da Vægterne og alle Byens Borgere blideligen slumrede, practiserede vi den udpyntede Straamand op ad Gjenboens Tag, surrede ham godt fast til Skorstenen og stillede ham i den behørigte Positur. Næste Morgen tidlig stillede vi os paa Luur for at iagttøge vor Spækhøker. Meget rigtig, paa Slaget 6 kom han frem i Døren med Kridpiben i Munden og smøgende paa den af alle Kræfter. Men hvo maler nu hans Forfærdelse, da han som sædvanlig hævede sit Blik over til Gjenboens Skorsteen og blev sit Contrafei vaer. I den sikke Forvisning, at han saae sit eget Gjenfærd, tabte han Kridpiben af Munden, styrtede ind i Huset, og fra den Tid af saae man aldrig mere den gode Spækhøker staaende i Døren og røgende sin Morgenpibe. De slemme Latinere havde nu givet ham Andet at tænke paa.“

Efter Aarhundredskiftet, særlig i det første Tiaar efter Reformen af 1805, indtraadte der en mægtig Forandring i Skolelivet. Med den nye Tid fulgte et nyt Syn paa Skolen, paa dens Lærere og Disciple, og ikke mindst var det af Betydning, at Disciplenes hele sociale Stilling nu fuldstændigt blev ændret. Medens man til henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede mere eller mindre udtalt havde været tilbøjelig til at anlægge en ældre Tids Syn paa de latinske Skolers Disciple som en Art Skumpelskud, „Guds Almissebørn“, der fattige og foragtede befandt sig langt nede paa Samfundets Rangstige, viste de sig nu i et helt andet Lys som unge Videnskabsdyrkere, Musernes Sønner, Landets vordende Embedsmænd.

Aarsagerne til dette Omslag i Betragtningensmaaden var forskellige. Vigtigt var det især, at Betingelserne for Adgang til Skolerne blev ændrede. Tidligere var Latinskolerne for en ikke ringe Del blevet anset som en Slags Understøttelsesanstalter for Børn og unge Mennesker, der i en Aarrække vilde forsørges ved Hjælp af de Stipendier og uvisse Indtægter, Skolerne raadede over. Nu blev det derimod bestemt, at der skulde betales Skolepenge for at nyde Undervisning, og selvom man vedblivende uddelte Stipendier og Fripladser til særlig haabefulde Disciple, var dette ikke længere Regelen, blot en Undtagelse. Denne Omlægning bidrog i høj Grad til at sigte Discipelmaterialet baade intellektuelt og socialt. Det blev nu fortrinsvis mere velbegavede Børn, der bestemtes til Studeringer, og var Skolerne før i Tiden af økonomiske Grunde blevet søgt af en stor Mængde ludfattige, ganske udannede Disciple ofte fra de lavere Samfundslag, fik de nu overvejende deres Tilgang fra den højere og mellemste Borger- og Embedsstand, der forøvrigt netop befandt sig i en Opgangsperiode. Særlig talrigt blev Tilskuddet fra Præste- og andre Embedsmandshjem, der trods jævnlig temmelig trange Kaar

var præget baade af større ydre Politur og højere Aandsdannelse, end det tidligere var almindeligt. Hele denne sociale Forskydning i Forbindelse med, at Undervisningen og Skolelivet nu blev tilrettelagt med andre Idealer for Øje, øvede igen en højnende Indflydelse paa Disciplene, paa deres Interesser og deres Optræden i Skolen og Byen, og retfærdiggør fuldt ud, at Pallas Athenes unge Spyddragere i det 19de Aarhundrede vandt sig en ganske anden Position i det almindelige Omdømme end Fortidens ringeagtede Skoftegnavere.

Denne Udvikling, som lidt efter lidt kom til at foregaa i alle Landets Latinskoler, kan ogsaa med stor Tydelighed iagttages i Frederiksborg Skole. Særlig iøjnefaldende bliver den ved en Sammenligning mellem de Skildringer, Kommandør Paludan giver af sit Skoleliv 1794—98, og dem, der findes hos Mænd som G. P. Brammer og J. N. Madvig 20 til 25 Aar senere. Rammerne for Skolens Liv og Arbejde var ganske vist vedblivende særdeles beskedne, og heller ikke Skoletugten blev nogensinde særlig streng under Bendtsen, saa at der stadig var rig Lejlighed for Disciplene til mange Slags kaade Streger, men Aanden og Tonen er blevet en ganske anden. Den gamle Tids Raahed og Barskhed har maattet vige for en større Humanitet. Dette maa for en meget stor Del opfattes som en Frugt af Bendt Bendtsens Virksomhed, da han altid bevidst havde arbejdet med det dobbelte Maal for Øje: baade at hæve Disciplenes sociale Stilling og udvikle deres humane Dannelse⁵⁹.

Af alt, hvad der er overleveret om Skolens Historie i den senere Periode af hans Rektorat, fremgaaer det, at han stadig har dannet Hovedskikkelsen i Skolens Liv, og foruden ved sin direkte Indsats i Undervisningen har han øvet en betydelig Indflydelse ved sin Personlighed. Allerede før 1800 var han paa Grund af sin „englelige Blidhed“ i den Grad elsket af Datidens raa Mesterlektianere, at de „kunde have baaret ham paa Hænderne“⁶⁰, og hvert nyt Slægtled af Disciple formaaede han at indgyde de samme Følelser af Pietet og Kærlighed. Paa Grund af den Respekt, der uden al Udfoldelse af ydre Myndighed stod om hans Person, bar han Kendingsnavnet „Manden“, og de ældre Disciple vaagede strengt over, at han ikke paa nogen Maade blev ilde omtalt af de yngre. F. Eks. taaltes det ikke, at nogen kaldte ham „Bendt Langpidsk“, fordi han efter en ældre Tids Mode bar sit Nakkehaar samlet i en Pidsk, eller tillod sig Bemærkninger om hans tarvelige gammeldags Paaklædning⁶¹. Som et andet Vidnesbyrd om hans Disciples Hengivenhed kan og-

saa nævnes, at hans Fødselsdag — den 3die Februar — hvert Aar blev fejret med særlig Højtidelighed. Han fik da overrakt en efter Datidens nøjsomme Forhold meget anseelig Gave, tilvejebragt ved Disciplenes Sammenskud, Skolens Duks holdt en latinsk Tale til ham, og der blev afsunget en Sang, som flere Uger i Forvejen var blevet indstuderet⁶².

Det nære Forhold, der i Skolen bestod mellem Bendtsen og hans Disciple, blev for mange af dem af Betydning for Livet. Ikke faa stærkt personligt farvede Udtalelser fra de mest forskelligartede Mennesker vidner om, at de aldrig har kunnet glemme hverken den faderlige Mildhed og Kærlighed, han omfattede dem med, eller det lysende Eksempel, han altid gav dem ved sin pligttro, uegenyttige Opoffelse i Skolens Tjeneste og sin fordringsløse Tarvelighed i Færd og Livsførelse. Om denne sidste har flere af hans Disciple overleveret et Træk, der er i høj Grad karakteristisk. I mange Aar (lige til 1823) havde Bendtsen ikke noget egentligt Studereværelse, og det var da hans Skik, at naar han om Vinteren Kl. 4¹/₂ var færdig med Skolearbejdet, hvilede han en kort Tid i sin Families Kreds; derpaa tændte han et Tællelys, vandrede op ad den lange Skolegang og tog Sæde paa en Bænk i et af Klasseværelserne. Her indfandt sig nu de Disciple, der ønskede hans private Vejledning, og først naar han havde givet den, kunde han gaa over til sit eget Arbejde. Svøbt i en tarvelig Kappe, og medens han selv maatte holde Ilden vedlige i den store Bilæggerovn, tilbragte han da Resten af Aftenen til langt ud paa Natten i dette uhyggelige Rum, fordybet i Studier. Som et Billede, der baade paa Grund af sin plastiske Karakter og som et Symbol paa Mandens hele Væsen og Virke maa have brændt sig uudsletteligt ind i hans Disciples Sind, bevarede de op gennem Aarene Erindringen om den beskedne lærde Rektor, der ved sit ensomme Lys i Nattens Stilhed mere og mere søgte at virkeliggøre det Ideal, han saa ofte havde prist som Maalet for sine Studier: at blive fortrolig med de døde.

Uforglemmelig var dem ogsaa den Aften, da de som Dimittender for sidste Gang, en efter en, traadte ind i denne prunkløse Skolestue og her modtog deres latinske Testimonier til Universitetet. Medens Bendtsen i Skolen ufravigelig tiltalte alle med „man“, brugte han nu efter Overrækkelsen af Testimoniet Pronominet „De“, og han benyttede Lejligheden til at udtale nogle hjertelige og personligt prægede Formaningsord, hvorpaa han beseglede Handlingen med

et Afskedslys. Mænd som Madvig og Berggreen har siden udtalt, at denne Afsked med deres ædle Rektor var dem som en Indvielse til Livet, og Erindringen om den hørte endnu efter et halvt Aarhundredes Forløb til deres dyrebareste Minder⁶³.

Den ovenfor omtalte Forandring, der nu var foregaaet i Disciple-nes sociale Stilling, gav sig ikke mindst til Kende i deres Fritidsbeskæftigelser. Tidligere havde de som Regel maattet søge deres Adspredelser i Drik og Svir blandt udannede Personer, nu blev de ofte draget ind i de ansete Borgeres Familiekredse og deltog i Byens Selskabsliv. Skønt Tiden maatte opfordre til Sparsommelighed, levede man ret selskabeligt i Datidens Hillerød. Særlig udfoldede der sig et usædvanlig kraftigt Musikliv, og man var desuden her — som i saa mange andre Provinsbyer — levende optaget af at spille Dilettantkomedie, navnlig i Byens dramatiske Klub „Thalia“. Hvad var da rimeligere, end at man søgte at drage Fordel ogsaa af den lærde Skoles Disciple ved at lade dem deltage i Kvartetter og Kvintetter og overdrage dem Roller i de Skuespil, man opførte? Paa musikalsk og dramatisk begavede Disciple som Berggreen og Brammer blev der endog lagt saa stærkt et Beslag, at det jævnlig gik ud over deres Skolearbejde, ja, i den Grad var Byen besat af Teaterlidenskab, at Adjunkterne, der selv var ivrige Medlemmer af de dramatiske Klubber, tillod Disciplene i Timerne at afskrive Rollehefter⁶⁴.

Med Disciplenes Deltagelse i Dilettantforestillinger og Selskabslivet fulgte ogsaa et helt andet Forhold til Byens unge Piger. Medens man har Indtrykket af, at de Kvinder, de tidligere var kommet i Berøring med, just ikke hørte til de sarteste Skabninger, og at deres Forhold til dem ofte har været af en noget massiv Natur, kom de nu baade i private Kredse og paa Danseskoler i Forbindelse med unge Piger fra dannede Samfundslag, og deres Holdning overfor dem antog en anden og finere Karakter. Hillerød var den Gang bekendt for den Kreds af smukke og tiltalende unge Piger, der smykkede den, og som viden om gik under Navnet „de 30 Tyranner“. For mangen en Skolediscipels Hjertefred har disse Skønheder været farlige, og Memoirernes Tilstaaelser Aarrækker senere lader os ane, hvorledes Forelskelser og Sværmerier af en beundrende, næsten tilbedende Art for mange har bidraget til at kaste en rig poetisk Stemning over disse tidlige Ungdomsaar. Selv Madvig, der kun paa stor Afstand havde haft Lejlighed til at beundre enkelte af disse „Tyranner“, bliver helt blød i Stemmen, naar han som gam-

mel Mand genkalder sig Erindringen om „den eiendommelige, maaske ikke i alle Henseender sunde Atmosphære af Fortryllelse og Forelskelse, som de udbredte“. Endog over hans fattige og ensomme Skoleliv havde „Tyrannerne“s Skønhed og lyse Skikkelser formaaet at lægge et Skær af Romantik⁶⁵.

Overhovedet er det i høj Grad karakteristisk for denne Periode, at Disciplene paa en helt anden Maade end før modtog Impulser til deres aandelige Udvikling fra meget andet end den sorte Skoles Visdom. Særlig naar de var kommet op i Mesterlektien, hvor de havde temmelig rigelig Fritid, var der god Lejlighed til at dyrke litterære Interesser. Efter Evne søgte de at følge med i Tidens æstetiske Udvikling ved at læse dansk, tysk og fransk Skønlitteratur, og nu og da begyndte ogsaa nogle af de mere fremmelige selv at producere mindre Ting. Blev dette end ikke til andet end umodne Forsøg, var det dog altid Vidnesbyrd om vaagen Sans for aandelige Spørgsmaal. En vigtig Faktor til Fremme af Disciplenes indbyrdes Udvikling var endvidere den stærkere Tilknytning til Hovedstaden, særlig i Aarene efter 1810, da adskillige københavnske Familier satte deres Sønner i Frederiksborg Skole paa Grund af det gode Lov, den havde paa sig. Baade ved denne Forbindelse med Hovedstaden og ved Tilgangen fra mange af Omegnens ansete Familier tilførtes der Skolen en Række værdifulde Kulturelementer⁶⁶. Af saadanne Slægter, hvis Navne allerede den Gang havde en god Klang, var blandt andre følgende repræsenterede i denne Periode: Appeldorn, Arctander, Arntz, Bang, Becker, Begtrup, Berggreen, Berner, Brammer, Bruël, Buchhave, Dahlerup, Falck, Fangel, Fasting, Feilberg, Flindt, de Fontenay, Frydendahl, Gad, v. Haven, Hoffmeyer, Krossing, Købke, Madvig, Møhl, Nannestad, Rafn, Reinhard, Rotwitt, Salicath, Sarauw, Sommer, Swane, Svanenskjold, Sølling, Thaning, Ussing, Wedel, Wederkinch, Winsløw, Visby og Øllgaard.

Sidst, men ikke mindst maa som et betydningsfuldt Moment i Disciplenes Tilværelse nævnes den herlige Natur, der dannede Rammen om deres Liv og Færden. Selvom man ikke tør benægte, at den ældre Tids Mesterlektianere og Peblinge har følt en rent umiddelbar Glæde over den Naturskønhed, der overalt mødte deres Blik, kender man dog ikke noget bestemt Vidnesbyrd herom. Først med den stærkere og stærkere vaagnende Naturfølelse i Slutningen af det 18de Aarhundrede og end mere ved Romantikens Frembrud

blev man sig Indtrykket af Omgivelserne fuldt bevidst. Det er derfor ogsaa først fra Bendt Bendtsens Tidsalder, at der begynder at fremkomme de mange, siden saa ofte gentagne Udtalelser fra tidligere Disciple om, hvor meget det havde betydet for dem at vokse op netop i denne Egn. Hvad der tit er blevet fremhævet om Soraneres og Herlovianeres Gæld til deres Ungdoms skønne og mindre-rige Steder, lader sig med lige saa stor Ret sige om Frederiksborgensernes Tilknytning til deres Hjemegn, der ligesom Sorø og Herlufsholm er præget af et ejendommeligt Samspil mellem Naturens Skønhed og Stemning fra svundne Aarhundreder. Gang paa Gang hører man Tale om, hvorledes Omgivelsernes Fylde og Harmoni — de pragtfulde, vidtstrakte Skove, de talrige Søer og Moser, den lille idylliske By omkring Søen ved Slottets Fod og fremfor alt Christian IV's stolte Kongeborg med de glimtende Fløje — med en egen Rytme har sunget sig ind i de unge modtagelige Sind, har vakt mægtige Anelser og Drømme og for Livet fyldt dem med uforgængelige Skønhedsindtryk⁶⁷.

8. Den lange Periode, hvori Bendtsen virkede som Rektor, var i ydre Henseende en rolig Tid for Skolen. Kun enkelte større Begivenheder afbrød Dagliglivets Ensformighed, saaledes i Efteraaret 1807, da Undervisningen for en Del blev hæmmet, fordi Skolen ved Englændernes Ophold i Byen blev belagt med fast Indkvartering⁶⁸. En mere glædelig Afbrydelse dannede den store Kroningsfest 1815, der for lange Tider blev betragtet som et Højdepunkt i Byens og Skolens stille Liv. Universitets- og Skoledirektionen havde med en sjælden Rundhaandethed bevilget en Sum til „Indretninger“ i Skolebygningen, og som Skolens Bidrag til Festlighederne udgav Bendtsen et af ham selv forfattet, latinsk Lykønskingsdigt, der i høj Grad vidner om hans loyale Følelser. To Aar senere (1817) fejrede man desuden — som tidligere nævnt — det tredie Jubilæum for Reformationens Begyndelse med en latinsk Tale af Rektor⁶⁹.

For Bendt Bendtsen selv var hans mangeaarige Embedstid ikke ubetinget en Dans paa Roser. Foruden at opleve store personlige Sorger maatte han Livet igennem kæmpe med økonomiske Bekymringer af den alvorligste Art. Allerede 1804 havde han derfor søgt et større Præstekald, og siden (1817) omgikkes han igen med lignende Planer. Trods den forholdsvis betydelige Lønforbedring, som Reformen havde medført, var og blev hans Kaar paa Grund af hans

talrige Familie tarvelige, og hans Husførelse derfor yderst beskeden. Særlig i de nærmeste Aar efter 1813 led han ligefrem Nød. Et Brev fra 1816, hvori han „med knust Hjerte“ skildrer sin ulykkelige Tilstand, virker i al sin Stilfærdighed gribende. Først i hans senere Aar bedredes Forholdene noget⁷⁰.

Ved sit utrættelige Arbejde for Skolens Vel vandt Bendtsen en sjælden Tillid og Anseelse hos sine Foresatte. Ydre Vidnesbyrd om den Paaskønnelse, han fandt, var det, at han 1811 blev udnævnt til titulær Professor og 1813 — efter Dannebrogordenens Reorganisation — til Ridder af Dannebrog, hvad der den Gang var en meget betydelig Udmærkelse for en Skolemand. Bendtsen var først den fjerde danske Rektor, der blev hædret saaledes, og den endnu bevarede Indstilling herom (konciperet af Laurids Engelstoft) fremhæver hans Fortjenester i en usædvanlig anerkendende Tone og karakteriserer ham som Rektor og Menneske paa en Maade, der er lige saa smuk, som den er sand. Ogsaa som Videnskabsmand høstede Bendtsen Anerkendelse. Skønt han efter Madvigs Dom ikke besad en meget streng filologisk Skoling og lod noget tilbage at ønske i Evne til stringent Begrebsudvikling, sikrede han sig dog ved sin hele Virksomhed og især ved sine mange latinske Afhandlinger i Skolens Programmer en saadan videnskabelig Position, at man 1823 fandt det rimeligt at optage ham (sammen med Rektor Oluf Worm) som Medlem i Det kgl. danske Videnskabernes Selskab⁷¹.

I Vinteren 1829—30 var Bendtsen alvorligt syg, men kunde dog deltage i Højtideligholdelsen af Skolens 200-Aars Jubilæum den 29de Marts 1830. Om Efteraaret blev han igen svag, og efter nogen Tids Sygdom gik han bort den 16de December 1830. Efter hans Død kappedes ældre og yngre Disciple om at hædre hans Minde. Den 13de Februar 1831 afholdtes der saaledes en Mindefest paa Skolen, foranstaltet af gamle Frederiksborgensere. F. P. J. Dahl havde indbudt ved et Program „Til Bendt Bendtsens Minde“, Krossing havde skrevet en Kantate, Berggreen havde sat Musik til, og Madvig holdt Talen. Senere blev der paa Hillerød Kirkegaard over hans Grav rejst et Monument, i sin ædle klassiske Stil denne Antikkens trofaste Dyrker værdigt, og 1842 stiftede en Kreds af tidligere Disciple under Navnet „Stipendium Bendtsenianum“ et Legat til Fordel for Studenter fra Frederiksborg Skole⁷².

Fra alle Sider blev det i Datiden erkendt, at ved Bendtsens Død var et sjældent rigt og ejendommeligt Afsnit af Frederiksborg Sko-

Fig. 33. Rektor Bendt Bendtsens Gravmæle.
 (Fotografi).

les Historie til Ende. Et træffende Udtryk for, hvad der havde været det bærende i hans Personlighed og Virksomhed, fandt Madvig, da han sluttede sin Mindetale 1831 med disse Ord: „Mange skulle efter Bendtsen i disse kjære Sale danne Ungdommens Skarer; maaskee ved andre Midler, efter andre Metoder, gid Ingen uden hans Sindelag“⁷³.

DEN NYERE TID

1. Efter den rige Blomstringsperiode under Bendt Bendtsen fulgte en Række sørgelige Aar, der i mere end een Henseende kendetegnedes ved en saa stærk Nedgang, at det kunde se ud, som om Frederiksborg Skole for stedse havde udspillet sin Rolle.

Det første Fjerdingaar efter Bendtsens Død blev Rektoratsforretningerne bestyret af Overlærer F. P. J. Dahl, og først den 19de Marts 1831 fik Skolen en ny Styrer i E. G. Tauber. Blandt Ansøgerne havde, som naturligt var, ogsaa Dahl meldt sig, men skønt der kunde anføres adskilligt til Fordel for ham, foretrak Direktionen Tauber, fordi den ved at vælge ham kunde opnaa en betydelig Besparelse. Han var nemlig Aaret før afgaaet som Direktor for Sorø Akademi med 2400 Rdlr. i Vartepenge, og ved nu at lade ham blive Rektor ved Frederiksborg Skole kunde man aarlig spare de 1400 Rdlr., hvortil hans Rektorlønning blev ansat. For at han dog ikke derved skulde gaa glip af de resterende Vartepenge, blev han ikke fast udnævnt, men modtog blot Konstitution i sit nye Embede. Desuden fik han samtidig Titel af Etatsraad¹. Som denne Udnævnelse var dikteret af Frederiksborg Skole ganske uvedkommende Hensyn af finansiel Art, blev den i sine Følger alt andet end til Gavn for Skolen.

ERICH GIØRUP TAUBER (1782—1854) er en i flere Henseender mærkelig Skikkelse, der maaske ofte er blevet noget strengere bedømt, end retfærdigt er, fordi det gennemgaaende er hans Modstandere, der har ført Ordet. Af Naturen var han en særdeles velbegavet Mand, udrustet med mange Interesser, af et livligt, foretagsomt Temperament, i Besiddelse af meget Lune og en god Iagttagelsesevne, som det bl. a. fremgaaer af de talrige haandskrevne Optegnelser, han har efterladt sig om sit Liv og sin Læsning, og som samlede udgør et helt lille Bibliotek. Ved den Maade, hvorpaa han havde gennemført sine akademiske Studier, havde han opvakt saa store

Forventninger, at man to Gange tilbød ham Universitetsprofessorater. Videnskabsmand i snævrere Forstand blev han dog aldrig, og han har heller ikke udfoldet nogen større Forfattervirksomhed. Kun kan det nævnes, at der som Vidnesbyrd om hans Forskningsinteresse og livlige Aand foreligger nogle topografiske og skolehistoriske Skrifter, der den Dag i Dag ikke er uden Værdi. Mere betydningsfuld blev

Fig. 34. Rektor, Etatsraad E. G. Tauber.

dog Taubers Indsats som Skolemand, navnlig i hans yngre Aar. Han begyndte 1805 som Adjunkt i Aarhus, hvor han fik Ord for at være en udmærket Lærer i forskellige Fag, og blev derpaa 1818 Rektor i Kolding, hvis forfaldne Skole det med stor Dygtighed lykkedes ham at genrejse i Løbet af kort Tid. Han viste sig som en fortræffelig, alsidigt interesseret Pædagog og som en Administrator, der med fast Haand og megen praktisk Sans forstod at bringe Tingene i Lave. Det var derfor ikke saa urime-

ligt, som man har været tilbøjelig til at tro, at han 1822 blev udset til at være Direktor for Sorø Akademi og Skole. Dette blev imidlertid Mandens Ulykke, og det kom snart for Dagen, at han aldeles ikke var denne særdeles krævende Post voksen. Navnlig var det uheldigt, at hans Forhold til Akademiets Lærere, hvoraf flere var haarde Halse, hurtig blev meget spændt, og naar han 1830 nødtes til at tage sin Afsked, var det vel officielt og til Dels paa Grund af Svagelighed, men i Virkeligheden nok saa meget, fordi han ikke kunde magte Forholdene. Aarsagen hertil maa for en væsentlig Del søges i hans uligevægtige Temperament, der Gang paa Gang bragte

ham til at forløbe sig. Han kan ikke frikendes for en vis Lyst til at ville styre enevældigt, men mødte han Modstand, — og den manglede aldrig i Sorø —, besad han ikke den fornødne Karakterstyrke til at holde en fast Kurs. Glemmes maa det dog ikke, at naar den før saa myndige Administrator nu ofte kom til at spille en temmelig ynkelig Rolle, staaer det ogsaa i høj Grad i Forbindelse med hans Helbredstilstand, idet de alvorlige fysiske og psykiske Forstyrrelser, han siden sin Ungdom havde lidt af, bidrog til at gøre hans Holdning endnu mere svingende og ubehersket. Overhovedet maa sikkert adskilligt i hans Handlemaade baade i Sorø og Hillerød forklares som en syg Mands Dispositioner².

Efter meget lange Tidens Forløb havde Frederiksborg Skole igen faaet en Rektor, der ikke selv havde nogen Tilknytning til frederiksborgensisk Tradition, og af den tidligere nævnte Indberetning fra Tauber fra 1832 faar man en levende Fornemmelse af, hvor fremmedartede Forholdene i den gamle Skole har virket paa en Mand, der kom udefra. Det var sikkert med god Grund, at han kunde gøre opmærksom paa, hvorledes næsten alt her — den mørke og klosterlignende Skolebygning, Ejendommeligheder i Administration og Økonomi, egenartede Skikke i Skolelivet og hele det Præg, der hvilede over dette — gav det Indtryk, at „Frederichsborg Skole mere end de fleste lignende Indretninger i Landet, endog i sin nuværende Form, viser sig som en Overlevering fra Fortiden, i det den har noget mere Gammeldags og Særeeget ved sig, end almindeligen finder Sted, og som erindrer Iagttageren om den Tidsalder, da den fik sin Tilværelse“³.

Samtidig pegede Tauber paa en Række Forhold, hvor Udvidelser og Forbedringer var haardt tiltrængte. Særlig gjaldt dette Bygningen, der var for lidet rummelig, og Stipendiefonden, som var alt for ubetydelig. Hans Reformforslag blev foreløbig kun paa desideria, og det lykkedes ham blot paa enkelte Punkter at faa gennemført nogle mindre Forandringer som f. Eks. Badepladsens „Forskønnelse“, Oprettelsen af et „Morskabsbibliotek“ for Disciplene, Indførelse af Undervisning i Sang og 1832 i Gymnastik med Opbygning af et „Gymnastikskur“ og navnlig Indrettelse af en Aftenskole eller Repetitionsklasse, hvori Lærerne om Aftenen gratis underviste de Disciple, der ønskede særlig Vejledning, aabenbart en mere organiseret Afløsning af den frivillige Undervisning, Bendtsen i saa mange Aar havde givet privat⁴. Var det end ikke store Ting, der herved blev

sat i Værk, tydede de dog altid paa, at en mere moderne Aand var ved at vinde Indpas i Skolen.

Tauber havde kun i tre Aar været Rektor ved Frederiksborg Skole, da der indtraf en af de alvorligste Begivenheder i dens Historie, Byens Brand. Ved en Festlighed, der den 10de Maj 1834 blev afholdt hos Distriktslæge Adolph Ewertsen, boende i Slotsgade Nr. 11, var der blevet afbrændt noget Fyrværkeri, hvorfra Gnister førtes ind mod Ejendommens Bagbygning, som derved antændtes. Med utrolig Hast forplantede Ilden sig videre og videre, saaledes at en

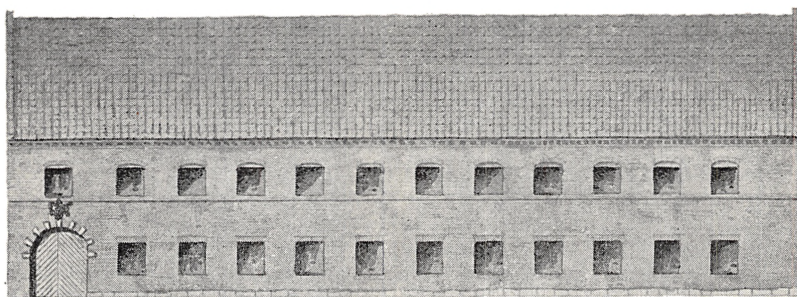

Fig. 35. Skolens Façade mod Gaden 1806—34.
(Delvis Rekonstruktionstegning efter Branden).

meget betydelig Del af Byen inden længe var omspændt af Flammer og fuldstændig gik til Grunde. Den største og historisk mest interessante Bygning, der ved denne Lejlighed blev et Offer for Luerne, var Christian IV's gamle Skolehus, som blev antændt ca. to Timer efter Brandens Opstaaen. En Tid lang saa det ud, som om det kunde være reddet, men da der fra Nabohuset mod Vest — et stort Brænderi — pludseligt ved et heftigt Vindstød førtes store Masser af brændende Straa hen mod Skolen og satte Ild paa den i Forvejen gloende hede Indgangsdør mod Gaarden, var alt Haab ude. I et Nu var Skolens Indre et Baal, og det lykkedes ikke at redde det mindste af dens Inventar, Apparater eller lign. Særlig beklageligt var det, at dens „lukte Kasse“ med Originalfundatsen, Obligationer og andre Værdipapirer samt de øvrige Dele af Arkivet ved denne Brand gik tabt. Ogsaa Skolens Bibliotek paa 3—4000 Bind gik sammen med Taubers Bibliotek paa 3000 Bind op i Luer. I al sin Gru skal det have været et pragtfuldt Skue at se denne

brændende Bogmasse. Tauber skriver herom: „det var et rædsomt-mærkeligt Moment, da Bibliotheket brændte, thi et Flammehav udgjød sig derved saa græsseligen, at Kjøbenhavnerne, som saae det fra Byen af, troede at Ilden maatte være i Lyngby“⁵.

De her citerede Ord er hentet fra en noget melodramatisk Artikel, som Tauber kort efter Branden skrev i „Aarhus Stiftstidende“. Efter den Beskrivelse, han heri giver af sit eget Forhold, faar man nær-

Fig. 36. Byens Brand 1834.
(Midt i Billedet den brændende Skole).

mest det Indtryk, at han er optraadt som en Helt, der sammen med den yngste Adjunkt, Bolle Herman Mørch, ydede et kæmpemæssigt Arbejde for at redde Skolebygningen, hvad der især blev hindret ved, at de kun fik ringe Hjælp af Byens iøvrigt lidet tilfredsstillende Brandvæsen. Taubers ikke helt loyale Fremstilling blev imødegaaet af Overlærer F. P. J. Dahl, og den kan paa nogle Punkter yderligere korrigeres ved Brandforhørene. De viser, at selv om Hjælpen kunde have været større, kunde om end ikke Skolen selv, saa dog adskilligt af dens Inventar, deriblandt „den lukte Kasse“, have været reddet, og at Tauber nok saa stærkt har været interesseret i at berge saa meget som muligt af sit eget Indbo som Skolens Sager. Da han i den ovennævnte Artikel tillige havde udslynget ubegrundede Sigtelser mod Landboerne fra Kulsvieregnene for egennyttig Adfærd

i Brandnatten, medførte det, at han af Omegnens Sognefogeder blev indstævnet for at staa til Ansvar for sine Udtalelser. I Forligskommissionen maatte han foretage et ynkeligt Tilbagetog, erkende det urigtige i sine Ytringer og love offentlig at tilbagekalde dem. Da han imidlertid ikke holdt sit Løfte, overgik der ham den Beskæmmelse, at Sognefogederne lod en Udskrift af Forligskommissionens Protokol om det passerede indrykke i forskellige Blade⁶.

Var Skolebygningens Brand et haardt Slag for Frederiksborg Skole, led den dog næsten endnu mere ved den aandelige Nedgang, Taubers Rektorat førte med sig. Allerede hans Optræden under og efter Ildebranden havde ikke gjort noget gunstigt Indtryk, men langt værre var det, at hans Regnskaber for Aaret 1833 gav Anledning til de alvorligste Beskyldninger imod ham. Ved Regnskabsrevisionen viste det sig nemlig, at det ene Medlem af Forstanderskabet, Byfoged v. Hadeln, ikke havde villet underskrive det, og som Følge af de Erklæringer, der i den Anledning blev indhentede, besluttede Direktionen (i Oktober 1834) indtil videre at suspendere Tauber og lade retslig Undersøgelse indlede mod ham. Denne foreløbige Prøvelse gav saadanne Resultater, at Direktionen maatte have Grund til at tro, at Rektoren i sin Administration havde gjort sig skyldig i flere Misligheder, til Dels af grovere Natur, blandt andet ved i Regnskaberne at opføre Udgifter, som ikke var afholdt, og ved at legitimere dem ved urigtige Kvitteringer, udstedte i andre Personers Navne, hvortil han endog havde benyttet nogle af Skolens Disciple. Sagen blev indanket for Højesteret, der dog efter en ret stærk Meningskamp under Voteringen den 7de April 1836 kom til det Resultat, at Tauber burde være fri for Aktors Tiltale, men afholde alle Sagens Omkostninger. Denne meget humane Afgørelse var forsaavidt en Oprensning for Tauber, men det almindelige Indtryk blev tilbage, at selvom det ikke var lykkedes helt at bevise Anklagerne mod ham, laa der dog adskilligt til Grund for dem. Dette Syn prægede ogsaa Direktionens Holdning overfor ham, idet den fandt, at den Maade, han var blevet frikendt paa, havde givet hans Anseelse et saa alvorligt Knæk, at han ikke burde fortsætte som Leder af en lærd Skole, hvortil han iøvrigt ogsaa i andre Henseender skulde være blevet mindre vel skikket. Den indstillede derfor umiddelbart efter Højesteretsdommen, at hans Konstitution som Rektor ved Frederiksborg lærde Skole blev hævet. Dette bifaldt Kongen den 19de

April 1836, og hermed var Taubers lidet glørværdige Rektorat til Ende⁷.

I den mellemliggende Tid havde Overlærer F. P. J. Dahl været konstitueret som „vicarius rectoris“⁸ og haft den ikke misundelsesværdige Opgave at skulle holde sammen paa en Skole, der baade i ydreogindre Henseende syntes at gaa sin Opløsning i Møde. Det langvarige pinlige Røre om Taubers Personlighed og Embedsførelse bragte Skolen i Vanry, og dens usikre og hjemløse Tilstand var ikke gunstig for det daglige Skolearbejde.

Kort efter Branden havde Skolen til Undervisningsbrug faaet anvist Værelser paa Slottet, siden maatte den leje Lokaler ude i Byen, indtil en ny Skolebygning var blevet færdig. At opføre en saadan var nemlig snart blevet besluttet, men det trak af forskellige Grunde ud med Arbejdets Paabe-

gyndelse. Den fornødne Kapital maatte sikres, Planerne for Genopførelsen nøje overvejes, og Skolens Grund udvides og afrundes ved Køb af de nærmest tilgrænsende Grundstykker mod Øst og Vest. Det blev overdraget Hofbygmester, Etatsraad J. H. Koch, en Elev af C. F. Hansen, at udarbejde Tegninger, og i Henhold til hans Plan approberede Frederik VI den 27de Maj 1835 Rentekammerets Forslag om Skolens Genopførelse for en Bekostning af 21600 Rbdlr. Sølv, hvoraf det Beløb, der overskred Assurancesummen, skulde udredes af Kongens Kasse⁹.

Ikke længe efter tog Byggearbejdet sin Begyndelse. De brand-

Fig. 37. Overlærer F. P. J. Dahl.

sværtede Murrester, som i over et Aar havde henligget som en vemodig Erindring om det gamle Skolehus, blev fjernede, kun Kældermurene og Grundvolden mod Gaden blev anvendt i den nye Bygning, og i December 1835 var denne saa vidt fremskreden, at man kunde regne med at tage den i Brug næste Foraar. Den genopførte Skolebygning, der i Forhold til den ældre var blevet udvidet med 5 Alen i Længden og 4 Alen i Bredden, bestod af to Etager, hvoraf den underste indeholdt Rektorbolig, Studereværelse og Biblioteksrum, den øverste fire Klasser. Der var lagt Vægt paa at tilvejebringe høje, lyse og luftige Klasseværelser, og i stilistisk Henseende var Bygningen et typisk Udtryk for Tidens nyklassicistiske Retning. Helt monumentalt virkede Façaden særlig ved øverste Etages Række høje, rundbuede Vinduer med Sandstensbaandet nedenunder, og med Rette havde Rentekammeret i sin Tid udtalt, at efter Kochs Plan vilde Skolen „erholde et smagfuldt, men simpelt Udseende uden nogensomhelst overflødig Forziring“. Den genopførte Frederiksborg Skole stod — og staar — som et talende Minde om Frederik VI's spartanske Tidsalder¹⁰.

Efter at det fornødne Inventar var anskaffet, kunde Undervisningen tage sin Begyndelse den 19de April 1836. Den højtidelige Indvielse fandt derimod først Sted den 26de Maj s. A. Den vikarierende Rektor, F. P. J. Dahl, havde indbudt til Festen ved et Program, indeholdende første Del af hans saa værdifulde „Historiske Efterretninger om den Kongelige lærde Skole ved Frederiksborg“, Krossing havde skrevet Kantaten, og Berggreen havde sat Musik hertil. Indvielsen blev foretaget af Skolens ene Efor, Biskop J. P. Mynster, hvis Tale baade ved sit Indhold og sin ædle Form hører til de ypperste blandt hans oratoriske Arbejder. I høj Grad karakteristisk for den kristne Humanisme, Mynster repræsenterede, udviklede han, hvad der burde være den lærde Skoles Ejendommelighed og Maal, og til sine Betragtninger af principiel Art knyttede han med fin Kunst en Udsigt over Frederiksborg Skoles Historie, ikke mindst som den havde formet sig under Bendt Bendtsen, hvis Personlighed han benyttede Lejligheden til, sanddru og nænsomt, at forny Erindringen om¹¹.

2. Endnu et halvt Aar efter Indvielsen virkede F. P. J. Dahl som vikarierende Rektor, idet Frederiksborg Skole først den 27de December 1836 igen fik en Rektor med fast Udnævnelse. Denne

Embedsbesættelse havde kostet Direktionen mange alvorlige Overvejelser. Der havde meldt sig en Række udmærket kvalificerede Ansøgere, deriblandt de senere saa bekendte Rektorer B. Borgen (Metropolitanskolen), C. W. Elberling (Slagelse), R. J. F. Henrichsen (Odense) og E. P. Rosendahl (Fredericia), men Valget kom faktisk blot til at staa mellem to: Dahl og Rektoren i Randers, Dr. phil. H. M. Flemmer.

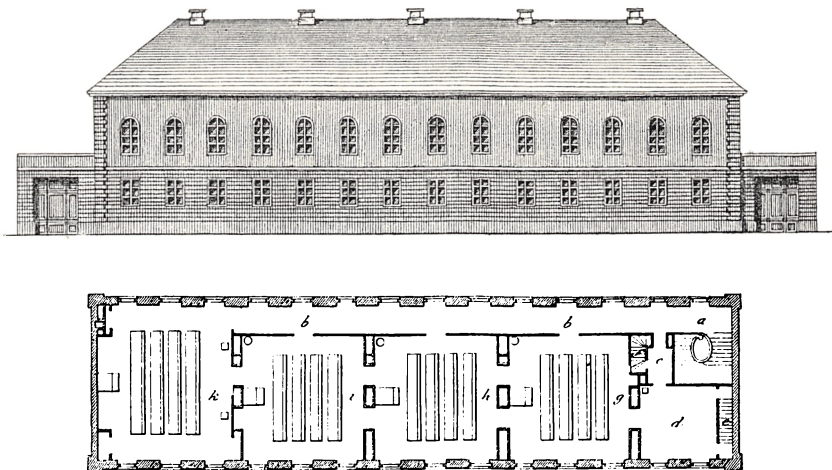

Fig. 38. Den genopførte Skoles Façade mod Gaden og Grundplan af øverste Etage.

Direktionen kunde paa en Række Punkter udtale den mest uforbeholdne Anerkendelse af Dahl. Hans Lærdom, Dannelse og videnskabelige Smag, hans retskafne Karakter og personlige Elskværdighed, hans store Flid og betydelige Arbejdsindsats som Lærer og vikarierende Rektor var hævet over enhver Tvivl, men man maatte mene, at han paa Grund af Alder og tiltagende Svagelighed ikke var egnet til just nu at overtage Rektorstillingen netop ved Frederiksborg Skole. Skønt det maatte erkendes, at han havde indlagt sig stor Fortjeneste ved at arbejde paa at hæve Skolen „af den Afmægt, hvortil den under Taubers Bestyrelse var nedsunken“, havde han dog ikke haft Held til at bringe Skolen til „at nærme sig den Højde, paa hvilken den forhen og lige til Rektor Bendtsens Død har staaet“. Direktionen var derfor ganske klar over, at den Opgave, man nu stod overfor: „at hæve en Skole, der en Gang har haft det Uheld at

tabe den offentlige Tillid i en saadan Grad som Frederiksborg Skole, der ved Rektor Bendtsens Død i 1830 talte 57 Disciple, medens den nu ikkun har 22“, maatte kræve en yngre og mere kraftig Mand, og den indstillede derfor Flemmer, der som Rektor i Randers netop havde vist, at han ejede særlige Evner til at bringe en forsømt Skole paa Fode igen¹².

Selvom det sikkert har været bittert for Dahl at blive vraget som Rektor ved den Skole, han havde elsket fra sin Barndom og siden viet sine bedste Kræfter, traf Direktionen denne Gang — modsat 1831 — uden Tvivl det eneste rigtige Valg. Dens Udtalelser i Indstillingen viser klart, at den har forstaaet, at Skolens egentlige Blomstring var ophørt ved Bendtsens Død, og at de følgende Aar kun havde været en Nedgangsperiode med stadig ringere Discipeltal og — hvad værre var — bestandig synkende Anseelse i det almindelige Omdømme. Hvorledes man ligesom helt ønskede at springe dette Afsnit af Skolens Historie over, kom paa en ejendommelig Maade frem, da Biskop Mynster — noget forsinket — den 19de Maj 1838 indsatte Rektor Flemmer. Uden med et eneste Ord at nævne de mellemliggende syv Aar søgte han i en Udtalelse, der tilsyneladende lød ganske uskyldigt, men som dog havde en skarp Brod, at knytte Traaden mellem Skolens Fremtid og de rige Aar under Bendt Bendtsen, idet han mindede den nye Rektor om „den ærværdige Mand, som var Deres nærmeste Forgænger, hvis Erintring hver Høitid i denne Skole fornyer, om hvis elskede Billede, der forskiønner denne Sal, Krandsen nu vinder sit friske Løv for at betegne, at han ikke er forglemt, og ikke skal forglemmes“. Ogsaa Flemmer tog denne Tanke op og sagde i sin Svartale, at han netop ønskede at stræbe efter at naa „det Ideal, hvorfor den ædle Bendtsen levede og døde“¹³.

Lige saa lidt som Tauber er Frederiksborg Skoles nye Rektor altid blevet tilstrækkeligt retfærdigt bedømt, idet man over Skolens Nedgang i hans sidste Aar næsten helt synes at have glemt, hvad han betød for den i de første 15—20 Aar af sin Embedstid. HANS MORTEN FLEMMER (1797—1864) var udgaaet fra Horsens Skole og havde efter eget Sigende faaet en dyb Kærlighed til den klassiske Filologi og Skolearbejdet indplantet af sin gamle Rektor, Oluf Worm. 1819 var han blevet cand. theol. med Udmærkelse, 1823 cand. philolog., og en Del Aar senere — 1836 — havde han disputeret for den filosofiske Doktorgrad med en latinsk Afhandling om Kejser Hadrians

Rejser. I sine Kandidataar havde han undervist i Borgerdydsskolen paa Christianshavn, 1826 var han blevet Overlærer i Slagelse og 1830 Rektor i Randers. I denne Stilling havde han som nævnt tjent sine Sporer ved i Løbet af faa Aar at genrejse en aldeles forfalden

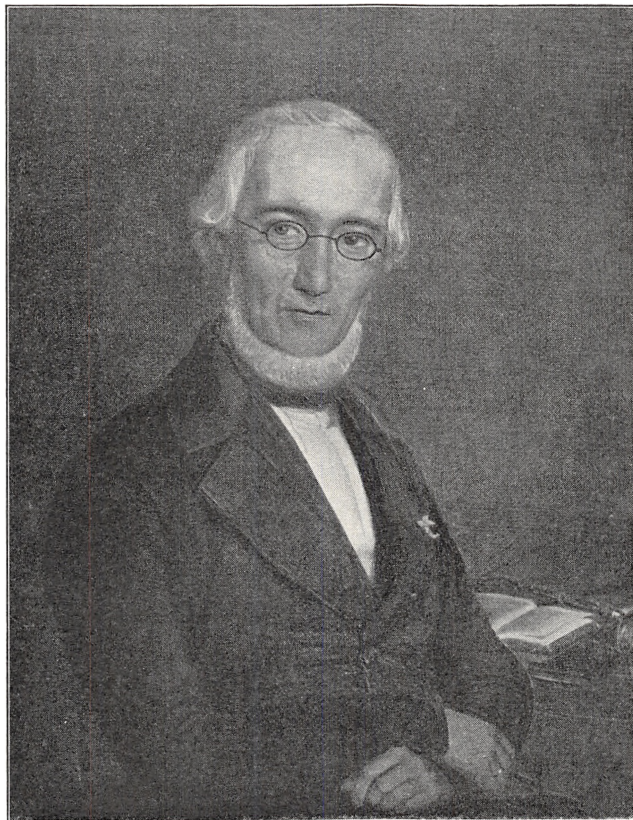

Fig. 39. Rektor, Dr. phil. H. M. Flemmer.
(Fotografi paa Skolen).

Skole og bringe den i en blomstrende Forfatning. Ved sin nidkære Virksomhed høstede han stor Anerkendelse hos Direktionen, men skaffede sig mange Fjender i Randers, særlig blandt Disciplenes Forældre. Denne sidste Omstændighed havde været medvirkende til, at han søgte bort. Direktionen greb derfor med Glæde Lejligheden til paa een Gang at imødekomme hans Ønsker og fremme egne Formaal, da den 1836 gjorde ham til Rektor ved Frederiksborg

lærde Skole, og fra alle Sider saa man med store Forventninger hen til Flemmer som den, der maaske ene af alle vilde være i Stand til igen at bringe den gamle Skude paa ret Køl.

H. M. Flemmer var en Personlighed, der i flere Henseender var vel egnet til at gøre Indtryk og sætte sig i Respekt. Allerede hans Ydre — den høje, statelige Skikkelse med den ranke og spændstige Holdning, som han bevarede langt op i Aarene, det smukke Hovede med de regelmæssige Ansigtstræk, de levende brune Øjne og den svære Haarmanke — virkede imponerende. Der var intet skolemesteragtigt over ham; det paa een Gang fornemme og strenge Præg, der hvilede over hans Fremtræden, kunde snarere minde om en Hofmand eller Officer end om en Bogens Mand. Medens Bendt Bendtsen helst krøb sammen over Bøgerne i sit Kammer og kun sjældent og ugerne forlod Skolebygningen, var Flemmer i høj Grad et Friluftsmenneske, der daglig foretog lange Vandringer i Naturen, og modsat Forgængerens stille og ensformige Studieliv satte Flemmer Pris paa at føre stort Hus. I den nye rummelige Rektorbolig fik han indrettet et smukt Hjem, som den passionerede Blomsterelsker han var, forvandlede han Rektorhaven næsten til et Eldorado, og gæstfrit aabnede han og hans livsglade, indtagende Frue Hjemmets Døre for en talrig Bekendtskabskreds. Selv var han udmærket skikket til at danne Midtpunktet i en saadan Kreds. Trods den tilsyneladende Barskhed i sit Væsen besad han megen Sans for Humor og var en ypperlig Fortæller, der kunde holde et Selskab i Aande. Levende interesseret fulgte han med i Samtidens Bevægelser paa det politiske, æstetiske og pædagogiske Omraade, og han var aldrig bange for at tale frisk fra Leveren. Hans klassiske Dannelse og frodige Menneskelighed havde krystalliseret sig i en sund og fordomsfri Livsforstaaelse, som han ogsaa ofte skriftligt — i Skolens Programmer, i Breve og Embedsskrivelser, ja selv i videnskabelige Arbejder — har givet Udtryk for i en djærv og frisk Stil, som de mellemliggende Aar ikke helt har formaaet at tage Duften af. Det var da intet Under, at en Mand, der som Flemmer forenede den store Verdens slebne Form med borgerlig Ligeformhed, i høj Grad maatte falde i Frederik VII's Smag. Under Kongens hyppige Sommerophold paa Frederiksborg blev der jævnlig sendt Bud efter den lærde Skoles Rektor med Indbydelse til at deltage i Fisketure og andre Udflugter, og baade hos Frederik VII og Grevinde Danner havde Flemmer et stort Ord.

Som Lærer var Flemmer i en vis Forstand fremragende. Mænd som Fr. Hammerich og Vilhelm Birkedal, der havde haft ham til Lærer i hans Kandidataar, berømmer hans Undervisning i Græsk, ikke blot fordi den var samvittighedsfuld og grundig og byggede paa solide filologiske Kundskaber, men især fordi den var vækkende og præget af Aand. Flemmer følte sig virkelig hjemme i den antikke Verden og stræbte at meddele sine Disciple en indtrængende Forstaaelse saavel af Indholdet som af Formen hos de klassiske Forfattere. Han evnede saaledes meget godt baade at aabne deres Øjne for de storslaaede, plastiske Skildringer hos Homer og at lukke op for det komiske Væld hos Aristophanes. Han kunde klukke af Latter under Læsningen af Komikerne, og med sin udprægede Sans for det humoristiske og konkrete nød han, at Disciplene gengav de saftige aristophaniske Tekster i et bredt og folkeligt Dansk, rigeligt isprængt Udtryk fra Gadens Sprog. Men een Ting forstod Flemmer som Helhed ikke: at vinde sine Disciples Kærlighed. Ikke blot var han meget streng, — Birkedal siger, at han næppe lod nogen Dag gaa hen, „uden at hans Spanskrør gav Musik paa en eller anden Drengeryg“ —, men værre var det, at han ofte var temmelig hensynsløs og partisk i sin Behandlingsmaade af Disciplene: nogle var hans udvalgte Yndlinge, andre derimod, som han ikke kunde lide, forfulgte han paa en Maade, der virkede højest pinligt¹⁴.

Som Skoleleder var Flemmer en dygtig Administrator, der udmærkede sig ved et fast Greb om Tingene, megen praktisk Sands og utrættelig, næsten rastløs Virksomhed. Det mærkedes da ogsaa snart i Frederiksborg Skole, at den igen havde faaet en Rektor, der med Liv og Sjæl elskede Orden og Disciplin. I Løbet af ganske kort Tid steg Discipelantallet i betydelig Grad. Medens Skolen ved Flemmers Tiltrædelse 1837 kun havde 20 Disciple, var deres Antal allerede næste Aar steget til 36, 1840 var man oppe paa 57, og efter kun seks Aars Forløb — 1843 — paa 75. Derefter sank Antallet igen lidt og udgjorde i Almindelighed i de følgende Aar ca. 65—70. Som Følge af den stærke Tilstrømning, blev det derfor allerede 1838 nødvendigt at dele første og 1840 anden Klasse i to Afdelinger¹⁵. En medvirkende Aarsag til Discipeltallets Stigning maa dog uden Tvivl søges i, at Helsingør lærde Skole 1839 blev nedlagt, hvorved Frederiksborg Skole fik et større Opland. Dimittendantallet blev derimod aldrig meget stort under Flemmer, idet mange Disciple blot henhørte til de saakaldte „ustuderede“, der forlod Skolen uden

afsluttende Eksamen. Ialt har Flemmer i de 27 Aar, han forestod Skolen, dimitteret 121 Studenter (det vil sige gennemsnitlig 4,4). Det højeste Antal i eet Aar (1858 og 1861) udgjorde 8, i ikke helt faa Aar maatte man nøjes med 1—3 Dimittender. Man forstaar derfor, at Madvig til Flemmers Efterfølger kunde bemærke, at „Gribskov frembragte mange Træer, men faa Disciple“¹⁶. Af de mere bekendte Dimittender fra Flemmers Tid kan især nævnes Kirkearkæologen JACOB HELMS († 1906), hans Broder Forfatteren og Skolemanden JOHANNES HELMS († 1895), Filosoffen SOPHUS HEEGAARD († 1884) og Historikeren, Rektor, Dr. phil. A. HEISE († 1915).

Pædagogisk set viste Flemmer sig tidligt som Foregangsmand paa forskellige Omraader, og gennem de udførlige Skoleefterretninger, det først fra hans Tid blev Skik at meddele i de aarlige Programmer, kan man nøje følge Udviklingen af hans Reformideer og de Spor, de satte sig i Skolens Liv. Fra Begyndelsen optraadte han f. Eks. som en bestemt Talsmand for en Forkortelse af Skoletiden. 1836 indskrænkede han den daglige Undervisningstid til 6 Timer, 1840 blev den for de ældre Klassers Vedkommende yderligere nedsat til 5 Timer, og 1844 udtalte han sig i et livfuldt Skoleprogram for Hensigtsmæssigheden af en samlet Skoletid hver Dag. Baade her og andetsteds optraadte han som en skarp Fjende af Tendenserne til at gøre de lærde Skolers Disciple til „Drivhuusplanter“. Han vidste intet sørgeligere Syn end at se Disciplene som „smaa forlæste Lærde“ eller „blege huuløiede Skikkelser“. Som en gavnlig Modvægt mod den ensidige Læsning fremhævede han da ogsaa oftere Betydningen af Gymnastikundervisningen¹⁷.

Forøvrigt søgte Flemmer at gennemføre Reformen paa en Række andre Punkter. Han fik saaledes efterhaanden indført Undervisning i Tegning, Sang og (under private Former) i Engelsk, og 1841 blev der ansat en Inspektor til Medhjælp i Administrationen. Skolens Bibliotek sørgede han stadig for at faa forøget, et Morskabsbibliotek til Brug for Disciplene blev igen oprettet, og der blev grundlagt Samlinger af naturhistoriske og fysiske Hjælpemidler. Ogsaa Skolelivet søgte han paa forskellig Maade at give en ny Skikkelse. Den aarlige Afslutning, Translokationen, kom til at foregaa under mere festlige Former, blandt andet ved Afsyngelsen af en Kantate, om Vinteren blev der foranstaltet Skolebal og „dramatiske-musikalske“ Aftenunderholdninger, om Sommeren Ekskursioner i Naturen og en fælles Skovtur¹⁸.

Den vigtigste Begivenhed, der fandt Sted under Flemmers Rektorat, var dog Indførelsen af den saakaldte Madvigske Skolereform 1845—50¹⁹. Efter en længere Stilstandsperiode var man fra ca. 1830 igen for Alvor begyndt at forhandle om det lærde Skolevæsens Maal og Organisation, og Kampen kom nu særlig til at staa om, hvorvidt Realfagene eller de gamle Sprog skulde danne Grundlaget for Skolens Arbejde. I den livlige Debat herom havde ogsaa Flemmer taget Del med et Indlæg 1839, hvori han — skønt væsentlig konservativ — opstillede en Række Reformkrav særlig om en bedre Læreruddannelse og om Begrænsningen af Retten til Privatdimission²⁰. Efter mange Forberedelser kom man endelig saa vidt, at der overvejende efter tysk Mønster 1844—5 udarbejdedes Planer til en Omorganisation af hele det lærde Skolevæsen. Examen artium skulde nu afholdes ved Skolerne og skulde omfatte alle de til almindelig Dannelse henhørende Fag, hvoraf en Del havde været henlagt til den saakaldte 2den Eksamen ved Universitetet; der blev lagt stærkere Vægt paa Realfagene og de moderne Sprog, og navnlig blev Latinens tidligere altbeherskende Indflydelse noget tilbagetrængt.

Som i 1797 skulde de nye Planer først indføres paa Prøve i nogle af Landets fortrinligste Skoler. At ogsaa Frederiksborg lærde Skole snart kom i Betragtning ved denne Lejlighed, maa uden Tvivl tages som et Udtryk for, at den under Flemmers Ledelse havde genvundet sin gamle ansete Plads mellem Landets øvrige Skoler. 1845—6 blev Reformen delvis indført i Frederiksborg Skole, og den 15de April 1848 resolverede Kirke- og Undervisningsministeriet efter Flemmers Indstilling, at den i sin fulde Udstrækning skulde være gældende her. I Henhold hertil kom Skolen nu til at bestaa af 6 eetaarige Klasser og een (VI) toaarig. Som Følge heraf maatte der tilvejebringes større Undervisningslokaler. Det blev da overdraget Skolens Bygmester J. H. Koch for en Sum af 5440 Rdlr. at udvide Skolen med en Tilbygning, der fra Trappeopgangen mod Vest udgjorde 13½ Alen. Derved vandt man to gode Værelser i hver Etage til Klasser og Opbevaring af Skolens Samlinger.

I September 1848 afholdtes for første Gang examen artiums første Del i Frederiksborg Skole i selve Undervisningsinspektøren, Professor Madvigs Nærværelse, og samme Aar oprettedes en syvende Klasse. Den 13de Maj 1850 udstedtes endelig en ministeriel Bekendtgørelse, der paa enkelte Punkter ændrede den provisoriske Plan af 1845 og for et længere Tidsrum fastlagde Undervisningen i

de lærde Skoler. Skolens Maal blev nu i første Række bestemt som Udbredelse af sand og grundig almindelig Dannelse især paa Grundlag af Kendskab til Oldtidens Kultur, dernæst som Forberedelse til Studier ved Universitetet. Den afsluttende Eksamen skulde stadig afholdes ved Skolerne i to Tempi, første Del efter VI Klasse, omfattende Fagene Tysk, Fransk, Geografi og Naturhistorie, anden Del efter VII Klasse, omfattende Dansk, Latin, Græsk, Religion, Historie, Aritmetik, Geometri og Naturlære. Denne Tvedeling vedvarede indtil 1864. Hebraisk bibeholdtes som et valgfrit Fag, Engelsk læstes derimod endnu ikke. Modsat Planen af 1845 var det nu VII, ikke VI Klasse, der blev gjort toaarig²¹.

Den Madvigske Reforms Principper blev i alt væsentligt de bærende for Undervisningen Resten af Flemmers Embedstid. Den sidste halve Snes Aar af denne kunde dog paa ingen Maade holde Maal med den frugtbare Periode i Begyndelsen af hans Rektorat, og af Beretninger fra tidligere Disciple faar man et levende Indtryk af, at Skolen paa ny var ved at sakke agter ud. Der er adskilligt, der tyder paa, at Flemmers før saa ukuelige Energi var ved at slappes, og med Aarene traadte ogsaa hans Svagheder som Lærer og Skoleleder endnu grellere frem. Mindre end nogensinde evnede han at træde i et personligt Forhold til sine Disciple, og han følte fra Slutningen af 50'erne som en „forbenet“ Overlevering fra en anden Tidsalder. Hans Pryglesystem svarede ikke længere til Tidens Fordringer, og der ankes i det hele over, at der herskede en vis Raahed i Skolelivet. Det gjaldt Lærernes Behandling af Disciplene, og det gjaldt Forholdet mellem de yngre og de ældre Disciple, de saakaldte „Engle“, der gik „Vorherre“ (Rektor) til Haande. Ogsaa Undervisningen led af alvorlige Mangler. Adskillige af Lærerne var ikke synderlig egnede til deres Gerning; de havde ikke altid de fornødne Kundskaber og forstod navnlig ikke at give Undervisningen et personligt udviklende Præg. I Almindelighed formede den sig blot som et aandløst Terperi af Hukommelsesstof. Særlig Matematikundervisningen skal have været under al Kritik. Hertil kom endvidere, at Skolelivet paa forskellig Maade mere og mere blev præget af Uorden og Slendrian. Denne Nedgang strakte sig over et længere Tidsrum, men blev for Alvor følelig i Flemmers sidste Aar, da han blev stærkt legemligt svækket, og hans Mangel paa Energi virkede nu aldeles sløvende paa Lærerpersonalet²².

At dette almindelige Indtryk af, at det stod slet til i Skolen, ikke beror paa Erindringsforskydninger, kan godtgøres fra den bedst tænkelige Kilde, Flemmer selv. Der findes nemlig bevaret et højst ejendommeligt Privatbrev fra 1861 fra ham til Madvig, hvori han gør sig megen Umage for at forsvare sig mod den skarpe Kritik, Madvig aabenbart havde fremsat i Anledning af de frederiksborgensiske Dimittenders utilfredsstillende Kundskaber, men hvori han tillige med stor Aabenhjertighed giver en alt andet end flatterende Skildring af Tilstanden blandt Lærere og Disciple²³. Da Flemmer, nedbrudt af Sygdom, i Januar 1864 søgte sin Afsked²⁴, var den Skole, som han i sin Tid med saa megen Dygtighed havde drevet i Vejret, i Virkeligheden igen i høj Grad i Forfald. Det har været Flemmers utaknemmelige Skæbne, at en glemsom Eftertid ensidigt har heftet sig ved denne sidste Omstændighed.

Naar det ovenfor blev sagt, at Flemmers Lærerstab som Helhed lod adskilligt tilbage at ønske, bør der dog nævnes enkelte, som hævede sig over det almindelige Jævnmaal. Endnu de første Par Aar efter Flemmers Tiltrædelse virkede F. P. J. DAHL († 1864) som Overlærer, men 1840 maatte han paa Grund af sin fuldstændigt ødelagte Helbredstilstand og i fortvivlede økonomiske Forhold søge sin Afsked, som blev ham bevilget i meget naadige Udtryk og med Bi beholdelse af fuld Gage. Blandt hans mange Fortjenester af Frederiksborg Skole maa fra hans senere Aar omtales, at han gennem en historisk Redegørelse for Skolens økonomiske Udvikling paaviste, at den ved Reformen 1805 var blevet forfordelt i Henseende til Stipendiefond, hvad der gav Stødet til, at denne 1838 og 1852 blev betydeligt forøget ved Henlæggelse af anseelige Midler fra de nedlagte Skoler i Helsingør og Slagelse²⁵.

Blandt de yngre Lærerkæfter indtog L. A. E. S. DU PLESSIS DE RICHELIEU († 1859 som Præst paa St. Thomas) en særegen Plads. Velbevaget og kundskabsrig som han var, forstod han at lægge et personligt Indhold ind i sin Undervisning og at vinde Disciplenes Kærlighed. Flemmer satte overordentlig stor Pris paa ham og beklagede i et privat Brev til Madvig i høj Grad, at han tidligt søgte bort fra Hillerød, fordi „hans Kones Familie generer ham ved deres Adelsnykker og en Levemaade, der ikke convenerer en fattig Adjunkt, og som han dog ikke ganske kan unddrage sig fra“²⁶. Dygtige Pædagoger var ogsaa to Mænd, der blev ansat omtrent samtidig, — 1845—46 —, og som i mange Aar virkede Side om Side, J. A. OSTER-

MANN († 1888) og J. C. T. REINHARD († 1901). Begge var tillige stærkt politisk interesserede, Ostermann havde været Medlem af den grundlovgivende Forsamling, og Reinhard blev en ivrig Kommunalpolitiker, der en Aarrække havde Sæde i Byraadet. Blandt de mere kendte Navne maa ogsaa henregnes J. P. F. KØNIGSFELDT († 1876), der har indlagt sig Fortjeneste ved nøjagtige historisk-genealogiske Arbejder. Som Lærer var han derimod ikke ubetinget heldig. Hans Undervisning var aandløs, og han forstod ikke at sætte sig i Respekt²⁷.

3. Inden Rektor Flemmer havde naaet at fraflytte Rektorboligen, døde han den 22de April 1864, men allerede en Maaned tidligere — den 24de Marts — havde han maattet opleve, at den Mand, der var blevet udnævnt til hans Efterfølger, Overlærer i Aarhus, Dr. phil. FREDERIK WILHELM WIEHE, var afgaaet ved Døden. Rektoratet ved Frederiksborg lærde Skole skulde da besættes paa ny. Som Wiehes Medansøger havde i sin Tid meldt sig en anden bekendt Skolemand, Overlærer Carl Berg, men han var trods sit mangeaarige fortjenstfulde Arbejde i praktisk Virksomhed blevet forbigaaet, fordi han kun havde anden Karakter til filologisk Embedseksamen. I et Privatbrev til Madvig havde han med stor Bitterhed beklaget sig herover, og dette synes at have været medvirkende til, at man nu, da Rektoratet atter var blevet ledigt, valgte ham. Han blev i hvert Tilfælde denne Gang meget varmt anbefalet af Madvig²⁸. Ikke længe efter blev han derpaa indsat i sit Embede af Biskop H. L. Martensen, hvis Tale ved denne Lejlighed om den lærde Skoles Ejendommelighed indtager en lignende Plads i hans Forfatterskab som den ovennævnte Tale fra 1836 i Mynsters. Ved Indsættelsen blev desuden for første Gang afsunget en Kantate „Om rustet vi vil være“, som var digtet til denne Lejlighed af Chr. Richardt, og som siden Aar efter Aar har lydt ved Skolens Afslutningshøjtideligheder²⁹.

Med CARL BERG (1812—95) fik Frederiksborg Skole en Rektor af en noget anden Type end hans Forgængere, og hans Rektorat maa betegnes som et særpræget, i mange Maader fremgangsrigt Afsnit af dens Historie. Bergs Ejendommelighed³⁰ var fremfor alt, at han var en Natur, der i særlig Grad var anlagt for det praktiske. Han kom ikke oprøvet til sin nye Gerning. En Menneskealders Skolevirksomhed havde han bag sig, siden 1849 som Overlærer ved Metro-

litanskolen og Lærer ved flere private Skoler, og ogsaa hans litterære Virksomhed havde staaet i nøje Forbindelse med hans Lærergerning. Selvstændig Videnskabsmand i snævrere Forstand var Carl Berg ikke, men han fulgte opmærksomt og alsidigt med i Filo-

Fig. 40. Rektor Carl Berg.
(Kultegning paa Skolen).

logiens Udvikling og forstod meget vel i forskelligartet Øjemed at tilrettelægge Videnskabens Resultater. Han var almindelig bekendt for at sidde inde med grundige filologiske Kundskaber, særlig i sit Yndlingsfag Græsk, — Mand og Mand imellem bar han Navnet „græske Berg“ —, og foruden at udmønte sin Viden i sit eget Skolearbejde tilvejebragte han en Række stærkt benyttede Hjælpemidler ved Græskundervisningen, — en Grammatik, Stileøvelser, Skole-

udgaver af græske Forfattere og navnlig en græsk-dansk Ordbog —, hvoraf flere i omarbejdet Skikkelse er i Brug den Dag i Dag.

Medens der er blevet fældet stærkt afvigende Domme om Berg som Menneske og Skolestyrer, hersker der selv blandt hans Modstandere Enighed om hans fortrinlige Egenskaber som Lærer. Ikke uden Grund yndede han at foreholde sine Disciple Epicharmos' skønne Ord: „Arbejde er den Pris, for hvilken Guderne sælger os alle Goder“; Livet igennem var han selv et stort Stykke af en Slider og kunde med Rette ved flere Lejligheder fremhæve sin egen utrættelige Arbejdsomhed. Denne Ejendommelighed kendetegnede ogsaa hans Undervisning.

Af flere af sine tidligere Elever i Metropolitanskolen — deriblandt f. Eks. Harald Høffding — faar han det Skudsmaal, at han som Lærer just ikke var nogen aandfuld Mand, og der ankes over, at han kun besad ringe Sans for smagfulde Oversættelser og ikke altid formaaede at give sine Disciple et fyldigt Indtryk af Formens Skønhed hos Oldtidens Digttere. Derimod fremhæver de alle den usædvanlige Ihærdighed, der prægede hans Arbejde, og fremfor alt hans ualmindelige Evne til at anspore sine Elever til aandelig Selvvirksomhed. Der var Flugt og Fart over Carl Bergs Undervisning, og ved sin aldrig slappede Energi forstod han at holde en Klasse i Aande, saa at ingen fik Lov til at sidde hen i Sløvhed. Streng var han i sine Krav, men han mestrede i høj Grad den Kunst at lade det alvorlige Arbejde veksle med Spøg og Munterhed. Skønt man paa Forhaand kunde tro, at Forfatteren af den græske Grammatik og Ordbog med Forkærlighed vilde have dyrket den sproglige Side hos Klassikerne, interesserede han sig levende for Tankeindholdet og lagde, i hvert Fald i sine senere Aar, Hovedvægten paa dette. Jævnlig benyttede han ogsaa Lejligheden til med Udgangspunkt i en eller anden Ytring hos en antik Forfatter at indprente sine Disciple Leveregler og moralske Sandheder, der siden kunde blive af Betydning for dem for hele Livet. Hertil kom, at han paa ejendommelig Maade evnede at vinde de unges Tillid og Hengivenhed. Skønt han, som den karakterfulde Personlighed han var, ikke faldt i alle Naturers Smag, var der næppe nogen, der helt kunde undrage sig den Paavirkning, han udøvede, og man har Indtrykket af, at han af Flertallet af sine Disciple blev omfattet med Beundring og Kærlighed. Adskillige af dem, der har nydt godt af hans Undervisning enten i Frederiksborg Skole eller andetsteds — og heriblandt

ikke faa betydelige Mænd af vidt forskellige Fag — har senere Gang paa Gang med den mest levende Taknemmelighed givet Udtryk for, hvad de skyldte hans Personlighed og Vejledning og til enhver Tid været rede til at bryde en Lansse for hans Ære.

Som Skoleleder har Carl Berg været en omstridt Skikkelse. Hans tunge Sind og skarpe Kanter gjorde ham ikke altid let at omgaaes, og med hans udprægede Herskernatur kunde det næppe undgaaes, at hans Skolestyre maatte give Anledning til forskelligartede Brydninger og personlige Stridigheder. Under sin Virksomhed ved Metropolitanskolen havde Berg ikke staaet i det bedste Forhold til sine Kolleger, og som Rektor kom han snart paa en spændt Fod med en stor Del af sit Lærerpersonale, hvoriblandt flere, især af de ældre, blev hans bitre Fjender. Givet er det imidlertid, at Carl Berg gennem sit mangeaarige, aldrig svigtende Arbejde har indlagt sig betydelige Fortjenester af Frederiksborg Skole, som under ham oplevede en Fornyelse og en Blomstring, der blev bestemmende for dens Skæbne.

En gammel Frederiksborgenser, Zoologen Dr. William Sørensen, der selv havde oplevet Overgangen fra Flemmer til Berg, bemærker ikke uvittigt og sikkert træffende, at Tilstanden i Flemmers sidste Tid kunde betegnes ved et Ord fra Dommernes Bog (XXI, 25): „i de samme Dage var ingen Konge i Israel; hver gjorde det, som var ret for hans Øjne“. Men efter Bergs Ankomst varede det ikke længe, førend man mærkede, at der igen var kommet „en Konge i Israel“. Med Myndighed tvang han igennem, at der baade af Lærere og Disciple blev arbejdet med større Alvor, han indførte en helt ny Aand i Skolen, og uden Skaansel greb han ind overfor gammel Slendrian fra Flemmers Tid. Den tidligere Uskik, at Lærere i Nabo-klasser ofte passiarede Kvarterer eller halve Timer bort af Undervisningstiden, vilde han f. Eks. ikke taale, og han lod derfor i hver Klassedør anbringe en saakaldt „Judas“, et lille Kighul af Glas, hvorigennem han kunde holde Øje med, hvad der foregik. Denne og lignende Foranstaltninger satte ondt Blod og skabte en Misstemning blandt Lærerne, der under Flemmer havde haft en meget stor Frihed, men det var uden Tvivl nødvendigt, at personlige Hensyn kom til at vige for Helhedens Tarv. I sin mangeaarige Rektortid vedblev Berg at være den samme aarvaagne Tilsynsmand. Hver Morgen var han paa Færde paa Skolepladsen, og før Undervisningens Begyndelse gik han sin faste Inspektionsrunde i alle Klasser.

Selvom han kunde være overbærende i mindre Ting, var han ubøje- lig streng overfor alvorligere Forseelser. Overalt virkede han for Orden og Disciplin, og der stod Respekt om hans Styre³¹.

Efter eget Sigende³² faldt Bergs Rektorat i to større Afsnit, mellem hvilke Aaret 1872 dannede Grænsen. Den første Periode var en stille Tid, hvori han væsentligt maatte se det som sin Opgave at tilvejebringe større Fasthed og Orden i det indre Skoleliv, men iøvrigt ikke havde Lejlighed til at foretage gennemgribende Forandringer. Kun paa enkelte Punkter søgte han at indføre nyt. Saaledes gjorde han det til Skik, at Skolens Arbejde indledes og afsluttedes med Lovsang Mandag Morgen og Lørdag Eftermiddag, for at Skolen derigennem stærkere skulde „føle sig som en Helhed“. Ogsaa udadtil ønskede han at markere dens Tilværelse. Det havde ved hans Tiltræden været ham paafaldende, saa ringe Berøring Skolen som Institution havde med Byens Befolkning. F. Eks. indfandt der sig ved Translokationerne aldrig andre end Lærere og Disciple. Bergs Bestræbelser gik derfor ud paa ved disse og lignende Lejligheder at aabne Dørene og skabe en levende Vekselvirkning mellem By og Skole. Hertil sigtede ogsaa Afholdelsen af mindre Fester til Minde om Landets berømte Mænd, Thorvaldsen, Tordenskjold o. fl.

Ganske anderledes end de rolige første Aar formede Tiden sig efter 1872, hvoraf særlig Aarene 1873—7 af Berg er blevet beteg- nede som det mest bevægede og strengeste Afsnit af hans Rektorat. En dobbelt Opgave trængte sig paa. Dels maatte han kæmpe paa Livet løs for Bevarelsen af Frederiksborg lærde Skole som selvstæn- dig Statsinstitution, dels maatte han tage Stilling til den fornyede Uro paa Skolevæsenets Omraade og søge at skabe en Skoleform, der med Bevarelse af det værdifulde i det ældre System i højere Grad kunde svare til Tidens ændrede Krav.

1871 blev et vigtigt Mærkeaar i den lærde Skoles Historie, idet den saakaldte Hall'ske Skolelov blev vedtaget. I Henhold til denne og deraf affødte ministerielle Bekendtgørelser blev Undervisningen nu tvedelt i en sproglig-historisk og en matematisk-naturvidenska- belig Linie, Hebraisk gled helt ud, hvorimod Engelsk og Oldnordisk indførtes, Undervisningen af de ikke-studerende Disciple, „Rea- listerne“, blev nøjere organiseret, og de to nederste Klasser i de lærde Skoler bestemtes til at nedlægges. Særlig det sidste Punkt blev af stor Betydning for Bergs Skole. Ved hans Tiltrædelse 1864

var det blevet ham sagt, at Frederiksborg lærde Skole stod overfor sin Nedlæggelse, og da Skolen nu efter 1871 formindskedes med to Klasser, hørtes der igen alle Vegne fra Rygter om, at den saa ofte paatænkte og omtalte Nedlæggelse skulde virkeliggøres. Det var en højst pinlig Sag for en Rektor, der som Berg havde paa sit Program baade at drive Skolen i Vejret og i flere Henseender at lade den være en Forsøgsskole.

For at raade Bod paa det Tab, Skolen led ved at miste to Klasser, oprettede Berg allerede 1872 en lille Forberedelsesskole, men snart kom han ind paa mere omfattende Planer, som han særlig har udviklet i pædagogiske Afhandlinger i Skoleprogrammerne for 1875, 1876 og 1877. Han optræder her som Talsmand for en organisk Forbindelse mellem den højere og lavere Skole, hvorved det vilde blive „muligt for enhver aandelig rig Dreng at faa i vor Skole sine Evner udviklede uden Hensyn til Forældrenes sociale Stilling eller Formuesvilkaar“³³. Berg var ganske klar over, at man stod overfor en helt ny Udvikling, hvor hidtil oversete Samfundslag stærkere og stærkere vilde gøre sig gældende. I en saadan demokratisk Tidsalder, mente han, vilde det derfor være af uomgængelig Nødvendighed, at der baade blev aabnet den rigest mulige Adgang for de dygtigste aandelige Kræfter til at vinde frem, og at Folk fra Samfundets forskellige Lag lærte at forstaa hverandres Interesser og respektere den forskelligartede Indsigt og Dygtighed. Derved vilde man ogsaa fremme den „Standscirkulation“, som Berg ansaa for en saa vigtig Fornyelseskilde i det moderne Samfund.

Den daværende liberale Kultusminister J. C. H. Fischer saa med stor Velvilje paa Bergs Reformforslag, som i det hele fremkaldte en meget livlig Forhandling i skoleinteresserede Kredse. Da mange af Borgerne i Hillerød ligesom Berg ønskede en Forbindelse mellem den bestaaende (lavere) Betalingsskole i Byen og den lærde Skole, lykkedes det ham 1877 med Støtte fra Amt og Kommune at faa Byens kommunale Betalingsskole omdannet til en Elementarskole paa tre Klasser, der af Staten paa moderate Vilkaar lejede Lokaler paa Latinskolen og stod under Rektors Tilsyn. 1878 føjedes hertil en Forskole ligeledes paa tre Klasser. Bergs Skole bestod saaledes nu af tre Afdelinger, hvori de unge kunde faa deres Uddannelse fra deres 6te til deres 18de Aar. Forsøget slog godt an, begge de mindre Skoler fyldtes med Elever, 1882 dimitteredes for første Gang Disciple, der havde nydt Undervisning lige fra Elementar-

skolens nederste Klasse, og 1885—6 havde Berg den store Glæde, at Staten bag Skolegaarden lod opføre en ny, rummelig Skolebygning med faste Lokaler for Forberedelsesskolerne. Naar den bærer Indskriften: „*sana mens in corpore sano*“, har det blandt andet Hentydning til, at der i denne Bygning var indrettet særlige Klasser til Haandværksbrug, hvad der var af Vigtighed, da der samme Aar ved

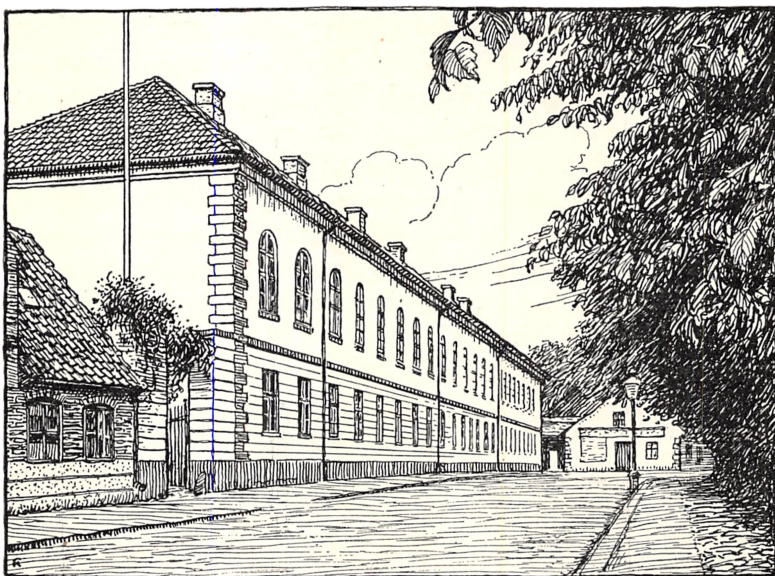

Fig. 41. Skolens Façade mod Gaden.

Frederiksborg Skole som den første af alle blev indført Undervisning i Sløjd. Initiativet hertil var ogsaa udgaaet fra Berg, der paa en Rejse i Sverige nøje havde studeret dette Fag, som han ansaa baade for en gavnlig Afveksling i det stillesiddende Læsearbejde og som betydningsfuldt som Midler mellem de forskellige Stænder.

Ogsaa i andre Henseender skete der vigtige Fremskridt i Bergs Tid. 1866 blev det gamle Inventar fra 1836 erstattet med nyt, Skolens Samlinger blev stærkt forøgede, 1873 blev der støbt et helt nyt Underlag under Skolebygningen, der var ved at styrte sammen, 1882 blev den igen udvidet med en Tilbygning i Vest, hvorved der vandtes Plads til flere Klasser i hver Etage, og samme Aar blev et nyt Gymnastikhus opført.

Selvom der vedblev at herske delte Meninger om mangt og me-

get i Bergs Skoleplaner, synes Virkeliggørelsen af dem at have haft en meget gunstig Indvirkning paa hans egen Skole. Dette afspejlede sig paa iøjnefaldende Maade i Discipeltallet. Medens den lærde Skole med sine syv Klasser 1864 blot havde haft 69 Disciple, talte den 25 Aar senere 109, hvortil kom 82 i Elementarskolen og 44 i Smaaskolen, saaledes ialt 235. Æren for denne Fremgang bør dog ikke alene tilskrives Berg. Glemmes maa det nemlig ikke, at 80'erne i det hele betød en stærk Opgangstid for de lærde Skoler, og at Berg ikke kunde have sat saa store Ting i Værk, hvis han ikke altid havde haft en mægtig Støtte i daværende Folketingsmand Christen Berg.

Blandt den Stab af Lærere, der var Bergs Medarbejdere, fremhæver tidligere Disciple gerne foruden de ældre fra Flemmers Tid, Ostermann og Reinhard, især Matematikeren C. V. BENDZ († 1919), Sprogmanden GEORG STEPHAN BRICKA († 1901) og den Napoleonsbegeistrede Historielærer O. H. AAGAARD († 1925). Medens Skolen 1871 kun fik den sproglig-historiske Retning, meddeltes der 1888 Tilladelse til ogsaa at indføre den matematisk-naturvidenskabelige, og 1892 dimitteredes de første Studenter fra denne Linie. I Mod-sætning til det stærkt stigende Discipeltal under Berg var Antallet af de Studenter, han dimitterede, ikke meget større end i Flemmers Tid. Ialt udgjorde det 125. Blandt de mere bekendte af Bergs Dimittender kan her nævnes: Naturforskerne WILLIAM SØRENSEN, AD. S. JENSEN, THEODOR MORTENSEN og CARL WESENBERG-LUND, Sprogforskeren OTTO JESPERSEN, Lægerne VICTOR LANGE og SVENN MONRAD, Militærhistorikeren A. TUXEN, Forfatterne ERNST v. D. RECKE, CARL EWALD og ALEXANDER SVEDSTRUP samt Teologen F. L. ØSTRUP.

Carl Berg havde altid kunnet glæde sig ved et usædvanligt godt Helbred. I de mange Aar, han var Rektor i Hillerød, havde han ikke forsømt en eneste Time, og Disciple fra hans senere Aar taler gerne om det mærkværdigt sunde og friske Præg, der var over denne „unge Olding“. Da han imidlertid 1889 fyldte 77 Aar og samtidig havde været Rektor i 25 Aar, søgte han paa Grund af Alder sin Afsked³⁴. Var Carl Berg for den ældre Slægt ikke saa lidt af et Modsigelsens Tegn, saa maa det dog siges, at det igennem hans Indsats som Rektor igen var lykkedes at bringe Frederiksborg Skole op til den Højde, den tidligere havde indtaget, og desuden i en Aarrække at gøre den til et Brændpunkt for Tidens pædagogiske Reformbestræbelser.

4. Ved Bergs Afgang blev til hans Efterfølger udnævnt hidtilværende Rektor ved Horsens lærde Skole CONRAD IVERSEN (1833—1918), hvis Personlighed endnu vil være i frisk Minde hos mange³⁵.

Fig. 42. Rektor Conrad Iversen.
(Fotografi).

Han blev den sidste Rektor for Skolen i dens gamle humanistiske Skikkelse og var selv en typisk Repræsentant for den klassiske Dannelse, der gennem et Aarhundrede havde paatrykt den højere Skole sit ejendommelige Præg. I flere Henseender kunde C. Iversen lede Tanken hen paa Bendt Bendtsen. Som denne følte ogsaa han sig først og fremmest som Læreren, for hvem Livets skønneste Gerning var at aabne Aandens Verden for unge modtagelige Sjæle. Endnu i sin høje Alder var det ham en Lyst at undervise, og han

gjorde det med en Klarhed og Friskhed, som mange yngre kunde misunde ham. I sin støtte og sindige Undervisning lagde han den største Vægt paa Grundighed, paa alvorlig Tilegnelse af Kundskabs-

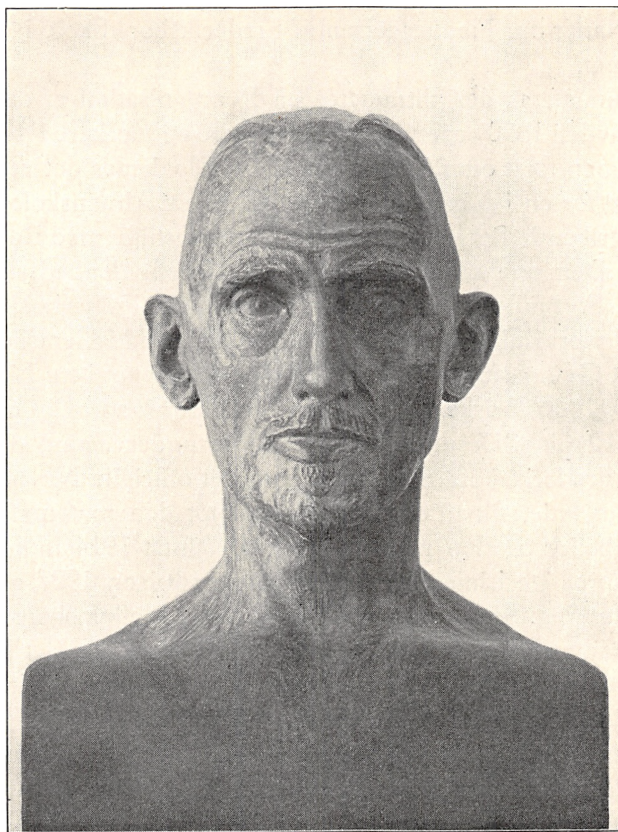

Fig. 43. Rektor, Dr. phil. Karl Hude.
(Buste af Svend Jespersen; i Skolens Eje).

stoffet, men han ejede desuden en sjælden Evne til at give sine Disciple et fyldigt Indtryk af Aanden i den antikke Verden.

Den Periode, hvori hans Rektorgerning ved Frederiksborg Skole kom til at falde, var som Helhed lidet gunstig for det højere Skolevæsen. Det gamle Dannelsesgrundlag følte ikke længere tidssvarende, og baade udefra og indefra løftede der sig kritiske Røster mod Skolens Arbejdsformer og Styresæt. Mistilliden til den gamle Latinskole gav sig blandt andet Udslag i et stærkt synkende Discipeltal i en

Række af Landets Skoler, især i de mindre Købstæder, saaledes ogsaa i Hillerød. Ved Iversens Afgang 1902 talte den lærde Skole blot 67 Disciple og Elementarskolen, hvori Smaaskolen 1889 var blevet optaget, 107. Det var da ikke uforstaaeligt, at de ofte overvejede Planer om Nedlæggelsen af Frederiksborg Skole igen kunde dukke frem.

Følelsen af, at der tiltrængtes en Reorganisation af den højere Skole, havde i 1890'erne vokset sig stærkere og stærkere i de ledende Kredse, men først efter Systemskiftet 1901 lykkedes det at skabe et Grundlag for en saadan i Loven om de højere Almenskoler af 1903, der i indgribende Betydning kun kan sammenstilles med Reformerne af 1805. Den nye Skolelov skabte en virkelig Enhedsskole med organisk Forbindelse mellem de kommunale Folkeskoler og den højere Undervisning i Statsskolerne, omfattende Mellemskole, Realklasse og Gymnasium. Dette sidste blev nu spaltet i tre Linier, idet den sproglig-historiske Linie deltes i en klassisk-sproglig og en nysproglig Retning. Desuden indførtes Fællesundervisning af Piger og Dreng. Frederiksborg Statsskole, som det officielle Navn fra nu af kom til at lyde, fik til en Begyndelse blot den matematisk-naturvidenskabelige og den nysproglige Linie, først 1914 indførtes den gammelsproglige Linie, men denne forsvandt igen 1927 af Mangel paa Tilslutning. Som Følge af Oprettelsen af Mellemskolen bestemtes Elementarskolen til Nedlæggelse og blev helt afviklet 1908.

Skolereformen af 1903 i Forbindelse med Landets almindelige økonomiske Opgang i de følgende Aar fremkaldte en helt ny, i flere Henseender frugtbar Udvikling for de lærde Skoler, deriblandt ogsaa Frederiksborg Skole. Saaledes begyndte Discipeltallet snart igen at stige og var 1921 vokset til 313. Tidligt viste det sig derfor, at den gamle Skolebygning var en alt for snæver Ramme om den stadigt tiltagende Elevskare, og snart nødtes man til at sysle med Tanken om at tilvejebringe flere og bedre Skolelokaler. Men først 1920 fik man Held til at føre disse Planer til et synligt Resultat, idet Skolens Bygningskompleks i dette Aar blev udvidet med en Tværfløj mellem den gamle Hovedbygningens vestlige Del og Gymnastikhuset. Herved vandt man blandt andet Plads til syv nye Klasser og en rummelig Sangsal³⁶.

Naar Frederiksborg Statsskole i denne Periode ikke blot gik stærkt fremad talmæssigt set, men ogsaa i aandelig Henseende befæstede sit gode Ry fra tidligere Perioder, er det imidlertid ikke at opfatte alene

som en Virkning af gunstige Tidsforhold. En meget væsentlig Aarsag var det store og maalbevidste Arbejde, der blev ydet af Skolens daværende Leder, den højt ansete klassiske Filolog KARL HUDE (f. 1860), der beklædte Rektoratet fra 1902 til 1921, da han forflyttedes som Rektor til Metropolitanskolen. Støttet af en Stab af dygtige Lærerkrafter lykkedes det Dr. Hude gennem Skolens fornyede Blomstring baade i ydre og indre Henseende at levere det bedste Forsvar for dens aandelige Ret til fortsat Bestaaen.

* * *

Skønt Frederiksborg Statsskole i Kredsen af Danmarks gamle Latinskoler maa nøjes med Pladsen som den yngste, er det ikke uden berettiget Stolthed, at den kan se tilbage paa sin Udvikling i de mere end 300 Aar, der er forløbet siden dens Stiftelse. Fra en beskedne Begyndelse har den gennem Aarhundreder groet sin stille, trygge Vækst og har paa mange Maader været en Faktor af ejendommeligt Værd, ikke blot for Hillerød By og Frederiksborg Amt, men ogsaa for hele Rigets Kultur. Nedgangstider har vel vekslet med Opgangstider i dens Historie, men efter hver Tilbagegang, hvor Livet sygnede hen, og det kunde se ud, som om Skolen skulde gaa en forsmædelig Død i Møde, har den atter rejst sig som en Fugl Fønix af sin Aske og under dygtige og myndige Styrere oplevet nye Blomstringsperioder. En tusindtallig Discipelskare har i Aarenes Løb fundet Ly og Uddannelse bag dens Mure, og er det end sandt, at ikke faa er forsvundet i de ukendtes Legion, saa kan der til Gengæld blandt dens Sønner nævnes enkelte, der som KINGO og MADVIG hører til Nationens Stormænd, og mange, der har vundet sig et anset Navn ved trofast og ærligt Arbejde i Statens og Kirkens, i Videnskabens og det praktiske Livs Tjeneste.

Maatte Frederiksborg Skole i Fremtiden — under stærkt forandrede sociale, økonomiske og kulturelle Vilkaar — bestandig vide at gøre Fyldest og, Slægt efter Slægt, være et Arnested for Mænd og Kvinder, hvis Livsgerning kan tjene Christian IV's gamle Stiftelse til Ære!

Fig. 44. Den i 1920 opførte Tværføj mellem den gamle Hovedbygning og Gymnastikhuset.

FORTEGNELSE OVER LÆRERPERSONALET 1633—1933.

Af Pladshensyn er nærværende Liste indskrænket til blot at omfatte det fast ansatte, videnskabeligt uddannede Lærerpersonele ved Frederiksborg Skole og tilsigter kun i knappest mulig Form at give Oplysning om de vigtigste Trin i de paagældendes Løbebane. I alt væsentligt er den udarbejdet paa Grundlag af trykte Kilder, især Wibergs og Efterfølgeres Præstehistorier, de forskellige Magisterstater, C. G. Koefoeds Efterretninger om Lærerpersonelet ved de lærde Skoler samt Meddelelser i Skolens Programmer. For Lærerpersonelet efter 1806 er der tilføjet Oplysninger om dets Uddannelse, — før 1806 tog næsten alle teologisk Attestats —, og det er bemærket, om nogen er dimitteret fra Frederiksborg Skole. Fortegnelsen over Hørerne bygger paa en Liste fra det 18de Aarhundrede, paabegyndt af Rektor Johs. Schrøder, vistnok især paa Grundlag af nu tabte Regnskaber, og siden fortsat af de følgende Rektorer (i Skolens Arkiv, i det i Indledningen til Noterne som „Græn.“ betegnede Hefte). Den har tidligere været benyttet — og suppleret — i de sst. nævnte Arbejder af P. Bendtsen (S. 26—30) og Dahl (I, 31—34). Den ligger formodentlig ogsaa til Grund for Ledøes Hørerfortegnelse.

I. REKTORER.

1. 1633—1645 Hein, Thomas Mikkelsen, f. 1598, Mag. 1633, Kannik og Lektor i Roskilde 1645, vistnok d. 1668.
2. 1645—1660 Bartholin, Albert, f. 1620, Mag. 1645, Afsked 1660, d. 1663.

3. 1660—1688 Jensen, (Codanus), Søren, Konrektor 1656, Mag. 1657, d. 1688.
4. 1688—1703 Ledøe, Jens Christophersen, Hører 1676, Konrektor 1687, Mag. 1688, d. 1703.
5. 1703—1729 Grænovius, Torkil Rasmussen, f. 1671, cand. theol. 1697, Hører i Vor Frue Skole 1701, Konrektor sst. 1702, Mag. 1704, d. 1729.
6. 1729—1730 Wøldike, Jørgen, f. 1699, cand. theol. 1720, Hører i Vor Frue Skole, Mag. 1726, d. 1730.
7. 1730—1766 Schrøder, Johannes, f. 1696, Hører i Helsingør 1716, cand. theol. 1717, Rektor i Frederikshald 1722, Mag. 1726, tit. Professor 1756, Afsked 1766, d. 1774.
8. 1766—1789 Bendtsen, Povel, f. 1723, Stud. Frb. 1739, Hører 1747, Mag. 1752, Konrektor 1759, d. 1789.
9. 1789—1830 Bendtsen, Bendt, f. 1763, Stud. Frb. 1780, cand. philol. 1782, cand. theol. 1785, Mag. 1789, tit. Professor 1811, R. af D. 1813, Medlem af Videnskabernes Selskab 1823, d. 1830.
10. 1831—1834(6) Tauber, Erich Giørup, f. 1782, cand. theol. 1804, Adj. i Aarhus 1805, Overl. sst. 1814, Rektor i Kolding 1818, Direktor for Sorø Akademi 1822, Afsked 1830, konstitueret Rektor i Frb. og Etatsraad 1831, suspenderet 1834, Afsked 1836, d. 1854.
11. 1834—1836 (som vicarius rectoris) Dahl, Frederik Peter Jacob (se bl. Overlærere).
12. 1836—1864 Flemmer, Hans Morten, f. 1797, cand. theol. 1819, cand. philol. 1823, Overl. i Slagelse 1826, Rektor i Randers 1830, Dr. phil. 1836, R. af D. 1836, tit. Professor 1845, Etatsraad 1851, Afsked og d. 1864.
13. — 1864 — Wiehe, Frederik Wilhelm, f. 1817, cand. philol. 1843, Overl. i Aarhus 1852, Dr. phil. 1856, d. 1864.
14. 1864—1889 Berg, Carl, f. 1812, cand. philol. 1842, Adj. ved Metropolitanskolen 1846, Overl. sst. 1849, R. af D. 1882, Afsked og D. M. 1889, d. 1895.
15. 1889—1902 Iversen, Conrad, f. 1833, cand. philol. 1857, Adj. i Haderslev 1858—64, Overl. i Horsens 1875, R. af D. 1878, Rektor i Horsens 1881, D. M. 1898, Afsked 1902, d. 1918.
16. 1902—1921 Hude, Kristian Karl Tulinius, f. 1860, cand. philol. 1883, Dr. phil. 1888, Adj. ved Metropolitanskolen 1892, Medlem af Videnskabernes Selskab 1903, R. af D. 1912, Rektor ved Metropolitan-skolen 1921, Afsked og D. M. 1927.
17. 1921 — Ring, Lauritz Jørgen, f. 1873, cand. mag. (Matemat., Fysik, Kemi, Astronomi) 1901, Timel. i Viborg 1905, Adj. sst. 1907, Lektor sst. 1919, R. af D. 1930.

II. KONREKTORER.

1. 1656—1660 Jensen, Søren, (se bl. Rektorer Nr. 3).
2. c.1663—1687 Bielefeldt, Marcus, Hører og Kantor 1652, i dansk Krigstjeneste fra 1658, Mag. 1669, d. 1687.
3. 1687—1688 Ledøe, Jens Christophersen, (se bl. Rektorer Nr. 4).
4. 1759—1766 Bendtsen, Povel, (se bl. Rektorer Nr. 8).

III. HØRERE.

1. 1633—1635 Eriksen, Torben, f. 1604, Kap. i S. Næraa—Aarslev 1635, Sgpr. sst. 1636, flygtede ud af Landet 1637.
2. 1633—1634 Hansen (Strelow), Simon.
3. 1634—1639 Gertsen, Vilhelm, d. 1639.
4. 1634—1641 Ryberg, Matthias, vistnok Sgpr. i Vinding 1644, d. 1679.
5. 1639—1646 Sadolin, Theophilus Alexander, Sgpr. i Bösarps-Simlinge (i Skaane) 1646.
6. 1641—1652 Knudsen, Anders, blev Præst.
7. 1646—1650 Hansen, Jens, d. 1650.
8. 1650—1653 Bang, Niels, vistnok Sgpr. i Slagslunde-Gandløse 1657, afsat 1668.
9. 1650—1660 Quist, Willads, f. 1626, Kap. i Lyng-Uggeløse 1660, Sgpr. sst. 1666, Mag., d. 1671.
10. 1652—1660 Poscolan, Hans Jensen, Kap. i Frederiksborg-Hillerød-Herlev 1660, siden Sgpr. i Torup, d. 1694.
11. 1652—1658 Bielefeldt, Marcus, (se bl. Konrektor Nr. 2).
12. 1653—1656 Hechtmand, Peder, afsat 1656.
13. 1656—1670 Helsted, Bjørn Hansen, Sgpr. i Strø.
14. 1661—1671 Koch, Christen Nielsen, Sgpr. i Melby 1676, d. 1697.
15. — 1660 — Kynopel, Hans Jacob.
16. 1662—1666 Grave, Mogens, Sgpr. i Vejerslev-Aidt 1666, d. 1687.
17. 1666—1671 Helt, Peder, d. 1671.
18. 1670—1675 Pind, Søren Nielsen, d. 1675.
19. 1671—1676 Køler (Colerus), Bernt Danielsen, Kap. i Frederiksborg-Herlev, siden Sgpr. i Hjørlunde, d. 1695.
20. 1675—1679 Orøe, Knud, d. 1679.
21. 1676—1687 Ledøe, Jens Christophersen, (se bl. Rektorer Nr. 4).
22. 1679—1680 Grindøe, Anders Ibsen, d. 1680.
23. 1680—1690 Roaldsen, Peder, f. 1655, cand. theol. 1680, Sgpr. i V.-Ø. Vandet 1690, d. 1730.
24. 1687—1688 Spydstrup, Niels Christophersen, f. 1659, Stud. Frb. 1679, Sgpr. i Helsing-Valby 1695, Mag., Provst, d. 1715.
25. 1688—1693 Gerner, Jens Henriksen, f. ca. 1665, Sgpr. i Tjæreby-Alsønderup 1693, Provst, d. 1729.
26. 1690—1694 Friis, Christopher Lucassen, Kap. i Græsted-Maarum 1694, Sgpr. sst., d. 1716.
27. 1693—1694 Buchwald, Claus Bertramson, Sgpr. i Sørbymagle-Kirkerup 1694, d. 1709.
28. 1694—1701 Først, Henrik, Stud. Frb. 1690, Sgpr. i Lille Lyngby-Ølsted 1701, d. 1727.
29. 1694—1695 Jordhøy, Laurids Pedersen, vistnok Sgpr. i Ude-Oppe Sundby 1696, d. 1710.
30. 1695—1703 Friis, Peder, Sgpr. i Slingerup-Uvelse 1703, d. 1728.
31. 1701—1709 Sterm, Jonas, d. 1709.
32. 1703—1704 Windekilde, Lambert, f. 1678, Stud. Frb. 1697, Kap. i Frederiksborg-Herlev 1704, siden Sgpr. i Lyng-Uggeløse, Provst, d. 1760.

33. 1704—1710 Thasan, Hans Rasmussen, f. ca. 1666, Sgpr. i Høien-Jerslev 1710, d. 1736.
34. 1709—1724 Schwartzkopf, Isaach, f. 1688, Sgpr. i Kregome-Vinderød 1724, Provst, d. 1754.
35. 1710—1717 Andersen, (Tibirke), Bendt, d. 1717.
36. 1717—1721 Bircherod, Matthias, f. 1698, Stud. Frb. 1714, Sgpr. i Høielse-Lellinge 1720, Mag., d. 1750.
37. 1721—1725 Ledøe, Christopher Jensen, f. 1690, Stud. Frb. 1710, Sgpr. i Strø 1725, d. 1739.
38. 1724—1727 Top, Vilhelm, f. 1700, Stud. Frb. 1717, Kap. ved St. Olai Kirke i Helsingør, d. 1766.
39. 1725—1732 Bachevold, Lars, f. 1703, Stud. Frb. 1724, Sgpr. i Herstedøster-vester 1732, d. 1743.
40. 1727—1736 Top, Peter Christian, f. 1706, Stud. Frb. 1723, Sgpr. i Græse-Sigerslev 1736, siden i Karlebo, d. 1789.
41. 1732—1735 Bang, Hans Jørgen, f. 1707, Stud. Frb. 1725, drog udenlands 1735, siden dansk Hofprædikant, d. 1752.
42. 1735—1739 Dons, Jens, f. 1708, Stud. Frb. 1728, Sgpr. i Braband-Kasted 1739, Mag., d. 1779.
43. 1736—1746 Nyholm, Christopher, f. 1712, Stud. Frb. 1731, Sgpr. i Slaglille-Bjernede 1746, d. 1768.
44. 1738—1746 Luja, Thomas Reinhold, f. 1714, Stud. Frb. 1731, Kap. i Frederiksborg-Herlev 1746(5), d. 1759.
45. 1739—1747 Schaltz, Peder, f. 1717, Stud. Frb. 1735, Sgpr. i Herstedøster-vester 1747, d. 1786.
46. 1746—1761 Brandt, Peder, f. 1717, Stud. Frb. 1737, Sgpr. i Stifts Bjergby-Mørke 1761, d. 1780.
47. 1746—1748 Windekilde, Niels, f. 1721, Stud. Frb. 1740, afsat 1748, Feltpræst 1758, siden Sgpr. i Vilstrup, d. 1809.
48. 1747—1759 Bendtsen, Povel, (se bl. Rektorer Nr. 8).
49. 1748—1762 Luja, Ludvig Christopher, f. 1720, Stud. Frb. 1737, Sgpr. i Bedsted-Grurup 1762, d. 1767.
50. 1762—1776 Asmussen, Frederik Stephan, f. 1734, Stud. Frb. 1755, Kap. i Slangerup-Uvelse 1776, siden Sgpr. i Karlebo, d. 1794.
51. 1763—1778 Tikjøb, Christopher, f. 1740, Stud. Frb. 1758, Kap. i Grenaa 1777, siden Sgpr. i Lundum-Hansted, d. 1811.
52. 1777—1788 Lyngby, Hans, f. 1749, Stud. Frb. 1767, Kap. i Holbæk-Merløse 1788, d. 1822.
53. 1778—1786 Agerbech, Hans Adolph, f. 1755, Stud. Frb. 1772, Kap. i Faaborg-Diernisse 1786, siden Sgpr. i Skydebjerg-Orte, d. 1799.
54. 1786—1793 Rasbech, Johan Peter, f. 1764, Stud. Frb. 1782, Sgpr. i Helligsø-Gjettrup 1793, Provst, d. 1802.
55. 1788—1793 Wolgandt, Johan Samuel, f. 1764, Stud. Frb. 1785, Kap. paa Før 1793, siden Sgpr. i Rørby, d. 1804.
56. 1793—1800 Wedel, Johan Peter, f. 1767, Stud. Frb. 1788, Sgpr. i Torup 1800, siden i Helsing-Valby, Provst, d. 1840.
57. 1794—1801 Brammer, Joachim Henrik, f. ca. 1772, Stud. Frb. 1789, d. 1801.

58. 1800—1804 Rehling, Herman Dominicus Bechmann, f. 1779, Stud. Frb. 1794, d. som Sgpr. i Jydstrup-Valsøllille 1822.
59. 1802—1806 Svendsen, Matthias, f. 1778, Stud. Frb. 1797, Afsked 1806, d. som Sgpr. i Gyrstinge-Flinterup 1820.
60. 1805—1806 Boesen, Boetius, f. ca. 1782, Adj. i Kolding 1806, d. 1824.

IV. OVERLÆRERE, LEKTORER OG ADJUNKTER.

1. 1806—1812 Myhre, Johan Andreas, f. 1779, cand. phil. 1799, Adj. 1806, Overl. i Rønne 1812, d. 1856.
2. 1806—1816 Steenbloch, Cornelius Enevold, f. 1773, cand. phil. 1795, Adj. 1806, Overl. 1814, Prof. i Historie i Kristiania 1816, d. 1836.
3. 1806—1821 Irgens, Acho Christian, cand. theol. 1803, Adj. 1806, Afsked 1821.
4. 1806—1813 Hansteen, Christopher, f. 1784, stud. jur., Adj. 1806, Lektor i Matematik i Kristiania, siden Professor sst., d. 1873.
5. 1812—1818 Friis, Immanuel, f. 1782, cand. theol. 1806, Adj. 1812, Kap. ved Viborg Domkirke 1818, siden Sgpr. i Kalundborg, d. 1841.
6. 1813—1819 Jensen, Christian Bagge, f. 1789, Stud. Frb. 1806, cand. theol. 1810, Lærer 1813, Adj. 1814, Sgpr. i Mejrup 1819, siden ved Fredericia Trinitatis Kirke, d. 1836.
7. 1816—1818 Nyholm, Holger Vilhelm, f. 1792, cand. theol. 1816, Adj. 1816, Sgpr. i Valløby-Taarnby 1818, siden i Højelse-Lellinge, d. 1881.
8. 1818—1840 Dahl, Frederik Peter Jacob, f. 1788, Stud. Frb. 1804, cand. theol. 1812, Docent i Filosofi i Kristiania 1816, Overl. 1818, Afsked 1840, tit. Professor 1854, d. 1864.
9. — 1819 — Selmer, Immanuel, f. 1800, kst. Lærer 1819, cand. jur. 1821, Politiretsassessor 1835, d. 1842.
10. 1816, 1819—1824 Bendsen, Paul, f. 1793, Stud. Frb. 1812, kst. Adj. 1816, cand. theol. 1817, Adj. 1819, Sgpr. paa Fæmø 1824, siden i Skelby-Gunderslev, d. 1849.
11. 1819—1825 Prah, Samuel Christian, f. 1796, cand. theol. 1820, Adj. 1819, Sgpr. i Tørring-Heldum 1825, siden i Baarse-Beldringe, d. 1857.
12. 1821—1825 Gad, Peter Christian Stenersen, f. 1797, Stud. Frb. 1813, cand. theol. 1817, Adj. 1821, resid. Kap. ved Vor Frue Kirke i Aalborg 1825, siden Dr. theol. og Biskop over Fyens Stift, d. 1851.
13. 1824—1829 Langberg, Carl Vilhelm, f. 1801, Stud. Frb. 1819, kst. Adj. 1824, Afsked 1829, Redaktør og Lærer i Nyborg.
14. 1825—1828 Dahlerup, Michael Henrik Ludvig, f. 1802, Stud. Frb. 1819, cand. theol. 1824, Adj. 1825, Sgpr. i Vindblæs-Dalbyover 1828, siden Stiftsprovst, Sgpr. i Ballerup-Maalev, d. 1889.
15. 1825—1828, v. Haven, Frederik Christian, f. 1806, Stud. Frb. 1823, kst. 1835—1837 Adj. 1825, cand. theol. 1833, Adj. 1835, Sgpr. i Tømmerby-Lild 1837, siden i Vive-Ove-Valsgaard, d. 1870.
16. 1829—1833 Feilberg, Nicolai Laurentius, f. 1806, cand. theol. 1828, Adj. 1829, Sgpr. i Alslev-Hostrup 1833, siden i Helsinge-Drøsselbjerg, d. 1899.

17. 1828—1845 Krossing, Frederik, f. 1802, cand. theol. 1828, Adj. 1828, Afsked 1845, d. 1848.
18. 1829—1835 Balsløw, Carl Adolph, f. 1798, cand. theol. 1828, Adj. 1829, Sgpr. i Ljørslev-Ørding 1835, siden i Hørby, d. 1879.
19. 1830—1833 Bendtsen, Carl Henrik August, f. 1804, Stud. Frb. 1821, cand. philol. 1829, Adj. 1830, Overl. i Nyborg 1833, siden Rektor i Ribe, tit. Professor, d. 1878.
20. 1833—1841 Jensen, Carl Ludvig, f. 1810, Stud. Frb. 1827, cand. theol. 1832, Adj. 1833, Sgpr. i Vildsted-Vindblæs 1841, siden i Ubby, Provst, d. 1902.
21. 1833—1839 Mørch, Bolle Herman, f. 1809, Stud. Frb. 1827, kst. Adj. 1833, cand. philol. 1838, Adj. 1838, ved Metropolitanskolen 1839, siden Overl. i Randers, d. 1890.
22. 1835—1873 Kønigsfeldt, Johannes Peter Frederik, f. 1812, cand. theol. 1839, Hjælpelærer 1835, Adj. 1839, Fortjenstmedaillen i Guld 1856, tit. Overl. 1857, Afsked 1873, d. 1876.
23. 1838—1872 Lowsen, Johan Georg, f. 1812, cand. theol. 1837, Adj. 1838, Afsked 1872, d. 1894.
24. 1839—1844 Trojel, Frederik Christian Ludvig, f. 1815, cand. philol. 1838, Adj. 1839, Overl. i Kolding 1844, siden i Sorø, d. 1867.
25. 1840—1846 Nissen, Halvor Frode Høegh, f. 1806, cand. theol. 1829, cand. philol. 1837, Overl. 1840, Rektor i Horsens 1846, d. 1849.
26. 1840—1844 Heramb, Thor Johan Christian, f. 1816, cand. theol. 1840, Adj. 1840, Sgpr. i Taagerup-Thorslunde 1844, siden i Errindlev-Olstrup, d. 1858.
27. 1841—1845 Lunddahl, Andreas Peter, f. 1818, cand. theol. 1840, Adj. 1841, Adj. ved Metropolitanskolen 1845, siden Sgpr. i Tølløse-Aagerup, d. 1895.
28. 1844—1885 Børre, Christian Theodor, f. 1819, Stud. Frb. 1837, cand. theol. 1843, Adj. 1844, Overl. 1870, d. 1885.
29. 1844—1851 Langhoff, Carl Christian Emil, f. 1818, cand. theol. 1841, Adj. 1844, Sgpr. i Mosbjerg-Hørnsted 1851, siden i Bødstrup, Provst, d. 1891.
30. 1845—1849 de Richelieu, Louis Armand Emanuel Septimany du Plessis, f. 1821, Stud. Frb. 1839, cand. theol. 1843, Adj. 1845, Sgpr. i Vesteregede-Broby 1849, siden paa St. Thomas, d. 1859.
31. 1845—1891 Reinhard, Johan Clemens Tode, f. 1817, Stud. Frb. 1835, cand. philol. 1845, Adj. 1845, Overl. 1855, Afsked og R. af D. 1891, d. 1901.
32. 1846—1877 Ostermann, Johannes Andreas, f. 1809, cand. philol. 1838, Adj. ved Metropolitanskolen 1840, Overl. 1846, Afsked og R. af D. 1877, d. 1888.
33. 1848—1851 Levinsen, Niels, f. 1809, cand. philol. 1840, Adj. 1848, Afsked 1851, d. 1857.
34. 1849—1860 Knæckenborg, Georg Severin, f. 1823, cand. theol. 1846, Adj. 1849, Sgpr. i Kollerup-Vindelev 1860, siden i Slingerup-Uvelse, d. 1891.

35. 1851—1868 Holmstedt, Svend, f. 1813, cand. polyt. 1834, Adj. 1851, Overl. 1855, Afsked 1868, d. 1876.
36. 1851—1891 Hertel, Hans Christian, f. 1820, Stud. Frb. 1838, cand. theol. 1846, Adj. 1851, Afsked 1891, R. af D. 1892, d. 1904.
37. 1858—1869 Kopp, Caspar Martin, f. 1829, Stud. Frb. 1847, cand. theol. 1854, Adj. 1858, Sgpr. i Ferslev-Dal-Volsted 1869, siden i Sandby-Vrangstrup, d. 1910.
38. 1861—1895 Petersen, Gustav Ludvig, f. 1833, cand. polyt. 1857, Adj. 1861, Afsked 1895, d. 1903.
39. 1868—1897 Bendz, Christian Valdemar, f. 1835, cand. mag. (Fysik) 1863, Adj. 1868, Overl. 1889, Afsked og R. af D. 1897, d. 1919.
40. 1870—1877 Mathiesen, Haagen, f. 1839, cand. jur. 1865, Adj. 1870, Adj. i Roskilde 1877, siden Overl. sst., d. 1898.
41. 1873—1901 Bricka, Georg Stephan, f. 1842, cand. philol. 1870, Adj. 1873, Overl. 1891, d. 1901.
42. 1877—1905 Kieler, Victor Thomas Joachim, f. 1843, cand. philol. 1868, Adj. 1877, Overl. 1889, R. af D. 1898, Afsked 1905, d. 1917.
43. 1879—1909 Aagaard, Oluf Holger Carl Johan, f. 1853, Mag. art. (Historie) 1877, Timel. 1879, Adj. 1882, Overl. 1903, Afsked og tit. Professor 1909, d. 1925.
44. 1881—1887 Lassen, Herman Michael, f. 1851, cand. philol. 1878, Timel. 1881, Adj. i Ribe 1887, d. 1928.
45. 1881—1889(8) Johnson, Sophus Nicolai, f. 1853, Mag. scient. (Matematik) 1877, Timel. 1881, Adj. 1882, Afsked 1889, Inspektør ved de Brockske Handelsskoler.
46. 1884—1897 Münster, Gutzon Oluf, f. 1859, cand. phil. 1879, Timel. 1884, Adj. 1886, Afsked 1897, d. 1932.
47. 1885—1923 Godskesen, Mads Christian, f. 1853, cand. phil. 1884, Timel. 1885, Adj. 1887, Overl. 1906, Lektor 1919, Afsked 1923.
48. 1886—1923 Høj, Peter, f. 1857, cand. mag. (Latin, Græsk, Tysk) 1885, Timel. 1886, Adj. 1889, Overl. 1906, Lektor 1919, Afsked 1923, d. 1923.
49. 1889—1899 Hjuler, Anton Elliot, f. 1864, cand. mag. (Fysik, Matematik, Astronomi, Kemi) 1888, Timel. 1889, Adj. 1891, Adj. Randers 1900, Lektor sst., d. 1922.
50. 1891—1931 Johansen, Valdemar Atterdag, f. 1865, cand. theol. 1888, Timel. 1891, Adj. 1894, Overl. 1912, Lektor 1919, R. af D. 1929, Afsked 1931, d. 1933.
51. 1892— Carstens, Peder Uffe Leopold Martin Rasmus Samuel Christian, f. 1865, cand. mag. (Matematik, Fysik, Kemi, Astronomi) 1891, Timel. 1892, Adj. 1895, Overl. 1913, Lektor 1919, R. af D. 1930.
52. 1898—1905 Kunning (Cohen), Martin, f. 1851, cand. mag. (Fransk, Latin, Engelsk) 1885, Adj. 1898, Overl. 1903, d. 1905.
53. 1899(8)—1927 Andersen, Andreas Hansen, f. 1870, cand. mag. (Fysik, Matematik, Astronomi, Kemi) 1894, Timel. 1899, Adj. 1902, Lektor 1919, Afsked 1927.
54. 1900— Bøggild, Adam Nicolai Peder Kruse, f. 1865, cand. polyt. 1889, Timel. 1900, Adj. 1901, Lektor 1919.

55. 1905—1911 Bøgholm, Niels Hansen Petersen, f. 1873, cand. mag. (Engelsk, Tysk, Latin) 1896, Timel. 1905, Dr. phil. 1906, Adj. 1906, Docent 1911, siden Professor, i Engelsk ved Universitetet.
56. 1905—1923 Velschow, Hans Christian, f. 1853, cand. philol. 1879, Adj. 1905, Overl. 1911, Lektor 1919, Afsked 1923, d. 1923.
57. 1905—1910 Nielsen, Søren Julius Elisæus Levinson, f. 1874, cand. mag. (Latin, Græsk, Tysk) 1897, Timel. 1905, Adj. 1906, Rektor i Ribe 1910, siden Lektor i Pædagogik og Rektor ved Metropolitan-skolen.
58. 1907— Repstock, Johan Gotthard, f. 1874, cand. mag. (Naturhistorie og Geografi, Fysik, Kemi) 1900, Timel. 1907, Adj. 1910, Lektor 1920.
59. 1908—1923 Wimmer, Ida, f. 1880, exam. Translatrice 1904, Timel. 1908 (1906), Adj. 1916, Afsked 1923. Gift med Nr. 61.
60. 1910—1922 Østergaard, Carl Vilhelm, f. 1879, cand. mag. (Græsk, Latin, Tysk) 1902, Timel. 1910, Adj. 1910, Lektor 1920, Rektor i Viborg 1922, siden Lektor ved Ordrup Gymnasium.
61. 1910— Boisen, Hans, f. 1878, cand. mag. (Latin, Græsk, Historie) 1903, Timel. 1910, Adj. 1911, Lektor 1920.
62. 1911— Bredsdorff, Kaj Christian Bramhelft, f. 1880, cand. mag. (Engelsk, Fransk, Dansk) 1904, Timel. 1911, Adj. 1912, Lektor 1920.
63. 1914— Jacobsen, Engelke, f. 1876, Faglærerinde (Historie, Dansk) 1909, Timel. 1914, Adj. 1916, Lektor 1930.
64. 1916—1920 Kemp, Ida Marie, f. 1886, cand. mag. (Engelsk, Tysk, Fransk) 1914, Timel. 1916, Adj. 1917, Adj. i Lyngby 1920.
65. 1920— Grove, Peter, f. 1892, cand. phil. 1912, Adj. 1920.
66. 1922—1927 Kretzschmer, Knud Frederik Vilhelm, f. 1895, cand. mag. (Historie, Dansk, Fransk) 1922, Adj. 1922, Adj. ved Christianshavns Gymnasium 1927, Lektor sst.
67. 1922— Gjærløff, Einar Møller, f. 1896, cand. mag. (Tysk, Dansk, Latin) 1921, Adj. 1922.
68. 1923— Petersson, Vagn Walther, f. 1885, cand. mag. (Naturhistorie og Geografi, Kemi, Fysik) 1910, Adj. i Viborg 1919, Adj. 1923, Lektor 1927.
69. 1923— Neergaard, Christian Marius, f. 1892, cand. mag. (Engelsk, Historie, Latin) 1918, Adj. i Birkerød 1919, Adj. 1923.
70. 1923— Hansen, Esther Johanne Simonia, f. 1890, cand. mag. (Engelsk, Fransk, Tysk) 1919, Adj. 1923.
71. 1927— Tvies, Laurids Andreas Jensen, f. 1893, cand. mag. (Dansk, Engelsk, Gymnastik) 1919, Adj. i Vejle 1920, Adj. 1927.
72. 1927— Mønsted, Knud Peter Jakob Bredstrup, f. 1904, cand. mag. (Matematik, Fysik, Kemi, Astronomi) 1927, Timel. 1927, Adj. 1928.
73. 1928— Sørensen, Palle Berg, f. 1901, cand. mag. (Dansk, Gymnastik) 1928, Timel. 1928, Adj. 1929.
74. 1930— Bach, Peter Heinrich Nielsen, f. 1905, cand. mag. (Tysk, Dansk) 1930, Adj. 1930.
75. 1931— Poulsen, Asger, f. 1904, cand. mag. (Tysk, Kristendomskundskab) 1929, Adj. 1931.

NOTER OG KILDEHENVISNINGER

Bortset fra enkelte spredte Notitser i ældre trykte og haandskrevne Værker (saaledes i *P. Resens Atlas Danicus* i Uldall'ske Saml. Fol. 186, II, 383—4) var det først i *Albert Thura's Idea historiarum litterarum Danorum*, 1723, p. 42—4, at der kom til at foreligge en kortfattet, alment tilgængelig Oversigt over Frederiksborg Skoles Historie. Thura bygger heri delvis paa Meddelelser fra Rektor Grænovius og leverede siden udførligere Efterretninger om samme Emne i sin store haandskrevne Skolehistorie *Valvæ scholarum Danici regni aperta*, 1738, p. 94—102 (nu i Universitetsbiblioteket, Addit. 4.° 205). Samme Aar som *Valvæ* blev afsluttet, fuldendtes ogsaa en anden, langt mere udførlig Skildring af Frederiksborg Skoles Historie i den *Historia Regiæ Scholæ Fridericiburgicæ ab ejus infantia ad præsentem usque illius ætatem virilem* (citeres i det følgende som: *Ledøe*), der er forfattet af Præsten i Strø *Christopher Jensen Ledøe* († 1739). Dette Arbejde blev aldrig trykt, Originalmanuskriptet er forlængst gaaet tabt, men en — ikke fuldendt — Afskrift heraf ved Provst D. G. Zwergius blev efter mange Aars Glemsel genfundet af Dr. Holger Rørdam blandt Det kgl. Biblioteks Haandskrifter (Ny kgl. Saml. 4.° 647; jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. II, 595; Dahl III, 8). *Ledøes* Skolehistorie, der udgør 190 tæt skrevne Kvartsider, er affattet i en temmelig søgt og skruet Stil, tydeligt præget af sølvalderlig Latinitet, og efter Tidens Skik udfolder Forfatteren en næsten overvældende Lærdom, der vel vidner om hans betydelige Belæsthed, men som ofte staar i saare ringe Forbindelse med Hovedemnet. Historisk set indeholder hans Skrift dog adskillige værdifulde Efterretninger baade om Skolens almindelige Skæbne og — især — om de Personligheder, der har været knyttet til den. Han har haft Adgang til gode Kilder saa vel i Skolens eget Arkiv som i Frederiksborg Amts Arkiv, og han synes at have benyttet dem med Omhu og Nøjagtighed. Hvor hans Meddelelser kan verificeres, vidner de om Paalidelighed og tillader saaledes en gunstig Formening ogsaa om de Punkter, der ikke mere kan efterprøves. Størst Betydning har han ved de ikke faa Efterretninger, han meddeler af mere intim Karakter. Som Dattersøn, Søn og Stifsøn af tre frederiksborgensiske Rektorer, som udgaaet fra og siden Hører ved den samme Skole har han haft en sjælden gunstig Lejlighed til at erhverve sig en omfattende Viden om Frederiksborg Skoles Forhold, ja, man kan næsten sige, at hos ham samledes et helt Aarhundredes lærde frederiksborgensiske Tradition. Benyttet med Kritik og med et vist Forbehold overfor den stærkt panegyriske Tone, han ynder at anslaa, er *Ledøes* Skrift en værdifuld Kilde ikke mindst til at udfylde vort sparsomme Kendskab til Skolens Tilværelse i de første Perioder. — Ogsaa Rektor *Johs. Schrøder* har, som omtalt S. 135, udarbejdet en Fremstilling af Skolens Historie, men den er nu forsvundet. Maaske er den identisk med den „*Historisk Underretning om den Kongel. Skole ved Friderichsb.*“, som nævnes i Auktionskatalogen over Provst D. G. Zwergius' Bøger og Haandskrifter,

1758, S. 69. I det 18de Aarhundredes trykte Litteratur findes kun enkelte spredte Bidrag til Oplysning om Skolen, saaledes i *Hans de Hofmans Samling af Fundationer VII* (1761), S. 167 ff. og i *Danske Atlas VI* (1774), S. 65—8. Særlig det førstnævnte Værk var af Betydning ved at bringe Aftryk af en Række af de vigtigste Aktstykker til dens Historie. En udførlig Indberetning fra Johs. Schrøder til Benyttelse i dette Værk findes endnu bevaret i Sjællands Bispearkiv, Hist. Efterretn. til Brug for Hofmans Fundationer I.

Først i det 19de Aarhundrede fremkom en virkelig samlet Fremstilling af dette Emne, idet daværende Adjunkt, siden Sognepræst *Paul Bendtsen* som Indbydelsesskrift til Eksamen 1822 udgav *Historiske Efterretninger om den Kongelige lærde Skole ved Frederiksborg* (citeres: *P. Bendtsen*). Dette lille Skrift, som nu hører til de meget sjældne, udmærker sig ikke blot ved sin klare Disposition og tiltalende Fremstillingsform, men besidder tillige en meget stor Værdi som Kilde, da Forfatteren i høj Grad bygger paa Arkivalier, der gik til Grunde ved Skolens Brand 1834. Materiale af lignende Art, som han havde samlet til Offentliggørelse i et følgende Hefte, gik beklageligvis tabt ved hans Præstegaards Brand i Glumsø kun en Maaned, før Skolen brændte. For at fejre Indvielsen af den genopførte Skolebygning udgav endelig *F. P. J. Dahl* 1836 første Hefte af sine *Historiske Efterretninger om den Kongelige lærde Skole ved Frederiksborg* (i Efteraaret s. A. fulgt af et andet og i 1864 af et tredje Hefte; citeres: *Dahl*). Med stor Flid og samvittighedsfuld Omhu, med et for Datiden sjældent indgaaende Kendskab til arkivalske Kilder, med en Nøjagtighed og historisk Kritik, som er mønsterværdig, har Dahl heri sammenstillet alle af ham kendte Efterretninger om Skolens ydre Skikkelse, idet han særlig har lagt Vægten paa at udrede dens Finanshistorie, og ved den fornyede Efterprøvelse af Dahls Undersøgelser, som nærværende Skrift har foranlediget, har det vist sig, at hans Resultater i alt væsentligt er uomstødelige. Som dette Skrift i sig selv er et smukt Vidnesbyrd om Forfatterens varme Kærlighed til Skolen, har det siden sin Fremkomst været Hovedkilden til Oplysning om dens Historie og vil endnu længe blive raadspurgt særlig paa Grund af den Række Aktstykker, som er aftrykt deri. — Kortfattede Bearbejdelser af Skolens Historie, beregnede paa en større Læserkreds, har *G. J. L. Feilberg* leveret i Skolens Program for 1899 (*Bidrag til Frederiksborg Latinskoles Historie*) og *Bjørn Kornerup* i Fra Frederiksborg Amt 1916, S. 1 ff. (*Frederiksborg Latinskoles Historie indtil 1834*). Nogle — ikke synderligt tilfredsstillende — *Personalhistoriske Optegnelser om Rektorerne ved Frederiksborg lærde Skole* har *J. N. Schultz* offentliggjort i Programmet for 1897. (med Supplementer 1898—9). Fra samme Haand foreligger lignende Meddelelser om Studenterne fra 1848—83 og om Realdimittenderne 1869—91 i Programmerne henholdsvis for 1893, 1895—6 og 1892.

Foruden paa den trykte Litteratur er Fremstillingen i den her foreliggende Skildring bygget op paa et stort, for Størstedelen ubenyttet, utrykt Kildemateriale navnlig i Skolens og den kgl. Confessionarius' Arkiver (i Landsarkivet for Sjælland m. m.) samt i Danske Kancellis, Universitets- og Skoledirektionens og Rentekammerets Arkiver (i Rigsarkivet). Skønt der gik Kildestof af uerstattelig Værdi tabt ved Skolens Brand 1834, fremfor alt i de ældre Regnskabsrækker og i „Skolebogen“ (med Discipelfortegnelserne), var Tabet i historisk Henseende dog vistnok ikke slet saa stort, som undertiden antaget. Dels er der nemlig i paalidelige Afskrifter bevaret Genparter af mange af de vigtigste Dokumenter, der ved den Lejlighed gik til Grunde, dels indeholder Regeringsarkiverne paa mange Punkter et fyldigt supplerende Stof.

I det nuværende Skolearkiv er af Vigtighed især en i nyere Tid dannet, kronologisk ordnet Samling *Breve og Dokumenter til Reversalprotokollen* (citeres: *Dok.*) af højst broget Indhold og forskelligartet Oprindelse, desuden en lille Pakke *Samlinger til Skolens Historie c. 1630—1835*. I denne sidste findes baade Excerpter af ældre, nu forsvundne Arkivalier og halvt private Optegnelser af C. J. Ledøe samt Rektorerne Grænovius, Schrøder og Povel Bendtsen (citeres: *Lid., Græn., Schr. og P. B.*). Af Værdi er ogsaa en Protokol (af Dahl betegnet: Σ) fra det 18de Aarh. med Dokumentafskrifter. Registraturer over Skolens Arkivalier, forfattede ved Embedsoverleveringer, findes fra 1725 (heri tillige fra 1716), 1734, 1753 og 1771 i *Dok.*

Af andre Forkortelser end de ovenfor nævnte skal iøvrigt anføres: *D. K.* \circ : Danske Kancelli. *Rk.* \circ : Rentekammeret. *L. A.* \circ : Landsarkiv. *Conf.* \circ : en Pakke „Dokumenter Confessionarii Embede vedk., mest angaaende Frederiksborg latinske Skole c. 1746—1800“ i Den kgl. Confessionarius' Arkiv. Kortere eller længere Citater fra officielle Dokumenter eller andre haandskrevne Kilder er til hen imod Aar 1800 i Almindelighed blot gengivet ordret, ikke bogstavret. Kun hvor særlige Grunde talte for det, er denne Regel fraveget, saaledes i Aftrykkene S. 25, 34, 55—6, 74—5, 84—5 (i det her aftrykte Dokument er det forsirede s opløst som enkelt s), 89, 140, 155, 158, 162—3 og 167. Tegnsætningen er overalt lempet efter moderne Brug.

S. 1—18. INDLEDNING

¹Om Skolevæsenet før Reformationen se Jens Worm i Videnskabernes Selskabs Skrifter XI, 1777, S. 345 ff. — ²Friedrich Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts, 3. Aufl., I, 1919, S. 203 ff., 276 ff. Wendelin Toischer, Geschichte der Pädagogik, 1912, S. 52 ff. Karl Hartfelder, Philipp Melancthon als Praeceptor Germaniae, 1889. — ³Corpus Reformatorum XI, 278 ff., især S. 280, 282. — ⁴Til det følgende jvfr. Rasmus Nyerup, Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge III, 1. Halvpart, 1804. J. E. Rietz, Skånska Skolväsendets Historia, 1848. Jul. Paludan, Det højere Skolevæsen i Danmark, Norge og Sverig, 1885. W. Norvin i Sorø, udg. af Sorønsk Samfund, I, 548 ff. — ⁵Danske Kirkelove, udg. af H. F. Rørdam, I, 40 ff., især S. 52 ff., 89 ff. — ⁶Eksempler hos Rørdam, Kirkelove I, 162 f., 165—6, 173, 209, 271, 288 f., 539 ff. — ⁷Ib. I, 257. II, 35—7. Jvfr. Peder Palladius' Danske Skrifter, udg. af Lis Jacobsen, V, 91 ff. — ⁸Typisk for det filippistiske Grundsyn overfor det latinske Skolevæsens Betydning er følgende Udtalelse af Niels Hemmingsen om Herluf Trolle: „Oc fordi hand saa vel, at den Christne Kircke kand icke lenge bliffue ved mact, vden der oplæris vdi Bogelige konster oc vdi den hellige Scriffit de, som skulle den Christne Menighed faarestaa met Guds salige Ords pure oc rene Lærdom, Der faare sparde hand ingen bekostning paa Scholer at fremme oc skickelige Personer at holde til Studium baade her vdi Riget oc anden steds“. (Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøre, udg. ved G. L. Wad, I, S. XVIII). — ⁹Gl. kgl. Samling 4.º 3182. — ¹⁰Om Forbindelsen mellem Herlufsholm og Hillerødsholm har Jens Møller skrevet en (stærkt romantisk farvet) Afhandling „De to Holme“ i Det skandinaviske Litteraturselskabs Skrifter 1814 S. 241—97. — ¹¹Skolens Historie er tidligere fremstillet hos Dahl I, 9—21. — ¹²Originalen er nu tabt. Efter den officielle Kopi i Registre over alle Lande X er Fundatsen trykt hos Dahl I S. III—V og — bedre — i Corpus constitutionum Daniæ, udg. af V. A. Secher, I, 356—9. — ¹³Rørdam, Danske Kirkelove II, 58, 166 ff., 211 ff., 224 ff., 312 ff.,

399. — ¹⁴De fleste af de her nævnte Poster har allerede været anført hos V. Hermansen, Hillerød By S. 22. I Kancelliets Brevbøger, 1588—92, S. 140 nævnes 1589 „Søfren Kock, forhen Kok i Skolen ved Frederiksborg“. — ¹⁵Francis Beckett, Frederiksborg II, 10. Fra Frederiksborg Amt 1909, S. 17. — ¹⁶Kancelliets Brevbøger, udg. af L. Laursen, 1576—79, S. 336, 655. Gelehrter Männer Briefe an die Könige in Dänemark, herausg. von A. Schumacher, III, 170. — ¹⁷Kancelliets Brevbøger 1580—83 S. 354, 552; 1584—88 S. 151. H. F. Rørdam, Historieskriveren Arild Hvitfeldt, Tillæg, S. 26. — ¹⁸Kancelliets Brevbøger 1576—79 S. 664. — ¹⁹H. F. Rørdam, Klavs Christoffersen Lyskanders Levned, 1868, S. 9—14. — ²⁰Om Venusin se H. F. Rørdam i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 241—310 og Vilh. Andersen, Tider og Typer af dansk Aands Historie. Erasmus I, 170 ff. Om en anden Discipel paa Frederiksborg Laurids Finsen se Kirkehist. Saml. 3. R. I, 313—14. — ²¹Kancelliets Brevbøger 1584—88 S. 281. — ²²I sin „Leichpredicht bey Friederichs des Andern Kgl. Begrebnuß“, 1588, Bl. C 2 v—C 3 r dvæler Christoffer Knoff med kendelig Glæde ved den store Omsorg, Kongen havde vist de latinske Skoler. — ²³Om Lærerpersonalet ved Frederik II's Skole har H. F. Rørdam meddelt udtømmende Efterretninger i Kirkehist. Saml. 3. R. II, 326 ff., hvortil der en Gang for alle henvises m. H. t. Enkeltheder. — ²⁴Bevaret i Originaltryk (og i Afskrift ved D. G. Zwergius i Thott 4.º 472) med Titel: „ΓΑΜΗΑΙΟΝ complectens præcipua honestorum conjugum officia, quæ in secundo libro oeconomicorum Aristotelis continentur; in honorem nuptiarum clarissimi viri M. FRANCISCI NICOLAI, concionatoris in aula Friderichsburgensi fidelissimi; et sponsæ ejus pudicissimæ MARINÆ JACOBI. Conscriptum et collatum à juenute, quæ est in schola arcis Friderichsburgensis“. Hafniæ, 1573, 4.º. — ²⁵Kirkehist. Saml. 3. R. I, 318 ff. G. L. Wad, Rektorerne paa Herlufsholm S. 6—9. — ²⁶Kancelliets Brevbøger 1580—83 S. 552, 718. — ²⁷Ib. 1584—88 S. 71, 151. — ²⁸Corpus constitutionum Daniæ II, 423—4. — ²⁹Saaledes S. M. Gjellerup i Hist. Tidsskrift 4. R. VI, 474 ff. — ³⁰Kancelliets Brevbøger 1584—88 S. 280—1. — ³¹Ib. S. 281. Corpus constitutionum Daniæ II, 391 ff. — ³²Kancelliets Brevbøger 1584—88 S. 477. — ³³Jvfr. hertil M. Mackeprang i Sorø, udg. af Soransk Samfund, I, 322 ff. Christoffer Knoff siger ogsaa i sin Note ²² citerede Ligprædiken, Bl. C 3 r, om Skolen i Sorø, „dahin die Friederichsburgische Schul, inn welcher viel feiner Leut erzogen seind, transferirt ist“. — ³⁴Rørdam, Kirkelove II, 519—20. III, 17 ff. — ³⁵Bjørn Kornerup, Biskop Hans Poulsen Resen I, 236 ff. — ³⁶Rørdam, Kirkelove III, 16. — ³⁷Bjørn Kornerup, anf. Skrift I, 242 ff. — ³⁸Jvfr. herom S. M. Gjellerup, Biskop Jens Dinesen Jersin S. 41 ff., 65 ff. J. Oskar Andersen, Holger Rosenkrantz den Lærde S. 169 ff. — ³⁹Rørdam, Kirkelove III, 92—5. — ⁴⁰Ib. III, 114—15. Kancelliets Brevbøger 1616—20 S. 668. Sorø, udg. af Soransk Samfund, I, 591. — ⁴¹J. Oskar Andersen, Holger Rosenkrantz S. 175 ff., 178 ff. Rørdam, Kirkelove III, 69 f., 81, 257, 277 f., 279. — ⁴²Rørdam, Kirkelove III, 180—1. (Jvfr. ogsaa Forordningen af 27. Marts 1629, ib. III, 160). J. E. Rietz, Skånska skolväsendets historia S. 629—31. — ⁴³Kirkehist. Saml. 3. R. II, 709 ff. Rietz, anf. Skrift S. 631—55. — ⁴⁴Kirkehist. Saml. 3. R. II, 714—15.

S. 19—48. CHRISTIAN DEN FJERDES TIDSALDER

¹Til det følgende jvfr. Victor Hermansen i Hillerød By, udg. af Frederiksborg Amts historiske Samfund, 1925, S. 15, 19 ff. Jvfr. S. 146. — ²Arent Berntsen, Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed, 1656, S. 23. — ³Originalfundatsen bevaredes siden 1810 i Skolens Arkiv, med hvilket den brændte 1834. Den sidste, der har

efterset den, var F. P. J. Dahl i 1831 (Dahl I, 22). I Danske Kancellis Arkiv findes den originale Koncept, vistnok nedskrevet af en Skriver paa Frederiksborg og forsynet med egenhændige Tilføjelser af Lensmanden Fr. Urne (jvfr. Fig. 4) samt den officielle Kopi i Sjæll. Reg. XVIII Fol. 490—1 (med Kancellisekretær Thomas Dyres Haand). Originalen var dateret 29. Marts — 2. Paaskedag — 1630, Koncepten har i Teksten samme Dato, men i en Tilføjelse 31. Marts, der formentlig er Expeditionsdagen, Kopien er alene dateret 31. Marts, og en Koncepten vedlagt, samtidig Afskrift 29. Marts, men denne har paa Bagsiden 19. Marts (vistnok blot en Fejlskrift for 29. Marts). Til Forskel fra Originalen og Kopien er Koncepten inddelt i Paragraffer. — Efter Originalen er Fundatsen trykt hos Hofman, *Fundationer VII*, 169—71 (jvfr. Fortalen) og P. Bendtsen S. 13—18, efter Koncepten hos Dahl I, S. V—VII og hos Secher, *Corpus constitutionum Daniæ IV*, 512—16. Ældre Afskrifter efter Originalen findes bl. a. fra 17. Aarhundrede i Dok. 1630—1729 Nr. 1 (ved Rektor Søren Jensen), fra 18. Aarhundrede hos Ledøe p. 183—6, Græn. p. 1—3 og i Σ. — ⁴Arne Sundbo, *Frederikssunds og Købstaden Slangेरups Historie*, I, 1931, S. 127—31. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 346. — ⁵Fra Frederiksborg Amt 1909 S. 23. — Henrik Gerner i Thott 4.º 1390. Dahl I, S. 15. Victor Hermansen, anf. Skrift S. 35—6. Hovedkilden til Oplysning om denne Skoles Historie er „Fridricsborg Almijsse Bog“ i Slotspræstens Arkiv (L. A. for Sjælland). — ⁶Thott 4.º 1390 (D. G. Zwergius' Afskrift). Jvfr. Hofprædikanten L. J. Hindsholms Udtalelser om Kongens Skoleinteresse i hans *Ligprædiken over Christian IV*, Kbhvn. 1649, Bl. E 3 v—E 4. — ⁷Dahl I, 41. — ⁸En længere Beretning om Holger Rosenkrantz's Bøde findes første Gang hos Gerhard Treschow, *Danske Jubel-Lærere*, 1753, S. 59—60 og støttes ved ældre Notitser hos Græn., Lid., Schr., Σ, Ledøe (p. 9), Peder Resen i Udall Fol. 186, II, 383—4 og Saml. til Fyens Hist. og Topographie VI, 130. Om Kildeværdien heraf se Rørdam i Kirkehist. Saml. 4. R. V, 31 ff., 607—8 og Bricka i *Dansk biografisk Lexikon XIV*, 232—3. En ejendommelig poetisk Bearbejdelse af denne Fortælling findes fra N. F. S. Grundtvigs Haand i hans „Roskilde-Riim“, 1814, S. 133—6. — ⁹P. Terpæger, *Ripæ Cimbricæ*, 1736, p. 502. Rørdam, *Kirkelove I*, 101, 258, 312, 347, 467; II, 101, 222 f.; III, 58. — ¹⁰Degnerenten udgjorde allerede 1634 19 Pd. 3 Skp. Rug og 31 Pd. 6 Skp. Byg (Græn. p. 7). 1649 bestemtes det, at Degnerenten skulde uddeles til Skolebørnene alene (Dahl I, S. XII). — ¹¹Sjæll. Reg. 1646 13. Maj og Indlæg til Reg. og Tegn. 1642 3. Aug. (med Bilag). Om Johan Bøgvad se C. F. Wegener, *Hist. Efterret. om Abrahamstrup Gaard*, især I, 140 ff., og V. Hermansen, *Hillerød By* S. 57. — ¹²Bilag til Frederiksborg Lens Regnskab 1630—1 Nr. 374. — Ib. „Forteignelse paa huis Pendinge, som ehr gifffen adtschillige Handtuerks Follch paa Friderigsborgh 1631“ Nr. 8, 14, 15. — ¹³Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, II, 337. — ¹⁴Frederiksborg Lens Regnskab 1631—2, Udgift, Nr. 175. — Bilag til samme Nr. 197, 204, 208. — ¹⁵Frederiksborg Lens Regnskab 1632—3, Udgift, Nr. 92, 228, 242. — ¹⁶Christian den Fjerdes egenhændige Breve III, 127. — ¹⁷1630—2 leverede Teglbærønderen Christen Pedersen saaledes 104000 Mursten til Kongen (Frederiksborg Lens Regnskab, Udgift, 1630—1 Nr. 183, 1631—2 Nr. 39). — ¹⁸Af stor Vigtighed er særlig Dahls Beskrivelse (I, 22—6), der ikke blot er værdifuld paa Grund af det indtrængende Kendskab, Dahl besad til Kilderne til Skolens Historie, men ogsaa fordi han maa have haft en fortrinlig Lejlighed til af Selvsyn at danne sig en paalidelig Forestilling om Bygningens Udseende og Indretning, først i sin Skoletid 1800—1804

(saaledes før den store Reform), siden under sin Gerning som Lærer fra 1818. — Ældre, mere kortfattede Beskrivelser findes hos Hofman, *Foundationer VII*, 1761, S. 167 og i *Danske Atlas VI*, 1774, S. 66. — Den her vedføjede Tegning af Bygningen før 1806 er reproduceret efter Stikket hos Dahl (Tillæg til 1. Hefte), da det ikke har været muligt at finde Originalen til dette. Antagelig har Originaltegningerne været opbevarede i Skolens Arkiv og er blevet udarbejdede i Anledning af Ombygningen 1806. (Jvfr. Universitets- og Skoledirektionens Kopibog 1806 Nr. 584, hvori det udtrykkeligt hedder, at de paagældende Tegninger blev tilbagesendt Skolarkatet). Billederne hos Dahl gør et særdeles paalideligt Indtryk, og Dahl siger da ogsaa (I, 23), at de giver „en temmelig tro Forestilling“ om Bygningens Udseende. De hviler formodentlig paa nøjagtige Opmaalinger. En lidt senere og lidt afvigende Fremstilling af Skolebygningens Udseende findes paa et kobberstukket Prospekt fra 1833 af Hillerød Bys monumentale Bygninger (Ekspl. i Skolens Bibliotek og i Nationalmusæet). En Tegning af Skolens Indre før 1806 findes i Universitetsdirektionens Forestillinger (1806) Nr. 94. — ¹⁹ I Regnskaberne findes jævnlig opført Udgifter til Glas og til „at lægge Ruderne i Bly“. (Bilag til Frederiksborg Lens Regnskaber, Udgift, 1651—2 Nr. 156; 1652—3 Nr. 171; 1653—4 Nr. 164; 1656—7 Nr. 91. Skolens Bygningsregnskabsprotokol f. Eks. 1674, 1680 og 1691. Sidstnævnte Sted omtales, at der blev indsat 117 Vinduesruder). — ²⁰ Da Bjælkerne 1649 havde givet sig, afstedkom det en omfattende Reparation. Bilag til Frederiksborg Lens Regnskaber 1649—50, Udgift, Nr. 31, 33. — ²¹ Conf. D. 195. — ²² Skolens Bygningsregnskabsprotokol 1689 og 1731. — ²³ L. Engelstofts Rejsejournal 1797 i Addit. 4.^e 384 b (Universitetsbiblioteket). — ²⁴ Bilag til Frederiksborg Lens Regnskab 1633—4, Udgift, Nr. 191; Nr. 75; 1636—7, Nr. 43. Jvfr. Jørgen Olrik, *Gamle Jærnovne fra Tiden 1550—1800*, 1912. — ²⁵ Inventarielisterne af 1645 og 1648 i Frederiksborg Lens Regnskaber, Kvittansiarumbilag og Inventarielister 1645—56, af 1686, 1705, 1728 og 1738 i Frederiksborg Slots Inventarieregnskaber (i Rigsarkivet) og af 1742 i Skolens Bygningsregnskabsprotokol S. 142 ff. Bilag til Lensregnskabet, 1652—3, Udgift, Nr. 91. — ²⁶ P. B. — ²⁷ Kgl. Resol. af 15. Juni 1686 paa Bilag Lit. A til Manglerne 1706 ved Frederiksborg Slots Inventarium. Skolens Bygningsregnskabsprot. 1742 S. 142 ff. Dok. 1741 Nr. 3—4. Dahl II, 17. — ²⁸ Foruden de i Note 25 nævnte Inventarielister se Bilag til Lensregnskabet 1633—4, Udgift, Nr. 84, 176, 191; 1642—3, Nr. 59; 1646—7, Nr. 54; 1650—1, Nr. 70, 71, 131; 1651—2, Nr. 91; 1656—7, Nr. 50, 51. „Vinterkammeret“ omtales bl. a. i Skolens Bygningsregnskabsprot. 1715. — ²⁹ Inventarielisterne. Bilag til Lensregnskabet 1633—4, Udgift, Nr. 75; 1636—7, Nr. 43; 1650—1, Nr. 43, 70—1; 1651—2, Nr. 50; 1653—4, Nr. 65. — ³⁰ Bilag til Lensregnskabet 1650—1, Udgift, Nr. 71. — ³¹ Bilag til Lensregnskabet 1633—4, Udgift, Nr. 176, 187; 1651—2, Nr. 41; 1652—3, Nr. 85. Bygningsregnskabsprot. 1712. — ³² Bilag til Lensregnskabet 1651—2, Udgift, Nr. 87, 88. Skolens Bygningsregnskabsprot. 1696 og 1709. — ³³ Frederiksborg Almissegang Fol. 103 og 106. P. Bendtsen S. 19. — ³⁴ S. N. J. Bloch, *Bidrag til Roskilde Domscoles Historie I, 31; III, 5*. Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, I, 41, 116. Personalhist. Tidsskrift 8. R. V, 21. — ³⁵ Sjøll. Reg. 1638 27. Novbr. — ³⁶ Frederiksborg Almissegang Fol. 103. — ³⁷ P. Bendtsen S. 19. Dahl I, 31. Ledøe p. 120. P. B. Græn. — ³⁸ P. Bendtsen S. 21. De statistiske Efterretninger om Studenter fra Frederiksborg Skole hviler her og i det følgende paa den Liste; Dahl I, S. XLI ff. har sammenstillet paa Grundlag af Universitetsmatriklen. — ³⁹ Sjøll. Tegn. 1634 12. Jan. — ⁴⁰ D. K., Indlæg til Reg. og Tegn.

c. 1639. — ⁴¹ Sjøll. Tegn. 1631 24. Decbr. (hos Dahl I, S. X—XI). Oplysninger om Udbyttet af Blokkepengene i de enkelte Aar hos Dahl I, 42f. — ⁴² Dahl (I, 40f.) har samvittighedsfuldt paa Grundlag af en møjsommelig Gennemgang af de bevarede løsrevne Regnskabsnotitser sammenstillet Efterretningerne om de enkelte Gaver i Christian IV's Tid. — ⁴³ R. Nyerup, Kong Christian den Fjerdes Dagbøger, 1825, S. 172. — ⁴⁴ Jvfr. Sjøll. Tegn. 1634 7. April. — ⁴⁵ Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve, udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia, IV, 17—18. — ⁴⁶ Dahl I, 45. — ⁴⁷ Sjøll. Tegn. 1642 16. Juni (trykt hos Dahl I, S. X—XI). Jvfr. Acta consistorii 30. Juli 1642. — ⁴⁸ Universitets- og Skoledirektionens Forestillinger Nr. 619 (1818). I en Skrivelse af 6. Juni s. A. træder det teol. Fakultet kraftigt op til Forsvar for Frederiksborg Skoles Rettigheder. Kgl. Resolution af 1930 10. Februar (Program for Frederiksborg Statskole 1929—30 S. 37). — ⁴⁹ Sjøll. Tegn. 1645 2. Jan. S. N. J. Bloch, Roskilde Domskoles Historie I, 31. J. B. Løffler, Gravstenene i Roskilde Kjøbstad S. 60. — ⁵⁰ Om Alb. Bartholin se Alb. Bartholin, De scriptis Danorum, 1666, Præfatio. Kjøbenhavns Universitets Matrikel, ved Birket Smith, I, 157, 193. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 47; 4. R. III, 197. Breve til Jesper Brochmand i Gl. kgl. Saml. 4.º 3038 (et enkelt udgivet af Rørdam i Danske Mag. 5. R. II, 130—2) og til Peder Scavenius i Rostgaardske Saml., Fol. 100. Alb. Bartholin, Exercitatio theologica de mysterio S. S. Trinitatis, Witt. 1643. Buchner tilegnede ham og flere Danske 1643 sin Udgave af Aurelii Prudentii Hymnus de Christi natali. — ⁵¹ Christian IV's egenhændige Breve, ved Bricka og Fridericia, VI, 336—7. — ⁵² Brev af 29. Sept. [1645] i Rostgaardske Saml., Fol. 100. — ⁵³ Rigsraadets Arkiv, Forskelligt vedrørende Rigsraad og Stænder, Pap., 1641—8. Paategningen trykt i Christian IV's egenhændige Breve VI, 142—3. — ⁵⁴ D. K., Indlæg til Register og Tegnelser, 1645 24. Februar. — Jvfr. Ledøe p. 62. — ⁵⁵ Ole Vinddøde allerede i August 1646 af Skørbug. (D. G. Zwergius, Det siellandske Clerisie S. 591). — ⁵⁶ Zwergius, anf. Skrift S. 593. — Dr. Laurids Jacobsen Hindsholm, hans holden Dag-Bog, imedens han var Hoff-Prædikant . . . , udg. af F. W. Wivet, 1779, S. 14, 22. — ⁵⁷ L. J. Hindsholms Dagbog S. 22. Sjøll. Tegn. 1647 31. Decbr. (trykt hos Dahl I, S. XI). Det originale Kongebrev herom findes i Frederiksborg Lens Arkiv, Originale Kongebreve 1592—1647. Kommissionens Indstilling synes ikke bevaret.

S. 49—61. FREDERIK DEN TREDIES TIDSALDER

¹ Bevaret i Afskrift i Thott 4.º 472 S. 307ff. — ² Alb. Bartholin, Panegyricus serenissimi principis Christiani, electi regis Daniæ, Norvegiæ etc. . . . divæ memoriæ consecratus, Hafn. 1648, Fol., og Gratulatoria ad . . . Fridericum Tertium . . . de solio ejus regali, habita in Regio, qvod est Fridericiburgi, Gymnasio. Hafn. 1649, Fol. Kun om den sidste Tale hedder det udtrykkeligt, at den er holdt i Frederiksborg Skole (jvfr. L. J. Hindsholms Dagbog S. 37), men ogsaa den første maa efter sit hele Anlæg at dømmes være en Skoletale. — ³ Alb. Bartholin, Panegyricus p. 25—8. — ⁴ Alb. Bartholin, Panegyricus p. 17. — ⁵ Jvfr. Catalogus librorum viri clarissimi M. Alberti Bartholini in regio gymnasio Fridericiburgensi, dum vixit, rectoris emeriti. Hafn. 1663. 4.º. — ⁶ P. Bendtsen S. 21. Ledøe p. 119. P. B. — ⁷ J. L. Wolf, Encomion regni Daniæ, 1654, p. 514. — ⁸ Bartholomæus Deichmann, Mosis Ære-Minde fra Gud . . . (Ligprædikenen over Thomas Kingo), 1704, S. 72—3. Richard Petersen, Thomas Kingo og hans Samtid, 1887, S. 13ff. — ⁹ F. V. Mansa, Bidrag til Folkesygdømmenes og Sundhedspleiens Historie i Danmark, 1873, S. 390ff., 399. — ¹⁰ P.

B. — ¹¹Sjæll. Tegn. 1654 30. Sept.; 1655 31. Marts (trykt hos Døhl I, S. XIII). Kbhvn.'s Univ.'s Matrikel I, 258. — ¹²P. B. P. Bendtsen S. 55. — ¹³Rørdam, Kirkelove III, 49, 58. P. B. Ledøe p. 106—7. — ¹⁴Alb. Bartholin, De scriptis Danorum, 1666, Præfatio. Efter at have holdt Talen over Prins Christian 1647 var Alb. Bartholin blevet alvorlig syg af Overanstrengelse, jvfr. et Digt fra Thomas Bartholin til Broderen i A. B.'s Panegyricus p. 57—8. — ¹⁵Jvfr. V. Hermansen, anf. Skrift S. 67f. — ¹⁶P. B. Ledøe p. 106—7, 116; jvfr. p. 16. — ¹⁷P. B. — ¹⁸Ledøe p. 117—18. Jvfr. A. M. Hjørring, Leyrs-Krantz, 1660 og 1677, under 12. Decbr. 1659. Om Bielefeldt jvfr. S. 78. At der her er Tale om Kilden ved „Skovlyst“, en Fjerdingvej fra Slottet og tæt ved Kongevejen til København, synes at fremgaa af de Oplysninger, Johs. Schrøder giver om denne i Kall Fol. 48 II. Ledøe siger, at Menigmand troede, at denne Kilde havde sit Udspring fra Alteret i Karlebo Kirke og ikke blot var i Stand til at mærke (olere) en brav Mand, men ogsaa til at kende (sapere) den danske Konges Fjender. — ¹⁹H. F. Rørdam, De danske og norske Studenters Deltagelse i Kjøbenhavns Forsvar mod Karl Gustav, 1855, S. 217. A. E. Erichsen, Trondhjems Katedralskoles Historie, 1911, S. 46 ff. — ²⁰D. K., Henlagte Sager 1660 3. Sept. P. B. — ²¹Alb. Bartholin, De scriptis Danorum, 1666, Præfatio; 2. Udg., 1699, p. 155—6. Personalhist. Tidsskrift 8. R. VI, 42. Erik Pontoppidan, Marmora Danica I, 76. — ²²Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af Birker Smith, I, 270. Ledøe p. 106—7. Nye Tidender om lærde og curieuse Sager, 1725, S. 437 ff. Jvfr. Addit. 4.° 188, S. 23. — ²³Jvfr. S. 104 ff. — ²⁴Ledøe p. 119, 122. — ²⁵D. K., Indlæg til Reg. og Tegn. 1649 18. Novbr. og 28. Decbr. Saml. til Fyens Historie og Topographie X, 284. — ²⁶Kronens Skøder, udg. af F. J. West, II, 238. Jvfr. Sjæll. Tegn. 1665 30. Decbr. Nr. 667 og de i Note 25 nævnte Breve. Jvfr. hertil Sorø, udg. af Soransk Samfund, I, 491—2. — ²⁷Rk., Dansk Expeditionssprotokol Nr. 9, Nr. 2702, Brev af 1666 14. Aug. — ²⁸P. B. Græn. Ledøe p. 67. Det kunde maaske synes tvivlsomt, om Ledøe og Græn. har Ret i, at Sagen mod Terkel Tuesens Arvinger er endt med en Højesteretsdom, da de nu bevarede Højesteretsprotokoller ikke indeholder noget herom, men det maa erindres, at Højesterets Arkiv fra disse Aar er mangelfuldt. Om Terkel Tuesen se D. G. Zwergius, Det Siellandske Clerisie S. 658—9. — ²⁹Græn. — ³⁰Dansk biografisk Lexikon XIII, 202. Danmarks Adels Aarvog XLVIII, II, 44. — ³¹Saml. til Fyens Hist. og Topographie X, 315, 316, 321. — ³²Græn. Jvfr. S. 66. — ³³Sjæll. Reg. 1668 25. Juni Nr. 193 og Sjæll. Tegn. 1668 26. Juni Nr. 522. Ved Brevet i Sjæll. Reg. staar der ganske vist, at det blev „uextraderet og igen kasseret“, men Dispositionen stod lige fuldt ved Magt (jvfr. S. 62 Note 3). — ³⁴Alb. Bartholin, Gratulatoria, 1649, Dedicatio og p. 16—17.

S. 61—81. CHRISTIAN DEN FEMTES TIDSALDER

¹D. G. Zwergius, Det Siellandske Clerisie, 1753, S. 659 ff. Ikke uden Grund heder det i Ligprædikenen over Hans Leth (Univ. Bibl., Schiønningske Pap., 4.°, Nr. 7), at han røgtede Inspektionen ved Frederiksborg Skole saaledes, „at intet enten ved Ungdommens Overhør og Examen eller ved Regnskabernes Revision er forsømmet, men Skolens Bedste i alle Maader søgt og holdt vedlige indtil hans Død“. — ²Ledøe p. 69. — ³Sjæll. Tegn. 1670 4. Marts Nr. 154; Sjæll. Reg. 1670 5. Marts Nr. 80. — ⁴Sjæll. Tegn. 1672 23. Oktbr. Nr. 659. — ⁵Kollegiets originale Betænkning af 23. Novbr. 1672 i Indlæg til Sjæll. Tegn. 1675 Nr. 128—30. Jvfr. Johs. Lindbæk, Aktstykker og Oplysninger til Statskollegiets Historie II, 292—3. Lindbæk har dog

ikke kendt Betænkningen i dens Helhed. — ⁶Skrivelse af 21. Decbr. 1674 i Indlæg til Sjæll. Tegn. 1675 Nr. 128—30. — ⁷Skrivelse af 20. Marts 1675 smstds. — ⁸Sjæll. Tegn. 1675 27. Marts Nr. 128—30. — ⁹Rk.'s danske Expeditionsprotokol 1676—9 Nr. 37. Sjæll. Tegn. 1677 26. Juli Nr. 173; 11. Decbr. Nr. 233. Jvfr. (om Enkelthederne) hertil og til det følgende Breve og Forhandlinger i den i Note 11 nævnte Kommissionsbetænkning. — ¹⁰Skrivelse af 8. Maj 1679 i D. K., Indlæg til Caspar Schøllers Kancelliexpeditioner 27. Maj 1679. — ¹¹Kommissoriet og Brevet til Scavenius kun i Afskrift i Kommissionsbetænkningen af 7. Aug. 1679 i Rk., Koncepter og Indlæg til Skøder, Skøde af 30. April 1687. — ¹²Pogwischs Skrivelse af 10. Juni 1679 i Indlæg til Caspar Schøllers Kancelliexpeditioner 18. Juni 1679. Kongebrevet af 18. Juni 1679 med Udnævnelse af de nye Kommissærer kun i Afskrift i Kommissionsbetænkningen. — ¹³Højesterets Stævningsbog 1679 Nr. 246 og Nr. 251. Jvfr. det i Note 14 nævnte Kongebrev. Selve Højesteretsdommen synes ikke bevaret. — ¹⁴Sjæll. Tegn. 1680 28. Sept. Nr. 222. I Indlæg hertil P. Scavenius' Memorial af 28. Sept. 1680. — ¹⁵Sjæll. Tegn. 1681 16. April Nr. 127; 1681 7. Maj Nr. 133. Jvfr. hertil og til det følgende den originale Kommissionsbetænkning af 20. Okt. 1682 i Rk., Koncepter og Indlæg til Skøder, Skøde af 30. April 1687. — ¹⁶Sjæll. Tegn. 1681 8. Juli Nr. 189. — ¹⁷Sjæll. Tegn. 1681 12. Okt. Nr. 272. — ¹⁸Indlæg til Sjæll. Tegn. 1681 Nr. 272. — ¹⁹Orig. Kongebrev af 18. Novbr. 1682 og orig. (siden tilbageleveret) Obligation af 11. Decbr. 1682 i Rk., Indlæg til Skøde af 30. April 1687. — ²⁰Frederiksborg Skoles Byggningsregnskabsbog 1673—1782 S. 1 ff. — ²¹Sjæll. Reg. 1680 9. Marts Nr. 92 med Indlæg. — ²²Ledøe p. 69. Indlæg til Sjæll. Reg. 1678 24. Okt. Nr. 245. Sjæll. Tegn. 1678 24. Okt. Nr. 115. Jydske Reg. 1681 4. Marts Nr. 26. Sjæll. Tegn. 1684 13. Sept. Nr. 271 (med Indlæg). Græn p. 14. — ²³Sjæll. Tegn. 1678 24. Okt. Nr. 114. Sjæll. Reg. 1678 24. Okt. Nr. 245 (med Indlæg). Jvfr. Dahl I, 42 og S. IX. Om Gaarden i Algestrup se Kronens Skøder, ved L. Laursen, I, 477 og Holbæk Amts Regnskab for Matrikul-Kontributionen 1678 Bilag 39. — ²⁴Jvfr. Joakim Larsen, Bidrag til den danske Folkeundervisnings og Folkeskoles Historie 1536—1784 S. 31 ff. Danske Lov 2-15-9 ff. Rk., Sjællandske Skødebog A Nr. 757. Rk., Expeditionsprotokol Nr. 6 (1685—8) Nr. 251 (trykt hos Dahl I, S. XIX—XXI). Hans Leths Ansøgning af 9. Juni 1686 med orig. kgl. Resol. af 16. Juni s. A. i Rk., Indlæg til Skødet af 30. April 1687. — ²⁵Rk., Sjællandsk Skødebog A, Nr. 756. (Jvfr. Dahl I, S. XVII—XIX og Kronens Skøder, udg. af F. J. West, II, 610—12). I Indlæg hertil Hans Leths Ansøgning med paaskrevne kgl. Resolutioner samt de to originale, siden kasserede, kgl. Obligationer af 19. April 1679 og 11. Decbr. 1682. — ²⁶Sjæll. Tegn. 1671 22. Marts Nr. 269. Rk., Deliberationsprotokol 1670—2 Nr. 122 (med Indlæg). Rk., Expeditionsprotokol 1671 6. Sept. Nr. 423 med Indlæg. Sjæll. Tegn. 1685 1. Aug. Nr. 260. Et egenhændigt Brev af 27. Juni 1681 fra Rektor Søren Jensen til Hans Leth om Forskud paa Løn findes paa Univ. Bibl., Schiønningeske Papirer, 4.º, Nr. 7. — ²⁷Indlæg til Sjæll. Reg. 1678 24. Oktbr. Nr. 245. Rk., Sjællandske Skødebog A Nr. 756. Ledøe p. 34. Lignende Privilegier for alle Hørere blev siden givet i Forordningerne af 23. Okt. 1700 og 1. Aug. 1707 om Vokation til Prædikeembedet. — ²⁸P. B. Græn. p. 25. Ledøe p. 51. Jvfr. Dok. 1732 Nr. 7. — ²⁹Ledøe p. 29—30. C. L. Friis' „Analecta de Hymnopoëis Sacris apud Danos“ (i en Afskrift i Addit. 4.º 188) S. 28. I Marginen herudfor er der tilføjet „C. J. Lidöv“. Ledøe har ejet flere af Friis' efterladte Haandskrifter, jvfr. Ledøe p. 124. — ³⁰Rørdam, Kirkelove III, 541 ff. D. G. Zwergius, Det Siellandske Clerisie S. 662. — ³¹Zwergius, anf. Skrift S. 663,

666 ff. — ³²Brevene af 8. April og 10. Juni 1695 (det sidste paraferet af Ordenssekretæren Vincents Lerche) kun bevaret i Afskrifter især i Σ og Dok. 1630—1729 Nr. 8 og Nr. 17 (trykt hos Dahl II, S. V—VI og VII). — ³³Ledøe p. 72. — ³⁴Sjæll. Tegn. 1698 12. Marts Nr. 76, Sjæll. Reg. 1698 26. Novbr. Nr. 199 og Nr. 201 (alle med Indlæg). Rk., Originale kgl. Resolut. 1698 29. Novbr. Nr. 113. — ³⁵Dahl I, S. XV—XVI efter en Kopi. i Dok. 1630—1729 Nr. 6. — Jvfr. S. 98—9. — ³⁶Kjøbenhavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, 11, jvfr. I, 232, 263. Sjæll. Reg. 1670 18. Jan. Nr. 24. Ledøe p. 117. Skatteregnskaber for Hillerød 1662—78. — ³⁷Sjæll. Reg. 1687 6. Aug. Nr. 213. Kbhvns. Univ.'s Matrikel II, 39, 99, 159. P. Bendtsen S. 22. — ³⁸Ledøe p. 108, 123. Rk., Kgl. Resolutioner 1698 29. Novbr. — ³⁹Ledøe p. 132—7.

S. 81—111. INDRE FORHOLD, UNDERVISNING OG SKOLETUGT

¹P. B. Græn. — P. Bendtsen S. 47. Dahl II, 13—14 og S. VI. — ²Græn. p. 13, 28. — P. B. Græn. p. 20. Ledøe p. 26. Hos V. Hermansen, Hillerød By S. 330 samme Forklaring af Navnet „Kannikegade“. „Klosteret“ nævnes i Marcus Bielefeldts og Jens Ledøes Kaldsbreve 1670 og 1687 (jvfr. S. 85). Det er maaske det samme, som i Resens Atlas kaldes „Spisningshuset“. — ³Frederiksborg Almissebog 1617—85, især Fol. 104, 106, 120, 125. Jvfr. Christian IV's egenhændige Breve, ved Bricka og Fridericia, III, 172. — Frederiksborg Lens Regnskaber, 1650—1, Udgift, Bilag Nr. 70. Ledøe p. 54. — ⁴Originalen i Indlæg til Sjæll. Reg. 1687 6. Aug. Nr. 213. — ⁵Danmark og Norgis Kirke-Ritual 1685, S. 381—2. — Formularen for Hørereden hos Ledøe p. 131. Ib. p. 131—2 findes en i lidt mere almindelige Udtryk holdt, men reelt ikke meget afvigende Formular fra 18. Aarhundredes Begyndelse. — ⁶Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 542—3. — ⁷Ledøe p. 53. — ⁸Ledøe p. 125. — ⁹Jvfr. S. 44, 48 og en Liste af 5. Aug. 1686 i Indlæg til Skødet af 30. April 1687. En Del Disciple nævnes ogsaa i et Ligvers over en afdød Kammerat Carl Brandt 1696 (jvfr. Personalhist. Tidsskrift 8. R. II, 166). — ¹⁰P. Bendtsen S. 41—2, 46—7. — Optagelsesbreve i Sjæll. Tegn. 1651 27. April, 8. Decbr.; 1653 12. Febr.; 1655 4. Sept.; 1656 1. Febr.; 1658 21. Jan., 29. Juli; 1661 24. Febr.; 1663 18. Juli; 1664 18. Jan. Nr. 20; 1666 22. Decbr. Nr. 704; 1668 30. Jan. Nr. 50—1; 1669 27. Febr. Nr. 109, 27. Aug. Nr. 584, 4. Decbr. Nr. 789; 1673 18. Juni Nr. 324; 1676 20. Juni Nr. 272; 1677 15. Juni Nr. 133. — ¹¹Frederiksborg Almissebog 1617—85 Fol. 121. — ¹²Cit. efter R. J. F. Henrichsen, Disciplenes Stilling i de latinske Skoler i gamle Dage II, 28. — ¹³Trykt i J. E. Rietz, Skånska Skolväsendets historia S. 631—55. — ¹⁴Frederiksborg Almissebog 1617—85 Fol. 119. — ¹⁵Rørdam, Kirkelove III, 357—9. Rørdam, Historiske Samlinger og Studier I, 182—92. — ¹⁶Hist. Tidsskrift 3. R. V, 546. Jvfr. S. M. Gjellerup, J. D. Jersin S. 99. — ¹⁷Jvfr. Note 35. — ¹⁸Dahl I, S. VII og XI. P. Bendtsen S. 57—8. L. J. Hindsholms Dagbog, 1779, S. 22, 25, 34, 40. — ¹⁹Universitetets Arkiv, Acta consistorii 1635 28. Marts og 24. Juli. — ²⁰Dahl II, S. 18—19 efter Græn. p. 24. — ²¹Rørdam, Kirkelove I, 52 ff., 258. Bjørn Kornerup, Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie S. 288. Plakat af 22. Marts 1805 § 8. — ²²V. Hermansen, Hillerød By S. 41—2. Kancelliets Brevbøger 1630—32, udg. af E. Marquard, S. 633. Dahl I, S. XV. Jvfr. S. 69. — ²³Jvfr. S. 51. — ²⁴Sjæll. Reg. 1670 18. Jan. Nr. 24. — ²⁵Ledøe p. 134. Dok. 1630—1729 Nr. 14. — ²⁶P. B. Bilag til Frederiksborg Lens Regnskaber, Udgift, 1650—1, Nr. 80, 91; 1652—3 Nr. 91. — ²⁷C. T. Engelstoft, Liturgiens Historie i Danmark, 1840, S. 296—7. Kirkehist. Saml. 5. R. I, 674—5. — ²⁸P. Bendt-

sen S. 47. P. B. — ²⁹Angul Hammerich, *Musiken ved Christian den Fjerdes Hof*, 1892, passim. Sorø, udg. af Soransk Samfund, I, 355—6. P. B. — ³⁰P. B. — ³¹P. B. — ³²Ib. S. 59—60. — ³³Ledøe p. 135. — ³⁴Georg Bruun, *Dronning Dorotheas Skolehus* S. 156—9 (her Afbildninger af ældre Billeder af Ferler). Rørdam, *Kirkelove I*, 465; II, 38. *Danske Lov* 2—18—12. — *Jvfr.* S. 78. — R. J. F. Henrichsen, *Disciplenes Stilling i de latinske Skoler i gamle Dage I*, 54. — ³⁵Skolelovene er efter den tabte Original i Skolens Arkiv aftrykt i P. Bendtsens meget sjældne Skrift fra 1822 S. 38—53, hvilket Aftryk nu er primær Kilde for os. I Arkivfortegnelserne af 1716, 1725, 1734, 1736, 1753 og 1771 (Dok.) og siden i Fortegnelsen af 1831 over de tabte Dele af Skolens Arkiv (Skolens Arkiv, Arkivregistraturer 1834—8) findes opført: „Leges Mensales et Canon Scholasticus pro Rectore & Collegis Reg. Schol. Fridr. med een Tafle pro uniformitate, som udi alle Scholer skulle ophengis“. At „Tavlen pro uniformitate“ er identisk med Uniformitetstabellerne af 1656, synes indlysende, og det er da nærliggende at formode, at Skolelovene (Canon Scholasticus) stammer fra væsentligt samme Tidspunkt, de nærmeste Aar omkring 1660, da vi tilmed ved, at de hidrører fra Søren Jensens Rektorat (P. Bendtsen S. 38). Den Mulighed foreligger dog ogsaa, at det først er Hans Leth, der har givet disse Love, thi Ledøe siger (p. 69) om denne: „Leges scholæ præscripsit, ursit, conservari coluit“. Disse Ord kan dog maaske snarere sigte til Reglementet af 1676 (*jvfr.* S. 109). Lovene for Fællesspisningen (Leges Mensales) er gaaet tabt. — ³⁶R. J. F. Henrichsen, *Bidrag til Odense Cathedralskoles Historie V*, 1859, S. 7—8. — ³⁷Trykt efter en Afskrift af D. G. Zwergius i *Dok. hos Dahl I*, S. XV—XVI. — ³⁸*Jvfr.* S. 54. — P. Bendtsen S. 56. — ³⁹Rørdam, *Kirkelove III*, 462—3. — *Ib.* III, 351—3, 392. — ⁴⁰Originalen i Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg Bispearkiv, Pk. 112.

S. 111—121. TORKIL RASMUSSEN GRÆNOVIUS OG JØRGEN WØLDIKE

¹C. Worm, *Ligprædiken over Dr. Peder Jespersen*, 1718, S. 393—4. — ²Sjæll. Tegn. 1715 18. Marts Nr. 126; 1716 14. April Nr. 148 og 149. I *Indlæg til Nr. 148 den originale Kommissionsbetænkning af 5. Febr. 1716*. Afskrift af Arkivregistraturen i *Dok.* 1630—1729 Nr. 17—18. — ³Ledøe p. 53—4. — ⁴Ledøe p. 74. *Bygningsregnskabsbogen 1673—1782* S. 111. — ⁵Fundatsen kun bevaret i Afskrifter, f. Eks. i *Σ*. Trykt hos Dahl I, S. XXI—XXII. — ⁶Ledøe p. 86. — ⁷Ledøe p. 109—12. *Kjøbenhavns Universitets Matrikel*, udg. af S. Birket Smith, II, 194, 224, 292. *Sjæll. Reg.* 1703 24. Febr. Nr. 34. — ⁸Rk., *Resolutionsprotokol 1704* 8. April Nr. 7. *Indlæg i Originale kgl. Resolut. under s. D.* — P. Bendtsen S. 22—3. — ⁹Henrik Gerner, *Nogle Merkværdigheder, som angaaer . . . hans Vita og Fata*, 1772, S. 6. — ¹⁰Univ. Bibl., *Schiønnings Papirer, Fol.*, Nr. 2. — ¹¹P. Bendtsen S. 54—5. — ¹²Ledøe p. 127—8. — ¹³H. Ehrencron-Müller, *Forfatterlexikon III*, 290—1. Ledøe p. 111—12. *Nogle af Grænovii Taler er bevaret i Afskrift ved Zwergius i Ny kgl. Saml.* 4.º 1218 b; *hans Testimonier i Ny kgl. Saml.* 4.º 2998. — *Kjøbenhavns Diplomatarium*, udg. af O. Nielsen, VIII, 428. P. Bendtsen S. 63. — *Ib.* S. 61. — ¹⁴Sjæll. *Reg.* 1729 4. Marts Nr. 88. Ledøe p. 114. *Om Grams Interesse for Familien Wøldike se Lærde Efterretn.* 1750 S. 387. — ¹⁵Striden om Rektorbesættelsen er fremstillet paa Grundlag af *Sagens Akter*, der foreligger dels som Originalskrivelser til Skolarkerne (især *Fr. v. Gram*), dels som *Koncepter* (af *Gram*) væsentlig i *Dok.* 1730 Nr. 20 ff. — ¹⁶*Danske Saml.* IV, 107. — ¹⁷Sjæll. Tegn. 1730 1. Maj Nr. 178. — ¹⁸Sjæll. *Reg.* 1730 2. Juni Nr. 168. — ¹⁹C. Giessing, *Nye Samling af Jubel-Lærere II*, 1, S. 233.

S. 122—164. JOHANNES SCHRØDER

¹Det var da ikke uden Grund, at Erik Pontoppidan 1747 i sine *Annales ecclesiae Danicae* III, 120 talte om, at Frederiksborg Skole var „eine derer reichsten und berühmtesten in gantz Dännemarck“ (jvfr. ib. S. 806). Jvfr. ogsaa Ledøe p. 83f. — ²Dok. 1733—4 Nr. 5, 9 og 11. Sjæll. Tegn. 1735 9. Decbr. Nr. 587; 1736 3. Febr. Nr. 38—9 (med Indlæg). — ³Sjæll. Tegn. 1754 3. Maj Nr. 210—11; 1753 14. Decbr. Nr. 565—6 (med Indlæg). Universitets- og Skoledirektionen, Kopibog for Univ. og de lærde Skoler 1810 Nr. 137. — ⁴Sjæll. Tegn. 1743 25. Maj Nr. 332 (med Indlæg). Oversekretærens Brevbog 1743 6. Juli Nr. 252. Talrige Koncepter og Skrivelser herom i Dok. 1743. — ⁵Dok. 1733—4 Nr. 7. Skolens Regnskab 1765—6. — ⁶Dok. 1751 Nr. 12, 14, 16. Om en Rentenedsættelse 1763 se Kopibog for Amtmanden over Frederiksborg Amt 1763 11. Marts. — ⁷Sjæll. Tegn. 1742 13. Juli Nr. 358; 27. Juli Nr. 378. — ⁸Dok. 1630—1729 Nr. 13. Sjæll. Tegn. 1732 29. Aug. Nr. 356. — ⁹Skolens Regnskab 1730—1; 1765—6. — Dok. 1737 Nr. 6, 8, 10. Sjæll. Tegn. 1737 22. Novbr. Nr. 615. Dok. 1748 Nr. 31. P. Bendtsens „Annotata“ i „Saml. til Skolens Hist.“ i Skolens Arkiv. — ¹⁰Skolens Regnskaber, diverse Aar. Dok. 1742 Nr. 32, 43—5. Dok. 1630—1729 Nr. 14; 1773 Nr. 7. — ¹¹Sjæll. Tegn. 1705 30. Okt. Nr. 343. Conf. D 26. — ¹²Adskillige Skrivelser i Stiftamtmanden for Sjællands Stifts Arkiv, Indkomne Breve vedr. Hillerød 1755—65. Dok. 1760 Nr. 1—3, 12. Sjæll. Tegn. 1761 16. Jan. Nr. 31. Dok. 1765 Nr. 1—3, 4—6, 16. — ¹³Forordning af 17. April 1739 §§ 3 og 60. Dok. 1739 Nr. 9—10; 1742 Nr. 32. — ¹⁴P. Bendtsen S. 57. — ¹⁵Dok. 1742 Nr. 46. Jvfr. de meget karakteristiske Ansøgninger ib. Nr. 43—5. — Conf. D 56 og 58. — ¹⁶Dok. 1757 Nr. 24—6. Conf. D 56. — ¹⁷Jvfr. S. 158. — ¹⁸1739 var det gamle Reglement vedrørende Tavlepengenes Fordeling blevet stadfæstet (Sjæll. Tegn. 1739 9. Jan. Nr. 22). — ¹⁹Oversekretærens Brevbog 1750 17. Sept. Nr. 318 (med Indlæg). Sjæll. Tegn. 1750 6. Novbr. Nr. 534; 1753 6. Juli Nr. 327. Dok. 1750 Nr. 19—20. — Oversekretærens Brevbog 1761 6. Juni Nr. 217 (med Indlæg). Rk.'s Relations- og Resolutionsprotokol 1761 19. Okt. Nr. 221. — ²⁰Ledøe p. 78—9. Dok. 1732 Nr. 16; 1765 Nr. 4. — Græn. p. 27—8. Optegnelser af Povel Bendtsen i „Saml. til Skolens Historie“. — ²¹Hovedkilden til Johs. Schrøders Historie er hans Søns, Christopher Schrøders Fremstilling af hans Levned hos Christopher Giessing, Nye Samling af danske, norske og islandske Jubel-Lærere, II, 1. Bd., 1781, S. 220—53. Hvor ikke andet er angivet, bygger nærværende Fremstilling paa denne Kilde. — Jvfr. Kjøbenhavns Universitets Matrikel II, 391, 477. — ²²Johs. Schrøder, *Disputatio theologica de poenitentia infantum*. Præside Prof. Martino Chladenio. Witt. 1719. — ²³Johs. Schrøder, Kort historiske Beskrivelse over Friderichshald paa Riim sammenskreven . . ., Kbhvn. 1727, og hans Udgave af Barth. Deichmanns Tale ved Immanuelskirkens Indvielse smstds. 6. Juli 1729. — Ludv. Holberg, *Dannemarks Riges Historie* III, 1735, S. 415. — ²⁴Jvfr. Fortalerne til de to i Note 23 nævnte Skrifter af Johs. Schrøder. *Gratialeprotokollen* 1722—9 i Danske Kancellis Arkiv, især 1728 ¹²/₁₁ ff. S. 113. — ²⁵Giessing, *anf. Skrift* II, 1. Bd., S. 236, 246. Originalen til Kirkekollegiets Brev af 21. April 1739 i Kall Fol. 103 (trykt hos H. F. Rørדם, *Historiske Saml. og Studier* I, 509—11). — Jessens Samlinger med Schrøders Bidrag i Kall Fol. 48, II Læg. — ²⁶Herlov Dalhoff, *Lexicon* S. 40. *Acta jubilaei Universitatis Regiae Hafniensis* 1779, p. 25. — ²⁷Stipendielister i Skolens Regnskaber. — ²⁸Dok. 1737 Nr. 2—3. Oversekretærens Brevbog 1737 7. Aug. Nr. 644. Suppliker 1737 4 C Nr. 173. — Dok. 1738 Nr. 1 a. Sjæll. Tegn. 1738 4. Juli Nr.

378 (med Indlæg). Jvfr. H. F. Rørddam, Hist. Saml. og Studier II, 281—2, 292, 403. — ²⁹Dok. 1738 Nr. 5—6. Skolens Bygningsregnskabsprotokol S. 110, 144. — ³⁰Dok. 1738 Nr. 6; 1742 Nr. 21, 35—42; 1745 Nr. 11, 13. — ³¹Dok. 1746 Nr. 28. — ³²Dok. 1746 Nr. 29—30. — ³³R. Nyerup, Hist.-stat. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge III, 1, S. 182ff. Jul. Paludan, Det høiere Skolevæsen S. 51 ff. Forordn. af 17. April 1739. — ³⁴Forordn. af 17. April 1739 § 1. Kommissionens Akter findes i Sjællands Bispearkiv. — ³⁵Ledøe p. 43—5. P. Bendtsen S. 36—7, 64—5. En lidt anden Inddeling af Skoledagen omtales i Conf. D 27 (1755). — ³⁶Conf. D 27—30. — ³⁷Nyerup, anf. Skrift S. 235 ff. Paludan, anf. Skrift S. 57 f. Sjæll. Tegn. 1759 8. Juni Nr. 372. Om Forandringer i Frederiksborg Skole i Henhold til Forordningen af 1756 se Dok. 1757 Nr. 1. — ³⁸P. Bendtsen S. 58—9. Vidnesbyrd for Disciplene findes spredt i Dok. og Conf. — ³⁹P. Bendtsen S. 67. — ⁴⁰P. Bendtsen S. 61, 64. Dok. 1750 Nr. 7; 1755 Nr. 4. Jvfr. Conf. D 26. — ⁴¹Forordn. af 17. April 1739 § 31, 34. P. Bendtsen S. 62, 63—4. Jvfr. Dok. 1736 Nr. 11; 1749 Nr. 1. Giessing, anf. Skrift II, 1. Bd., S. 244—6. Eksemplarer af Schrøders „Oratio Jubilæa . . . de infelicitate scholarum et disciplinarum ante restaurationem religionis evangelicæ“ findes i Ny kgl. Saml. 4.º 1142 og i Gl. kgl. Saml. 4.º 2506 (med egenhændig Tilskrift til Biskop Christen Worm). Andre Afskrifter af Schrøders Taler findes i Ny kgl. Saml. 4.º 1218 b, af hans Testimonier i Ny kgl. Saml. 4.º 2998. — Povel Bendtsens Tale 1749 i Afskrift i Thott 4.º 1678; Talen 1760 i egenhændig Renskrift i Skolens Bibliotek og i Afskrift Kall 4.º 467. — Discipeltalerne (med to af Schrøders Nytaarstaler) i Skolens Arkiv, Saml. til Skolens Historie. — ⁴²Sjæll. Tegn. 1737 19. Juli Nr. 404; 6. Sept. Nr. 487. Dok. 1738 Nr. 6; 1763 Nr. 12. Eksempler paa Hører kaldelser i Dok. 1746 Nr. 15; 1748 Nr. 2; Conf. D 201. Lexicolon S. 42. Skolens Bygningsregnskabsprot. S. 140. Dok. 1759 Nr. 15. — ⁴³H. de Hofman, Fundationer VII, 182. Jvfr. Conf. D 26. — ⁴⁴Om Matthias Salling, der gik i Frederiksborg Skole 1746—54, se Kirkehist. Saml. 4. R. II, 89—90. Han har efterladt sig et forholdsvis omfangsrigt Manuskript, hvori han skildrer sit Livs Gang. Det ejes nu af Læge W. J. Appelt i Vinderup, der velvilligst har udlånt det til Brug for Forf. af nærværende Skrift. Det Afsnit, der især behandler Forholdene i Frederiksborg Skole, har været aftrykt i Berlingske Tidende for 19. April 1930, Morgenudgave (citeres i det følgende som: *M. Salling*). — Herlov Dalhoff († 1792), om hvem udførligere Efterretninger findes i N. Dalhoff; Jørgen Balthasar Dalhoff, 1915—16, S. 4 ff., har efterladt sig en ret betydelig Samling Haandskrifter, hvoraf Hovedparten nu ejes af Direktør L. G. Dalhoff, Holte, der ligeledes velvilligst har stillet dem til min Raadighed. Særlig værdifuldt blandt disse er et Haandskrift betitlet „Lexicolon“, der er et Udtog af Jens Worms Leksikon for de Personers Vedkommende, H. Dalhoff har kendt, med vedføjede Karakteristikker (citeres: *Lexicolon*). Af lignende Art er en Række Randbemærkninger til en Samling Afskrifter af latinske Skoletestimonier især fra Frederiksborg Skole. Det er nu havnet i Det kgl. Bibliotek (Ny kgl. Saml. 4.º 2998; citeres: *Test.*). Enkelte af de Træk, H. Dalhoff har optegnet, har tidligere været meddelt i det ovennævnte Skrift om J. B. Dalhoff. Bemærkningen om Prof. H. O. Bang findes i Lexicolon S. 2—3. — Jeg benytter Lejligheden til at bringe de to Manuskriptejere min bedste Tak for udvist Velvilje. — ⁴⁵Giessing, Jubel-Lærere II, 1. Bd., S. 222. — ⁴⁶Jvfr. Fra Frederiksborg Amt 1921 S. 1—28. Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 670 ff.; 4. R. I, 186 ff.; 5. R. IV, 567 ff. — ⁴⁷Giessing, Jubel-Lærere II, 1. Bd., S. 235. — ⁴⁸Frederik Schrøder, Schrøder-Slægten, 1918, S. 13. — ⁴⁹Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 673. — ⁵⁰Kilden til dette Afsnit er

Sjæll. Tegn. 1742 13. April Nr. 173 (med Indlæg). H. F. Rørdam, Hist. Saml. og Studier III, 200. — ⁵¹Test. S. 529. — ⁵²Dok. 1742 Nr. 5—7, 22, 35. — ⁵³Test. S. 529. Jvfr. S. 373, 439, 481. — ⁵⁴Dok. 1742 Nr. 59. Jvfr. P. Wedels Udtalelser i Dok. 1742 Nr. 40. — ⁵⁵Om P. Wedel se M. Salling og Conf. D 26. — ⁵⁶Dok. 1743 Nr. 2—3. — I Hillerød Kirkebog 1697—1766 S. 554 har P. Wedel 1756 antegnet, at en Kvinde blev indkaldt for „Præstens Medhjælper“ bl. a. „fordi det er sagt, at nogle Skolens Disciple besøgte hendes Hus, hvormang gjorde sig Tanker, at det ikke gik skikkelig og uforargeligt til“. — ⁵⁷Dok. 1743 Nr. 1. — ⁵⁸Dok. 1755 Nr. 1. — ⁵⁹Lexicon S. 9. — ⁶⁰Dok. 1744 Nr. 3. Lexicon S. 14—15. — Hillerød Byfogedarkiv, Politi- og Forhørsprotokol for det Frederiksborgske Ryttergodsdistrikt 1730—58. Conf. D 31—2. — ⁶¹M. Salling. Test. S. 508. — ⁶²Test. S. 452, 454, 530, 533, 558, 563, 577. Lexicon S. 24. — ⁶³Test. S. 438. — ⁶⁴Dok. 1748 Nr. 37. — ⁶⁵Dok. 1742 Nr. 7. — ⁶⁶Test. S. 363. — ⁶⁷Dok. 1748 Nr. 5. M. Salling. Test. S. 481. N. Windekilde døde 1809 som en højagtet pietistisk Opvækkelsesprædikant og som Sognepræst i Vilstrup i Sønderjylland. (J. Brodersen, Fra gamle Dage S. 166 ff.). — ⁶⁸Test. S. 359. — ⁶⁹M. Salling. — ⁷⁰Dok. 1742 Nr. 33. Test. S. 402, 513, 532, 560. — S. 476. Lexicon S. 46. — ⁷¹S. Elvius og V. A. Gulbrandsen, Nyholm. En Legatstømtavle. 1893. S. 119. En lidt afvigende Redaktion af Nyholms Vita findes i Kirkehist. Saml. 4. R. I, 121—4. — ⁷²M. H. t. den almindelige Anseelse, Hørerne ved Frederiksborg Skole nød, kan der ogsaa erindres om H. J. O. Stouds Forslag 1741 om fortrinsvis at gøre dem til Præster i Vestindien, idet han siger: „der (o: i Frederiksborg Skole) findes, I høje Herrer, altid Karle, som ere gode og øvede baade i at prædike og læse for Børn, ja skrive og regne og forestaa Sangen“. (Kirkehist. Saml. 4. R. II, 64). — ⁷³Eksempler paa rosende Udtalelser i Test. S. 389, 518, 533, 534, 577, 579. — ⁷⁴Test. S. 496. — ⁷⁵Lexicon S. 40. Giessing, Jubel-Lærere II, 1. Bd., S. 236. Fra Aarhus Stift XXII, 60. — ⁷⁶Oversekretærens Brevbog 1755 21. Maj Nr. 158; 1756 18. Sept. Nr. 332 (begge med Indlæg). Sjæll. Reg. 1756 22. Okt. Nr. 424. Sjæll. Tegn. 1756 22. Okt. Nr. 522. Giessing, Jubel-Lærere II, 1. Bd., S. 236—7. Conf. D 58. — ⁷⁷Dok. 1758 Nr. 13. Jvfr. Dok. 1764 Nr. 11. — ⁷⁸Sjæll. Tegn. 1759 8. Juni Nr. 372; Sjæll. Reg. 1759 3. Aug. Nr. 386 (begge med Indlæg). Dok. 1759 Nr. 15, jvfr. Nr. 13—14. — Ved Indsættelsen af P. Bendtsen til Konrektor talte Schrøder karakteristisk nok over det bekendte Sted hos Qvintilian om, at Læreren fremfor alt bør paatage sig et faderligt Sind overfor Disciplene og være dem i Forældres Sted. (Giessing II, 1. Bd., S. 245). — ⁷⁹Giessing, Jubel-Lærere II, 1. Bd., S. 238—9. Sjæll. Tegn. 1766 20. Juni Nr. 380 (med Indlæg; heri Johs. Schrøders Afskedsansøgning, hvori han i de varmeste Toner omtaler den værdifulde Hjælp, han havde haft af Povel Bendtsen). 1. Dept.'s Missiver 1772 7. Maj Nr. 278. — ⁸⁰Dok. 1766 Nr. 7. Ib. Nr. 8 Povel Bendtsens Takkeskrivelse for Rektoratet. — ⁸¹Giessing, Jubel-Lærere II, 1. Bd., S. 240—2. J. B. Løffler, Sorø Akademis Landsbykirker S. 37.

S. 164—177. POVEL BENDTSEN

¹Skolens Regnskaber. Conf. 1775 D 188. Frederiksborg Amtmands Kopibog for Erklæringer til Kollegierne 1775 ²¹/₁₂. Fortegnelse over de nye Obligationer efter 1775 i Dok. 1789 Nr. 7. — ²Dok. 1774 Nr. 11; 1776 Nr. 45. Jvfr. en lignende Ansøgning fra Hørerer Christopher Tikjøb i Dok. 1776 Nr. 43. — ³Om Dusørerne se Skolens Regnskaber og Dok. 1774 Nr. 10, 16 og 17; 1781 (Dok. Nr. 5) bestemte Skolarkerne, at hvis man i Fremtiden mærkede forskellig Fremgang hos Disciplene,

„bliver Dusøren til Lærerne uddelt efter den Flid, som man skønner, at Lærerne har anvendt“. Jvfr. Note 17. — ⁴Til P. Bendtsens Levned se H. Ehrencron-Müller, Forfatterlexikon I, 332. Københavns Universitets Matrikel, udg. af S. Birket Smith, II, 600. H. Beckman, Communitatis Havniensis Historia p. 148. H. Jørgen Helms, Valkendorfs Collegiums Historie S. 276. Hans Testimonium i Ny kgl. Saml. 4.º 2998 S. 469—70. Jvfr. Dok. 1746 Nr. 2; 1747 Nr. 15—19. — ⁵Dok. 1756 Nr. 11. Jvfr. ogsaa hans Takkeskrivelse af 18. Juli 1766 i Dok. 1766 Nr. 8. — ⁶Dok. 1759 Nr. 14. — ⁷M. Salling. Ny kgl. Saml. 4.º 2998 S. 469. Skolarkernes Udtalelse i Indlæg til Sjæll. Tegn. 1784 5. Novbr. Nr. 744. En meget anerkendende Dom over Bendtsen som Skolemand fældede ogsaa Professor Thomas Bugge i Skrivelse af 15. Decbr. 1790 (i Kancelliets Breve 1791 29. Okt. Nr. 3734). At Povel Bendtsen af Natur skal have været hidsig, omtales i G. P. Brammers Ungdomsliv S. 43. — ⁸Dok. 1764 Nr. 14. — ⁹Dok. 1771 Nr. 1, jvfr. Nr. 2. — ¹⁰Nyerup, anf. Skrift S. 254 ff. Jul. Paludan, anf. Skrift S. 63 ff. — ¹¹Forordningen af 11. Maj 1775 §§ 14, 27. — ¹²Dok. 1775 Nr. 7. Conf. D 195. — ¹³Dok. 1781 Nr. 9—10. Peder Dalhoffs Stilebøger i Direktør L. G. Dalhoffs Eje. — ¹⁴Skolens Regnskaber 1775 ff. Conf. D 195, 196—201. Dok. 1777 Nr. 2, 13; 1780 Nr. 6. H. B. Dahlerup, Mit Livs Begivenheder I, 15. Dahl I, 47; II, 20. — Allerede 1730 havde Confessionarius Frauen vist Interesse for at forøge Skolens lille Bibliotek fra Hans Leths Tid. (Ledøe p. 80). Forordn. af 11. Maj 1775 § 42 ff. Dok. 1777 Nr. 6. — ¹⁵Taksigelse for Guds naadige Forsyn og Varetægt besynderlig i denne Tid over Hans Majestet Kongen, det Kongelige Huus og det ganske Land, fremlagt i en Tale, som blev holdet paa . . . Kong Christian den Syvendes høye Fødsels-Fest den 29 Januarii 1772 i den Kongl. Latinske Skole i Friderichsborg allerunderdanigst af Skolens Rector Povel Bentson. Khvn. 4.º. — ¹⁶Vor Ungdom 1898 S. 305—6. Test. S. 259—60. — ¹⁷P. Bendtsens Indberetning af 2. Marts 1788 i Kommissionen af 1785 for Universitetet og de lærde Skoler, dets Arkiv, Indberetn. og Betænkninger fra Rektorerne ved de lærde Skoler 1786—96, II. Dok. 1788 Nr. 16. — ¹⁸Archiv for Psychologie, Historie, Literatur og Kunst, udg. af N. C. Øst, I, 112. — ¹⁹Sjæll. Tegn. 1775 2. Novbr. Nr. 696. Conf. D 188. Sjæll. Tegn. 1784 5. Novbr. Nr. 744 (med Indlæg). Jvfr. Kancelliets Brevbog 1785 29. Jan. Nr. 209 (med Indlæg) og Sjæll. Tegn. 1789 20. Novbr. Nr. 863. — ²⁰Dok. 1789 Nr. 16 og 19. — ²¹Danske Saml. V, 24. — ²²Dok. 1789 Nr. 22 og 24. Sjæll. Reg. 1789 4. Decbr. Nr. 880 (med Indlæg). Danske Saml. V, 24.

S. 178—224. BENDT BENDTSEN

¹Wendelin Toischer, Geschichte der Pädagogik, 1912, S. 110 ff. Friedrich Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts, 3. Aufl., 1921, II. — ²R. Nyerup, anf. Skrift S. 274 ff. Jul. Paludan, anf. Skrift S. 67 ff. A. Lowum i Vor Ungdom 1900 S. 401 ff. — ³Til Bendtsens Biografi er især af Vigtighed: F. P. J. Dahl, Til Bendt Bendtsens Minde, 1831, og P. W. Becker, Bendt Bendtsen. En Levnetsskildring. 1869. (Særlig af Danske Saml. V, 1—48; 360—69). Beckers Biografi bygger bl. a. paa egenhændige Optegnelser af Bendtsen selv. Til Karakteristikken af B. jvfr. de i Note 48 nævnte Mindeskrifter. — ⁴B. Bendtsen, Diss. de παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ particula prima, 1786. Jvf. J. J. Gudenrath i Iris 1792, I, 287—8. — ⁵Becker, anf. Skrift S. 10 f.; jvfr. S. 2. — ⁶B. Bendtsen, Specimen exercitationum criticarum in Veteris Testamenti libros apocryphos e scriptis patrum et antiquis versionibus, Göttingæ 1789. — ⁷Dok. 1790 Nr. 6. Smstds. Nr. 11. Koncept til en Indberetning om Skolens Forhold. Kom-

missionen for Universitetet og de lærde Skoler, Indberetninger og Betænkninger fra Rektorer 1786—96, Bendt Bendtsens Betænkning af 29. Okt. 1795 (Rigsarkivet). P. W. Becker har i anf. Skrift S. 27 ff. benyttet Bendtsens Koncept hertil. — Skolarkernes Betænkning af 1790 i Frederiksborg Amts Arkiv, Kopibog for udgaaende partikulære Breve 4. Sept. 1790. — ⁸Minerva 1795, I, 38—83 (ogsaa særskilt udgivet). Jvfr. Jul. Paludan, anf. Skrift S. 70 ff.; Hans Schulz, Friedrich Christian Herzog zu Schleswig-Holstein, 1910, S. 184 ff.; Aus dem Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian zu Schleswig-Holstein, herausg. v. Hans Schulz, 1913, S. 127—9. — ⁹Nyerup, anf. Skrift S. 314—18. Cl. Clausen, Horsens Statsskole 1532—1932 S. 95 ff. — ¹⁰Briefwechsel des Herzogs Friedrich Christian . . . mit König Friedrich VI, herausg. von Hans Schulz, 1908, S. 207, 208. — ¹¹Memoirer og Breve IX, 12, 15. — ¹²Bendtsens i Note 7 nævnte Betænkning. Nedskrift af Bendtsens Æneideoversættelse i Frederiksborg Statsskoles Bibliotek. — ¹³Nedskrifter af Bendtsens Foredrag over Theologia naturalis, revelata, ethica ved C. H. J. Dahl og F. P. J. Dahl 1801—2 i Frederiksborg Statsskoles Bibliotek. — ¹⁴Vor Ungdom 1898 S. 293—7. — ¹⁵Dok. 1791 Nr. 5. Vor Ungdom 1898 S. 302, 304; jvfr. S. 279, 287. — ¹⁶Memoirer og Breve IX, 27, 33—4. — Kancelliets Brevbog 1791 Nr. 265, 1025, 2436, 3734, 3753. Sagens Akter ved det sidste Nr. — ¹⁷Dir.'s Henlagte Sager ad 2 A Nr. 237. Ikke slet saa tilfreds havde Balle været 1800 (jvfr. Fra Frederiksborg Amt 1917 S. 21). — ¹⁸Jul. Paludan, anf. Skrift S. 74 ff., 99 ff. — ¹⁹Dir.'s Kopibog 1807 B Nr. 72 (med Bilag); 162 (do.); 1809 Nr. 108; 808 (med Bilag). Forestillinger (1809) Nr. 169. — ²⁰Dir.'s Forestillinger (1806) Nr. 60 Tabel I og VI; (1811) Nr. 268. Dahl II, 16; III. — ²¹Dir.'s Kopibog 1806 Nr. 557. — Dir.'s Kopibog 1811 Nr. 551. — ²²Dir.'s Kopibog 1815 Nr. 90, 489. Dahl II, 11. — ²³Dir.'s Forestillinger (1805) Nr. 8; (1806) Nr. 60; (1809) Nr. 158. — ²⁴Dir.'s Forestillinger (1806) Nr. 41; (1807) Nr. 94. — ²⁵Dir.'s Kopibog 1806 Nr. 720; 882 (jvfr. Nr. 865). 1809 Nr. 633. Jvfr. de i Note 36 nævnte Indberetninger. — ²⁶Dir.'s Forestillinger (1806) Nr. 60. — ²⁷Forestill. (1806) Nr. 60. Kopibog 1807 Nr. 227. Vestindisk-guineisk Rentekammers Vestindiske Journal 1806—7 Nr. 1615. — ²⁸Dahl I, 36—9. Jvfr. Note 23. Dir.'s Henlagte Skolesager ad 2 B 208. Kopibog 1809 Nr. 297. B. Bendtsen, De natatione, inprimis apud Romanos, 1809, især S. 22. — ²⁹Dahl I, 39. Dir.'s Kopibog 1807 Nr. 6; 1811 Nr. 303. — ³⁰Dir.'s Henlagte Skolesager ad 2 B 208; ad 2 B 301; ad 2 C 33. Dahl I, 38. — ³¹Jvfr. den i Note 71 nævnte Indstilling af Bendtsen til Ridder. Dir.'s Kopibog 1809 Nr. 633; 1810 Nr. 849. — ³²Forordn. 1809 § 126. Dahl II, 20 ff. — ³³P. W. Becker, Bendt Bendtsen S. 31—2. Dir.'s Kopibog 1822 Nr. 1273. — ³⁴Bendt Bendtsen, Tre Skoletaler, udg. af C. H. A. Bendtsen (Program for Ribe Katedralskole 1867), S. 5 ff. F. P. J. Dahl, Til B. Bendtsens Minde, S. 5. — ³⁵B. Bendtsen, Tre Skoletaler S. 48 ff., især S. 49, 54, 61. — Jvfr. nærværende Skrift S. 50—1. — ³⁶P. W. Becker, Bendt Bendtsen S. 32 f., 37—8. Becker har kendt en Del af Bendtsens Koncepter til Indberetningerne, hvoraf Originalerne i flere Tilfælde nu synes forsvundne. — De vigtigste originale Indberetninger i Dir.'s Henlagte Skolesager ad 2 B 208; 2 B 388; 2 C 33; 2 D 432; 2 E 491; 2 C 990; 2 C 1647. C. Skou, A. P. Berggreen S. 264. — ³⁷Indberetningerne. Dom over B.'s Latinitet i den S. 222 nævnte Indstilling og i Nyt theol. Bibl. XIX, 105. Testimonier fra hans Haand i Vor Ungdom 1898 S. 301—2, 304. — P. W. Becker, anf. Skrift S. 38—9. G. P. Brammers Ungdomsliv, udg. af Johs. Kok, S. 45. — ³⁸F. P. J. Dahl, Til Bendt Bendtsens Minde S. 8. B. Bendtsen, Tre Skoletaler, 1867, S. 29 ff., især S. 42, 47. J. N. Mad-

vig, Livserindringer S. 59. Indberetningerne. — ³⁹G. P. Brammer, anf. Skrift S. 59 —62. J. N. Madvig, anf. Skrift S. 60. — ⁴⁰G. P. Brammer, anf. Skrift S. 62—6. — ⁴¹Smstds. S. 66—8. — ⁴²Smstds. S. 46—56. — ⁴³Smstds. S. 56—9. Program for Frederiksborg Skole 1808 S. 13—14. C. Hansteen, Reise-Erindringer, 1859, S. XIV. — ⁴⁴J. N. Madvig, Livserindringer S. 60. Om Dahl se iøvrigt Vor Ungdom 1898 S. 273 ff.; 1902 S. 633 ff. Personalthist. Tidsskrift 5. R. I, 185 ff.; VI, 99 ff., 185 ff. Illustreret Tidende V (1864), 141. Fra Frederiksborg Amt 1930 S. 131 ff. — ⁴⁵L. Engelstoft, Efterretn. ang. Københavns Universitet m. m., 1823, S. 101. H. P. Selmer, Akademiske Tidender I, 260. — ⁴⁶J. N. Madvig, Livserindringer S. 53—67. Det græske Citat (fra Iliaden VI, 208) S. 59. Et Par Stilkkladder fra Madvigs Ungdom, vistnok allerede fra Skoletiden, findes endnu bevaret i Addit. 4.º 723 (Univ. Bibl.). — ⁴⁷Indberetning af 8. Juli 1832 i Dir.'s Henlagte Skolesager ad 2 G 643. — ⁴⁸F. P. J. Dahl, Til Bendt Bendtsens Minde, 1831. J. N. Madvig, Mindeord over Bendt Bendtsen, 1831. P. W. Becker, Bendt Bendtsen. 1869. Kommandør Jens Jacob Paludans Ungdomserindringer (Memoirer og Breve IX), 1908. (Afsnittet om hans Skolegang allerede tidligere offentliggjort i Frederiksborg Skoles Program 1874). H. B. Dahlerup, Mit Livs Begivenheder 1790—1814, 1908. C. Skou, Andreas Peter Berggreen, 1895, S. 7 ff. J. N. Madvig, Livserindringer, 1887, S. 53 ff. Biskop, Dr. theol. G. P. Brammers Ungdomsliv, udg. af Johs. Kok, 1884. Vor Ungdom 1898 S. 273 ff. (F. P. J. Dahls Skoleliv). Nyt theol. Bibl. XVIII, 357 ff. (H. P. Mønster). H. P. Selmer, Nekrologiske Saml. I, 225—6. (G. G. Salicath). Jvfr. ogsaa J. P. Mynster, Blandede Skrifter III, 16—17. — ⁴⁹Paludan, anf. Skrift S. 11, 15—16. — ⁵⁰Dok. 1793 Nr. 2. — ⁵¹Paludan S. 11, 13—14. — ⁵²Smstds. S. 27. Vor Ungdom 1898 S. 281, 282. — ⁵³Paludan S. 26. — ⁵⁴Smstds. S. 13, 16—17, 28, 36. — ⁵⁵Smstds. S. 16—17, 28—30. — ⁵⁶Smstds. S. 16, 30. — ⁵⁷Smstds. S. 30 ff., 34 ff. — ⁵⁸Smstds. S. 25. Fortællingen om Spækhøkeren er ubegribeligt nok udeladt i Udgaven i Memoirer og Breve IX, men gengives her efter Program 1874 S. 30—1. — ⁵⁹Typisk i saa Henseende er en Række Bestemmelser fra ca. 1795 om Undervisningen og Disciplenes Forhold (Dok. 1795 Nr. 1—2). I slaaende Modsætning til f. Eks. de klosteragtige Skolelove fra Søren Jensens Tid med deres evindelige Forbud og Trusler om Straf søger Bendtsen bestandig at appellere til Disciplene selv, der ikke længere skal betragtes som „raa Halvmennesker“, men „som bør supponeres at have Følelse af Ære, Moralitet og videnskabelig Cultur“ og derfor kan udvikle en „ærefuld og nyttig Esprit de corps“. Værdifuld til Oplysning om Bendtsens Bestræbelser for at holde god Skoleorden er ogsaa Deliberationsprotokollen for Lærerpersonalet 1810 ff. (i Skolens Arkiv). — ⁶⁰Paludan S. 27. — ⁶¹G. P. Brammers Ungdomsliv S. 46. — ⁶²P. W. Becker, Bendt Bendtsen S. 40. — ⁶³Smstds. S. 34—5. J. N. Madvig, Livserindringer S. 58, 66. J. N. Madvig, Mindeord S. 5, 6, 11. C. Skou, A. P. Berggreen S. 14—15. — ⁶⁴G. P. Brammers Ungdomsliv S. 34 f., 73 f., 79. C. Skou, A. P. Berggreen S. 8 ff. Vor Ungdom 1902 S. 664. — ⁶⁵G. P. Brammers Ungdomsliv S. 76 ff. J. N. Madvig, Livserindringer S. 64—6. — ⁶⁶G. P. Brammer, anf. Skrift S. 38, 45, 70, 80 f., 99. Madvig, anf. Skrift S. 60, 61—2. C. Skou, A. P. Berggreen S. 14 f. — ⁶⁷Paludan, anf. Skrift S. 19 f., 28, 38. Madvig, anf. Skrift S. 64. C. Skou, A. P. Berggreen S. 7—8. Brammer, anf. Skrift S. 104 (jvfr. dog S. 89). Med fin Forstaaelse havde da ogsaa Direktionen i sin Tid som en af Grundene til at henlægge det paatænkte Institut for unge Vestindianere netop til Hillerød fremhævet, at Frederiksborgegnen „er en af de allersmukkeste i Landet, der ved Frederiksborgslot i Byen selv og ved Kronborg, Fredensborg, Jæ-

gerspriis i Nærheden, har tillige noget saaledes imponerende, at de unge Vestindianere, naar de gaae tilbage til deres Hjem, sædvanligen over Engelland, ikke lettelig den der finde nogen Egn, som udsletter Mindet af den, hvori de henbragte deres første Ungdomsaaar“. (Dir.'s Forestill. (1806) Nr. 60). — ⁶⁸Dir.'s Henlagte Skolesager ad 2 B 301. — ⁶⁹J. N. Madvig, Livserindringer S. 57. Dir.'s Kopibog 1815, Nr. 423, 814, 913. B. Bendtsen, Inaugurando in arce Fridericoburgensi regi augustissimo Friderico sexto cum regina augustissima Maria Sophia Friderica pie et submisse gratulatur schola regia Fridericoburgensis, Hauniæ, 1815, Fol. (Med metrisk dansk Oversættelse af F. P. J. Dahl). — Om Reformationsfesten jvfr. S. 206. I Anledning af Festen udgav Bendtsen et Program: „De discrepantiis et mutationibus in rebus sacris, imprimis mysteriis Græcorum“, 1817. — ⁷⁰Danske Kancelli, 1. Dept., Forestillinger 1804 Nr. 184 (jvfr. Vor Ungdom 1898 S. 289). P. W. Becker, anf. Skrift S. 42—3. Dir., I, Sager, ordnede efter Personnavne (B. Bendtsen). — ⁷¹Danske Kancelli, 1. Dept., Registrant 1811 Nr. 1. Dir., H, Specielle Sager, 2. J. N. Madvig, Livserindringer S. 58, 59. — ⁷²P. W. Becker, anf. Skrift S. 45—6. H. P. Selmer, Kjøbenhavns Universitets Aarbog for 1843 S. 59—60. — ⁷³J. N. Madvig, Mindeord over Bendt Bendtsen, 1831, S. 15.

S. 225—253. DEN NYERE TID

¹Dir.'s Forestillinger (1831) Nr. 1308, 1339. — ²Fra Aarhus Stift XXIII, 41 ff. Hist. Tidsskrift 4. R. III, 71—2. Georg Bruun, Seks Rektorer S. 99 ff. Sorø, udg. af Soransk Samfund, II, 396, 404 f., 473 f. — ³Jvfr. S. 210 Note 47. — ⁴Dir.'s Kopibog 1831 Nr. 596; 1832 Nr. 379; 1833 Nr. 481—2, 831. Aarhus Stiftstidende, 1834. Følgeblad til Nr. 84. — ⁵Jvfr. V. Hermansen, Hillerød By S. 115 ff. Brandforhør i Frederiksborg Amts Arkiv, Pakken: Dokumenter vedr. Ildebranden i Hillerød 1834, og i Bilag til Dir.'s Forestillinger (1836) Nr. 1663. Følge-Blad til Aarhus Stiftstidende 1834 Nr. 84. — Allerede 1788 havde Skolen været lige ved at afbrænde (Dok. 1788 Nr. 10). — ⁶Aarhus Stiftstidende 1834 Nr. 102, 108 (jvfr. Dagen 1834 Nr. 160, 165). — ⁷Dir.'s Forestillinger (1836) Nr. 1682. Kopibog 1834 Nr. 1218. Højesterets Arkiv, Domssager, 7. April 1836 (Nr. 80). Voteringsprotokol 1836, F p. 5 ff. Jvfr. Udvalg at Breve til P. Hjort II, 139, 162, 164—5, 170, 193, 197, 210, 217, 269. — ⁸Dir.'s Kopibog 1834 Nr. 1220. — ⁹Dir.'s Forestillinger (1836) Nr. 1735. — Kopibog 1834 Nr. 590—1, 619, 631, 848, 864, 1404, 1410—11 (med Indlæg); 1835 Nr. 581. Rentekammerets Forestillinger 1835 Nr. 201. Ved sidstnævnte Forestilling findes den som Fig. 35 gengivne, farvelagte Tegning af den gamle Skole og en — ligeledes farvelagt — Tegning af den nye Skolebygning (væsentlig som Fig. 38). Andre Tegninger til denne sidste findes i Kunstakademiets Samling af Arkitekturtegninger, Den Koch'ske Samling, Nr. 277—9. — ¹⁰Dahl I, 24, 26. Dir.'s Forestillinger (1836) Nr. 1663 (med Bilag). — ¹¹J. P. Mynster, Blandede Skrivter III, 3—20. Dir.'s Kopibog 1836 Nr. 215—16, 369, 550, 609, 657. H. P. Selmer, Akadem. Tidender I, 42—9. Nogle Blade af J. P. Mynsters Liv og Tid, 1875, S. 359—60. — ¹²Dir.'s Forestillinger (1836) Nr. 1735; jvfr. Nr. 1701. — ¹³Program for Frederiksborg lærde Skole 1837—8 S. 19 ff. J. P. Mynster, Blandede Skrivter III, 21—35, især S. 34. — ¹⁴Til Flemmers Biografi og Karakteristik se: Kbhvns Universitets Acta solennia 1836 p. 77—8. H. M. Flemmer, Hist. Efterretn. om Randers lærde Skole II, 33—5. Biografisk Lexikon V, 203—4. Henrik Scharling, Livsminder S. 53—4. Vilh. Birkedal, Personlige Oplevelser i et langt Liv I, 21, 33. Fr. Ham-

merich, Et Levnetsløb S. 112, 113—14, 124. Henrik Steffens Heims, Livserindringer S. 22, 40—1. Victor Lange, Gamle Minder S. 25, 31. Histor. Tidsskrift 8. R. VI, 97, 103, 111—12, 113. Program 1864 S. 3 ff. — ¹⁵Program 1838—9 S. 4; 1840—1 S. 3. — ¹⁶I Program 1862 Fortegnelse over Dimittenderne 1837—61. — Program 1889 S. VI. — ¹⁷Programmer 1836—7 S. 5 ff.; 1840—1 S. 4 ff.; 1844 S. 1 ff., især S. 15. — ¹⁸Programmerne, især 1837—8 S. 8; 1839—40 S. 95 ff.; 1840—1 S. 4, 17; 1845—6 S. 10 ff., 49 ff. — ¹⁹Jul. Paludan, Det høiere Skolevæsen S. 122 ff. — ²⁰Tidsskrift for Litteratur og Kritik II, 1839, S. 1—45. — ²¹Program 1845—6 S. 3 ff.; 1847 S. 25 ff.; 1848 S. 3 ff.; 1849 S. 67 ff.; 1850 S. 3 ff. — ²²Victor Lange, anf. Skrift S. 32 ff. H. St. Helms, anf. Skrift S. 22 ff. William Sørensen, Til Forsvar for Rektor C. Bergs Minde, 1897, S. 3. — ²³J. N. Madvigs Arkiv (i Rigsarkivet), Brev af 3. Sept. 1861 fra H. M. Flemmer. I sin Indberetning til Kultusministeriet for 1861 (3. Exped. Ktr. ad 2 E (1861) Nr. 187) havde Madvig skarpt kritiseret Forholdene i Frederiksborg Skole. — ²⁴Om Flemmers Afgang og Død se Program 1864 S. 3 ff. — ²⁵Dir.'s Forestillinger (1840) Nr. 2044. Program 1838—9 S. 8; 1840 S. 108 ff.; 1842 S. 69 f.; 1853 S. 38 ff. Jvfr. Dahl III. F. B. Helms og E. Schierning, F. P. J. Dahl. Taler ved hans Jordefærd i Frue Kirke. 1864. — ²⁶H. St. Helms, anf. Skrift S. 22. Brev af 17. Jan. 1849 fra Flemmer til Madvig (Rigsarkivet). — ²⁷H. St. Helms, anf. Skrift S. 22—3. Victor Lange, anf. Skrift S. 13. Fra Frederiksborg Amt 1921 S. 75 ff., 79—80. A. Uhrskov, Nordsjællandsk Folkeliv I, 57, 76. — ²⁸J. N. Madvigs Privatarxiv, Brev af 20. Marts 1864 fra Carl Berg. Kultusministeriet, 2. Dept.'s Forestillinger 1864 Nr. 38. — ²⁹Program 1864—5 S. 3 ff. H. L. Martensen, Den lærde Skole, 1864. — ³⁰Til den følgende Karakteristik af C. Berg jvfr. Nordisk Tidsskrift for Filologi 3. R. III, 200—202. Nationaltidende 1895 14. Jan. Aften. Alexander Svedstrup i Illustreret Tidende XXX (1889) Nr. 29. Memoirer og Breve XXXVI (Vilh. Muncks Erindringer) S. 17. Henrik Scharling, Theolog eller Digter S. 8. Harald Høffding, Erindringer S. 30—1. Troels-Lund, Et Liv S. 206. Niels Lassen, Erindringer I, 176—7. Arthur Abrahams, Minder fra min Barndom og tidlige Ungdom S. 123—4. Victor Lange, anf. Skrift S. 39 ff. William Sørensen, anf. Skrift S. 3 ff. (jvfr. dog herimod Ernst v. d. Recke i Frederiksborg Amtstidende 11. Decbr. 1897). Program 1889 S. L ff. — ³¹William Sørensen, anf. Skrift S. 3—4. Victor Lange, anf. Skrift S. 39 ff., 42 ff. Illustreret Tidende XXXVI, 17. — ³²Til det følgende jvfr. især Carl Berg, Mit Arbejde fra 1864—1889 i Program 1889 S. III ff. Jul. Paludan, anf. Skrift S. 166 ff. — ³³Program 1880 S. 3. — ³⁴Program 1889 S. XXXVIII. — ³⁵Om Iversen se bl. a. Program 1901 S. 49—55; 1919 S. 1—3. Cl. Clausen, Horsens Statsskole 1532—1932, S. 200—202. O. Münster, Disciplinen i vore Skoler, 1900. Samme, Min Afskedigelse og Rektor Iversen, 1900. — ³⁶Program 1921.

REGISTER

Registeret omfatter de i Teksten nævnte Person- og Stednavne. Kun undtagelsesvis er der givet Henvisninger til Navne, der nævnes i „Noter og Kildehenvisninger“, og slet ikke til dem, der forekommer i Læreretaten. Af Stednavnene har det været nødvendigt at indskrænke sig til blot at medtage et Udvalg, der dog er forholdsvis mest fyldigt for Frederiksborg Amts Vedkommende.

A.

PERSONNAVNE

- Aagaard, Oluf Holger Carl Johan, Overlærer, 249.
- Aalborg, Jakob Jensen, Pr. i Randers, 12.
- Aarhus, Jakob Mathisen, Hofprædikant, 43, 46.
- Alter, Johannes, Bassist, 101.
- Anchersen, Søren, Prof. i Odense, 143.
- Andersdatter, Karen, Christian IV's Frille, 46.
- Andersen, Christian, Højesteretsassessor, 65f.
- Anna Catharina († 1633), Prinsesse, 83.
- Anna Sophia, Frederik IV's Dronning, 134.
- Arctander, Hans Nicolai, Amtmand, 191, 196—7.
- Aristophanes, 237.
- Aristoteles, 12, 17.
- Asmussen, Frederik Stephan, Hører, Pr. i Karlebo, 165.
- Bachevold, Laurids, Hører, Pr. i Hersted Ø., 157.
- Baden, Jacob, Rektor i Vordingborg, 118ff.
- Jacob, Prof., 176.
- Torkel, Prof., 180, 182.
- Bagger, Hans, Biskop, 67.
- Balle, Nicolai Edinger, Biskop, 169, 191, 195, 196—7.
- Bang, Hans Otto, Prof., 148, 159.
- Oluf, Klokker ved Holmens Kirke, 116.
- Oluf Lundt, Generalprokurør, 160.
- Peter Georg, Prof., Minister, 209.
- Thomas, Prof., 96, (171).
- Bartholin, Albert, Rektor, 42ff., 49ff., 57, 61, 86, 102, 110—11, 114, 204.
- Caspar († 1629), Prof., 17, 42, 96.
- Rasmus, Justitsraad, Prof., 65f.
- Søster, Bispinde, 114.
- Thomas († 1680), Prof., 43, 51, 55, 57.
- Basedow, Johann Bernhard, Pædagog, 178.
- Bastholm, Christian, kgl. Confessionarius, 164, 173, 174, 176—7, 185, 191.
- Bebber, Jørgen, Murmester, 30f.
- Becker, Peter Willemoës, Provst, Historiker, 209—10.
- Bendtsen, Bendt, Rektor, 143, 175, 176—7, 178ff., 234, 236, 250, 278.
- Carl Henrik August, Rektor i Ribe, 209.
- Paul, Præst i Skelby, 209, 263.
- Povel, Rektor, 34, 147, 158, 161f., 163, 164ff., 178, 182, 264, 275, 276.
- Bendz, Christian Valdemar, Overlærer, 249.

- Berg, Carl, Rektor, 242 ff.
 — Christen, Politiker, 249.
- Berggreen, Andreas Peter, Komponist, 209, 210, 211, 219, 222, 232.
- Berner, Christian Frederic, Deputeret i Danske Kancelli, 195.
- Berntsen, Arent, Topograf, 20.
- Bielefeldt, Marcus, Konrektor, 56—7, 78—9, 84, 100, 102, 103.
- Birch, Andreas, Biskop i Aarhus, 182.
- Bircherod, Jens, Biskop, 114.
- Birkedal, Vilhelm, Pr. i Ryslinge, 237.
- Bjelke, Henrik, til Ellingegaard, Gehejmeraad, 65 f.
- Blichert, Laurids, Discipel, 159.
- Bloch, Jens, Biskop i Viborg, 182.
- Bluhme, Christopher, kgl. Confessionarius, 164.
 — Johannes Bartholomæus, Hofprædikant, 122 ff., 127, 132, 138, 150 ff., 164.
- Boesen, Boëtius, Hører, 199.
- Boll, Peter Georg, Generalfiskal, 160, 174.
- Borch, Hans, Højesteretsassessor, 160.
 — Oluf, Prof., 99.
 — Peder Iversen, Lektor i Trondhjem, 12.
- Borgen, Bonaparte, Rektor ved Metropolitanaskolen, 233.
- Bornemann, Henrik, Biskop, 77.
- Boye, Christian, Discipel, 150 ff.
- Brammer, Gerhard Peter, Biskop i Aarhus, 209, 211, 217 f., 219.
 — Joachim Henrich, Hører, 191.
- Brandt, Carl, Discipel, 271.
 — Christian, Kancellipræsident, 177.
 — Peder, Hører, Pr. i Stifts Bjergby, 132, 158.
- Brenderup, Jørgen, Discipel, 83.
- Bricka, Georg Stephan, Overlærer, 249.
- Brochmand, Jesper, Biskop, 42, 43, 48, 133.
- Brorson, Nicolai, Slotspræst, 148, 149.
- Buchner, August, Prof. i Wittenberg, 43, 268.
- Bugge, Hans, Discipel, 150 ff.
 — Thomas, Prof., 194, 276.
- Buxtorph, Joh., Leksikograf, 99.
- v. Bülow, Jochum Christopher, Amtmand, 65 ff., 84—5.
- Bynch, Lorentz, Pr. i Tønning, 175.
- Bøgvad, Johan, kgl. Fiskemester, 30, 81, 98.
- Calepin, Ambrosius, Leksikograf, 99.
- Cømpe, Joachim Heinrich, Pædagog, 178.
- Christian III, 3 f.
 — IV, 1, 13, 15 ff., 19, 20 ff., 39 ff., 43, 44 f., 48, 51, 62, 98, 99 ff., 120, 121.
 — V, 61 ff., 73, 75.
 — VI, 118 ff., 122 f., 151 ff.
 — VII, 174.
 — (V), udvalgt Prins, 40, 49.
- Cicero, 92, 138, 144, 168, 172, 187, 193, 205.
- Codanus, se Jensen, Søren.
- Condevin, Baltser, Borger i København, 41,
- Conradt, Hans, Stadsmusikant, 145.
- Cornelius Nepos, 143, 172, 187.
- Curtius, 92, 143, 144, 168.
- Cæsar, 92.
- Dahl, Frederik Peter Jacob, Overlærer, 193, 195, 198, 204, 208—9, 211, 222, 225, 229, 231, 232, 233—4, 241, 263, 266—7, 268.
 — Christen Hans Jørgen, Stud. med., 193.
 — Peter, Pr. i Kallehave, 209.
- Dahlerup, Hans Birch, Admiral, 173, 195, 211.
- Dalhoff, Herlov, Degn i Hvirring, 147—8, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 274.
- Danner, Louise, Lensgrevinde, 236.
- Deichmann, Bartholomæus, Biskop, 134.
- Demosthenes, 205.
- Due, Carl, Discipel, 155.
- Dyssel, Johan Arndt, Pr. i Østofte, 160.
- Egerit, Niels Olufsen, Hører, 14.
- v. Eickstedt, Valentin, Amtmand, 113.
- Elberling, Carl Wilhelm, Rektor i Slagelse, 233.
- Engelstoft, Laurids, Prof., 34, 222.
- Epiktet, 172.
- Erasmus af Rotterdam, 96.
- Eriksen, Torben, Hører, Pr. i S. Næraa, 38.

- Ernesti, Johann August, Prof. i Leipzig, 179.
- Euklid, 144.
- Eutropius, 171.
- Ewald, Carl, Forfatter, 249.
- Ewertsen, Adolph, Distriktslæge, 228.
- Feder, Johann Georg Heinrich, Prof. i Göttingen, 181.
- Fehman, Peter, Justitsraad, 129—30.
- Fénelon, François, Erkebiskop, 206.
- Finsen, Laurids, Discipel, 265.
- Fischer, Johan Christian Henrik, Minister, 247.
- Fleischer, Knud, Stiftsprovst i Bergen, 175.
- Flemmer, Hans Morten, Rektor, 233 ff., 245.
- Fokylides, 92.
- Foss, Jens, Højesteretsassessor, 67.
- Frauen, Johan, kgl. Confessionarius, 118 ff., 122, 128, 133, 157, 276.
- Frederik II, 4 ff., 19, 265.
- III, 49 ff., 55, 59 f., 66.
- IV, 118 ff., 134.
- V, 136.
- VI, 231—2.
- VII, 236.
- Christian, Hertug af Augustenborg, 180, 186 ff., 190, 194, 195 f.
- Friccius, Johannes, Kantor i Helsingør, 101.
- Friis, Christian, til Kragerup, Kansler, 16, 22, 98.
- Christopher Lucassen, Pr. i Græsted, 74, 80, 85, 103, 270.
- Mogens, Rentemester, 61, 62—4.
- Peder Edvardsen, Pr. i Skelskør, 116.
- Frost, Jens, Discipel, 150 ff.
- Gad, Christen Pram, Provst, Pr. i Stouby, 209.
- Peter Christian Stenersen, Biskop over Fyens Stift, 209.
- Gatterer, Johann Christoph, (ikke C. W. J.), Prof. i Göttingen, 181.
- Gellert, Christian Fürchtegott, Prof. i Leipzig, 172, 173.
- Gerner, Henrik, Biskop i Viborg, 25.
- Gerner, Henrik, Stiftsprovst i Kbh., 116.
- Gesner, Johann Matthias, Prof. i Göttingen, 179.
- Goos, Hans Joachim Frederik, Skrivelærer, 207.
- v. Gram, Friedrich († 1741), Amtmand, 113, 118 ff., 122 ff., 127, 130.
- Friedrich Carl († 1782), Amtmand, 120 f., 123, 124 ff., 150 ff., 154, 164.
- Hans, Prof., 136, 140.
- Griffenfeld, Peder, Rigskansler, 64.
- Grundtvig, Isak, Slotspræst, 116, 118 ff.
- Grænovius, Torkil Rasmussen, Rektor, 74, 114 ff., 134, 142, 262, 264.
- Grønnebæk, Isak, Biskop i Trondhjem, 12.
- Guldberg, Ove Høegh, Statsmand, 169 f., 172, 173, 179, 185—6.
- Guldbrand, Johan Wilhelm, Livmedicus, 160.
- Guldsmed, Peder, Borger i Hillerød, 38.
- Gundersen, (Rektor), Peder, Borger i Hillerød, 153—4.
- Gutfeld, Peter, Pr. i Bevtoft, 156.
- Gyldenløve, Hans Ulrik, Lensmand, 46.
- Gyldenstjerne, Henrik († 1669), til Skovbo, 59.
- Haagensen, Hans, Tømrer i Hillerød, 31.
- Haberdorff, Mathias Albert, Stiftsprovst i Kristiania, 116.
- v. Hadeln, Knud, Byfoged, 230.
- Hammerich, Frederik, Prof., 237.
- Hammerschmidt, Andreas, Komponist, 100—1.
- Hansen, Bertel, Økonom paa Frederiksborg, 52, 54.
- Niels, Discipel, 38.
- Simon, Hører, 38.
- Hansteen, Christopher, Adjunkt, Prof. i Kristiania, 199, 201, 202, 207—8, 210.
- Heegaard, Sophus, Prof., 238.
- Hegelund, Peder, Biskop i Ribe, 5.
- Hein, Thomas Mikkelsen, Rektor, 38, 39, 42, 51.
- Heise, Carl Arnold Leopold, Rektor i Viborg, Historiker, 238.
- Helms, Jacob, Pr. i Skellerup, Kirkearkæolog, 238.

- Helms, Johannes, Skolebestyrer, Forfatter, 238.
- Helt, Esaias, Pr. i Vitten, 111.
- Hemmingsen, Niels, Prof., 4f., 11.
- Henrichsen, Rudolph Johannes Frederik, Rektor i Odense, 233.
- Henriksen, Hans, i Kragerup, Foged, 30.
— Peder, Discipel, 38.
- Herodot, 172, 205.
- Hersleb, Peder, Biskop, 118ff., 126, 140, 148.
- Hesiodus, 92, 193.
- Heyne, Christian Gottlob, Prof. i Gøttingen, 179, 181.
- Hielmstjerne, Henrik, Bogsamler, 173.
- Hindsholm, Laurids Jakobsen, Biskop i Odense, 46—7.
- Hoff, Simon Pedersen, Rektor i Trondhjem, 57, 111.
- Hohendorf, Sten, Rentemester, 61, 62—4.
- Holberg, Ludvig, 96, 134, 143.
- Holm, Jakob, Biskop i Aalborg, 5.
- Holst, Peter Nicolai, Kap. ved Trinitatis Kirke i Kbh., 116.
- Holstein, Johan Ludvig, Oversekretær, 127, 132.
- Homer, 92, 115, 172, 187—8, (193), 205, 237.
- Horats, 92, 143, 144, 168, 172, 187, 193, 205.
- Horrebow, Peder, Prof., 144.
- Hude, Karl, Filolog, Rektor, 251, 253.
- Husvig, Hans Madsen, Slotspræst, 56, 81.
- Hviid, Andreas Christian, Prof., 182.
- Hübner, Martin, Prof., 160.
- Høffding, Harald, Filosof, 244.
- Irgens, Acho Christian, Adjunkt, 199, 201, 206—7.
- Isokrates, 92, 205.
- Iversen, Conrad, Rektor, 250ff.
- Jensen, Adolf Severin, Prof., 249.
— Christian, Slotspræst, 149, 150ff.
— Johannes, Slotspræst, 196—7.
— (Codanus), Søren, Rektor, 55ff., 57ff., 73, 78—9, 84—5, 86, 104, 270.
- Jersin, Jens Dinesen, Biskop, 16, 18, 92, 94, 96.
- Jespersen, Otto, Filolog, Prof., 249.
— Peder, kgl. Confessionarius, 75ff., 79, 82, 112f., 115.
- Jessen, Erik Johan, Generalkirkeinspektør, 135.
- Junge, Joachim, Pr. i Bloustrød, 180.
- Junius, Hadrian, Prof., 94.
- Justinus, 144, 168, 171, 172.
- Juul, Ove, til Villestrup, Gehejmeraad, 65f.
- Juvenal, 92.
- Jørgensen, Jep, Tømrer i Hillerød, 31.
— Niels, Skolemester, 38.
- Kaas, Edel Cathrine, 113.
- Kall, Johan Christian, Prof., 136.
- Karl X Gustav, svensk Konge, 55.
— XII, svensk Konge, 115.
- Keyser, Johan Michael, Biskop i Kristianssand, 160.
- Kingo, Thomas, Biskop, 52, 53, 74—5, 111, 210.
- Kirkerup, Søren, Discipel, 156.
- Klingberg, Christian, Højesteretsadvokat, 175, 210.
- Knoff, Christoffer, Hofprædikant, 11.
- Koch, Jørgen Hansen, Arkitekt, 231, 239.
- Koefoed, Conrad Daniel, Biskop i Ribe, 181.
- Kofod, Børge Poscholan, Pr. ved Helligaandskirken i Kbh., 175.
- Kok, Søren, Kok paa Fredb., 265.
- Krabbe, Otto, Gehejmeraad, 113.
- Krafse, Hilleborg, 60—1.
- Krag, Otto, til Trudsholm, 46.
— Vibeke, til Frydendal, 128.
- Krossing, Nicolai Ulrik, Kantor, Digter, 209, 210, 222, 232.
- Kønigsfeldt, Johannes Peter Frederik, Overlærer, 242.
- Lachmann, Niels Jørgensen, Pr. i V. Tørslev, 116.
- Lange, Peder, Slotspræst, 114.
— Victor, Ørelæge, 249.
— Villum, Højesteretsassessor, 65f.
- Ledøe, Christopher Jensen, Pr. i Strø, 55f., 56, 59, 61—2, 70, 73, 74—5, 76, 78, 79, 86, 113, 117, 262, 264, 270.

- Ledøe, Jens Christophersen, Rektor, 79, 80, 84—5, 96, 102, 103, 109—10, 112, 114, 115.
- Lemvig, Christen, kgl. Confessionarius, 113, 114.
- Leonora Christina, 55—6, 88—9.
- Leth, Christian Langemach, Prof., 116.
— Hans Sørensen, kgl. Confessionarius, 61 ff., 65, 68, 69 ff., 74—5, 78, 81, 84—5, 96, 98, 108—9, 125, 269, 272.
- v. Levetzau, Henrik, Amtmand, 164, 177, 191.
- Lieungh, Joachim, Stiftsprovst i Kristiania, 195.
- Lintrup, Søren, kgl. Confessionarius, 113, 117, 118 ff., 133, 134, 146, 149.
- Livius, 187.
- Lodde, Barthold Johan, Oversætter, 173.
- Lottrup, Jens, Byfoged, 158.
- Luja, Laurids, Prof. i Odense, 114.
— Thomas, Hører, Kap. i Hillerød, 157.
- Lundhoff, Andreas, filosofisk Forf., 159.
- Luther, Martin, 2, 3, 92, 94, 143, 144, 172, 206.
- Lysias, 205.
- Lyskander, Claus Christoffersen, kgl. Historiograf, 10.
— Hans Christoffersen, Student, 10.
- Madsen, Morten, Biskop i Aarhus, 40.
- Madvig, Johan Nicolai, Filolog, 208, 210, 211, 217 f., 219—20, 222, 224, 238, 239, 241, 242.
- Malling, Ove, Historiker, 173.
- Martensen, Hans Lassen, Biskop, 242.
- Medelfar, Mads Jensen, Biskop i Lund, 27, 40.
- Meden, Andreas Peter, Pr. i Kippinge, 195.
- Melanchton, Philip, 2 f., 16.
- Mette, Knud Bertelsens, Økonoma i Hillerød, 82.
- Meyn, Peter, Stadsbygmester, 200.
- Michaëlis, Johann David, Prof. i Gøttingen, 181.
- Mikkelsen, Hans, Rektor paa Herlufsholm, 5.
— Jens, Student, 1660, 110—11.
- Moltke, Adam Gottlob, Overhofmarskal, 127.
- Monrad, Svenn, Børnelæge, Prof., 249.
- Montanus, Arias, Bibeludgiver, 98.
- Mortensen, Erland, Vognmand i Hillerød, 150.
— Theodor, Musæumsinspektør, Zoolog, 249.
- Mossin, Hans, Stiftsprovst i Bergen, 136—7, 159.
- Muncheberg, Frederik Carl, Birkedommer i Skanderborg, 160.
- Munk, Ivar, Biskop i Ribe, 28.
— Kirstine, Christian IV's Dronning, 26.
- Munthe, Caspar Friderich, Prof., 143.
- Myhre, Johan Andreas, Adjunkt, 199, 201, 207.
- Mynster, Jacob Peter, Biskop, 232, 234.
- Münter, Frederik, Biskop, 182.
- Mønster, Peter Hans, Biskop i Aarhus, 193—4, 195, 210.
- Mørch, Bolle Herman, Adjunkt, 229.
- Nielsen, Frants, Lektor i Roskilde, 11—12.
- Nummesen, Mads, Discipel, 56.
- Nyerup, Rasmus, Prof., 180.
- Nyholm, Christopher, Pr. i Slaglille, 158—9.
- Nørregaard, Laurids, Prof., 160.
- Ostermann, Johannes Andreas, Overlærer, 241—2, 249.
- Ovid, 92, 143, 168, 172, 187.
- Palladius, Peder, Biskop, 4.
- Paludan, Jens Jacob, Kommandør, 195, 211 ff., 217 f.
- Pasor, Georg, Leksikograf, 99.
- Paust, Jørgen, Pottemager i Slangerup, 35.
- Pedersen, Christopher, Discipel, 56.
— Knud, Discipel, 89.
- Petersen, Lorentz, Birkedommer paa Taasinge, 127.
- Phædrus, 143, 171, 187.
- Pindar, 92.
- Planck, Gottlieb Jacob, Prof. i Gøttingen, 181.
- Platon, 187.
- Plautus, 205.
- v. Plessen, Victor Christian, Overhofmester, 126.
- Plinius, (Minor), 202, 205.
- Pogwisch, Frands, til Ravnholt, 61.

- Pogwisch, Laurids, 60.
 — Otto, Lensmand, 46, 60 f., 62 ff.
 Pontoppidan, Erik Ludvigsen, Biskop, 143, 148.
 Prahl, Niels, Publicist, 160.
 Pram, Christen Henriksen, Digter, 175.
 Properts, 92.
 Qvintilian, 172, 187, 205.
 Qvist, Frederik, Hofprædikant, 124, 131, 159, 164.
 — Willads, Hører, Pr. i Lyngø, 55—6.
 Qvistgaard, Morten, Godsejer, 160.
 Raben, Christian, Landfysikus, 195.
 Ramée, Pierre de la, Filosof, 16.
 Ramel, Ove, Etatsraad, 67.
 Ramshart, Peter, Gehejmekabinetsskretær, 120.
 Rantzau, Christian, Oberstløjtnant, 127.
 Rasmussen, Morten, Tømrer i Hillerød, 31.
 Ravn, Hans Mikkelsen, Rektor i Slagelse, 86, 96.
 v. d. Recke, Ernst, Forfatter, 249.
 Reedtz, Frederik, til Tygestrup, 70.
 Rehling, Andreas Johan, Slotspræst, 177.
 Reinhard, Johan Clemens Tode, Overlærer, 242, 249.
 Resen, Hans Poulsen, Biskop, 15 f., 96.
 — Peder, Prof., 29, 32.
 Riber, Peder Hansen, Superintendent, 12.
 Richardt, Christian, Præst, Digter, 242.
 de Richelieu, Louis Armand Emmanuel Septimany du Plessis, Adj., Pr. paa St. Thomas, 241.
 Riisbrigh, Børge, Prof., 172.
 Rosendahl, Erik Peter, Rektor i Nykøbing F., 233.
 Rosenkrantz, Gunde († 1675), 59.
 — Holger, „den Lærde“, Rigsraad, 16.
 — Holger, „den Rige“, 27.
 — Jens, til Favrskov, 65 f.
 — Jørgen, († 1675), Hofmester, 59.
 — Ludvig, til Rosendal, 65 f.
 Rotwitt, Carl Edvard, Højesteretsadvokat, Minister, 210.
 Rousseau, Jean Jacques, Filosof, 178, 193.
 Rørדם, Holger Frederik, Kirkehistoriker, 262.
 Salicath, Gerhard Giese, Pr. i Stillinge, 195, 210.
 — Peter Gottmann Henrik Ludvig, Højesteretsadvokat, 209, 210.
 Salling, Matthias, Pr. paa St. Thomas, 147 f., 157, 167, 274.
 Sallust, 168.
 Salzmann, Christian Gotthilf, Pædagog, 178.
 Sandberg, Mogens?, Discipel, 156.
 Sars, Niels Jørgensen, Discipel, 156.
 Saxo Grammaticus, 117.
 Scapula, Joh., Leksikograf, 99.
 Scavenius, Peder Lauridsen, Generalprokurør, 43, 64 ff.
 Schleusner, Johann Friedrich, Prof. i Gøttingen, 182.
 Schløzer, August Ludwig, Prof. i Gøttingen, 181.
 Schrevelius, Cornelius, Leksikograf, 99.
 Schrøder, Christopher, Pr. i Søborg, 136, 149.
 — Johannes, Rektor, 118 ff., 122 ff., 133 ff., 165-6, 167, 185, 206, 262, 263, 264, 275.
 Schäffer, Peder, Stutmester, 148.
 Schøller, Caspar, Gehejmerraad, 77, 113.
 Skeel, Otto, til Vallø, Gehejmerraad, 67.
 Sophie Magdalene, Christian IV's Dronning, 126.
 Spinoza, Baruch, Filosof, 166.
 Steenbloch, Cornelius, Adjunkt, Prof. i Kristiania, 199, 201, 207—8.
 Stephanus, Stephanus, Prof., 96.
 Sterm, Jonas, Hører, 87.
 Struensee, Johann Friedrich, Statsmand, 174.
 Suhm, Peter Frederik, Historiker, 173.
 Svedstrup, Alexander, Forfatter, 249.
 Svendsen, Matthias, Hører, Pr. i Gyrestinge, 199.
 Svetonius, 187.
 Sørensen, Christen, Famulus, 38.
 — William, Zoolog, 245, 249.
 Tacitus, 205.
 Taube, Johan, Lensmand, 12.
 Tauber, Erich Giørup, Rektor, 210, 225 ff., 233, 234.
 Terents, 92, 144, 168, 172, 187.

- Theognis, 92.
 Thott, Otto, Gehejmerraad, 127.
 Thura, Albert, Pr. i Lejrskov, 262.
 Top, Peder Christian, Hører, Pr. i Karlebo, 158.
 Torm, Erik Jensen, Borgmester, 111, 158.
 — Oluf, Slotspræst, 84—5.
 Trolle, Herluf, Rigsadmiral, 5, 8, 9, 264.
 Tuesen, Terkel, Hofprædikant, 60, 70.
 Tulle, Jens Mortensen, Discipel, 156.
 Tursellinus, Horatius, Filolog, 99.
 Tuxen, August Peder, General, Militærhistoriker, 249.
 Tønder, Christian Ulrik, Amtmand over Romsdal Amt, 116.
 Ulrik († 1624), Hertug, 13.
 Urne, Frederik, Lensmand, 23, 30, 46, 266.
 Ussing, Henrik, Pr. i Lille Lyngby, 160.
 — Tage Algreen, Generalprokurør, 209.
 Walkendorf, Henning († 1658), til Glorup, 60.
 Wandal, Hans († 1710), Prof., 114.
 Wedel, Johan Peter, Hører, Pr. i Helsing, 191, 212.
 — Peder, Slotspræst, 131, 148, 150 ff., 153—4, 157.
 Vejle, Anders, Rektor, 12.
 Venusinus, Jon Jacobsen, Prof., 11.
 Wesenberg-Lund, Carl, Prof., 249.
 Vibe, Mikkell, Justitsraad, 65 f.
 Wiehe, Frederik Wilhelm, Rektor, 242.
 Wienholt, Jacob Nielsen, Stadsmusikant, 145.
 Willadsen, Tileman, Slotspræst, 82, 89.
 Wille, Hans Jacob, Stiftsprovst i Trondhjem, 175.
 Willemoës, Frederik Wilhelm, Stiftsfysikus i Aarhus, 195.
 Vind, Ole, Hofprædikant, 46.
 Windekilde, Niels, Hører, 157—8, 275.
 Vinding, Poul, Justitsraad, 77.
 Winstrup, Peder Pedersen, Biskop i Lund, 48.
 v. Winterfeldt, Helmuth Otto, Amtmand, 61, 62, 64, 65 f., 69, 78, 108—9.
 Virgil, 92, 144, 168, 172, 187, 188, 192, (193).
 Visby, Carl Holger, Pr. i St. Hedinge, 209.
 Wisch, Friderich Wilhelm, Regimentslæge, 208.
 Wolf, Jens Lauridsen, topografisk Forfatter, 52.
 Voltaire, 193, 206.
 Worm, Christen, Biskop, 112 f., 113, 138.
 — Oluf, Rektor i Horsens, 186, 222, 234.
 Wøldike, Andreas, Biskop i Viborg, 118 ff.
 — Jørgen, Rektor, 117 f.
 — Marcus, Prof., 118 ff., 143.
 Xenofon, 187.
 Zeuthen, Peter Christian, Godsejer, 175.
 Zwergius, Ditlev Gotthard, Pr. i Slangerup, 135, 262—3.
 Ælian, 187.
 Æschines, 205.
 Æsop, 138. (Jvfr. Phædrus).
 Oehlenschläger, Adam, 206.
 Ørn, Knud Ramshardt, Rektor i Skien, 195.
 Østrup, Frederik Louis, Dr. phil., Præst, 249.

B.

STEDNAVNE

- Aars Hrd., 60.
 Alkestrup, Asminderup S., 70.
 Alsønderup, Strø Hrd., 27, 72.
 Annisse, Holbo Hrd., 72.
 Asminderød, Lyng-Kronborg Hrd., 27, 72.
 Birkerød, Lyng-Kronborg Hrd., 88.
 Blidstrup, Holbo Hrd., 57.
 Bloustrød, Lyng-Kronborg Hrd., 27, 126.
 Brolykke, Viby S., Bjerge Hrd., 59.
 Dal, Fleskum Hrd., 60.
 Esbønderup, Holbo Hrd., 72, 88.
 Farum, Ølstykke Hrd., 88.
 Ferslev, Fleskum Hrd., 60.
 Flesborg, Aars Hrd., 60, 70.
 Fleskum Hrd., 60.
 Frederiksborg Len (Amt), 24, 26, 27, 44, 60, 65, 71, 72, 73—4, 88, 135.
 Frederiksborg (Slot), 5 ff., 19, 46—7, 52, 55, 56—7, 109, 231. — Slotskirke,

- 40, 54, 69f., 87, 99—100, 129, 147. —
Ladegaard, 214.
Frederikshald, 134, 137.
Frydendal, Tudse Hrd., 67, 127—8, 199.
Grenaa, 75, 114.
Græse, Lyng-Fredb. Hrd., 72.
Græsted, Holbo Hrd., 72, 74.
Grønholt, Lyng-Kronborg Hrd., 27, 88.
Gudum, Fleskum Hrd., 60, 70.
Gulland, 12.
Gørløse, Strø Hrd., 27.
Gøttingen, 179, 181 ff.
Haubro, Aars Hrd., 60, 70.
Helsingør, 6, 24, 72, 88, 90, 133, 237, 241.
Herlev, Lyng-Fredb. Hrd., 27, 72.
Herlufsholm, 5, 12, 25, 43, 90, 142.
Herstedøster, Smørum Hrd., 163.
Hillerød, 1, 19 ff., 22, 24, 30 ff., 52 f., 55 f.,
57, 60, 73, 75, 78, 82, 88, 99, 129—30,
147, 221, 228.
Hirschholm, 126. (Jvfr. Hørsholm).
Hjørnlunde, Lyng-Fredb. Hrd., 72.
Holbæk, 90.
Holstebro, 90.
Hornum, Hornum Hrd., 60, 70.
Hørsholm, Lyng-Kronborg Hrd., 89.
Karlebo, Lyng-Kronborg Hrd., 27, 77,
126, 269.
Klarup, Fleskum Hrd., 60.
Kolding, 6, 226.
Kongsberg, Norge. 40.
Kragrup (Krogerup), Asminderød S., 30.
Kristiania, 195, 208,
Kronborg Len, 24, 27, 72, 88. Jvfr.
Frederiksborg Len (Amt). — Birk, 30.
Kundby, Tudse Hrd., 70, 127—8, 199.
København, 57, 67. — Universitet, 6, 11,
17, 41—2, 94, 98, 110—11. — Skole,
24, 52, 90, 102, 114, 115, 195. —
Tolden, 68, 72.
Lille Lyngby, Strø Hrd., 27, 72.
Lillerød, Lyng-Kronborg Hrd., 27, 72.
Lille Vorde, Fleskum Hrd., 60, 70.
Lund, 6, 14, 27.
Lundby, Slet Hrd., 60.
Lyng, Lyng-Fredb. Hrd., 27, 72, 88.
Maarum, Holbo Hrd., 72.
Malmø, 90.
Melby, Strø Hrd., 70, 72, 88.
Nakskov, 90.
Nøddebo, Holbo Hrd., 72.
Nøvling, Fleskum Hrd., 60.
Odense, 6, 17, 104, 195.
Ofoden, Norge, 38.
Oppesundby, Lyng-Fredb. Hrd., 72.
Ramløse, Holbo Hrd., 72, 88.
Randers, 234, 235.
Ribe, 5, 12, 28.
Romdrup, Fleskum Hrd., 60.
Roskilde, 12, 24, 38, 42, 161.
Saltø, Karrebæk S., Ø. Flakkebjerg Hrd.,
67.
Skovlyst (ved Hillerød), 56, 269.
Sigerslevvester, Lyng-Fredb. Hrd., 72.
Skævinge, Strø Hrd., 27, 88.
Slagelse, 241.
Slaglille, Alsted Hrd., 163.
Slagslundegeaard, Slagslunde S., Ølstykke
Hrd., 67, 68.
Slangerup, Lyng-Fredb. Hrd., 20, 24,
52, 88, 137—8.
Slet Hrd., 60.
Sorø, 6, 8, 13f., 17, 25, 31, 59, 88, 101, 226-7.
Strø, Strø Hrd., 27, 55, 72, 88.
Søborg, Holbo Hrd., 72.
Teglgaardssøen (ved Hillerød), 31, 201.
Thisted, 38.
Throndhjem, 12, 57.
Tibirke, Holbo Hrd., 72.
Tikøb, Lyng-Kronborg Hrd., 12, 72.
Tjæreby, Strø Hrd., 27, 72.
Torup, Strø Hrd., 72.
Uggeløse, Lyng-Fredb. Hrd., 27, 72,
82, 128.
Valby, Holbo Hrd., 72.
Viborg, 5, 6.
Vinderød, Strø Hrd., 72.
Wittenberg, 43, 133.
Volsted, Fleskum Hrd., 60.
Vordingborg, 90.
Ølskøb, Lyng-Fredb. Hrd., 19.
Ølsted, Strø Hrd., 27, 72.

